

Zəvvar Davud

İPƏK YOLUNDA
ZƏVVARLIQ

Tərcümələrə aid qeyd

Böyük İpək Yolu boyu səyahət edən insan müxtəlif dillərdə danışan bir çox adamlarla görüşür. Dillərin çoxu Türk mənşəlidir (məsələn uyğur, qazax, özbək və Azərbaycan), amma tacik dili İran mənşəlidir; həmçinin Monqol və ya Çin dilinə məxsus dillərdə danışan bəzi xalqlar da var. Qafqaz regionunda da çoxlu müxtəlif dillər var, məsələn, gürcü dili Qafqazda nadir dildir və həmin regiondan kənar dillər ilə aydın əlaqələrə malik deyil. Bir az Çin və türk dillərində danışmağıma baxmayaraq, əvvəllər tatar və monqol dillərinin əsaslarını bir qədər öyrənmişəm. Bu dil isə bu gün Qırğızistana, Özbəkistana, Türkmənistana səyahət edən adamlar üçün ümumi dil kimi xidmət edir, Azərbaycanda isə bu rus dilidir. Bu nə mənim ana dilim, nə də bu ölkələrdə yaşayan dostlarımla ana dilidir, amma bu dili həm mən, həm də dostlarım bilirdi və bir-birimizlə danışmaq üçün ondan istifadə edə bilirdik. Buna görə də bu kitabda qələmə alınan söhbətlər adətən rus dilindən, bəzən Çin və ya başqa dildən tərcümədir. Hərçənd ki, dini mövzularda danışanda dostlarım bir qayda olaraq, peyğəmbərlərin adlarını tanıyırdılar, çünki peyğəmbərlərin adları onların öz ana dillərində ifadə edilir. Məsələn, onlar Musa peyğəmbər barədə eşidə bilirlər, hətta hal-hazırda Musa adlı adamları da tanıyırlar, amma rus dilində ‘Moisey’ və ya ingilis ‘Mozes’ forması onlara qəribə görünə bilər. Faktiki olaraq bunların hamısı qədim İbrani מֹשֶׁה (mō·šeh) adından yaranıb, müasir Yəhudi dilində isə bu “Moshe”dir. Amma bir dildən başqa dil keçəndə adlar bir qədər dəyişir. Adlar Avropaya Yunan və ya Latın dillərindən gəldiyi kimi, çox vaxt Orta Asiyanın xalqlarına da adlar bilavasitə orijinal İbrani dilindən deyil, suriya, ərəb və ya hətta türk dili kimi başqa dillərdən gəlmişdi. Eləcə də, müxtəlif dillərin xüsusiyyətlərinə müvafiq olaraq tələffüz də fərqli ola bilər.

Buna görə də mən adamlarla danışanda, onların başa düşməsi üçün bu adların yerli formalarından istifadə etməyi üstün tutdum ki, <özgə> peyğəmbər haqqında deyil, onlara artıq tanış olan peyğəmbərlər barədə danışdığımı bilsinlər. Eyni şəkildə, yerli dildə ekvivalent olduğu halda

mən sözlərin rus formalarından istifadə etməməyə çalışmışam: məsələn, ingilis dilində yerli dildə olduğu kimi Qazax və Qazaxıstan deyil, rus dilindən «Kazax» və «Kazaxstan» formaları daxil olunub. Yerli dildə istifadə olunan sözlərdən bilərəkdən istifadə etməyimin məqsədi oxucunun təsəvvüründə yerli mühiti saxlamağa, yerli mədəniyyətləri başa düşməyin əhəmiyyətini vurğulamağa çalışmağımdır, çünki istifadə etdiyim yerli terminlər adamlara daha çox tanışdır.

Əlbəttə, Orta Asiya kimi geniş regionda bölgələr arasında fərqlər də var. Bəzi yerlərdə adamlar öz dillərində İbrahim və ya İbraxim adlandırılan peyğəmbər barədə eşitmişdir, digər yerlərdə isə həmin şəxs İbragim adlandırılır. Hətta peyğəmbəri «İbragim» adlandırdıqları yerdə adamlar adətən «İbrahim» adını da tanıyırlar, amma bu adın rus dilində (Avraam) və ya ingilis dilində (Abraham) variantları ilə tanış deyillər.

Adamların adlarını bəzən bir dildən başqa dilə tərcümə etmək çətindirsə, anlayışları və ideyaları, xüsusilə, Allah və ya əbədiliyə aid mənəvi mövzulardan söhbət gedəndə tərcümə etmək daha çətinidir. Bir dildə olan söz bir çox nüanslardan asılı olaraq, başqa dilə müxtəlif sözlər vasitəsilə tərcümə edilə bilər. Məhz buna görə Şimali Qafqazda yaşayan (Karaçılərdən olan) dostum mənə Nalçikdə İslam kitab mağazasına apardı və Quranın rus dilindəki digər tərcümələrindən daha yaxşı olan tərcüməsini məsləhət gördü. Əslində, belə hallarda nəzərdə tutulmuş mənanı daha aydın dərk etmək üçün müxtəlif variantları müqayisə etmək yaxşı olardı. Bu kitabda mən də eyni problem ilə rastlaşırım, çünki istinad etdiyim Müqəddəs Yazıların ayələri mənşəcə İbrani və ya Yunan dilində yazılmış və sonra İngilis dilinə tərcümə edilmişdir. Bəzən bir tərcümə başqa tərcümədən daha aydındır. İstifadə etdiyim tərcümə variantlarını qeydlərdə göstərmişəm. Çox vaxt mən Yeni Beynəlxalq Variantdan istifadə etmişəm (Beynəlxalq Müqəddəs Kitab Cəmiyyəti tərəfindən 1978-ci ildə nəşr edilmişdir; ilk Britaniya nəşri “Hodder və Stoughton”, London, Sidney və Oklend tərəfindən 1979-cu ildə nəşr edilmişdir); amma bəzən mən internetdə (<http://net.bible.org>) ünvanında yerləşən NET Müqəddəs Kitabdan da istifadə etmişəm (1996 və 2006-cı illər arasında Müqəddəs Kitab üzrə Tədqiqatlar Nəşriyyatı MMC tərəfindən nəşr edilmişdir). Ümumiyyətlə, bu və digər tərcümədən istifadə etməklə mən bu tərcümənin digərindən daha «yaxşı» olduğuna iddia etməmişəm, lakin ingilis dilində mənanı daha aydın ifadə edən ayəni seçmişəm; bu, həmçinin istifadə etdiyim rus dilində olan tərcümənin variantına da aiddir. Mən cəhd edib müəyyən ad-

ların ‹İngilis› formalarını ‹Mərkəzi Asiya› formaları ilə əvəz etmişəm; müvafiq ‹Mərkəzi Asiya› terminlərini seçərkən adətən Müqəddəs Yazıların rus dilinə tərcüməsinin ‹Şərqi› variantında istifadə edilən formaları tətbiq etmişəm (kitab belə adlanır: “Священное Писание – Смысловой перевод Таурата, Книги Пророков, Забура и Инжила (Издательство «Стамбул», Атаскадеро, 2003).

Lakin tərcümədə “İsa Masix” forması istifadə olunduğu halda, mən müasir azərbaycan dilində istifadə edilən “İsa Məsih” variantından istifadə etmişəm. Bu, Orta Asiya və Qafqazın bir çox müxtəlif yerli dillərində istifadə edilən terminlərə daha yaxındır. Bu böyük peyğəmbər Azərbaycan dilində İsa Məsih, Qaraqalpaq dilində İysa Masix, qazax dilində İsa Məsix, qırğız dilində İysa Maşayak, tacik dilində İsoi Masex, uyğur dilində Əysa Masih, özbək dilində isə İso Masixdir. Əslində hansı addan istifadə edəcəyimiz, məncə, o qədər də əhəmiyyətli deyil, çünki ‹Mesih› faktiki olaraq ‹Məsh edilmiş› mənasını verən rütbədir. Bu, peyğəmbərlərə, kahinlərə və padşahlara verilən xüsusi xidmətin əlaməti olan məshdir. ‹İsa› adı İbrani ‹Yehoshua› adından yaranıb, onun qısaldılmış adı isə “Yeşua”dır. Bu adın mənası belədir: ‹Rəbbin xilas› və ya başqa sözlə desək, ‹Allahın Xilas›. Onun adını əslində Allah Özü seçdi, çünki O dedi ki, övlad bu ad ilə çağırılacaq, çünki O Öz xalqını günahlarından xilas edəcək.

Mündəricat

Müqəddimə	6
Giriş	8
Fəsil 1 Xincianq: Sədəqələr	16
Fəsil 2 Xincianq: Oruc	28
Fəsil 3 Qazaxıstan: Allah danışıanda	
Fəsil 4 Qırğızıstan: Qonaqpərvərlik	
Fəsil 5 Qırğızıstan: Sünnət	
Fəsil 6 Tacikistan: Qorxu, yoxsa məhəbbət?	
Fəsil 7 Tacikistan: Həyatı itki ilə yaşamaq	
Fəsil 8 Özbəkistan: Övladları böyütmək	
Fəsil 9 Türkmənistan: Xalça	
Fəsil 10 Türkmənistan: Kalım	
Fəsil 11 Qaraqalpaq: Əcdadlarımıza hörmət	
Fəsil 12 Kalmık: Hikmətli sözlər	
Fəsil 13 Qaraçay Çərkəz Respublikası: Ölüləri diriltmək	
Fəsil 14 Kislovodsk: Qafqazda idman	
Fəsil 15 Dağıstan: Mələklər	
Fəsil 16 Azərbaycan: Ağ libaslı peyğəmbər	
Fəsil 17 Allahın Dağı	
Qeydlər	

Müqəddimə

1982-ci ildə Özbəkistana ilk səfərimdən bəri mən Orta Asiya xalqlarını sevmişəm. O vaxtdan bu günə qədər əsrin dörddə biri keçmişdir, regionda bir çox zahiri dəyişikliklər edilmişdir. Lakin adamların ürəklərində mehribanlıq və qonaqpərvərlik qalmışdır. İqtisadi və digər çətinliklərə baxmayaraq, insanlar həyatını bacardıqları qədər düzlük və həqiqətdə yaxşı yaşamağa səmimiyyətlə cəhd edirlər. Mən onların ürəklərinin səmimiliyinə və real, həqiqət və nümunəviliyə layiq ola bilmək istəklərinə çox hörmət edirəm.

Bu kitab Orta Asiyadakı adamlarla mənim söhbətlərimin bəzilərini əks etdirir. Mən onların həyatlarında iştirak etmək, mülayim qonaqpərvərliklərini qəbul etmək və zəngin mədəniyyətlərindən zövq almaq şərəfinə nail oldum. Onlardan, xüsusilə də onların bəzi qonaqpərvərlik, alicənablıq və mehribanlıq dəyərlərindən çox şey öyrəndim. Bu kitab Orta Asiya xalqlarının mənəvi dəyərlərinə və mədəniyyətlərinə mənim ehtiramımı əks etdirir.

Mətbəx masasında oturarkən və ya avtobusda birlikdə səyahət edərkən bəzən adamlar mənə həyatdakı bəzi vacib məsələlər haqqında suallar verirdilər. Bunlardan bəziləri buradakı ailələr və övladları böyütmək kimi məsələlər idi. (Beş uşağım və iki nəvəmin olmasına baxmayaraq, mən hələ də bu sahələri öyrənirəm!) Başqa suallar həyatın daha dərin məsələləri ilə əlaqəlidir, məsələn: “Həyatın mənası nədir?” və ya “Biz nə üçün yaşayırıq?” Bu mövzuda bir çox kitab yazmaq olar, lakin onun dərinliyini tam izah etmək qeyri-mümkündür. Lakin ümid edirəm ki, mənim bu kitabda bölüşdüyüm bəzi söhbətlər, anlayışlar və təcrübələr Orta Asiya və Qafqazdakı dostlarıma bəzilərinə onların zəvvarlıq səfərlərində kömək edə bilər, çünki zəvvarlıq əslində həyatın özüdür.

Əminəm ki, dostlarıma çoxu öz adlarının nəşr edilməsinə etiraz etməzdi, lakin onların şəxsi həyatlarına hörmət edərək bəzi hallarda mən onların bəzilərinə müxtəlif Mərkəzi Asiya adları vermişəm. Bəzi hallarda onların adlarını, ümumiyyətlə, xatırlatmaqdan çəkinmişəm. Anonimlik üçün,

məsələn, söhbətin yeri kimi ətraflı təfsilatları bir qədər dəyişdirmək zəruri oldu, amma burada olan söhbətlər və təcrübələr mahiyyətcə həqiqətən regionda yerli adamlar ilə baş vermiş hadisələri əks etdirir. Həmçinin, mən ayrı-ayrı səfərlərdə baş vermiş hadisələri olduğu kimi saxlamaq əvəzinə onları bir səyahət əsəri kimi qələmə almışam. Bəzi hallarda mən iki ayrı-ayrı dialoqu birləşdirmişəm və ya mənanı daha aydın göstərmək üçün müəyyən bir dialoqun məzmununu barədə təfsilatlar, məzələn, üstəlik olaraq məlumat və ya materiallar əlavə etmişəm. Ümid edirəm ki, mənim bir qədər etdiyim azad redaktəm Orta Asiya və Qafqaz zəvvarlığımda məni müşayiət etmək istəyən oxucuya əngəl deyil, kömək olacaq.

Giriş

«Böyük İpək Yolu nədir?» Bu yalnız (bir neçə variantı ilə) ticarət yolu idimi? Bu yalnız ipəyin Çindən Orta Asiyadan keçərək Yaxın Şərqlə gəldiyi, həmçinin digər malların, eləcə də heyvanların Şərqlə istiqamətində Çinə getdiyi yol idimi?

Xeyr! Bu, maddi mallardan daha vacib müxtəlif xalqlar arasında olan qarşılıqlı əlaqələr idi. Böyük İpək Yolu boyu bir-biri ilə söhbət edən, öz fikirləri, mədəniyyət və adətlərinin aspektləri ilə bölüşən adamlar var idi.

Dini ideyalar və təcrübələr də ötürülürdü. Orta Asiyada bir çox dindarlar əsrlər boyu qonşu olaraq yaşayırdı. Bunlar yalnız İslam, xristianlıq və buddizm deyil, həmçinin daha az tanınan dinlərdən olan zərdüştlük, manixeyizm və iudaizmdir. Lakin gündəlik həyatda bir çox adamlar şamanlıqdan, təbiətə ibadətdən və ya qədim kulturlardan törəyən milli dini ayinləri yaşadırdı. Məsələn, Orta Asiyalıların bəziləri xüsusi yerlərdə ağaca parça və ya kağız bağlayırlar, bu da duanın bir formasıdır. Bu adət haradan gəlir? Bu nə Quranda, nə də bir hədisdə qeyd edilmir. Buryatiyada mən Buddist mühitində eyni təcrübəni gördüm, Ermənistanda isə mənim bunu Kommunist dövrü ərzində adamları ibadətdən çəkəndirmək məqsədi ilə bağlanmış kilsəyə yaxın bir yerdə gördüm. Mən bu adəti, həmçinin Sibirdə və hətta Çində də görmüşəm. Mahiyyətcə bu, bütələrə və ya müəyyən yerlərin ruhlarına təqdimatdır. Məsələn, Sibirdəki bir çox yerli adamlar fikirləşirlər ki, əgər onlar yerli ruha bir təqdimat gətirmədən müqəddəs yerin yanından keçsələr, ruh acıqlanacaq və hansısa bir pis hadisə baş verəcək. Məhz buna görə də, ehtimal var ki, ağaca balaca bir parçanın bağlanması adəti İslam, Buddizm və xristianlıq kimi başqa dinlərə daxil olmuş şamanlığın və ya bütperəstliyin qalıqlarıdır. Lakin buna baxmayaraq, bu ənənəyə riayət edən adamlar özlərini müsəlman, xristian və ya buddist hesab edirlər! Beləliklə, bu nöqtəyi-nəzərdən onların «rəsmi» dinləri səthi rəngə bənzəyir, təcrübədə etdiklərinin və ya inandıqlarının bütperəstlik və ya şamanlığa çox oxşar olması o qədər də əhəmiyyətli deyil.

Tarix boyu Böyük İpək Yolu dini inancların və ənənələrin ötürülməsinə

də əhəmiyyətli yol olub. Məhz bu yolla buddizm, xristianlıq və İslam Orta Asiyadan Çinə daxil oldu. Orta Asiyada İslamın təsiri hal-hazırda elə güclüdür ki, bəzən Qafqazda, Türkmənistanda, Özbəkistanda, Qırğızistanda və ya şimal-qərbi Çində yaşayan adamlar öz əcdadlarının bir çoxunun İsa Məsihi sevən və Onun təlimləri ilə yaşayan adamlar olduqlarını biləndə çox təəccüblənirlər. Əfqanıstanda və şimal-qərbi Çinin Xincianq və Qansu əyalətlərindəki adamların əcdadları çox güman ki, buddist olub.

Çinin Qansu əyalətində olan Dunhuanqda buddist freskaları (bizim eranın VI-XVI əsrləri tarixli) və 2001-ci ildə Taliban tərəfindən Əfqanıstanda Bamyanda dağıdılan nəhəng Buddist heykəlləri (b.e. VI əsrinə aid) hal-hazırda əsasən müsəlmanların məskunlaşdığı ərazilərdə əvvəllər Buddizmin təsirində olduğu barədə şahadət edir.¹ Buddizm eramızdan əvvəl üçüncü əsrdə Əfqanıstana gəldi və sonra oradan Xincianqa və Monqolustana getdi.²

Eləcə də, Orta Asiyadakı bir çox xalqların əcdadları vaxtilə İsa Məsihin davamçıları olub. Müjdə İsa Məsihin ölümündən və dirilməsindən³ təxminən yeddi həftə sonra Xoş Xəbəri eşidənlərin arasında Parfiyadan olan xalqları xatırladır; Parfiya – indiki İrani, Türkmənistanı, Tacikistanı və Özbəkistanın bölgələrini özündə birləşdirən ərazidir. İsa Məsih ilə birgə səyahət edən və Onun ölümlərdən dirilməsi barədə şahidlik edən Bartalmay və Tadday indiki Azərbaycan və Ermənistan olan regiona getdilər və İsa Məsih haqqında Xoş Xəbəri oradakı adamlara vəz etdilər.⁴ İsa Məsihin doğulmasından iki əsr sonra Xoş Xəbər hal-hazırda Dağıstanın cənubunda yaşayan adamlara gəldi.⁵ Region Rusiya İmperiyasına birləşdiriləndə Azərbaycandakı Udi milləti İsa Məsihin davamçıları kimi öz tarixi xüsusiyyətlərini qoruyub saxladı, ateist kommunizmin tufanına dözümlü gətirdi, indi isə öz əcdadlarının inamını yenidən aşkar edirlər.⁶

Eyni zamanda, birinci əsrdən başlayaraq, İsa Məsihə inam, həmçinin Xəzər dənizinin şərqində, yalnız Fars imperiyasında deyil, həmçinin Hindistanda və daha uzaq şərqə də yayıldı.⁷ İsa Məsihə inam indiki Türkmənistan, Özbəkistan, Tacikistan, Qırğızistan, Qazaxıstan və Çinin Uyğur ərazilərində yerləşən regionlarda çox dərin köklərə malik idi. İsa Məsihin doğulmasından təxminən iki əsr sonra müasir Türkmənistandakı Mərvdə (və ya Maridə) İsa Məsihin davamçıları artıq var idi.⁸ Sonrakı əsrlərdə tək Mərv deyil, həmçinin Əfqanıstandakı Herat və müasir Özbəkistandakı Buxara və Səmərqənddə də böyük xristian mərkəzləri oldu.⁹ Səmərqənd və Buxara regionları, həmçinin indi Tacikistan olan ərazidə Soqdiyan xalqı

yaşayırdı, bunların arasında da çox sayda İsa Məsihin davamçıları olub.¹⁰ Soqidianlar Böyük İpək Yolu boyu çox güclü ticarətçilər olduqları üçün Çinə çox səyahət edirdilər; Soqidian xristian sənədləri Xincianqda yerləşən Turfanın yaxınlığındakı Bulayiqdə tapılmışdı.¹¹ Çingiz Xanın dövründə Monqol tayfalarının bəziləri və bir çox Monqol rəhbərləri də İsa Məsihin davamçıları olub.¹² Köçəri olduqlarına görə onların daimi dini binalara malik olmaqda elə də maraqlı deyildilər; onlar hesab edirdilər ki, Allaha istənilən yerdə və yerli mədəniyyətə uyğun gələn yolla sitayiş etmək olar.¹³ Monqol imperiyası və sonrakı imperiyalar dövründə Orta Asiyada və Böyük İpək Yolu boyunca – Qafqazdan Çinə və daha da şərqli tərəf bir çox xristianlar var idi. Tarixi yazılar Kaşqar (indiki Çinin Xincianq əyaləti), Səmərqənd (müasir Özbəkistanda), Xorəzm (Xivanın və Urqençin yaxınlığındakı Özbəkistanın regionu) və Mərv (Türkmənistanda) kimi yerlərdə xristianların kilsələri və cəmiyyətlərinin mövcudluğunu xatırladır.¹⁴ Böyük İpək Yolu boyu İsa Məsihin davamçılarının qədim qəbirüstü lövhələrindəki yazılar əsasən Türk adlarıdır, onların arasında bir neçə Fars və başqa adlar da var.¹⁵ Məsələn, Qırğızistanda İssikkulda 1312-ci ildə ölmüş İsa Məsihin davamçısının qəbirüstü lövhəsinin yazısı uyğur dilindədir.¹⁶ Böyük İpək Yolu boyu qədim sahələrdə qazıntı işləri aparan arxeoloqlar bugünkü Uyğur, Qazax, Qırğız, Tacik, Özbək, Türkmən, azərbaycan və Şimali Qafqaz xalqlarının əcdadları arasında xristianlığın təsiri barədə şahadət edən eksponatları tapmağa davam edir. Bu xalqların əcdadlarının İsa Məsihə ehtiramı bütün regiondakı müxtəlif muzeylərdə nümayiş etdirilən daş qabların, medalyonların və başqa eksponatların naxışlarında görünə bilər.¹⁷ Orta Asiya və Qafqaz xalqlarının tarixindəki bu vacib dövrə əvvəllər etinasızlıq göstərilirdi, amma indi Manarbek Baieke (qazax), Fəridə Məmmədova (azərbaycanlı), Rəşid Azizov (Dağıstanda Tabasaran alimi) kimi bir neçə yerli alimlər onu tədqiq edir və sənədləşdirirlər.¹⁸

Hətta Çində İsa Məsihə inam Uyğurların və ola bilsin, Hui millətinin (və ya Qazaxıstanda və Qırğızıstanda Dunqanlar kimi tanınan) bir çox əcdadları arasında çox geniş yayılmışdır. İsa Məsih haqqında Xoş Xəbəri İsa Məsihin dirilməsindən sonra Onunla şəxsən görüşən həvari Tomanın bizim eramın 65-ci ilində Çinə gətirdiyi dəlil var; Allah hətta Çinin İmperatoruna rüyada İsa Məsihi göstərərək onu Xoş Xəbər üçün hazırlamışdı.¹⁹ Vonq Veifan adlı Çin alimi güman edir ki, artıq bizim eramın 86-cı ilində Çində xristianlığın olduğunun dəlili var, yəni, o vaxt İsa Məsihin ölümünü və dirilməsinə şəxsən şahidlik edən imanlılar hələ sağ idi.²⁰ Bizim eramın

VI və VII əsrlərində Çində İsa Məsihin davamçılarının mövcudluğu şübhəsizdir; səkkizinci əsrdə Çinin on əyalətində İsa Məsihin davamçıları, yüzlərlə şəhərdə isə xristian cəmiyyətləri var idi.²¹ Çində İsa Məsihin davamçıları haqqında məlumat bir çox qədim əlyazmalardan əldə edilib, amma ən məşhur dəlil 781-ci il tarixli sütunlarda görülməyə bilər; həmin sütun Böyük İpək Yolunun başlanğıcını qeyd edən Çin şəhəri Xiandadır.²² B.e. VII-X əsrlərə aid olan xristian əlyazmaları Çində Qansu əyalətindəki Dunhuanqdakı böyük Buddist Mərkəzi Kitabxanasında saxlanılır.²³ B.e. 1000-ci ilində bütün Orta Asiyada və həmçinin Monqolustanda, Tibetdə, Hindistanda, Birmada, Tailanda və bəlkə daha geniş Şərqi ölkələrində də İsa Məsihin davamçıları olub.²⁴

Buna baxmayaraq, Sovet İttifaqının yetmiş ili ərzində ateizm daxil olmaqla müharibələr, istilalar, inqilablar, əsarət, təqib və başqa ideologiyaların zorla qəbul etdirilməsi bu dinlərin zahirən görünən işarələrinin çoxunu silmişdir.²⁵ Lakin adamların ürəklərinin dərinliyində Allahın Müqəddəs Kitablarını bilən və sevən əcdadların bir çox dəyərləri və inamları qorunub-saxlanmışdır. Xalq məsəlləri və məşhur hikmətli sözləri çox vaxt bu əvvəlki inancların bəzi elementlərini özündə əks etdirir. Məsələn, Dağıstanın Tabasaran millətindən olan alim öz adamları barədə yazır: «Tabasaranın bütün qəsəbələrində hər kəs ürəkdən söhbət edəndə etnik qrupda və hər bir adamda ənənəvi mənəvilik aşkar görünür. Əgər Müqəddəs Kitab yer üzündən tamamilə yox olsa belə, bir nəfər deyilənləri sistemləşdirib və təhlil edib adamların adətləri və nöqtəyi-nəzərləri, həmçinin onların davranışlarına görə yenidən onu yazmağa bilər».²⁶

Həmin müəllif Müqəddəs Kitabda öz regionunun xatırladıldığını aşkar edən Dağıstan dağlarındakı kənd sakinindən aldığı təəssüratı qeyd edir: «Müqəddəs Kitabda hətta qəsəbəmizin adı çəkilir, İkinci Padşahlar kitabı, 17-ci fəsil, 6-7-ci ayələr: “Huşənin padşahlığının doqquzuncu ilində Aşşur padşahı Samariyanı aldı və İsraililəri Aşşur torpağına sürgün etdi. Onları Xalahda, Qozan çayı sahilindəki Xavorda və Midiya şəhərlərində yerləşdirdi. Bu iş ona görə İsrail övladlarının başına gəldi ki, onları Misir padşahı fironun əsarəti altından, Misir torpağından çıxaran özlərinin Allahı Rəbbə qarşı günah etmişdilər. İsrail övladları başqa allahlara səcdə etmişdilər”. Mən Müqəddəs Yazıları oxuyanda bunu gördüm və heyrətləndim. Həqiqətən, bu gün də biz öz Rəbb və Xilaskarımıza qarşı günah edirik. Məhz buna görə biz kasıbıq».²⁷

Dağıstanın bu sakininin istinad etdiyi bu ayələr b.e.ə. 722-ci ilində

Qafqaz regionuna sürgün edilən qədim yəhudi xalqı barədə bəhs edir.²⁸ Bəlkə də, Orta Asiyadakı yəhudi qəsəbəsi bu hadisədən sonra yaranmışdır: əlbəttə ki, Dağ yəhudiləri Qafqaz regionunda bir çox əsr ərzində yaşamışdır.²⁹ Ehtimal var ki, Səmərqənd, Buxara və Türküstanda (cənubi Qazaxıstanda) olan yəhudi cəmiyyətlərinin yaranma tarixi yəhudilərin b.e.ə. VI-VII əsrlərdə oraya köçdüyü vaxt ilə eynidir.

Geri çəkilən Skiflər (həmçinin Saks adlandırılan) də onlarla birgə bu əraziyə miqrasiya etdi. B.e.ə. VII əsrin əvvəlində onlar Yaxın Şərqi işğal etmiş, hətta İsrailə və Misirə qədər çatmış və iyirmi səkkiz il ərzində müasir İranın Şimal-Qərbində yerləşən Midiyanı idarə etmişdilər.³⁰

Təxminən min beş yüz il sonra, b.e. VIII və ya IX əsrin əvvəlində Krım ilə şimali Qafqaz arasındakı regionda yaşayan xəzərlərin çoxu yəhudi dinini qəbul etdi. Başlanğıcda İudaizm xəzərlər tərəfindən qəbul edildi, xəzərlərin bir çoxu isə onlardan nümunə götürdü. Türk linqvistik qrupuna aid olan xəzərlilərin Kumık, Noqai, Tatar, Azəri, Özbək, Qaraqalpaq, Qazax və s. kimi regionların müxtəlif müasir dilləri ilə əlaqəlidir. B.e. VII-X əsrlər arasında Xəzər vilayəti Krım və Xəzər dənizinin arasındakı regionda böyük gücə malik idi; buraya həmçinin Şimali Qafqaz və hazırkı qərbi Qazaxıstan və Şimal-Qərbi Özbəkistan olan ərazilər də daxildir.³¹

Xəzər dövlətinin ən görkəmli xüsusiyyətlərdən biri onun başqa dinlərə göstərdiyi tolerantlığı idi: müsəlmanlar, yəhudilər, xristianlar və büt-pərəstlər təqib və ya narahatlıqdan qorxmadan öz dinlərinə sərbəst riayət edə bilirdi.³² O vaxt üçün bu çox qeyri-adi bir şey idi və təəssüf ki, belə tolerantlıq indiyədək başqa dövlətlərdə də nadir haldır. Hətta iyirminci əsrdə SSRİ-dəki ateistlər başqa ideyalara qarşı eyni dözümsüzlük göstərər, bütün din tərəfdarlarını təqib edirdilər. Kommunistlər müəyyən dərəcədə dinin adamlara təsir göstərən gücündən qorxurdu və dini «adamların tiryəki» hesab edirdi. Lakin, məncə, burada mənəvi məsələlərin də əhəmiyyəti var idi. İstehsalat göstəriciləri barədə yalan danışan məmurlar və ya Kommünizmin izzətli müvəffəqiyyətlərinin obrazını yalandan yaratmağa cəhd edən bürokratlar düzgünlük və həqiqət dəyərlərini müdafiə edənlərdən qorxurdular. Bu dəyərlərin kökü Allahın xarakterindən gəlir. Eləcə də, hər bir insanın Allah tərəfindən yaradıldığına və sevildiyinə görə qiymətləndirən adamlardan məmurlar qorxurdular, çünki öz hakimiyyətləri qorxu və istismar üzərində qurulmuşdu. Hər bir sosial qrupun – dövlətin, biznesin və ya ailənin əsası həqiqət (həmçinin düzgünlük) və məhəbbət (həmçinin başqalarına göstərilən rəhm və mehribanlıq) olmalıdır. Bu

dəyərlər ilə yaşamağa çalışanlar əslində daha çox Allahın onlar üçün niyyətində tutduğu yol ilə yaşayırlar. Lakin Həqiqət və Məhəbbət Allahını tanısaq, bu yolla yaşamağı çox yaxşı başa düşə bilərik.

Həm İslamın, həm də xristianlığın kökləri İudaizmdən gəlir; bu dinlərin hər ikisi yəhudi peyğəmbərlərinin vahid Allahın həqiqi nümayəndələri olduğunu etiraf edir. Allah peyğəmbər Musaya Özünü təqdim edəndə dedi ki, O, yəhudi xalqının əcdadlarının Allahıdır: «Mən atanın Allahı, İbrahimin Allahı, İshaqın Allahı və Yaqubun Allahıyam».³³ İbrahim, İshaq və Yaqub peyğəmbərlər yəhudi xalqının əcdadlarıdır; bu gün yalnız yəhudilər deyil, həmçinin müsəlmanlar və xristianlar da onlara ehtiram edirlər. Lakin bu peyğəmbərlərə göstərilən hörmətdən daha vacib məsələ Özünü İbrahimin, İshaqın və Yaqubun Allahı kimi təqdim etmiş Rəbb ilə münasibətdir.

Bu gün Orta Asiyada yaşayan bir çox xalqların əcdadları bir neçə əsr ərzində bu Allaha sitayiş etmişdir və ola bilsin ki, onlar müxtəlif dua formalarından istifadə edir, müxtəlif dillərdə danışır və fərqli ibadət üsullarından istifadə edirdilər. Allah o qədər böyükdür ki, O, İbrani, suriya, ərəb, çeçen, özbək, tacik və başqa dillərdə edilən duaları başa düşür, lakin Allah üçün daha vacib insanın ürəyinin münasibətidir. Allah hər birimizin daxilinə baxır və dualarımızın, dini hərəkətlərimizin arxasında gizli niyyətimizi görür. O, dinimizin saf və ya yalnız zahiri nümayiş olduğunu bilir.

Ana bətnində bizim hər birimizə həyat verən Allahdır. Həmçinin, hər birimiz ölümdən sonra Onunla görüşəcəyik. O yalnız bizim həyatımızın mənbəyi deyil, həmçinin həyatımızın təyinatıdır. Həyatlarımız səfərdir: bu səfər Allah ilə başlayır və Allah ilə qurtarır. Həyat yolunda səyahət edərkən hər birimiz Allahı bizimlə birgə olmağa dəvət edib-etməmək barədə seçim edə bilərik.

Bu kitab Böyük İpək Yolunun hissələri ilə Orta Asiyadan keçən səfər haqqındadır. Bu, həmçinin, bizlərdən hər birimizin Allah ilə getdiyi səfər haqqındadır. Mən Böyük İpək Yolunun müxtəlif hissələrinə tez-tez səyahət etmişəm və mən bu regionlarda yaşayan adamları sevirəm. Onların mədəniyyətlərinə və həyat tərzlərinə böyük hörmətim var, həyatdakı vacib dəyərlər haqqında onlardan çox şey öyrənmişəm: qonaqpərvərlik, yaşlı adamlara hörmət, ailə münasibətlərinin əhəmiyyəti və s. Bunlar həmçinin Allahın da Öz peyğəmbərləri vasitəsilə Müqəddəs Kitabda vurğuladığı dəyərlərdir. Ehtimal ki, Orta Asiyanın xalqları bu dəyərlərə hörmət edir,

çünki onların əcdadları əsrlər boyunca peyğəmbərlər vasitəsilə Allahın vəhylərinə ciddi yanaşırdılar.

Müqəddəs Kitab müxtəlif vaxtlarda müxtəlif peyğəmbərlərə Allah tərəfindən verilən vəhyləri bir cilddə birləşdirir. Biz Tövrat, Zəbur və Müjdəni ayrı-ayrı kitablar hesab edə bilərik, amma onlar Allahdan gələn kitablardır və məhz buna görə Müqəddəs Kitab onları birlikdə təqdim edir. Müəyyən mənada mən də Orta Asiyaya müxtəlif səfərlərim zamanı baş vermiş təcrübələrimin bəzilərini bir kitabla təqdim etmişəm. Mən onları hekayə formasına saldım və hekayəni zəvvarlıq adlandırdım, çünki bizim hamımız üçün həyat bir zəvvarlıqdır. Biz hamımız Allaha gedən yolda səfərdəyik.

Bu səfər boyu mənə Orta Asiyada və Qafqazda yaşayan dostlarım kömək edib. Onlar yalnız maddi yollarla, qonaqpərvərlik və mehribanlıq göstərməklə deyil, həmçinin, daha əhəmiyyətli olan öz həyat nümunələri ilə zəvvarlığımda mənə kömək etmişdilər. Məsələn, Qırğızıstanda dostlarımın əliaçıq davranışını görməklə alicənablıq haqqında çox şey öyrənmişəm. Qazax dostumdan nümunə götürərək Allaha inam və etibar etməyi öyrənmişəm. Özbəkistan və Dağıstandakı dostlarım çətinliklərin və ya maneələrin qarşısında davam etməyi və təslim olmamağı göstərməkdə mənə parlaq nümunədir. Bu dərsləri kitabdan öyrənmək qeyri-mümkündür, onları həyatda görməliyik və onların mənalarını qiymətləndirməliyik.

Dostlarımın bəzilərini akademik konfranslarda, əksəriyyətini isə «yolüstü», avtobuslarda, təyyarələrdə və s. səyahət edərək tapmışam. Bəzilərinə mən Rusiyada və ya başqa yerlərdə rast gəlmişəm və onlar öz ölkələrinə gələndə onlara da baş çəkməyimi məndən xahiş etmişdilər. Bu istiqanlıq və əliaçıqlıq ruhu bütün Orta Asiyaya xasdır və bunlar mədəniyyətin ən güclü cəhətlərindən biridir.

Mərkəzi Asiyadakı dostlarımı dəyərləndirərkən, həmçinin onların məxfiliyinə də hörmət etmək istəyirəm. Məhz buna görə bəzən mən onlarla necə və ya harada rast gəlməyimiz, eləcə də həyatlarının bir çox başqa şəxsi təfsilatları barədə olduqca çox təfsilat verməkdən çəkinmişəm. Eyni ilə anonimliyi saxlamaq məqsədi ilə, hətta dostlarımın bəzilərinin faktiki adlarından istifadə etmək icazəsini mənə verdikləri hallarda belə, onların bəziləri haqqında yazarkən adlarını və ya başqa ətraflı təfsilatları sərbəstliklə dəyişmişəm. Eləcə də, burada qeyd etdiyim söhbətlər real söhbətlərə əsaslanır, amma vaxtaşırı mən iki və ya daha çox dialoqları birləşdirmişəm və ya mövzunu daha ətraflı izah etmək üçün bəzi əlavə şərtlər daxil etmişəm. Məsələn, əgər mən kiminləsə danışırımsa, Allahın böyük

peyğəmbərinin mövzu haqqında dediyini xatırlada bilərəm. Əlbəttə, həmin peyğəmbərin yazılarından orijinal sitatı verə bilmək daha yaxşıdır. Belə hallar üçün mən burada Müqəddəs Kitabdan bütöv sitatı daxil etmişəm və qeyddə sitatın mənbəyini qeyd etmişəm. Mən redaktə edərkən müzakirə olunan mühüm mövzuları daha da aydınlaşdırmaq üçün bunu etmişəm. Lakin çox dərin mənəvi məlumat qətiyyənlə dəyişdirilməmişdir. Ən əhəmiyyətli olan buradakı dərin əxlaqi mənadır, çünki Orta Asiyadakı dostlarım qazax dilində Kozhanasir, uyuğ dilində Nasirdin Əfəndi, özbək dilində Nasriddin Afandi (və ya sadəcə Afandi), türk dilində Nasrettin Hoca, tacik dilində Mushfiqi və s. başqa dillərdə tanınmış şəxslər haqqında hekayələri asanlıqla tanıyırlar.³⁴

Mən onu sadəcə çoxlu adlar ilə tanındığına görə xatırlatmıram, lakin ona görə ki, onun haqqında olan hekayələr çox vaxt müxtəlif səviyyələrdə başa düşülə bilər: «zarafatın ardınca mənəvi gəlir və adətən sonra potensial sirri aydınlaşdırıcı kiçik əlavə də olur».³⁵ Həmin sözlər Ezopun təmsilləri və ya İsa Məsihin söylədiyi ibrətli hekayələri, yəni dərin mənəvi mənası olan sadə hekayələr barədə də deyilə bilər.

Ümidvaram ki, siz də, ey oxucu, həyatdakı daha dərin məsələlər haqqında bəzi yeni anlayışları burada tapacaqsınız. Siz və mən, hər ikimiz səfərdəyik və biz həyat səfərində necə olmağımız barədə bir-birimizdən öyrənməyə ehtiyac duyuruq, amma hamıdan yaxşı müəllim Allah Özüdür.

Mən bu kitabı Orta Asiyada və Qafqazda yaşayan dostlarıma həsr etmək istəyərdim. Sizin və mənim kimi, onlar da Allaha aparan yolda səfərdədir. Ümid edirəm ki, bu kitab bizim hamımıza Allaha aparan yolda yalnız səyahət etməkdə kömək etməyəcək, həmçinin Allah ilə bu səyahətdə olmağı öyrədəcək.

Fəsil 1

Xincianq: Sədəqələr

Şimal-Qərbi Çində kiçik şəhərdə avtobusdan çıxdığım zaman bulduzuz mavi səmadən isti Mərkəzi Asiya günəşi parlayırdı. Mən Avropa ilə Çini əlaqələndirən və Orta Asiyadan keçən Böyük İpək Yolu ilə getməyi davam edərək qərb istiqamətində hərəkət etməyə başladım. Səfərim Çinin Xian şəhərlərində başlamışdı və Qazaxıstan, Qırğızıstan, Tacikistan, Özbəkistan, Türkmənistan, Azərbaycan və Rusiya Federasiyasına daxil edilmiş Qafqaz respublikalarından keçirdi.

Avtobus sürücüsü bizə demişdi ki, dayanacaq yarım saat davam edəcək, beləliklə, mən çıxıb yemək tapmaq üçün kifayət qədər vaxtımın olduğunu düşündüm. Mən Uyğurların «naan» adlandırdığı və bir çox başqa Mərkəzi Asiya dillərində oxşar ad ilə tanınan nazik, dairəvi çörəyi bişirib satan bir nəfəri gördüm. Aldığım çörəyi yeməyə başlayanda oturub dilənən bir yaşlı Uyğur səfilə və onun yanında gənc oğlana fikir verdim.

Bəlkə bu sadəcə maraq və ya başqa mənbədən gələn bir təkan idi, amma mən hiss etdim ki, bu kişi haqqında daha çox şey bilmək istədim. Mən ikinci naan çörəyini almağı və onu dilənçiyə təklif etməyi qərara aldım. Bəlkə, yerli olmadığımıza görə o mənə təəccüblə baxdı və sonra dedi: «Rekmet» – «Sağ ol».

Onunla uyğurca salamlaşaraq “Yaxşısınız?» deyər soruşdum. Bu, uyğur dilində bildiyim bir neçə ifadələrdən biri idi, beləliklə, mən söhbəti davam etməyə qadir deyildim. Mən Çin dilimdə onun haqqında soruşmağa cəhd etdim, amma yalnız onu öyrənə bildim ki, bu kişi uyğurdur, işsizdir, yarındakı uşaq isə onun dörd yaşlı nəvəsidir.

Sürücü məni avtobusa çağırırdı və bununla da bizim qısa söhbətimiz kəsildi. Pəncərədən baxaraq, mənə əli ilə “sağ ol” işarəsi verən dilənçini gördüm. Mən də ona əlimlə “sağ ol” etdim, onun və xüsusilə də onun

nəvəsinin gələcəyi barədə düşündüm. Övlad böyüyüb öz həyatında pul əldə etmək üçün yol kənarında oturmağı fikirləşəcəkmi? O nə qədər təhsil alacaq? Başqaları tərəfindən istismar ediləcəkmi, bəlkə dilənməyə məcbur ediləcək, sonra da onu idarə edən adamlarla əldə etdiyi pulla bölüşəcək? Çox güman ki, mən cavabları heç vaxt bilmərəm.

Avtobusda yanımda oturan adam məni fikirlərimdən ayırdı. Ağ naxış ilə bəzədilmiş qara papağı onun yerli etnik qruplardan birinə mənsub olduğunu göstərirdi və o, Uyğur olduğunu mənə bildirdi. O, Urumçü Universitetində ingilis dilini öyrənmiş savadlı bir kişi idi və avtobusda onun yanında oturmağım ona öz ingilis dilini məşq etdirmək imkanını vermişdi.

«Dilənçiyə nə üçün kömək etdin?» deyə o soruşdu.

«Nə üçün də kömək etməyim?» deyə mən cavab verdim və olduqca zəif cavab verdiyimi bilirdim. Əslində mən Əlinin nə məqsədlə bu sualı verdiyini və ona necə cavab verməli olduğumu bilmirdim.

«Çində biz dilənçiyə bəzən xırda pul veririk, amma adətən onunla dayanıb danışmırıq».

Mən ona hər insanın əhəmiyyətli olduğu haqqında bir söz deməyə hazırlaşdım, amma sonra fikrimi dəyişdim. Əvəzində dedim:

«Məncə, Çindəki dilənçilər onlara verilən pulu qaytarmırlar».

«Əlbəttə yox!» deyə Əli cavab verdi, «Amma yalnız Çində deyil, başqa ölkələrdə də dilənçilər bunu etməzlər».

«Bir dəfə Londonda idim, dilənçi arxamca qaçıb pulu mənə qaytardı!» deyə mən sakitcə şərh etdim.

Əlinin qalın qaşlarının altındakı qəhvəyi gözləri heyrətdən bərəldi.

«Nə üçün? Ona saxta pulmu verdiniz, yoxsa...?»

«Xeyr, əlbəttə ki yox. Pul əsl pul idi, dilənçi də əsl dilənçi idi».

«Siz nə etdiniz ki?» deyə Əli sual verdi. Mən görürdüm ki, o, həqiqəti bilmək istəyirdi, beləliklə, ona hekayəni danışmağa başladım.

«Dilənçi metro stansiyasının yanındakı yeraltı keçiddə oturmuşdu. Ona yaxınlaşanda yaxınlıqda məndən başqa heç kəs yox idi. Bilirdim ki, dilənçi məndən pul istəyəcək və mən qərar qəbul etməli idim. Mən o adamı saymayıb yolumu davam etdirim və ya dayanıb ona nəsə verim?»

Ürəyimdə dua etdim və Allahdan müdriklik istədim. Dilənçiyə yaxınlaşanda o mənə baxdı və «Mənə kömək edə bilərsiniz?» deyə soruşdu.

«Nə istəyirsiniz?» deyə soruşdum.

«Mənə kömək edə bilərsiniz?» deyər dilənçi təkrar etdi.

«Nə istəyirsiniz?» deyər mən bir də soruşdum.

«Bir az xırda pul verə bilərsiniz?»

«Dəqiq deyin, nə istəyirsiniz?» deyər ondan soruşdum.

«Bir fincan çaya pul verərsiniz?» deyər dilənçi xahiş etdi.

«Nə qədər pul istəyirsiniz?»

Dilənçi bir an tərəddüd etdi, sonra cavab verdi: «Əlli pens».

Əlimi cibimə salıb cari mübadilə kursu ilə təxminən bir manata yaxın olan əlli pensi tapdım. Kişiyə pulu verib metro stansiyasına tərəf getdim.

Qəfildən dilənçinin arxamca qaçdığını gördüm. Mənə çatıb pulumu mənə qaytardı: «Budur sizin pulunuz, onu götürün. Mən sizin pulunuzu istəmirəm. Əslində mənə danışmağa bir adam lazım idi».

Mən dayandım, pulu götürdüm və keçidin soyuq daş döşəməsində dilənçi ilə oturdum. Biz bir-birimizlə söhbət etdik və mən onun həyatı, nə üçün diləndiyi barədə öyrəndim. Həmin dilənçi üçün sərf etdiyim vaxtım və diqqətim ona puldan daha qiymətli idi».

Hekayəmə diqqətlə qulaq asan Əli qısa müddət ərzində sakit qaldı, dediklərim barədə düşündüyü görünürdü. Nəhayət, o soruşdu:

«Dəfələrlə “Sənə nə lazımdır?” sualını nə üçün ona verirdiniz?»

«Xatırlatdım ki, başlanğıcda mən Allahdan müdrilik istədim. Nə edəcəyimi bilmədim, lakin dua etdim və kor dilənçinin hekayəsi fikrimə gəldi. İsa Məsihin ardınca gəlib «Mənə mərhəmət et» deyər yalvarırdı.³⁶ Şahidlərin bəziləri dilənçinin İsa Məsihdən pul istədiyini hesab edirdilər və İsa Məsih dilənçidən nə istədiyini soruşanda onlar başa düşmədilər. Kor adam cavab verdi: «Ya Rəbb, gözlərim açılsın».³⁷ İsa Məsih onun gözlərinə şəfa verdi. Bu şəfa puldan daha çox qiymətli idi».

«Bəli, siz düz deyirsiniz» – deyər Əliyə cavab verdi «Pulla alınmayan çox şey var. Pul əsl dostluğu və ya səmimi münasibəti ala bilməz. “Bitlz” qrupunun mahnısında olduğu kimi: «Pul məhəbbəti ala bilmir» və onlar düz deyirdi. Əgər pulun bizə xoşbəxtlik gətirəcəyini fikirləşiriksə, yanlış həyat yaşayırıq».

«Londonda görüşdüyüm o dilənçi puldan daha qiymətli bir şeyə ehtiyac duyduğunu etiraf etdi. Lakin bizlərdən çoxu dayanıb danışmaqdan, dilənçiyə bir qədər xırda pul verib tələsik yolumuzu davam etməyi üstün tutardıq».

«Biz uyğurlar dilənçilərə pul veririk. Bəzən məsciddən çıxanda onlar bizə yaxınlaşırlar, çünki müsəlmanlar zəkat adlandırdığımız sədəqəni verməlidirlər».

«Onlara kömək edirsinizmi?»

«Bəzən. Məsciddə dua edəndən sonra dilənçiyə pul verməsəm özümü pərt hiss edərəm! Zəhlə tökməmələri üçün onlara nəsə vermək daha yaxşıdır».

«Soruşa bilərəmmi, nə qədər verirsiniz?»

«Eh, bir az xırda pul; məni bezdirməmələri üçün bu onlara kifayətdir».

«Bəs zəkati başqa adamlara verirsinizmi?»

«Xeyr, əslində vermirik. Ola bilsin, əgər zəlzələ kimi təbii fəlakətlərdə ehtiyacı olan adamlar olsa, mən xeyriyyə məqsədi ilə bir qədər pul verə bilərəm. Amma mən boynuma alıram ki, bu imamın buyurduğu qədər deyil; imam deyir ki, zəkat gəlirinizin, ən azı, beş faizi və ya bu məbləğə yaxın olmalıdır. Amma mən belə çox sədəqə verən adam tanımıram».

Mən ona demədim ki, əslində Tövratda peyğəmbər Musanın öyrətdiyinə görə, yəhudilər gəlirlərinin minimum on faizini və bundan başqa digər könüllü sədəqələr verməlidir. İsa Məsihin bir çox davamçıları eyni prinsipə riayət edir və gəlirlərinin, minimum on faizini vermək üçün ayırırlar. Müjdə əliaçıqlığı həvəsləndirir, amma dəqiq faizi müəyyən etmir. Lakin mənəcə, bəzi adamlar – yəhudilər, xristianlar və ya müsəlmanlar – sədəqəni bir vergi hesab edirlər və sədəqə verilməsinin arxasında dayanan əsas prinsipləri bilmirlər.

Mən Əliyə dedim: «İcazə verin, Qırğızıstanda tanıdığım bir ailə haqqında sizə danışım. Həyat yoldaşı xanım Bermet qəzet redaktoru vəzifəsində çalışmış təhsilli qadındır. İndi onun əri Bişkekdə işləyir, o isə kənddə yaşayır və ailəsinin inəklərinin qayğısına qalır. Bermetin şəxsi gəliri çox deyil, amma öz gəlirinin yarısını Allahın işinə verməyi və ya özündən daha çox ehtiyacı olanlara kömək etməyi könüllü qərara alır. İstənilən pulu alan kimi o, pulun yarısını başqalarına kömək etmək üçün nəzərdə tutulmuş bir paketə qoyur. Sonra ehtiyacı olan adamlara kömək etmək üçün bu paketdən pulu götürür.

«Bermet başqalarına belə kömək etməyi seçmişdir, çünki bu məbləği Allah onun ürəyinə qoyduğunu hiss edir. O demir ki, başqaları da qanun kimi öz gəlirlərinin yarısını verməlidirlər. Əsas məsələ hər kəsin vəziyyətinə müvafiq olaraq, başqalarına qarşı əliaçıq olmaqdır».

Əli bu barədə bir an fikirləşdi sonra şərh etdi: «Öz pulu ilə bu qədər əliaçıq olan adam barədə hələ eşitməmişdim. Əlbəttə, xeyriyyə işinə böyük pul verən zəngin adamlar var, amma verəndən sonra özlərinə böyük miqdarda pul qalır. Əslində onlar öz var-dövlətlərinin çox böyük hissəsini vermirlər. Mən fikirləşirəm ki, əsl əliaçıqlıq – tanışınız Bermet kimi qurban verməkdir».

«Mən sizinlə razılaşıram və bilirsiniz ki, Allah da sizinlə razılaşır! Allah pul verən adamların ürəklərinə baxır və onların niyyətlərini görür».

“Bəs əgər Allah ürəyə baxırsa, verdiyimiz pulla və onun miqdarı ilə nə üçün maraqlanır?» – deyə Əli soruşdu.

Mən Əliyə şərh etdim: «Əlbəttə, vaxt sərf etmək və dostluq etmək də bir növ sədəqədir. Londondakı o dilənçinin əslində puldan çox ünsiyyətə ehtiyacı var idi və kiminsə onunla söhbət etməsini istəyirdi. Allah ilə münasibətimiz də belədir: Musa peyğəmbər demişdir: «İnsan yalnız çörəklə deyil, Allahın ağzından çıxan hər kəlmə ilə yaşayar». ³⁸ İsa Məsih də eyni həqiqəti təsdiqlədi. ³⁹ Bir çox adam ruhən acdır, ərzaq və ya puldan çox Allahın sözünə ehtiyac duyur».

«Demək istəyirsiniz ki, onlar kitab oxumalıdılar? İsa Məsih Musa peyğəmbərin Tövratdakı sözlərinə istinad etməsi barədə sözünüz mənə maraqlı gəldi. Bu mənə Allahın Quranda dediyi sözü xatırladır. Allah peyğəmbərə demişdi: “(Ya Peyğəmbərim!) Əgər sənə nazil etdiyimizə şübhə edirsənsə, (bu haqda) səndən əvvəl kitab (Tövrat) oxuyanlardan (Abdullah ibn Salam kimi kitab əhlindən) soruş. Haqq sənə, sözsüz ki, Rəbbindən gəlmişdir. Şübhə edənlərdən olma!” ⁴⁰

«Bu böyük həqiqəti bildiyinizə görə siz müdrik adamsınız. Lakin mən o dilənçi ilə danışanda Allahın kitablarında yazılanları ona xatırlatdım, amma onun oxuduğu başqa bir sözsüz kitab var idi».

«Necə yəni?»

«Yazılan kitablar çox vacibdir. Lakin adamlar bizi kitablar kimi oxuyurlar, daxilimizdə olanları bizim davranışımızdan görürlər. Müjdədə yazılıb: «Bütün insanların tanıdığı, oxuduğu, ürəklərimizə yazılmış məktubumuz sizsiniz». ⁴¹ Özümüz barədə belə fikirləşməyi xoşlamağımızdan asılı olmayaraq, siz və mən «kitablarıq» və hərəkətlərimiz daxilimizdəki məzmunu əks etdirir. Buna görə də ürəklərimizin məzmununun Allaha məqbul, yaxşı və Allaha layiq olduğunu göstərməyimiz vacibdir».

Əli bir an sakit dayandı, sonra soruşdu: “Onda zəkat nədir?»

«Hər şey!» – deyə mən cavab verdim «Adamlar məsciddən və ya kilsədən çıxarkən dilənçiyə simvolik miqdarda pul verdikləri zaman “zəkat” adlanan dini sədəqə vermək öhdəliklərini yerinə yetirdiklərini zənn edirlər, əslində isə zəkat prinsipinin arxasında dayanan həqiqi öhdəliklərdən yayınırlar. Əsl zəkat yoxsul və ehtiyacı olan adamların yalnız maddi deyil, həyatlarının hər sahəsinə qayğı göstərmək məsuliyyətini özünə daxil edir. Məsələ öz pulumuzu necə xərcləməyimizdə deyil, daxildə ürəyimizin niyyəti və münasibətlərimizdir».

«Bu olduqca çətindir!» – deyə Əli etiraz etdi «Siz insanlardan rast gəldikləri hər dilənçi ilə bütün günü söhbət etməsini gözləyə bilmirsiniz! Onlara azca pul vermək və sonra öz həyatınıza davam etmək daha asandır».

«Mən demirəm ki, biz dayanıb hər bir dilənçiyə kömək etməliyik. Adətən Londonda etdiyimi edirəm, amma hiss edirəm ki, o hadisədə Allah məndən bunu etməyimi istədi. Bu, «sehrli bir düstura» bənzəmir; bu bir qanun deyil və hər dəfə biz bunu etməməliyik. Əsas məsələ Allaha qulaq asmaqdır. İmkan verin O sizə Öz planını göstərsin və hər bir vəziyyətdə nə etməyi öyrətsin».

“Siz bunu necə edirsiniz? Allah sizinlə necə danışır?”

«Bu adətən eşidilən sözlərə bənzəmir, baxmayaraq ki, bir dəfə mən belə sözləri zahirdən eşitmişdim. Adətən məni nə isə etməyə təhrik edən və ya fikrimə bir ideya gətirən daxilimdə bir növ dərin inam, daxili bir səs olur».

“Siz öz vicdanınız haqqında danışırırsınız?”

«Xeyr, vicdanın səsi fərqlidir, buna baxmayaraq, mən güman edirəm ki, çox vaxt bizim vicdanımız da bizimlə danışan Allahın səsidir. Təsvir etdiyim şey bir növ intuisiya ilə daha çox oxşardır. Lakin Allah bizimlə yalnız bu yolla danışmır. Allah bizimlə, məsələn, yuxu vasitəsilə danışa bilər, amma ən vacibi odur ki, Allah bizimlə Müqəddəs Yazılar vasitəsilə danışır”.

«Məsələn?»

«Məsələn, mənim həyat yoldaşım və mən uşaq evlərindən uşaqları övladlığa götürməyimiz barədə bizimlə danışan Allahı hiss etdik. Bizim üç uşağımız var idi – iki oğlan və bir qız – üçüncü uşaq doğulandan sonra mənim həyat yoldaşım üç uşağın kifayət olduğunu hesab etdi. Təxminən on ildən sonra Allah onunla başqa bir uşağı övladlığa götürmək barədə danışdı! Həyat yoldaşım Çində oğlan uşağı istəyən valideynlərin küçə və

ya parklarda atdıqları körpə qız övladları barədə eşitdi. Həmin vaxt Tövrət və Müjdəni oxuyaraq həyat yoldaşım yetimlərə və cəmiyyətdən kənar da qalmış adamlara olan Öz narahatlığı və məhəbbəti haqqında danışan Allahı hiss etdi. Sanki bu ayələri oxuyanda onlar ürəyinə təlqin edilirdi. Son nəticədə itaətkarlıq barədə sual yarandı – Allahın bizə dediyini etmək istəyirikmi?»

«Övladlığa övlad götürdünüz?»

«Bürokratizmə və gözləmə müddətlərinə görə iki uşağın hər biri üçün təxminən iki il lazım oldu, amma bu yoldakı hər addımda biz Allahın qapılarını açdığını və bizi təmin etdiyini hiss edirdik».

«Avropalılar üçün başqa məsələ, amma burada, Çində belə şeyləri etməyi özümüzə rəva bilmirik».

«Bir çox adamlar belə fikirləşir, amma əslində bu belə deyil. Məsələn, biz Çin dilində adı «Gözəl Ətir» olan birinci Çin uşağımızı övladlığa götürəndə bir kəndə getdik və orada üç övlad anası olan bir xanıma rast gəldik; o bizə dedi ki, övladlarının birini «Gözəl Ətrin»in yaşadığı uşaq evindən götürmüşdü. İki ildən sonra biz «Şəfəq Qaranquşu»nu övladlığa götürəndə uşaq evində bizə övladların yaşadığı otaqlara baxmağa icazə verilmədi, amma biz küçədən binaya baxa bilərdik. Orada dayananda uşaq evinin qapısından bir kişinin çıxdığını və yaxınlaşaraq orada nə etdiyimizi bilmək istədi. Burada bir qrup adam var idi: tək-cə arvadımla mən deyildim, həmçinin iki yeniyetmə oğlumuz və qızımız, övladlığa götürdüyümüz ilk Çin qızımız da bizimlə idi (o vaxt onun demək olar ki, üç yaş var idi), Çin tərcüməçi-bələdçimiz və bizim mikroavtobusun sürücüsü. Tərcüməçi kim olduğumuzu ona izah edəndən sonra kişi nə isə dedi və tərcüməçinin heyrətdən gözləri bərəldi, çox təəccübləndi».

«O nə dedi?» – deyə Əli soruşdu.

«O dedi ki, onun dörd yetkin yaşlı uşağı var – hər ailəyə bir övlad qanunu çıxılmazdan əvvəl doğulmuşdur – sonra isə onlar daha on yeddi uşağı övladlığa götürdülər».

«On yeddi!» – deyə Əli öz-özünə təkrar etdi, «Ağlasıqmazdır... Nə üçün? Onlar bunu nə üçün etdilər?»

«Biz də ona məhz bu sualı verdik. O izah etdi ki, İsa Məsihin davamçısıdır və məhz buna görə də öz arvadı ilə birlikdə başqalarına Allahın məhəbbətini göstərmək istəyir».

«Siz də Çin uşağını buna görə qəbul etdiniz?»

«Bəli. Biz doktor Zhu adlı bu kişiyə övladları övladlığa götürməkdə eyni niyyətimizin olduğunu deyəndə onun üzü nur saçdı və o, Çin dilində dedi: «Feichanq hao-da, feichanq hao (əla, əla)».⁴²

«Beləliklə, sizcə, biz hamımız hər yerə gedib uşaq evlərindən uşaqları övladlığa götürməliyik?» – deyə Əli soruşdu.

«Hər birimiz bacardığımızı edirik» – deyə ona cavab verdim «əvvəl dediyim kimi, əsas məsələ hər birimiz üçün Allahın planını öyrənmək və Onun istiqamətləndirməsinə qulaq asmaqdır. Əsas məsələ qayda deyil. Zəkati vergi hesab edən adamlar üçün qaydalar problemdir, çünki gəlirlərinin müəyyən faizini verəndən sonra Allaha öz vergilərini artıq verdiklərini və öz vəzifələrini yerinə yetirdiklərini hesab edirlər. Əslində Allah verdiyimiz pul məbləğindən və etdiyimiz başqa xeyirxah işlərdən çox ürəklərimizin münasibəti ilə maraqlanır. Biz cənnətə aparan yolu pul ilə ala bilmərik. Məhz buna görə başqalarına verdiklərimiz könüllü, ürəkdən olmalıdır. Bu rüsum və ya bir növ «vergi» deyil, məhəbbətin ifadəsi olmalıdır. Lakin ürəkdən verəndə biz səxavətlə verməliyik. Müqəddəs Kitab yazır: «Könülsüz yaxud məcburi yox, hər kəs ürəyinin niyyətinə görə pay versin. Çünki Allah sevinə-sevinə pay verən adamı sevir».⁴³

«Sevinclə verməliyik? Pullarını verdiklərinə görə sevinən çox adam tanımıram!»

«Məsələ ürəyimizdə, münasibətimizdədir: biz həvəssiz və ya səxavətlə veririk? Məncə, İsa Məsihin həyatında baş vermiş bir hadisə də bunu göstərir».

Söhbəti bir an dayandırdım və Müqəddəs Kitabda ayəni tapdım: “İsa başını qaldırıb baxdı və məbədin ianə qutusuna ianələri atan varlı adamları gördü. Bir kasıb dul qadını da gördü. O, ianə qutusuna iki lepton pul atdı. İsa dedi: «Sizə həqiqəti deyirəm: bu kasıb dul qadın hamıdan çox pul atdı. Çünki onların hamısı varlarının artıqlığından ianə verdilər, bu qadınsa kasıblığına baxmayaraq, dolanmaq üçün əlində nə varsa, hamısını verdi».⁴⁴ Sonra mən əlavə etdim: «Bu, həmçinin bizə də aid olan prinsipdir».

“Nə? Demək istəyirsiniz ki, dul qadın kimi var-yoxumuzu verməliyik?» – deyə Əli sözümü kəsdi.

«Allah bizim gəlirimizdən asılı olmayaraq, səxavətlə verməyə hazır olmağımızı istəyir» – deyə cavab verdim; – «O verə biləcəyimizin ən yaxşısına layıqdır, biz yalnız pul deyil, həmçinin başqalarına məhəbbət, qayğı və vaxtımızı da verə bilərik. Pul vermək sədəqənin ən «asan yoludur»,

amma doktor Zhu və onun həyat yoldaşı əsl zəkat olan qurban növünü göstərirlər. Hər gün övladlar yeni valideynlərinin yalnız pullarına deyil, həmçinin onların vaxtlarına və enerjilərinə ehtiyac duyurlar. Öz valideynləri tərəfindən rədd edildikdə ağrı hissi keçirən və bəzən ölmək üçün küçədə atılan körpələrə onların yeni valideynləri məhəbbət göstərirlər».

«Amma biz hamımız belə və ya Hindistanda kasıb adamlar arasında rəhm işinə görə Nobel Sülh mükafatını alan Ana Tereza kimi ola bilmərik» – deyə Əli qeyd etdi.

«Bir nəfər bir dəfə mənə onun sözünü dedi: okean çoxlu damcılardan ibarətdir. O demək istəyirdi ki, xeyirxah işimiz okeandakı bir damlaya və ya Çinlilərin dediyi kimi, anbardakı bir darı dənəsinə bənzəsə belə, hər birimiz öz payımıza düşən işi görə bilərik.⁴⁵ Ola bilsin ki, biz doktor Zhu kimi on yeddi uşağı övladlığa götürə bilmərik, amma hər birimiz öz kiçik payımızı yerinə yetirə bilərik. Müjdədə yazılıb: «Ata Allahın hüzurunda pak və nöqsansız möminlik budur: yetimlərə və dullara onların əziyyətlərində qayğı göstərmək və özünü dünyadan qoruyub ləkəsiz olmaq».⁴⁶

«Bəli, burada, Çində ehtiyacı olan adamlar çoxdur» – deyə Əli etiraf etdi («və yalnız Çində deyil, həmçinin başqa ölkələrdə də çoxdur. Məsələn, Laosda mən pis qidalanan və pis geyinən övladları görmüşəm, çünki onların valideynləri tiryəkə bağlıdır və onların pullarının çoxu o narkotikə xərclənir»).

«Onları görəndə nə hiss etdiniz?»

«Onlara yazığım gəldi. Onlar çirkli və kasıb paltarlarda idilər, bəzilərinin ayaqqabıları yox idi. Mən onlara kömək etmək istədiyimi hiss etdim, amma mən bilmədim onlara necə kömək edim.

«Siz rəhmli adamsınız, Əli. Bilirsiniz ki, həmin hissi keçirəndə siz əslində Allahın ürəyində olan mərhəmət hissindən bir az duydunuz?»

«Doğrudan? Allahın rəhmli olduğu barədə eşitmişdim, məgər Allah elə övladların qeydinə qalır? Mən həmişə fikirləşdirdim ki, Allah olduqca uzaqda və yüksəkdədir».

«Əziyyət çəkənlərə qarşı məhəbbət və rəhm hiss edəndə, sizcə, bu hissələr haradan gəlir? Bu hissələri keçirməklə siz Allahın təbiətini əks etdirirsiniz, çünki Allah yaratdığı məxluqlara qarşı rəhmli və sevəndir».

«Əvvəllər bu heç vaxt ağlıma gəlməmişdi» – deyə Əli şərh etdi.

«Faktiki olaraq, zəkat Allahın təbiətini bundan da dərin əks etdirir. Allah bizim hər birimizdən daha səxavətlə verir. Allah Çində doktor Zhudan

və ya Hindistanda Tereza anadan daha çox səxavətlidir. Allah həmçinin Öz prinsiplərinə sadıq qalır. Hər bir yaxşı lider kimi, Allah da Özünün edə bilməyəcəyi işi başqalarından gözləmir. Özünün etmək istəmədiyi işi bizdən tələb etməz».

«Demək istəyirsiniz ki, Allah zəkat da verir?»

«Bir mənada bəli, mən bunu demək istəyirəm».

“Axı, Allah zəkatı necə ödəyə bilər?»

«Artıq söylədiyim kimi, Allah Öz prinsiplərinə uyğun hərəkət edir. Allahın bizdən istədiyi bir qurban növü barədə fikirləşin və görə bilərsiniz ki, Allah Özü bu qurbanı və ya daha böyük bir qurbanı verməyə hazırdır».

Əli bir qədər fikirləşdi, sonra dedi:

“Bəs Allah İbrahimdən oğlunu qurban verməsini istəyəndə necə? Biz hər il bu hadisəni yada salırıq, qurbanlıq qoçun ətini adamlara paylayırıq. Qurban bayramı bizə İbrahim peyğəmbərin Allahın ona vədini yerinə yetirərək verdiyi oğlunu qurban verməyə hazır olmasını xatırladır. İbrahim peyğəmbər öz oğlunun əl-qolunu artıq bağlamışdı və onu qurban gətirməyə hazırlamışdı. O hətta bıçağı da götürmüşdü və öz oğlunun ürəyinə vurmağa hazırlamışdı. O an Allah bir mələk vasitəsilə onunla danışdı və dedi: «İbrahim, İbrahim!... Uşağa əl qaldırma və ona bir şey etmə. İndi bildim ki, sən Allahdan qorxursan; öz yeganə oğlunu Məndən əsirgəmədin».⁴⁷ İbrahim başını qaldırıb baxdı və arxasında buynuzları kolluğa ilişmiş bir qoç gördü və onu oğlunun əvəzinə qurban gətirdi. Beləliklə, əgər Allah İbrahim peyğəmbərdən oğlunu qurban gətirməyi tələb etdisə – hərçənd ən axırda Allah onu dayandıraraq bunu etməyə izin vermədi – demək istəyirsiniz ki, Allah İbrahim peyğəmbərdən istədiyini Özü də edərdi? Əlbəttə ki bu ola bilməz!»

«Mən elə bunu demək istəyirəm? Allah çox böyükdür və insandan Özünün etmədiyi işi tələb etməz. Biz bunu nədən bilirik? İbrahim peyğəmbərdən bir çox əsr sonra yaşamış Yəhya peyğəmbər (Vəftizçi Yəhya) haqqında fikirləşin. Bir gün Yəhya peyğəmbər ona tərəf gələn bir nəfəri gördü və elan etdi: «Dünyanın günahını aradan götürən Allah Quzusu budur!».⁴⁸ Bilirsiniz Yəhya peyğəmbər Kimi gördü?»

«Mən bilmirəm peyğəmbər kimi gördü? Dünyanın günahını üzərinə götürən şəxs kim ola bilər?»

«Bu İsa Məsih idi».

«Nə qəribə sözdür!» – deyə Əli sözümü kəsdi: «Yəhya peyğəmbər nə

üçün İsa Məsihi “Dünyanın günahını aradan götürən Allah Quzusu” adlandırır?»

«Yəhya peyğəmbər İbrahim peyğəmbərin oğlu yaşaya bilsin deyə qoçun qurban gətirildiyini bilirdi. Əslində isə Allah sadəcə bir şəxsin əvəzinə ölmək üçün qoçu göndərmədi. Allahın işi daha böyükdür. O, hər birimizin əvəzində ölməyə razı olan daha yaxşı Qurbanı göndərirdi. Yalnız insan başqa insanı əvəz edə bilər. Yalnız günahsız insan çirkli, qeyri-mükəmməl və günahla dolu olan adamlara görə qurban ölə bilər. Bu, İsa Məsih idi».

«İsa Məsih necə günahsız ola bilər? Axı, hər kəs günah edir?» – deyə Əli öz sözünü əlavə etdi.

«O yeganə kamil insan idi. Təxminən üç il ərzində İsa Məsihlə yaxın olan adamlar yazırdılar: «O heç bir günah etmədi» və «Ağzından hiylə sözü çıxmadı». ⁴⁹ Siz mənim yanımda hətta üç gün olsanız mənim haqqımda bu sözü deyə bilməzsiniz! İsa Məsih Öz düşmənlərinə demişdi: «Sizdən kim sübut edə bilər ki, Mən bir günah etmişəm». ⁵⁰ Onlar İsa Məsihə cavab verə bilmədilər. Əslində İsa Məsihin günahsız olmasının çox dərin bir səbəbi var. Siz təsəvvür edə bilərsiniz bu nə ola bilər?»

Əli bir an fikirləşdi və sonra dedi: «Mənə deyin».

«Siz bilirsiniz İsa Məsih Allaha nə qədər yaxın idi?»

«Bilmirəm. Nə qədər yaxın idi?»

«Həm Müjdədə, həm də Quranda İsa Məsih «Allahın Kəlamı» ⁵¹ kimi təsvir edilir. Bunun mənasını bilirsinizmi?»

«Xeyr, mənə deyin».

«Müjdə Allahın Kəlamı haqqında bunu deyir – deyə mən cavab verdim, sonra oxudum: «Başlanğıcda Kəlam var idi. Kəlam Allahla birlikdə idi. Kəlam Allah idi. O, başlanğıcda Allahla birlikdə idi. Hər şey Onun vasitəsilə yarandı və yaranan şeylərdən heç biri Onsuz yaranmadı. Həyat Onda idi və bu həyat insanların nuru idi». ⁵²

«Axı, İsa Məsih Kəlam yox, bir şəxsiyyət idi!»

«Sonra yazılıb: «Kəlam bəşər olub, lütf və həqiqətlə dolu olaraq aramızda məskən saldı». ⁵³ Bu, İsa Məsihin bu dünyada yaşamaq üçün səmaları tərk etdiyi vaxt barədə yazır. Hərçənd həmin mətn eyni zamanda insanlar arasında yaşamağa gələn Allahın Kəlamı olan İsa Məsihi rədd edən adamları da təsvir edir. Kitab yazır: «O, dünyada idi, dünya Onun vasitəsilə yarandı, amma dünya Onu tanımadı. Öz diyarına gəldi, amma soydaşları Onu qəbul etmədi. Lakin Onu qəbul edənlərin hamısına, adına

iman edənlərə Allahın övladları olmaq ixtiyarını verdi. Onlar nə qandan, nə bəşər arzusundan, nə də kişi istəyindən deyil, yalnız Allahdan doğuldu». ⁵⁴

«Əlbəttə Allah çox böyükdür və Onun övladı ola bilməz! Siz demək istəyirsiniz ki, Onun bəşər qadını ilə cinsi əlaqəsi olur?»

«Xeyr. Mətn deyir ki, bu övladlar normal yolla doğulmur. Bu bizim övladlığa götürdüyümüz Çinli övladlarımıza bənzəyir. Onlar genetik mənədən dünyaya gəlməyib, amma bütün başqa mənada onlar bizim əsl övladlarımızdır. Onların bizimlə münasibəti öz doğma övladlarımızın bizimlə olan münasibəti ilə eynidir. Allah ilə yeni münasibət də belədir. Münasibət o qədər yaxındır ki, biz deyə bilərik bu, valideyn ilə övlad arasında olan münasibətə bənzəyir».

«Mən heç vaxt fikirləşməzdim ki, bir vaxt Allahın övladlığa götürdüyü uşağı ola bilərəm».

«Bəli, siz Allah ilə belə münasibətdə ola bilərsiniz. Əvvəllər övladlığa götürdüyümüz övladlarımız övladlığa götürmə prosesinə sərf etdiyimiz vaxt və əziyyəti (xərcləri demirəm) bilmirdilər. Biz deyə bilərik ki, biz doktor Zhu tərəfindən övladlığa götürülən Çinli yetimlərə bənzəyirik. Hərçənd Allah da Onun ailəsinə qəbul edilə bilməyimiz üçün səxavət göstərir. Allahın fədakar məhəbbəti budur ki, O, Öz ürəyinə ən yaxın olanı bu dünyaya göndərdi və bunu bəzilərinin Onu rədd edəcəyini bilərək etdi. Lakin Allahın planı ondan ibarət idi ki, İsa Məsihi qəbul edən hər kəs Allahın ailəsinə qəbul edilə bilsin. Bu Müjdədə yazılır: “Bəs bunlar barədə nə deyə bilərik? Əgər Allah bizimlədirsə, kim bizə qarşı dura bilər? O Öz Oğlunu belə, əsirgəməyib Onu hamımızın uğrunda ölümə təslim etdisə, Onunla birgə bütün şeyləri də bizə lütf etməyəcəkmi?”⁵⁵ Bu, Allahın zəkatıdır».

Fəsil 2

Xincianq: Oruc

Mənzərədəki yol nazik bir xətt kimi görünərək sol tərəfimizdəki səhranı sağdakı dağlardan ayırırdı. Bir çox əsr boyu adamlar bu yollarla Çinə gedib-gəlirdilər. Bu yol Çinin əsas qərb yolu olduğuna görə əhəmiyyətli hesab olunduğunu fikirləşdim. Səhralarla dağlar bir çoxlarına maneə, riskə getmək istəyənlər üçün isə bir çağırış olmuşdur. Onların niyyətləri müxtəlif idi: bəziləri bilik axtarırdı, bu hətta adi maraqlar da ola bilərdi, başqalarının məqsədi var-dövlət və ya ən azı, ticarət üçün mal tapmaq idi. Ola bilsin ki, bəziləri yeni və naməlum yerdə azadlıq axtarırdı. Niyyətlərindən asılı olmayaraq, onlar təhlükə və imkanın arasında gedən nazik yolla səfərə çıxırdılar.

Mənzərədəki bəzi cizgilər Allah tərəfindən, digərləri isə insan tərəfindən yaradılmışdır. Səyahət etdiyimiz nazik xətt əlaqə yaradırdı: o, oazisləri birləşdirir, həmçinin Çini Orta Asiya və sonra Avropa ilə birləşdirirdi. Uzun vaxt ərzində səhralardan, dağlardan və çöllərdən ibarət olan təbii sədlər Çini Avrasiyanın qalan hissəsindən təcrid etməyə kömək etmişdi, amma bu maneəni keçmək mümkün idi. Bu maneəni möhkəmləndirmək məqsədi ilə çinlilər Çinin şimal-qərb səhraları və Sakit Okean arasındakı mənzərədə başqa bir xətt çəkildilər. Əvvəllər müdafiə olan divarları birləşdirdiyinə baxmayaraq, Böyük Divarların məqsədi bölünmə xəttini – çöl ilə becərilmiş torpağı, köçərilərlə fermerləri, çinlilərlə monqolları göstərmək idi.

Mən avtobusun qabaq tərəfində televiziya göstərilən filmi müşahidə edən Əliyə baxdım. Milliyyəti Uyğur olduğuna baxmayaraq, çox ehtimal ki, bizim hamımız kimi, o da bir çox müxtəlif xalqların genlərini daşıyırdı. Urumçidə tarix muzeyində baxdığım şəxsin cəsədi Əlinin əcdadlarından biri ola bilərdi. O qadın üç min il əvvəl Xincianqın səhrasında dəfn edilmişdi. İndi isə onun cəsədi Urumçidə tarix muzeyində nümayiş etdirilən

bir neçə insan qalıqlarından biridir. O kim idi? O, Orta Asiyadakı həyat haqqında nə fikirləşirdi? Onun ümidləri, onun qorxu hissləri, sevdiyi və nifrət etdiyi şeylər namələumdür; yalnız arxeoloqların onunla əlaqələndirilən şeylərə baxaraq, bunları yalnız fərz edə bilərik.

Onun cəsədi Xincianqın çox quraqlıq şəraitində yaxşı qaldığına görə biz onu tanıyıriq. Lakin qədim Mərkəzi Asiya adamlarının xüsusiyyətləri Avropalılara müəyyən dərəcədə oxşayır: dünyanın bu hissəsində minilliklər boyunca qarşılıqlı mədəni və etnik əlaqələrin yüksək dərəcəsinə şəhadəti görünür.

Bir rus dostumun sözlərini xatırladım: «Rusu axtarsanız tatar tapacaqsınız». Övladlığa götürdüyüm iki Çin uşağımın genetik mənşələri kimdir? Biz bilmirik. Lakin dünyada yaşayan – yalnız Orta Asiyada deyil, həmçinin Rusiyada, Çində və başqa qitələrdə yaşayan əksər adamlar müxtəlif etnik qrupdan əcdadlara malikdir. V.I. Lenin, məsələn, məlumat verir ki, nənəsi Asiyalı, etnik qrupu isə Kalmık idi.⁵⁶ Əfqanıstanda göy gözlü adamların əcdadları Böyük Aleksandr vaxtı əraziyə daxil olmuş Yunan əsgərləri hesab olunur. Anoloji olaraq, Monqol qoşunlarının nəsilləri əvvəlki Monqol imperiyasının ərazisində yaşaya bilər, buraya Əfqanıstanın Hazara adamları və Çinin cənub-qərbində Yunan əyalətinin Tonggai qraflığında yerləşən Xinmenq şəhərciyinin Monqol sakinləri aiddir.⁵⁷ Orta Asiyada bu gün ehtimal var ki, adamların çoxu müxtəlif etnik qrupa mənsub olan əcdadların genlərinə malikdir, məsələn, soqidianlar, baktrianlar, farslar, türklər, çinlilər, monqollar və s. Əslində, demək olar ki, dünyada yaşayan bütün adamlar başqa xalqlarla əsrlər boyunca müəyyən qədər qarışıb; bizim çarpazlaşa bilməyimiz faktı genlərimizi qarışdırma bilər; bu faktın özü hamımızın bir növə mənsub olduğunu və bir-birimizin arasında qurmağa çalışdığımız bölünmələrin olduqca süni olduğunu göstərir. Son nəticədə, biz hamımız ilk insanların nəsilləriyik, hamımız bir ailənin üzvləriyik.

Mənim yanında oturan Əli öz yerini dəyişdi. Ekranı iştirakçıların adları göstərirdi, amma heç kim ikinci dərəcəli rolları oynayanların adları ilə maraqlanmadı. Bizlərdən çoxu həyatın böyük dramında kiçik rolları oynayırıq və adlarımız unudulur. Müdrik Süleyman peyğəmbərin dediyi kimi: «Əvvəlki şeylərdən heç nə xatırlanmır, gələcəkdə baş verən şeylərdən də bundan sonra gələnlər arasında heç nə xatırlanmayacaq».⁵⁸ Süleyman peyğəmbər var-dövlət, bilik, həzz və digər yollarla həyatın mənasını tapmağa çalışan padşah idi, amma sonda o, bunların heç birinin insanı qane etmədiyini və həyatın mənasız olduğunu başa düşdü.

Süleyman «səma altında» yaradılan şeylər barədə danışdı, amma səmanın arxasında Olanla, yəni, Allahla əlaqə olmasa, onların heç birinin mənası olmur. Süleyman peyğəmbər allahsız həyatın mənasız olduğunu anladı. Allah hər birimizi məqsədlə yaratdı; yalnız bu məqsədi aşkar edəndə həyatımız əsl mənanı tapır.

Əli çantasına əlini salıb bir neçə alma çıxartdı, birini də mənə təklif etdi.

«Sağ ol», almadan birini götürüb dedim.

«Qadağan olunmuş meyvədən yeməyə sizə icazə verilir?» – deyər Əli zarafat etdi.

«Almaları nəzərdə tutursunuz? Əslində, Musa peyğəmbərin yazdığı Müqəddəs “Tövrat” Kitabı bizə xeyir və şəri bildirən ağacda hansı meyvənin olduğunu demir. Mən bilirəm ki, şəkillərdə adətən alma göstərilir, çünki Latın dilində alma sözü «malum» pis mənalı «malus» sözünə oxşayır. Əgər qadağan olunmuş meyvə əslində bir salxım şirəli üzüm olsaydı şəxsən mən təəccüblənməzdim!

«Nə üçün belə deyirsiniz? Xincianqda üzüm çox yaxşı olduğuna görə?»

«Xeyr, çünki böyük salxımdan bir kiçik üzüm dənəsini götürəndə almadan dişləmək kimi gözə çarpmır və ya aşkar görünür! Bizlərdən çoxumuz günahı belə işləməyə başlayırıq, çünki günahı kiçik və əhəmiyyətsiz hesab edirik.

«Hə... mənim birinci siqaretim kimi!» deyər Əli qeyd etdi.

«Ola bilər, bəs onun nəticəsi nə oldu?»

«Gündə iyirmi dənə, dayana bilmirəm!»

«Yaxşı ki, hələ boynunuza alırsınız!» – ona təbəssüm ilə dedim.

Az sonra Əli başqa siqareti yandıranda mövzuya qayıtmaq istədim və soruşdum: «Əgər bacarsaydınız, siqaret çəkməyi atardınız?»

O, bir an bu barədə fikirləşdi, sonra cavab verdi:

«Mən əmin deyiləm. Bir tərəfdən, bu pis vərdəşdir və bilirəm ki, sağlamlığıma ziyandır, amma siqaretsiz həyatı təsəvvür edə bilmirəm. Görünür, buna ehtiyacım var».

«Bəli» – deyər mən cavab verdim «Müəyyən dərəcədə mənim də şokolad ilə eyni problemim var!»

Əli sanki yüngülləşdi. Gülümsədi və dedi: «Qorxdum dilənçidən əl çəkmədiyiniz kimi, məndən də nə istədiyimi soruşaraq əl çəkməyəcəksiniz!»

«Mənə maraqlı gəldi. İsa Məsih də otuz səkkiz il xəstə olan adamdan «Sağalmaq istəyirsənmi?» soruşdu.⁵⁹ Siz isə cavabı özünüz artıq açıq-aydın bilirsiniz!»

«Quranda və ya Müqəddəs Kitabda siqaret çəkmək barədə bir söz deyilmir! Ramazan ayında mənə siqaret çəkməməli olduğumu deyənlərə mən belə cavab verirəm!»

«Siz oruc tutursunuz?» – deyə maraqlandım.

«Bacardığım qədər tuturam, amma bu çətinidir. Çində bu çox çətinidir. Mən tələbə olanda bu daha da çətin idi».

“Necə ki?”

«Yadımdadır, bir tələbə yoldaşım “Mənimlə nahar edərsən?” deyə mənə nahara dəvət etdi. Bu sadə sual idi, amma mən çətin vəziyyətə düşdüm və ona cavab verdim: “Bağışla, bu gün özümü yaxşı hiss etmirəm və mən yemək istəmirəm», amma sonra bu cavaba görə özümü günahkar hiss etdim, çünki yalan danışdığımı bilirdim. «Hansı daha böyük günahdır: yalan danışmaq, yoxsa oruc tutmamaq?» «Həmin səhər çox erkən yemişdim və çox ac idim, amma oruc tutduğumu boynuma almağa qorxdum».

«Bəs nə üçün oruc tutduğunu etiraf etmək istəmədin?» – deyə mən sual verdim və cavabı artıq bilirdim.

«Mən bilirdim ki, Çində bəzi tələbələr öz dindarlıqlarına görə məktəbdən qovulmuşdular. Bu çətinidir, çünki sizdən yaxşı kommunist kimi davranmağı gözləyirlər, bütün qohumlarımız isə “yaxşı müsəlman olmalısınız” deyirlər».

«Fərqli olsa da, mən o dilemmamı bir az başa düşürəm. Mən adamlara baş çəkəndə onlar mənə yeməyə dəvət edirlər, amma mən oruc olanda mənə çətin olur. Mən oruc olduğumu onlara demək istəmirəm, çünki İsa Məsih dedi ki, oruc tutduğumuzu başqalarına bildirməməliyik».

«Mən bunu bilmirdim! O bunu nə üçün dedi?”

«Çünki İsa Məsihin dövründə yaşayan adamlar öz dindarlıqları ilə başqalarının qarşısında lovğalanmaq istəyirdilər! Beləliklə, İsa Məsih dedi: «Oruc tutduğunuz zaman ikiüzlülər kimi qaşqabaqlı gəzməyin. Onlar oruc tutduqlarını insanlara göstərmək üçün üzlerini tutqun hala salırlar. Sizə doğrusunu deyirəm: onlar mükafatlarını alıblar. Amma sən oruc tutanda başına yağ çək və üzünü yu. Belə ki insanlara deyil, gizləndə olan Atana oruclu görünəsən. Gizləndə olanı görən Atan səni mükafatlandıracaq».⁶⁰

«Onda, siz də oruc tutursunuz?»

«Bəzən tuturam, ələlxüsus, xüsusi dua diləyim olanda».

«Məsələn?»

«Ürəyimdə çox narahat olduğum bir məsələ olanda. Məncə, ən yaxşı nümunələr – çətin yeniyetmə dövrlərini yaşayan övladlarımdan hər biri üçün oruc tutub xüsusilə dua edirdim».

«Neçə gün oruc tutdunuz?»

«İki dəfə mən on gün ərzində oruc tutdum, amma adətən ondan az oruc tuturam, ola bilsin ki, bir neçə gün».

«Amma siz bizim kimi, gecə yeyirdiniz, elə deyilmi?»

«Xeyr, yalnız su içirdim».

«On gün! Amma mən elə fikirləşirdim ki, İsa Məsihin davamçıları əslində oruc tutmurlar, onlar bəzən ət və ya bəzi qida məhsullarından imtina edirlər».

«Elə adamlar da var, amma məndən də çox oruc tutanlar var, bəlkə bir neçə həftə ərzində yalnız su və ya meyvə şirəsi ilə oruc tutanlar var».

«Bəs nə üçün siz heç yemək yemirsiniz? Axı, qidanı Allah yaratdı və onu bizə yaxşı bir şey kimi verdi? O bizi elə yaradıb ki, biz yeməliyik və içməliyik. Onda nə üçün Allah bizə yeməkdən imtina edin deməlidir?»

«Bu çox yaxşı sualdır. Səbəblərdən biri – İsa Məsihin nümunəsidir; O, səhrada qırx gün müddətində oruc tutdu».

«Bu, demək olar ki, altı həftədir! O, qidasız idi?»

«Müjdə deyir: «Orada İsa qırx gün ərzində iblis tərəfindən sınağa çəkildi. Bu müddətdə İsa heç nə yemədi və qırx gün keçəndən sonra acdı». ⁶¹ İçməyi barədə isə bilmirəm».

«O əsl aclıq etdi! Ramazan ayında hər axşam etdiyimiz kimi, yəqin O da aclığın əvəzində böyük ziyafət etdi?»

«Əslində O, iblis tərəfindən sınağa çəkildi. İblis Ona Öz ruhani səlahiyyətindən və gücündən istifadə edərək möcüzə ilə daşları çörəyə döndərməyi təklif etdi. İsa Tövrədən ayələr söyləyərək bu və digər sınaqlara qalib gəldi. Bu halda, İsa Məsih iblisə cavab verdi: «“İnsan yalnız çörəklə deyil, Allahın ağzından çıxan hər kəlmə ilə yaşayar” deyə yazılmışdır». ⁶² Sınağa çəkiləndə bu bizim üçün də yaxşı nümunədir, çünki nəfs ilə üzləşəndə Müqəddəs Kitabda Allahın dediklərini bilmək bizə kömək edir».

«Siz Allahın ağzından çıxan hər bir kəlmə ilə yaşamaq barədə bir ayəni xatırlatdınız. Lakin sınağa çəkiləndə və iblisin qarşıdurmasını hiss edəndə ona Tövratdan sitat gətirmək hələ ağılıma gəlməmişdi! Bunu mən də sınaayaram. Amma bunun oruc zamanı mənim aclıq və susuzluq hissələrimi, yaxud siqaretə meylimi aradan qaldıracağını güman etmirəm!»

«Siz bunu yoxlayın və nə baş verəcəyini görün! Bəs ümumiyyətlə, nə üçün oruc tutursunuz? Oruc tutanda niyyətiniz nə olur?»

«Bir tərəfdən, adamların bir çoxu oruc tutur, fərqli olmaq istəmədiyimə görə mən də oruc tuturam, digər tərəfdən də Allah bunu bizə əmr edib».

«Beləliklə, siz Allahın iradəsini səmimiyyətlə yerinə yetirmək istəyirsiniz?»

«Bəli, bacardığım qədər bunu etməyə çalışıram».

«Bilirsiniz Yeşaya peyğəmbər əsl oruc barədə nə deyir?»

«Xeyr, Yeşaya peyğəmbər kim olub?»

«Yeşaya İsa Məsihdən təxminən 700 il əvvəl yaşamış Allahın peyğəmbəri idi. O vaxt, bu gün olduğu kimi, bir çox adam səhv səbəb və niyyətlərlə oruc tuturdu. Bəzən onlar orucu müəyyən vaxtlarda yerinə yetirilməsi lazım olan dini bir öhdəlik hesab edirdilər. Lakin onlar başqa adamlara qayğı göstərmək, aldatmadan başqa adamlar ilə ədalətlə davranmaq kimi Allahın digər əməllərinə riayət etmirdilər. Allah Yeşaya peyğəmbər vasitəsilə orucun əsl mənasını izah etdi». Mən öz Müqəddəs Kitabımı açdım və növbəti sözləri oxudum:

«Onlar belə deyir: “Oruc tutduğumuzu nə üçün görmürsən, özümüzü aşağı tutanda, Sən nə üçün fikir vermirsən?” Baxın, oruc tutduğunuz gün siz istədiyinizi edirsiniz, bütün işçilərinizi sıxışdırırsınız. Baxın, orucunuzu savaşa ilə, dava ilə, yumruqla, döyməklə keçirirsiniz. Səsinizi ucalara çatdırmaq üçün bugünkü kimi sizə oruc tutmaq olmaz. İstədiyim oruc, insanın özünü aşağı tutduğu gün belə olmalı idi mi? Bu, qamış kimi başınızı əyib, əyninizə çul geyib, kül üstündə oturmağınızdır mı? Bunamı oruc və Rəbbə məqbul olan gün deyirsiniz? Mənim istədiyim orucsa haqsızlığın buxovlarını qırmaq, boyunduruğun iplərini açmaq, sıxıntı içində olanları azad etmək, hər cür boyunduruğu məhv etmək deyil mi? Yediğiniz çörəyi ac adamla bölüşmək, yurdsuz kasıbları evinizə gətirmək deyil mi? Mənim istədiyim oruc bu deyil mi? Çılpaq görəndə geyindirmək, yaxınlarınızdan köməyinizi əsirgəməmək deyil mi?».⁶³

«Yeşaya peyğəmbər üçün əsl oruc ayinə zahirən riayət etmə məsələ-

si deyil, insanın Allah ilə münasibətinin ifadəsi idi. Bu münasibət bizim başqa adamlar ilə davrandığımız tərzdə ifadə edilir. Əgər biz dalaşırıqsa və bir-birimizlə mübarizə aparırıqsa, kasıba və əzab çəkənə kömək etməyiksə, dini öhdəliyə riayət etmək məqsədi ilə yeməmək mənasızdır. Dindar görünən, vaxtlı-vaxtında oruc tutan və eyni zamanda, rüşvət alan və əsl ədaləti təhrif edən adam barədə bu gün Yeşaya nə deyərdi?»

«Çox düzgün sözdür!» – deyə Əli cavab verdi «Burada bəzi adamlar Yeşaya peyğəmbər haqqında öyrənməlidirlər!»

«Yeşaya peyğəmbər dedi ki, əgər biz ətrafdakı insanları istəmiriksə, oruc mənasızdır» deyə mən davam etdim «Bu, Allahın ən böyük əmri barədə suala cavabında İsa Məsihin verdiyi təliminə çox oxşardır. O cavab verdi: «“Allahın Rəbbi bütün qəlbinlə, bütün varlığınla və bütün düşüncənlə sev”. Bu, böyük və əsas əmrdir. Buna bənzəyən ikincisi budur: “Qonşunu özün kimi sev”. Bütün Qanun və Peyğəmbərlərin sözləri bu iki əmrə əsaslanır». ⁶⁴ Beləliklə oruc özü-özündə məqsəd deyildir; məqsəd Allahı daha yaxşı tanımaqdır və bu yolda oruc bizə kömək edən bir vasitədir».

«Amma mən hələ də başa düşmürəm, nə üçün biz Allahın yaratdığı yeməkdən imtina etməliyik?»

“Təbii olaraq yemək istəmədiyimiz vaxtlar barədə fikirləşsək orucun mahiyyətini anlamaq bilərik. Çox vaxt ağır itkiyə məruz qalan və yas tutan adamlar təbii olaraq iştahalarını itirir və oruc tuturlar. Belə vəziyyətdə oruc onların dərd hissələrini ifadə edir. Eləcə də, oruc günahımıza görə kədər və tövbə hissələrimizin ifadəsi ola bilər. Orucu məyus hissənin bir ifadəsi hesab etsək, onun nə üçün səmimi tövbə duasına yardım edə biləcəyini başa düşə bilərik».

“Bəs mənə kədərli günahlarım yoxdursa, onda necə? Əgər İsa Məsih günahsız olubsa, O, oruc tutanda, əlbəttə, Öz günahlarına görə kədərli deyil, yaxud tövbə etməzdi».

«Düz deyirsiniz, İsa Məsih günahsız idi. Faktiki olaraq, O, günahsız olan yeganə insan idi, amma mən fikirləşirəm ki, İsa oruc tutanda bizim günahlarımıza görə kədər hissindən də böyük dərd hissi keçirirdi. Bu, sözə baxmayan uşağa görə ağlayan və kədərli valideynin dərdir. Valideyn uşağı çox sevər və onun həyatda həmişə səhv seçimlər etdiyini görəndə məyus olur. Biz də bəzən belə kədər hissi ilə oruc tuta bilərik».

“Sizcə, Allah bizimlə valideynin uşağı ilə keçirdiyi hissi keçirir?»

«Allah təsəvvür etdiyimizdən də böyük hisslər keçirir. Əgər Allahın bizə verdiyi hissləri biz keçirə biliriksə, onda Allah da belə hisslər keçirir. Məsələn, Rusiya Federasiyasının Qafqaz regionunda yerləşən dağstanlı valideynlərin dərini təsəvvür edin: onların on altı yaşlı oğlu evdən gedib və Sankt-Peterburqda narkoman dostları ilə yaşayır. Qısa müddətdən sonra o da narkotika aludəsi oldu və pula görə oğurluq etməyə başladı. İki dəfə həbsxanaya düşdü, amma yenə də köhnə həyat tərzinə qayıtdı, narkotik maddələr qəbul edərək oğurluq edirdi. Sonra onun səhhəti pisləşdi, qara ciyər və böyrək problemləri başladı. Onun ayaqları tutuldu və gəzə bilmədi. O, iki həftə ərzində aç-susuz bir binanın damındakı boruların üstündə uzanmış vəziyyətdə qalmışdı. O orada dua etməyə başladı: «Allah, əgər Sən varsansa, mənə kömək et».

«Həmin vaxt Allah bəzi saleh adamların ürəklərinə qoydu və onlar binanın damına qalxmağın lazım olduğunu hiss etdilər; burada onlar bu adamı tapdılar. Onlar onu narkologiya mərkəzlərinə götürdülər və o, burada bağlılığından azad oldu – dərman və ya həkimlərin köməyi ilə yox, Allah adamlarının duaları və məhəbbəti vasitəsilə azad oldu. Onun səhhəti bərpa olundu və o işə düzəldi, normal həyat yaşamağa başladı. Bu vaxt ərzində o, Dağıstanın Mahaçqala şəhərinə bir dəfə də getməmişdi, lakin nəhayət, onun həyatında bu dəyişikliklər baş verəndən sonra o Allah onun valideynləri ilə barışmaq üçün qayıtmasını və onlarla olmasını istədiyini hiss etdi. Valideynlər çoxdan itmiş oğullarını yenidən görəndə hansı hisslər keçirdiklərini təsəvvür edə bilərsinizmi?»

«Siz bunu haradan bilirsiniz? Bu adamlarla görüşmüşünüz?»

«Dağıstanda olanda bu hekayəni mənə oğulun özü danışdı. Lakin Allah hər birimizə qarşı eyni hissi keçirir. Biz çoxdan itmiş və öz istədiyimizi edən övladlara bənzəyirik, amma Allah Onun yanına qayıtmağımızı və bərpa olunmuş münasibətin sevincini aşkar etməyimiz üçün bizi gözləyir».

«Biz onu necə edə bilərik? Allah ilə münasibətimizi necə bərpa edə bilərik?»

İzin verin sizə bir başqa oğul haqqında danışım. Bu, İsa Məsihin danışdığı hekayədir. Bu, Allahın çoxdan itmiş, öz bildiyini edən övladları Ona əsl tövbə ilə geri qayıdanda Onun keçirdiyi hissləri təsvir edən hekayədir.

«İsa bunu da danışdı: «Bir adamın iki oğlu var idi. Oğlanlardan kiçiyi atasına dedi: “Ata! Var-dövlətdən payıma düşəni mənə ver”. Atasını da varını onların arasında bölüşdürdü. Bir neçə gün sonra kiçik oğul

nəyi vardısı, yığıb uzaq bir diyara yollandı. Orada pozğun həyat sürüb var-dövlətini heç-puç etdi. Oğlan hər şeyini xərclədikdən sonra o ölkədə böyük bir aclıq oldu. O korluq çəkməyə başladı. Buna görə də oğlan gedib o ölkənin sakinlərindən birinin yanında iş tapdı. Bu adam onu öz otlaqlarına donuz otarmağa göndərdi. Oğlan donuzların yediyi keçibuyunu qabıqları ilə qarnını doyurmağa şad olardı. Amma heç kim ona bir şey vermirdi. Onda oğlan özünə gəlib dedi: “Atamın nə qədər muzdlu işçisi var, hamısının da doyunca yeməyə çörəyi var. Mənsə burada acından ölürəm! Durub atamın yanına gedəcəyəm və ona deyəcəyəm: «Ata, mən göyə və sənə qarşı günah etdim. Mən artıq sənin oğlun adlanmağa layiq deyiləm. Məni öz muzdlu işçilərinin biri kimi qəbul et»”. O durub öz atasının yanına getdi. Oğul hələ uzaqda ikən atası onu gördü. Ona rəhm gəldi və qaçıb onun boynuna sarıldı və öpdü. Oğul dedi: “Ata! Mən göyə və sənə qarşı günah etdim. Mən artıq sənin oğlun adlanmağa layiq deyiləm”. Atası isə öz qullarına dedi: “Tez olun, ən gözəl xalat gətirin və onu geyindirin. Barmağına üzük və ayaqlarına çarıq taxın. Kökəldilmiş dananı gətirin, kəsin: gəlin yeyib-şadlanaq! Çünki bu oğlum ölmüşdü, yenə həyata qayıtdı. O itmişdi, tapıldı”. Beləliklə, şadlıq etməyə başladılar. Atanın böyük oğlu isə tarlada idi. Qayıdaraq evə yaxınlaşanda çalğı və rəqs səsləri eşitdi. O, nökərlərdən birini yanına çağıraraq soruşdu: “Bu nədir?” Nökər ona dedi: “Qardaşın qayıdıb. Atan da onun sağ-salamat qayıtmasına görə kökəldilmiş dananı kəsib”. Böyük oğul isə hirsəndi və içəri girmək istəmədi. Atası bayıra çıxıb ona yalvardı. Amma o, atasına belə cavab verdi: “Bax neçə ildir ki, sənin üçün qul kimi işləyirəm. Heç zaman sənin əmrindən çıxmamışam. Amma mənə heç vaxt bir oğlağı belə, qıymadın ki, dostlarımla şadlıq edim. Bu oğlunsa sənin bütün varını fahişə qadınlara sərf edib. Amma o qayıdanda sən onun üçün kökəldilmiş dananı kəsdin”. Atası isə ona dedi: “Oğlum, axı sən həmişə mənimləsən və bütün varım sənindir. Lakin sevinmək və şadlanmaq lazımdır. Çünki sən bu qardaşın ölmüşdü, həyata qayıtdı. O itmişdi, tapıldı!”»⁶⁵

Mən Müjdədən oxumağı dayandırdım. Əli mənə baxıb dedi: «Davam et».

«Bu hekayənin sonudur» deyə mən cavab verdim.

“Hekayə nə üçün belə qurtarır? Bəs, sonra nə baş verdi?”

«Sizcə, nə baş verdi? İsa Məsih bu hekayəni dini rəhbərlər tərəfindən tənqid olunduğuna danışdı; onlar İsa Məsihin “səhv adamlarla» dostluq etdiyini hesab edirdilər.

«Küçədə siz dilənçi ilə oturduğunuz kimi?»

«Ola bilər. Amma İsa Məsih müxtəlif növ günah edən məşhur adamlarla yoldaşlıq edirdi. İsa bu hekayəni danışdı, çünki hekayədə olan böyük qardaşın münasibəti hər şeyi Allahın istədiyi kimi edən, vaxtında oruc tutan bir çox dindar adamların münasibətinə bənzəyir. Lakin onlar itmiş adamlara görə Allahın nə qədər kədərləndiyini başa düşümlər.

«Mən heç vaxt Allahın kədərlənə biləcəyi barədə fikirləşməmişdim».

«Bəli, Allah kədərlənir. Tövrat deyir:

«Rəbb gördü ki, yer üzündəki insanların şər əməlləri çoxdur və hər zaman onların ürəyindəki fikirlər və niyyətlər pislilikə doğru yönəlir. O, yer üzündə insanları yaratdığına peşman oldu və ürəyində kədərləndi».⁶⁶

«Allah ağrı hiss edir? Allah ağrı hissi keçirə bilər? Bunu daha qəbul etmək mümkün deyil» deyə Əli qeyd etdi.

«Axı, bunu Tövrat deyir! Bu, Musa peyğəmbərin topladığı Müqəddəs Kitabdır. Allah bizim günahımız və qəbahətimizə görə kədərlənir və ağrı hiss edir».

«Onda görün Allah bütün dünyanın günahlarına görə nə qədər kədərlənir» deyə Əli qeyd etdi.

«Elədir ki var. Valideynlər öz övladları ilə yaxın və sevgi münasibətində olmaq istədikləri kimi, Allah da insanları Onu xüsusi yolla tanıya bilməyimiz üçün yaratdı».

«Oruc tutanda biz də çətinlik və aclıq ağrılarını keçiririk. Beləliklə, oruc vasitəsilə biz Allahın kədərini bölüşdürürük. Başqa şəxs üçün oruc tutanda dua edərkən onların günahlarına görə kədərlənirik, bu da Allahın ürəyində olan hissini kiçik bir zərrəsidir, çünki Allah insanların günahına və itaətsizliyinə görə kədərlənir».

Əli bir an bu barədə fikirləşdi, sonra soruşdu: «Orucun mənası yalnız budur?»

«Xeyr, onun başqa mənalara da var» deyə cavab verdim, «çünki oruc zamanı biz qida və içki kimi maddi şeylərdən, dünyəvi dəyərlərdən üstün olan mənəvi dəyərləri müəyyən edirik. Qida və içki vacibdir, bunlar Allahın həyatımıza verdiyi vacib hissələrdir. Lakin biz oruc tutanda daha üstün olan şeyə görə yaxşı şeydən könüllü surətdə imtina edirik. Bu prosesdə biz həmçinin ağrı hissini yaşayırıq, amma bunu başqalarına fayda gətirmək məqsədi ilə könüllü edirik».

“Axı, bizim ağrımız başqa adamlara necə xeyir verə bilər?” deyər Əli sual verdi “Bu mənə aydın deyil”.

«Hər şeyin qiyməti var. Əgər biz nəyisə istəyiriksə, onu əldə etmək üçün zəhmət çəkməliyik və ya, deyər bilərsiniz ki, daha yaxşı şeyi ala bilməyimiz üçün əzab çəkməliyik. Məsələn, ana övlad dünyaya gətirərək öz xeyri üçün deyil, övladı üçün əzab çəkir. Bu, vacib mənəvi prinsipi nümayiş etdirir: daha yaxşı şeyi əldə etmək üçün biz yaxşı bir şeyi qurban verməliyik. Beləliklə, oruc Allahın ürəyinə yaxın olan bir şeyi ifadə edir. Müjdədə yazılır:

“Heç bir işi özünü göstərərək və ya lovğalıqla etməyin. Qoy hər biriniz itaətkarlıqda digərini özündən üstün saysın və yalnız öz mənfəətini deyil, başqalarının da mənfəətini güdsün. Məsih İsa necə düşündü, siz də elə düşünün. Allah surətində olduğu halda O Özünü Allaha bərabər tutmağı bir haqq saymadı. Lakin Özünü heç etdi və qul surətinə salıb insanlara oxşar oldu. İnsan şəklini alıb Özünü aşağı tutdu və ölümə qədər – çarmıx üzərində ölümə qədər itaət göstərdi”.⁶⁷

Beləliklə, İsa Məsih orucun ruhunu təcəssüm etdirən bir şey etdi. O, yerə gəlmək və insan olmaq üçün səmanı könüllü surətdə tərk etdi. Sonra O, əziyyət çəkməyə davam etdi, hətta çarmıxda öldürüldü. Lakin bunu bizə görə, cənnətdə əbədi həyatı qəbul etməyə imkanımız olsun deyər etdi. İsa Məsih bizimlə səmada həyat yaşamaq imkanını vermək üçün yaxşı olan şeydən imtina etdi – O, səmada Allahla idi».

«Beləliklə, siz deyirsiniz ki, oruc – daha yaxşı bir şeyi əldə etmək üçün Allahın bizə verdiyi yaxşı bir şeydən könüllü imtina etməkdir?”

«Bəli. Biz oruc tutanda əziyyət çəkirik, İsa Məsih isə bizdən daha çox əziyyət çəkdi. O, bütün həyatını orucun mahiyyəti olan itaət və fədakarlıq ruhunda yaşadı. Bizim yerimizə ölərkən, İsa Məsih başqaları naminə könüllü surətdə əziyyət çəkdi. O, uca bir şeyin naminə – həyatımızın xilasına görə yaxşı şeydən imtina etdi. Bununla İsa Məsih orucun əsl mənasını nümayiş etdirdi.

Lakin bu, çarmıxda ölüm ilə bitmədi! Allah İsa Məsihi yenidən dirilti və Onu ən ucalara yüksəltdi, səmada Allahın sağ tərəfində oturtdu. İndi O, Səmada ziyafətdə Ona qoşulmağa bizi dəvət edir. Bu, əvvəl danışdığım itmiş oğul hekayəsindəki bayrama bənzəyir. Hekayədə onlar bərpa olunmuş münasibəti bayram etdilər. Oruc günah və mənlıkdən inkar etməkdir. Əgər biz orucun əsl mənasını başa düşürüksə, səmada Allahın ziyafətində iştirak etmək üçün İsa Məsih ilə birləşər bilərik».

Fəsil 3

Qazaxıstan: Allah danışıanda

Tyan-Şan dağları coğrafi və siyasi sərhəd olduğuna baxmayaraq, mədəni sərhədin o qədər də fərq yaratdığını görmədim. Əlbəttə, Ərəb və Çin yazısı Kiril əlifbası ilə əvəz olunur, Rusiyanın Almatıya əvvəlki təsiri onu daha «Avropalı» etdiyi hiss olunur. Lakin mən hiss edirəm ki, göy rəng ilə mavi, qırmızı və çəhrayı rənglər arasında olan fərq Tyan-Şanın uyğurlar, qazaxlar, qırğızlar və digər Orta Asiya xalqları arasında yaratdığı fərqdən daha azdır.

Əli mənimlə sərhədə kimi səyahət etmədi, çünki o yalnız İli vadisində yerləşən Yininqə gedirdi. Mən Qazaxıstana gedən bir avtobusla səyahətimi tək davam etdim. Almatıya gələndə şəhərdəki yaşıllığın çoxluğu məni yenidən məftun etdi; küçələr boyu bitən ağaclar qızgın günəş işığından bol kölgə salırdı. Keçən dəfə gördüyümlə müqayisədə şəhər xeyli dəyişmişdi; 1990-cı ildə birinci dəfə görəndə şəhər «pup» mərhələsində idi, indi isə kəpənəyə bənzəyirdi.

O vaxtdan sonra bir neçə dəfə Almatıda olmuşam, qazaxlarla, uyğurlarla və başqa adamlarla dostlaşmışam. Vaxtaşırı mən dini və mədəni məsələlərin müzakirə edildiyi bir çox akademik konfranslarda və başqa tədbirlərdə iştirak etmişəm. Belə görüşlər müxtəlif dinlərin nümayəndələri ilə müsəlmanlar, xristianlar və hətta induistlər daxil olmaqla – görüşmək imkanını yaradır. Tanış olduğum adamlardan biri – İslam İnstitutunun dekani, müsəlman rəhbəri idi. Onun məxfiliyinə hörmət etdiyimə görə onu öz adı ilə deyil, əvəzinə «Şəmil» təxəllüsü ilə çağıracağam.

Almatıya qayıdıandan sonra mən Şəmil ilə yenidən görüşmək istədim. Arzum əlaqəni sadəcə davam etdirmək və dost kimi onu daha yaxşı tanımaq idi. Onun telefon nömrəsini tapıb ona zəng etdim.

«Salam, Şəmidir?» – deyə mən rus dilində soruşdum.

«Şəməildir. Kimdir danışan?»

«Bu Davuddur. Yadınızdadır, 2001-ci ildə konfransda görüşmüşdük?»

«Davud? Hə, Davud! Siz ikonalara və ya Bakirə Məryəmə dua etməyən adamlardan birisiniz! Sizi eşitməyə şadam».

Mən özüm barədə belə təsvir sözlərini eşitməyi gözləmirdim! Bir anlığa, mən konfransda onun iki Qazax pastoru ilə müzakirədə söylədiyi şərhə yada saldım, o qeyd etdi ki, onların arasında olan ümumi cəhətlər onun fikirləşdiyindən çoxdur. Əvvəlcədən mən bütperəstliyi xatırlatdığına görə adamların ikonalara və ya Bakirə Məryəmə dua etməməli olduğu barədə Şəmilin başqa adama söylədiyini eşitdim. İsa Məsihin bu davamçıları onunla razılaşanda və onların bunu etmədiklərini biləndə o heyrətləndi. Şəmil Allah ilə birbaşa və sadə münasibəti istəyən, həmçinin İsa Məsihi sevən bu adamların inamını başa düşdü və onlara hörmət etməyə başladı.

«Mən yenə Almatıya gəlmişəm» davam etdim, «görüşməyə imkanınız var?»

«Bəli, əlbəttə! Çox məmnun olaram! Harada qalırınsınız?»

Mən ona ünvanı verdim və biz görüşü təyin etdik. Şəmilin qardaşı da mənimlə görüşə gəldi və biz birlikdə onların evinə getdik. Orada məni zəngin qonaqpərvərlik gözləyirdi. Onun arvadı mənə Şimali Qafqazdan inqış olduğunu dedi. Mən güman etdim ki, onun valideynləri Stalinin əmrinə görə Orta Asiyaya Şimali Qafqazdan sürgün edilən adamlar idi.

Biz bir çox başqa şeylər barədə danışandan sonra Şəmilin qardaşı birdən din mövzusunda sual qaldırdı. Mən onunla razılaşdım ki, yalnız bir Allah var və biz yalnız Ona sitayiş etməliyik. Lakin qardaşı təkid etməyə başladı və Ərəb dilində «Allahdan başqa Allah yoxdur» sözlərini təkrar etməyimi istədi.

«Axı, mən ərəb dilini bilmirəm».

«Fərq etməz. Sadəcə məndən sonra hecaları təkrarla ...»

«Əgər mən dili başa düşmürəmsə və sözlər mənim üçün mənasızdırsa, mən bu sözləri ürəkdən səmimi olaraq deyə bilmərəm. Allah yalnız Ərəb dilini deyil, bütün dilləri başa düşür və Allah ilə biz səmimi danışmalıyıq. Bu, sehrlı bir ifadə deyil!»

Bu an Şəmil söhbətə müdaxilə etdi:

«Mən üzr istəyirəm, biz sizinlə kəndli kimi davranırdıq! Əlbəttə, siz düz deyirsiniz: sözlər səmimi və ürəkdən olmalıdır. Qardaşımın həyəcanı-

na görə üzr istəyirəm!»

Sonra axşam Şəmil və onun qardaşı məni qaldığım yərə qədər yola saldılar və biz dostcasına ayrıldıq. Mən yenidən görüşə bildiyimizə görə şad idim. Amma mən hiss etdim ki, biz fikir və doktrinalar haqqında çox danışdıq, Allahın gücünü onun həyatında yaşaması haqda ondan soruşmağa heç bir imkan olmadı. Əlbəttə, Allah haqqında düzgün anlayışlara inanmaq vacibdir, amma həyatımızda Allahın hüzurunun və fəaliyyətdə olan gücünün şəxsi təcrübələrinə malik olmağımız həyati əhəmiyyət daşıyır.

Bəzi adamlar Allah haqqında uzun-uzun fikirlər söyləyərək müzakirə etməyi xoşlayır və müzakirələr sanki dövr edir! Problem düzgün sözlərin tapılmamasından ibarət ola bilər. Bizim insan dillərimiz insan təcrübəsini əks etdirir; bu dünyada təcrübəmizə əsaslanan sözlərlə səmavi və ya mənəvi məsələlər haqqında necə danışa bilərik? Allah başa düşə biləcəyimizdən və ya sözlərlə ifadə edə biləcəyimizdən daha böyükdür. Sözlərlə ifadə edə bilməyəndə biz musiqi və ya incəsənətdən istifadə edərək Allaha aid hissələrimizi ifadə etməyə cəhd edə bilərik, amma hətta bunlar da insan ifadələri ilə təsvir edə bilmədiyimiz reallığın zəif ifadələridir.

Allahın təbiəti haqqında uzun müzakirələr etmək əvəzinə bəzən biz Allahdan Onun həqiqətini və ya gücünü bizə göstərməyi xahiş etməliyik. Məsələn, bir dəfə mən Kazanda olanda Qurbanqali adlı bir Tatar kişi gəlib mənə sual verdi. O, Allahı tanımağın düzgün yolu haqqında həqiqəti bilmək istəyirdi. Qurbanqali Müjdəni oxuyurdu, amma İsa Məsihin davamçısı olmaq barədə tərəddüd edirdi.

Bu vəziyyətdə mən hiss etdim ki, daha Qurbanqaliyə insandan çoxlu sözlər eşitməsi lazım deyil. Əvəzində, mən onunla birgə dua etməyi və onun mənəvi vəziyyətinin reallığını Allahdan ona göstərməyi xahiş etməyi ona təklif etdim. Mən Allaha dua edərkən və Allahın Müqəddəs Ruhunu Qurbanqalinin üzərinə gəlməyə və ona həqiqəti göstərməyə dəvət edərkən Qurbanqali sakit idi.

Qəfildən Qurbanqali mənə baxıb dedi: «Siz məni hipnoz edirsiniz!»

«Xeyr, mən hipnoz etmirəm» deyə mən cavab verdim, “Nə üçün bunu deyirsiniz?”

«Siz dua edərkən, mən qəfildən çiynimdə dəhşətli qara şeyin məndən ayrıldığını və məni tərk etdiyini gördüm”.

«Mən sizi hipnoz etmirəm» deyə mən davam etdim «çünki sizinlə baş verə bilən şeylər barədə sizə heç vaxt deməmişəm. Lakin özünüz də gör-

düyünüz pis ruh sizdə var idi; mən Allahın Müqəddəs Ruhunu dəvət edəndə o getməyə məcbur oldu”.

«Hə!» – deyə Qurbanqali fikirləşdi.

«Bundan başqa» mən davam etdim, «Bu, Allahdan Onun gücü barədə bir əlamət idi. Bu sizin təxəyyülünüz deyil, çünki mən başqa adamları da tanıyıram, onlarla iblisin onları tərk etməsi üçün dua edəndə onlarla da həmin şey baş verir».

Sonra bir rus qadını haqqında Qurbanqaliyə danışdım; qadın mənə demişdi ki, onun tez-tez qarabasmaları olurdu. Mən ondan bunların ilk dəfə nə vaxt başladığını soruşanda o mənə dedi ki, okkultizmlə məşğul olan Vladimir Kaşpirovskini televiziya müşahidə edəndən sonra başladı. Bu vəziyyətdə aydın idi ki, onun qarabasmalarına səbəb pis ruh idi; beləliklə, İsa Məsihin adı və səlahiyyəti ilə mən pis ruha onu tərk etməyi əmr etdim. O da onu sıxan bir şeyin ondan çəkildiyini hiss etdi. Bir müddət keçəndən sonra o mənə dedi ki, o vaxtdan etibarən daha qarabasmalar olmadı.

Bütün narahat yuxular həmişə iblisdən gəlir. Bəzən onlar vicdan əzabından da ola bilər. Pis yuxularına qarşı dua etmək üçün bir dəfə məndən xahiş etmiş İlgiz adlı bir tatar kişidə də belə idi. Biz birlikdə dua etdik və o, Allahdan günahlarını bağışlamasını xahiş etdi. Həmçinin İlgiz İsa Məsihi həyatının Xilaskarı və Rəbbi olmağa dəvət etdi. O vaxtdan bəri onun çox sağlam və sakit yuxusu oldu.

Bəzi yuxular isə, şübhəsiz, Allahdan olur. Bəzən onlar hekayə formasında olur və biz onların gizli mənalari haqqında fikirləşməliyik. İsa Məsih də çox vaxt adi hadisələr haqqında hekayələr danışdı, amma onların daha dərin mənəvi mənası var idi. Amma adətən İsanın dinləyiciləri Onun hekayələri haqqında fikirləşməli və gizli mənanı anlamalı idilər.

Çox vaxt Allah yuxu vasitəsilə bizim mənəvi vəziyyətimiz haqqında bizimlə danışır. O bizə ürəklərimizin vəziyyəti və ya bizim Allahla münasibətimiz haqqında nəyisə göstərə bilər. Məsələn, bir monqol kişi mənə müntəzəm gördüyü eyni yuxunu danışdı: çöldə bulaq axtarır, amma tapa bilmir. Bu halda, mənə, Allah deyirdi ki, onun mənəvi həyatı quru idi və o, mənəvi suyu axtarır. İsa Məsih bu mənəvi su haqqında demişdi: «... amma Mənim ona verəcəyim sudan kim içsə, heç vaxt susamaz. Lakin ona verəcəyim su onun daxilində əbədi həyat verən bir su qaynağına çevriləcəkdir».⁶⁸ Həmçinin O dedi: «Kim susayıbsa, yanıma gəlib içsin. Müqəddəs Yazılarda deyildiyi kimi, Mənə iman edənin daxilindən həyat suyu axan çaylar çıxacaq». Bunu Ona iman edənlərin alacaqları Ruh barədə söylədi.

Ruh isə hələ yox idi, çünki İsa hələ izzətlənməmişdi». Bununla, O, Ona inananların sonra qəbul edəcəyi Ruhu nəzərdə tuturdu». ⁶⁹

Bəzən Allah bizi bu dünyada gələcək zamanda baş verəcək hadisələr barəsində xəbərdar edə bilər. Bu halda biz Allahdan müdafiə diləyə bilərik, və ya baş verəcək hadisəyə hazırlaşaraq praktiki bir şey edə bilərik. Tövratda oxuyuruq ki, Allah yuxu vasitəsilə gələcəkdəki aclıq barədə Mısır hakimini xəbərdar etdi. ⁷⁰ Allah yuxunun mənasını Yusif peyğəmbər vasitəsilə izah etdi, amma peyğəmbər həmçinin aclıq dövrü üçün hazırlaşaraq buğdanı əvvəlcədən tədarük etməyə dərhal başlamasına aid ağıllı məsləhət də verdi. Gələcək hadisə barədə xəbərdarlıq edəndən sonra Allah onlara hazırlıq görmək üçün kifayət qədər vaxt verdi. Bu bizimlə də eynidir: əgər Allah bizi xəbərdar edirsə, ona uyğun hərəkət etməyə görə məsuliyyət daşıyıraq.

Əgər Allah yuxu vasitəsilə bizimlə danışarsa, biz nəyisə etmək üçün məsuliyyət daşıyıraq. Bəlkə həyatımızdakı günahdan üz döndərməliyik, günah əvəzinə nə isə müsbət və faydalı iş görməliyik. Yuxuya fikir verməyən şəxsin nümunəsi Roma qubernatoru Ponti Pilat idi; yəhudilər edam etdirmək xahişi ilə İsa Məsihi onun yanına gətirdilər: «Pilat hökm kürsüsündə oturarkən arvadı “o saleh Adamla sənin heç bir işin olmasın, çünki bu gün rüyada Ona görə çox əzablar çəkmişəm” deyər xəbər göndərdi». ⁷¹

İsa Məsihi sevənlərin toplantılarında iştirak etməyə gedən qızına qarşı acı sözlər deyən bir özbək qadınla da oxşar şey baş vermişdi. Yuxuda ana ona tərəf uçan və bu sözləri deyən mələyi gördü: «Kilsəyə getdiyinə görə qızını nə üçün söyürsən?» Oyanan kimi ana qızından üzr istədi.

Bir başqa vaxt həmin özbək qadın səmələrin nəyə bənzədiyi barədə yuxu gördü. Onun oğlu yuxunu mənə danışdı və dedi ki, anası “parlaq işıq gördü və o istiqamətdə getmək istədi, amma bir səs eşitdi: “Oraya getmək sənin üçün hələ tezdir” və o, yuxudan oyandı. Ondan sonra qadın səmələrin nə qədər valehedici olduğunu başa düşdü».

Bəzən yuxunun əhəmiyyəti yalnız sonra aşkar olur. Məsələn, Qazaxıstanda yaşayan bir uyğur qadın yuxuda bir adamın üzünü gördü, amma onun kim olduğunu bilmirdi. Bir-iki ay keçəndən sonra o həmin adamı gerçəklikdə gördü. Bu, İsa Məsihi sevən və Onun ardınca gedən Allah adamı idi, həm də o, uyğur dilində danışdı. Nəticədə, bu uyğur qadının da Allah ilə daha dərin və həqiqi münasibəti oldu.

Allah həmçinin Özü haqqında daha çox həqiqəti bizə göstərmək üçün yuxu vasitəsilə bizimlə danışa bilər. Bir dəfə Karlyaqaş adlı qazax tanışı-

mın və onun ərinin evlərində qonaq olanda belə bir şey eşitmişdim. Qazax dilində onun adı qaranquş mənasını verir: onun arxadan aşağı düşən iki hörüklü uzun saçları mənə qaranquşun haçalanmış quyruğunu xatırlatdı. Quşlar kimi, ənənəvi olaraq qazax adamları yay və qış otlaqlarına köçürdü. Mən də öz səyahətlərimdə özümü köçəri quşlar kimi hiss etdim.

Karlyaqaş mənə bir dəfə gördüyü yuxu barədə danışdı:

«Bir dəfə öz həyatlarını yaşamaqla çox məşğul olan adamların izdihamını gördüm; onlar yeyir, içir, evlənir və s. Mən isə müşahidə etdiyim yerdən gələn tufanı görə bilirdim, güclü külək təhlükədən tamamilə xəbərsiz olan bütün bu adamları silib-süpürməyə hazırlaşır. Mən onları xəbərdar etməyə cəhd etdim, amma onlar məni rədd etdilər və öz işlərini davam etdirdilər.

Sonra səhnə dəyişdi. Mən sahilə idim [gölün və ya dənizin sahilində] və yuxarıda səmadaki aya baxırdım. Ayın rəngi sanki qan ilə örtülmüşdü. Tədricən ayın üzü təmizlənməyə başladı, üzərində yazılan sözlər göründü:

«Səmada olan Atamız, adın müqəddəs tutulsun, Padşahlığın gəlsin, yerdə olduğu kimi... lakin bizi şər olandan xilas et».

Karlyaqaş oyandı və bu yuxunun mənası barədə fikirləşdi. Növbəti gecə o həmin yuxunu bir də gördü. Bu üçüncü gecə də təkrarlandı. O vaxta Karlyaqaş yuxuda gördüyü ayın üzündə yazılan duanın sözlərini artıq öyrənmişdi. O bu sözlərlə dua etməyə başladı və bu sözlərin haradan gəldiyini bilmək istədi. Duanı tapmaq üçün kitabxanada kitablardan axtardı, amma tapa bilmədi. Sonra Müjdəni eşitdi və öyrəndi ki, bu, İsa Məsihin Öz davamçılarna öyrətdiyi dua idi.⁷²

Müjdəni oxuyanda kitabın yuxusunun başqa hissələrini izah etdiyinə fikir verdi. Məsələn, bu dünyanı yenidən mühakimə etmək üçün gəlişi haqqında danışarkən İsa Məsih dedi:

«Nuhun günlərində necə idisə, Bəşər Oğlunun günlərində də elə olacaq. Nuhun gəmiyə girdiyi günə qədər insanlar yeyib-çir, evlənir, ərə girdi. Sonra daşqın gəlib hamısını məhv etdi. Lutun günlərində də belə idi: insanlar yeyib-çir, alıb-satır, əkir, tikirdi. Lakin Lut Sodomdan çıxdığı gün göydən od və kükürd yağdı və hamısını məhv etdi. Bəşər Oğlunun zühur edəcəyi gündə də belə olacaq».⁷³

Sanki qan ilə örtülən ay haqqında hissənin mənası yalnız Yoel peyğəmbərin Allah tərəfindən verilən peyğəmbərliyi oxuyanda aydın olur. Yoel peyğəmbər vasitəsilə Allah dedi:

“Göylərdə və yerdə əlamətlər göstərəcəyəm: Qan, alov və tüstü dirəkləri görünəcək. Rəbbin möhtəşəm və dəhşətli günü gəlməzdən əvvəl günəş qaranlığa və ay qan rənginə dönəcək. Amma Rəbbin adını çağıran hər kəs xilas olacaq”.⁷⁴

Bu sözlərdən dərhal əvvəl Allah Öz Müqəddəs Ruhunu vasitəsilə verdiyi yuxu və rüyaların əhəmiyyəti haqqında peyğəmbər Yoel vasitəsilə söyləyirdi. O dedi:

«Ondan sonra isə bütün bəşər üzərinə Ruhumu tökəcəyəm. Oğullarınız və qızlarınız peyğəmbərlik edəcək, ağsaqqallarınız rüyalar, cavanlarınızsa görüntülər görəəcək. O günlərdə qul və qarabaşların üzərinə də Ruhumu tökəcəyəm».⁷⁵

Bir neçə əsr sonra Allah İsa Məsihin davamçılarına Öz Müqəddəs Ruhunu göndərəndə Yoel peyğəmbər vasitəsilə Allahın peyğəmbərliyi yerinə yetdi.⁷⁶ Yoel peyğəmbər vasitəsilə verilən Allahın peyğəmbərliyi yerinə yetirildiyi izah ediləndən sonra adamlar baş verənləri başa düşdülər. Eləcə də, biz Allahdan gördüyümüz yuxuların mənalərini bizə açmasını xahiş edəne qədər çox vaxt yuxularımızın mənasını bilmirik. Yalnız Karlyaqaş Müjdəni oxuyanda yuxusunda Allahın ona dediklərini başa düşməyə başladı.

Allah yuxu vasitəsilə sizə nəşə deyirmi? Əgər deyirsə, siz dua etməlisiniz və yuxunun mənasını Allahdan istəməlisiniz. Siz həmçinin cavabında nə etməli olduğunuzu da soruşmalısınız. Əgər Allah sizinlə danışırsa, həyatınızda hansı dəyişikliklər baş verməlidir?

Fəsil 4

Qırğızıstan: Qonaqpərvərlik

Almatıdan Bişkekə gedən marşrut avtobusu səfər etdiyim kənddən keçmədi, beləliklə Bişkekə mən Tokmak rayonunun kəndinə getmək üçün bir şəxsi avtomobili olan sürücü tapmalı oldum. Həmin kəndə çatanda biz lazımı evi tapdıq və orada böyük qonaqpərvərliklə qarşılandığımız. Ailə dərhal içməyə çay, yeməyə isə müxtəlif qida məhsulları gətirdi və bu, hələ başlanğıc idi. Sonra onlar böyük yemək süfrəsi açdılar və biz bolluca yemək yedik.

Ümumiyyətlə, Mərkəzi asiyalılar səxavətli qonaqpərvərdirlər və mən bu cür xoş qarşılandığıma şad idim. Qırğızıstanda olduğum ötən vaxt mən onları işlədikləri bazar piştaxtasının arxasında tapdım və onlara həyat yoldaşının bacısından məktub verdim, bacısına isə mən başqa yerdə rast gəlmişdim. Bir neçə il əvvəl bacısı İsa Məsihi öz Xilaskarı kimi qəbul etdi, Onun ardınca getmək və Ona itaət etmək istəyirdi. Lakin ailəsi onun İsa Məsihi nə üçün sevdiyini başa düşmürdü. Onlar deyirdilər: «Dunqanlılarda belə adət yoxdur. Bunu edən xalqına xəyanət edir və əcdadlarımızın yolundan azır». Bir dəfə atasına çöldə ot yığmağa kömək edəndə atası qəfildən yaba ilə onu arxadan bərk vurdu. Atası onu “xalqının xaini” adlandıraraq ikinci, üçüncü dəfə vurdu. Qadın zərbələrdən aldığı ağrıdan inildəyərək yerə yıxılıanda atasının ona rəhmi gəldi. «Çıx get! Tez buradan rədd ol!» – deyərək əmr etdi. O dərhal qaçıb getdi, evdən şəxsi əşyalarını belə, götürə bilmədi.

İndi isə mən onun qohumlarına yenidən baş çəkdim, onun məktubuna cavab gözləyirdim. Həyat yoldaşının bacısı onlarla əlaqə yaratmaq istəyirdi, amma bunu etməyə qorxurdu. Mən Qırğızıstana səfər edəcəyimi haqqında ona demişdim; kömək edərək onun ailəsinə məktub aparmağa və onlardan cavab gətirməyə cəhd etməyi təklif etdim. İndi isə həyat yoldaşının bacısına çatdırmağımı istədikləri sözlərinin olub-olmamasını bil-

mək üçün onların yanına gəlmişdim.

Onlar bacının indi harada yaşadığını açıq soruşmadılar, çünki anlayırdılar ki, bacı onların yenə də onu incitmək istəyə bildiklərindən hələ də qorxurdu. Lakin onlar əlaqəni bərpa etməyi istədiklərini mənə söylədilər. Aşkar deməsələr də, başqa adamların dediklərinə görə öz qızına hücum etdiyinə görə atasının təəssüfləndiyini bildirdilər. İstəməsə də, bunu etməyi özünə borc bilirdi. Mənə bacıya çatdırmaq üçün məktub verdilər; məktubda deyilirdi ki, onun əlaqə yaratmasını istəyirlər və o, qorxmamalıdır.

Bu dunqanlı xanım öz ailəsindən ayrılığı hiss etdiyi kimi, bəzilərimiz Allahdan ayrı yaşamağımızı hiss edirik. Onun halında olduğu kimi, bizə də tərəflər arasında barışıq yaradan vasitəçiyə ehtiyac duyuruq. Mən vasitəçi kimi ona kömək edə bildim; lakin biz Allahdan ayrı yaşayırsaq, vasitəçi kim ola bilər? Müjdə bizə belə vasitəçi haqqında deyir: “Çünki bir Allah və Allahla insanlar arasında bir Vasitəçi vardır. O, İnsan olan Məsih İsadır. O hamını satın almaq üçün Özünü fidyə verdi və bu da münasib vaxtda edilən şəhadətdir”.⁷⁷

Mənşəsi Xincianqdan olan bu dunqan ailəsinin belə qəribə münasibəti mənə çox təsir etdi. Bir neçə nəsil əvvəl bu dunqanların əcdadları Çinin şimal-qərbində yerləşən Xincianq, Qansu və Şensi əyalətlərindən Qırğızıstana köçmüşdü. İndi isə onlar bacılarını əcdadlarının adətlərinə riayət etmədiyinə görə təqsirləndirirlər. Bəs Çinin şimal-qərbində yaşayan adamların ilkin inamı nə olub? Xincianq həmişə müxtəlif ənənələrin və ideyaların təsadüf etdiyi yer olmuşdur. Hətta indi uyğurların və dunqanların (Çində onlara Xuey deyirlər) çoxu müsəlmandır, amma əcdadlarının çoxu buddist olub. Məsələn, Urumçidəki tarix muzeyində Xincianqdan olan müxtəlif yerli tapıntıların arasında Buddanın kəhrəba heykəli nümayiş etdirilir. Əvvəlki buddist təsir Qansu əyalətindəki Dunqanda daha aydın görünür; hal-hazırda buradakı yerli adamların əksəriyyəti müsəlmandır. Dunqanda Moqao mağarasını görənlər isə b.e. IV-XIV əsrlərinə aid qədim buddist freskalarını və Buddanın nəhəng heykəllərini görə bilər. Çinin lap şərqində, «İpək Yolu»nun başlanğıcında, müasir Xian şəhərinin yaxınlığında isə qədim Chanqanın paytaxtı yerləşirdi. Xiandakı muzeylərdən biri Çin dilində 碑林博物馆 (“beilin bovuqguan”, yəni, «Sallar meşəsi» muzeyi) adlanır. Burada bir çox tarixi əsr əvvəl olan nəhəng daş sallar da nümayiş etdirilir; onlardan biri (ikinci zalda, girişdən sol tərəfdə) xristian kilsəsinin açılışını qeyd edərək b.e. 781-ci ilində həkk olunmuşdu.⁷⁸ Burada qeyd edilir ki, b.e. 635-ci ilində suriyalı bir xristian Əhdi-Cə-

didin surətini hədiyyə verdi, imperator isə onu çin dilinə tərcümə etdirdi və İsa Məsih haqqında xəbər çinlilər arasında yayılmasına imkan verdi. Bu sal b.e. 781-ci ilində yazılarda artıq bütün əyalətlərdə, salın üzərindəki yazıya görə, «yüz şəhərdə» İsa Məsihin davamçıları var idi. O vaxt Çində yaşayan İsa Məsih davamçılarının ümumi sayını bilmədiyimizə baxmayaraq, əgər onlar yüz şəhərdə yaşayırdılarsa, demək sayları çox olmalıdır. O vaxt dunqanların əcdadları lap dəqiq ki, İslamçı olmayıblar; böyük ehtimala görə onlar İsa Məsihin davamçıları olublar.⁷⁹

Bacardığımız qədər daha qədim zamanlara diqqət yetirsək, çinlilərin ən qədim inamı nə olub? Üç min ildən də əvvəl qədim çinlilər «Şanq Di» (上帝) – “Ən uca Hökmdar” adlandırdıqları Ali Yaradan Allaha ibadət edib və onu ‘Tian’ (天) – «Səma” deyə çağırıblar.⁸⁰ Dünyanın bir çox başqa hissələrində olduğu kimi, Çində də Yaradan Uca Allahdan başqa digər allahlara da ibadət ediblər. Müxtəlif dillərdə Allahın bir çox adları olduğu kimi, «Şanq Di» də əslində addır. Əsas o olub ki, Yaradan Allaha sitayiş edən və Ona xidmət edən adamlar dönüb Ondən savayı başqa ruhlara xidmət etməsinlər. Məncə, dunqan tanışım həqiqətən öz əcdadlarının ənənəsinə riayət edirdi və bütün adamların yaradanı olan Allahı əsl və həqiqi məhəbbətlə sevirdi.

Bişkekə taksidə geri qayıdarkən biz sərhədin yanında Qazaxıstana gədən yolun kəsişməsindən keçdik. Yolun kənarında hələ də dayanan adamların izdihamına fikir verdim; ola bilsin ki, bir neçə saat əvvəl onların sayı bəlkə bundan bir qədər az olub. Sürücü izah etdi ki, onlar bu gün işləmək üçün onları gəlib işə götürən adamları gözləyirlər. Bu, İsa Məsihin danışdığı hekayəni mənə xatırlatdı: günün çox hissəsini kiminsə gəlib onları işə götürəcəyini gözləyən adamlar axırda bütün gün işləyənlərlə eyni əmək haqqı alırlar. Daha uzun müddət işləyənlər işə götürənin başqasına qarşı səxavətli olmasına görə şikayətləndilər.⁸¹ İsa Məsih Allahın bizimlə layiq olmadığını qədər çox səxavətlə davrandığını göstərmək üçün bu hekayəni bizə danışdı. Allah bizi etdiyimiz xeyirxah işlərin sayına görə cənnətə qəbul etmir; Allah layiq olmayan adamları Öz alicənablığına görə cənnətə qəbul edir.

Bəzən mən Orta Asiyada yaşayan adamların böyük qonaqpərvərliyi barəsində düşünəndə eyni hissi keçirirəm: onların mənə israf etdiklərinin hamısına layiq deyiləm. Avropada yaşayanlar Orta Asiya sakinlərinin bu xüsusiyyətini götürə bilirlər; Orta Asiya və Qafqaz xalqları Müqəddəs Kitabın mədəniyyətinə bir çox Qərbi Avropalılardan və Amerikalılardan

daha çox yaxındır. Allah Özü Qafqaz və Orta Asiya xalqlarında olan bu keyfiyyəti qiymətləndirir. Müqəddəs Kitabda yazılır:

«Ey qardaşlar, bixəbər olmağınızı istəmirəm ki, başqa millətlərdən olan digərləri arasında etdiyim kimi sizin aranızda da əməyimin bəhrəsini götürüm deyə dəfələrlə yanınıza gəlmək niyyətində olmuşam, amma indiyədək maneələrə rast gəldim».⁸²

«Şikayət etmədən bir-birinizə qonaqpərvərlik göstərin».⁸³

Başqa bir maraqlı ayədə deyilir:

«Qonaqpərvər olmağı da unutmayın, çünki belə davranan bəziləri bilmədən mələklərə qonaqpərvərlik göstərmişlər».⁸⁴

Bəlkə də Orta Asiya və ya Qafqazın böyük qonaqpərvərləri bilmədən mələkləri də qonaq qəbul ediblər! Belə hadisələrdən biri böyük İbrahim peyğəmbərlə baş vermişdir. O, qonaqları qəbul etdi, sonra isə onların Allahdan göndərilən mələklər olduğunu anladı! Tövrat bizə bu barədə deyir:

«Mamre palıdının yanında Rəbb İbrahimə göründü; bu zaman o, günün istisində çadırın girəcəyində oturmuşdu. O, başını qaldırıb baxanda qarşısında üç adamın dayandığını gördü. Onları görən kimi çadırın girəcəyindən onları qarşılamağa qaçdı və yerə qədər əyilib dedi: “Ey ağam, əgər indi gözündə lütf tapdımsa, qulunun yurdundan yan keçmə. İndi bir az su gətirərlər, ayaqlarınızı yuyub, ağac altında dincələrsiniz. Mən isə bir parça çörək gətirərəm ki, canınıza qüvvət gəlsin. Ondən sonra gedərsiniz, çünki siz qulunuzun yanından keçirdiniz”. Onlar dedilər: “Dediyn kimi elə”. İbrahim çadıra – Saranın yanına qaçıb dedi: “Tez ol, üç sea narın un götürüb xəmir yoğur və kökə bişir”. İbrahim mal-qaraya tərəf qaçdı. Oradan körpə və yaxşı bir buzov götürüb nökerinə verdi. Nökər də onu hazırlamaq üçün tələsdi. İbrahim kəsmiyi, südü və hazırladığı buzovu götürüb onların qabağına qoydu, özü isə ağacın altında, onların yanında durdu. Onlar da yedilər. Sonra İbrahimə dedilər: “Arvadın Sara haradadır?” O dedi: “Burada çadırdadır”. Onlardan biri dedi: “Gələn il bu vaxt yenə də sənin yanına gələcəyəm. Onda arvadın Saranın bir oğlu olacaq”. Sara onun arxasında, çadırın girəcəyində durub qulaq asırdı. İbrahim və Sara qocalıb yaşa dolmuşdular. Sara aybaşıdan kəsilmişdi. O, ürəyində gülüb dedi: “Qocaldığım halda mənə belə şadlıq üz verə bilərmə? Ağam da qocadır”. Rəbb İbrahimə dedi: “Sara nə üçün “Qocaldıqdan sonra mən övlad doğa bilərəmmi?” deyib güldü? Rəbb üçün çətin bir şey varmı? Gələn il bu vaxt Mən yenə sənin yanında olacağam və Saranın bir oğlu olacaq”».⁸⁵

Hal-hazırda Allahın İbrahimə və Saraya vəd etdiyi oğulun nəsiləri İbrahimi böyük qonaqpərvərliyin nümunəsi kimi xatırlayır. Yəhudi xalqı dualarında Allahdan diləyir ki, onların qonaqpərvərliyi İbrahimin qonaqpərvərliyi kimi olsun. Yəhudi xalqı həmçinin Allahın onlara qidanı təmin etdiyi vaxtları da yadda saxlayır. Bu, sanki Allah ev sahibi, İbrahimin nəslisi isə qonaq idi! İbrahimin nəslisi Misirdə kölə oldu, amma Allah onları köləlikdən azad etdi. O, onların Ona sitayiş etmələrini və əcdadlarının Allahını tanımalarını istədi. Allah İbrahimin nəslini Özü ilə görüşə biləcəyi yerə gətirmək üçün Musa peyğəmbəri göndərdi. Bu yer harada idi? Bu səhra, heç bir qidanın olmadığı yer idi! Onlar buna görə deyindilər, çünki Allahın çox qonaqpərvər olduğunu bilmirdilər! Əgər Allah bizi Öz hüzuruna dəvət edirsə, ehtiyac duyduğumuz qida ilə də bizi təmin edəcək. Tövrat Allahın qonaqpərvərliyini təsvir edir:

«Rəbb Musaya dedi: “Budur, Mən sizin üçün göydən çörək yağdıracağam. Qoy xalq hər gün çıxıb lazımı miqdarda o çörəyi yığsın. Mənsə onları sınayacağam ki, qanunuma görə yaşayırlar ya yox. Altıncı gün yığıdıqları digər günlər yığıdıqlarından ikiqat artıq olsun, o gün də onu hazırlasınlar”. ... Axşam bildirçinlər uçub bütün düşərgəni bürüdülər. Səhər düşərgənin ətrafına şəh düşdü. Şəh buxarlananda səhrada, torpaq üzərində qırova bənzər nazik lopalar göründü. İsraililər bunu gördükdə bir-birinə “Bu nədir?” dedilər, çünki onun nə olduğunu bilmirdilər. Musa onlara dedi: “Bu Rəbbin sizə yeməyə verdiyi çörəkdir. Rəbbin əmri budur: hər adam yemək üçün özünə lazımı miqdarda ondan yığsın. Öz çadırında olan adamların sayına görə adambaşı bir omer götürsün”. İsrail övladları belə də etdilər. Kimi çox, kimi də az yığdı. Onlar omer ilə ölçdükləri zaman çox yığanın artığı, az yığanın əskiysi olmadı. Hər kəs özünə lazımı miqdarda yemək yığdı. ... İsrail övladlarından hər kəs özünə lazımı miqdarda hər səhər ondan yığırdı. Günəş qızanda isə o əriyirdi.

İsrail övladları altıncı gün bu yeməkdən ikiqat artıq, adambaşı iki omer yığıdılar. İcma başçıları gəlib bunu Musaya bildirdilər. Musa onlara dedi: «Rəbb belə deyir: “Sabah istirahət günü – Rəbb üçün təqdis olunan Şənbə günüdür. Bu gün bişirdiyiniz hər şeyi bişirin, qaynatdığınız hər şeyi qaynadın, artığı da özünüz üçün səhərə qoyub saxlayın»». İsrail övladları Musa onlara əmr etdiyi kimi yeməyi səhərə saxladılar. Onun içində nə qurd oldu, nə də iyləndi. Musa dedi: “Bu gün o yeməyi yeyin, çünki Rəbb üçün Şənbə günüdür. Bu gün çöldə yemək tapmayacaqsınız. Siz onu altı gün ərzində yığın; yeddinci gün – Şənbə günü o yemək yox ola-

caq”. Xalqın bəziləri yeddinci gün yemək yığmağa çıxdılar, amma tapmadılar. Rəbb Musaya dedi: “Nə vaxta qədər əmrlərimə və qanunlarıma itaət etməkdən boyun qaçıracaqsınız? Baxın Rəbb sizə Şənbə günü verdi. Buna görə də O sizə hər altıncı gün iki günlük yemək verir. Qoy hər kəs öz evində qalsın və yeddinci gün heç yerə çıxmasın”. Beləcə xalq yeddinci gün istirahət etdi. İsrail xalqı bu yeməyin adını “manna” qoydu. O, görünüşcə keşniş toxumu kimi idi, rəngi ağ, dadı isə ballı yuxaya bənzəyirdi.... İsrail övladları qırx il ərzində əhalisi olduqları Kənan ölkəsinin sərhədinə gələnə qədər manna yedilər». ⁸⁶

Qırx il ərzində İbrahimin nəslı Allahın möcüzəvi qonaqpərvərliyini gördü! Allahın onları apardığı torpağa daxil olana qədər bu möcüzəvi çörək onlara səhrada Allahın təminatı idi. Allah bu gün də bizim üçün istəyini nümayiş etdirir. İbrahimin nəslı kimi, biz də Allahın Onu sevənlərə vəd etdiyi Yerə gedərkən zəvvarlıq yolundayıq. Yolda ikən, Allah Öz xüsusi Çörəyi – Həyat Çörəyi ilə bizi yedirtmək istəyir. Allah Həyat Çörəyi ilə bizim ruhumuzu qidalandırır və bizi mənəvi cəhətdən güclü edir.

Bişkekə qayıdarkən mən bu barədə düşünürdüm. Həm də mən vaxtaşırı dunqan ailəsinin böyük qonaqpərvərliyindən zövq alan və səfərimin məqsədi barəsində eşitmiş sürücü ilə qısa söhbət etdim. Bişkek yaxınlığındakı kəndə mənı aparmasını ondan xahiş etdim; orada mən qırğız ailəsinin böyük qonaqpərvərliyini gördüm. Onlar sadə kənd evində yaşayırdılar və mehmanxananın şəraiti burada yox idi, amma ev sakinlərində olan isti və dost mühitinə görə onlarla qalmağa üstünlük verdim. Vaxt keçdikcə mən hiss etdim ki, onlar mənı sadəcə qonaq kimi deyil, ailənin bir üzvü kimi qəbul etdilər. Əlbəttə, ailə üzvü evdə həmçinin iş də görməlidir. Beləliklə, mənım təcrübəm artdı – Bermet mənə inəklərini sağmağı öyrətdi!

Bundan başqa, mən adi qırğızların həyatını təcrübədən keçirmək istəyirdim. Başqa mədəniyyətlər haqqında öyrənməyi xoşladığıma görə bacardığım qədər adamların həyatında iştirak etməklə onların mədəniyyətini təcrübədə başa düşmək vacib idi. Mən tikinti və təmir işlərini yaxşı bacarmıram və ailə evlərini artırmaq üçün tikintidə köməyə müxtəlif qohumlarını və dostlarını dəvət edəndə mən onlara çox kömək edə bilmədim. Lakin imkan dairəsində kömək etdim. Mən həmçinin bunun ənənəvi mədəniyyətin bir hissəsi olduğunu başa düşdüm: başqalarına kömək edən şəxs özünə kömək lazım olanda da başqalarından kömək gözləyir. Qərbi Avropa ilə müqayisədə burada cəmiyyətdəki həyat daha əhəmiyyətlidir. Lakin mən zənn edirəm ki, bu, Allahın bizim üçün istədiyinə daha yaxındır.

Kuvaniçbəy, Bermet və onların ailələri əliaçıq və mehriban adamlardır. Əvvəl mən onların imanlı olduqlarını bilmirdim. Amma sonra Bermet məni onunla birlikdə Bişkekdə bir toplantıya getməyə dəvət etdi; burada adamların böyük izdihamı Allahın Kəlamını eşitmək, şəfaya və başqa şeylərə görə dua etmək üçün stadionda görüşür. Mən Bermetin Allaha olan məhəbbətini biləndə başa düşdüm ki, səxavətliliyi Allahın ona göstərdiyi səxavətliliyin nəticəsidir.

Allah nə qədər səxavətlidir? Bu barədə mən Xincianqda Əli ilə müzakirə etmişəm, amma İsa Məsihin həyatında baş vermiş hadisəni xatırlayıram. Bu hadisə bizə gözlədiyimizdən də çox verən Allahın səxavətini göstərir:

«Bu hadisələrdən sonra İsa Qalileya – Tiberiya gölünün o biri sahilinə keçdi. Böyük bir izdiham Onun ardınca gedirdi, çünki Onun xəstələrlə göstərdiyi əlamətləri görürdü. İsa dağa çıxıb şagirdləri ilə oturdu. Yəhudilərin Pasxa bayramı yaxınlaşırdı. İsa başını qaldıraraq böyük bir izdihamın yanına gəldiyini görüb Filipə dedi: “Haradan çörək alıb bu adamları yedirək?” Bu sözləri onu sınamaq məqsədi ilə söylədi, çünki Özü nə edəcəyini bilirdi. Filip Ona cavab verdi: “Bunlara iki yüz dinarlıq çörək də çatmaz ki, hərəsi bir tikə yemək yesin”. Şagirdlərindən biri olan Şimon Peterin qardaşı Andrey Ona dedi: “Burada beş kiçik arpa çörəyi ilə iki balığı olan bir oğlan var, amma bu qədər adam üçün bunlar nədir ki?” İsa “xalqı yerə oturdun” dedi. Ora otları örtülmüşdü. Xalq da oturdu. Kişilərin sayı beş minə yaxın idi. O zaman İsa çörəkləri götürüb şükür edərək balıqlarla birgə, oturanlara – hər kəsə istədiyi qədər payladı. Onlar yeyib-doyandan sonra İsa şagirdlərinə dedi: “Artıq qalan hissələri toplayın ki, heç bir şey zay olmasın”. Bunları topladılar və beş arpa çörəyini yeyənlərin qabağından qalan hissələrdən on iki zənbil doldurdular». ⁸⁷

Sonra adamlar İsa Məsihi axtarmağa gəldi, çünki onlar özləri üçün müftə ərzaq istədilər. İsa Məsih isə onlara dedi:

«...“Doğrusunu, doğrusunu sizə deyirəm: əlamətlər gördüyünüz üçün deyil, çörək yeyib doyduğunuz üçün Məni axtarırsınız. Keçib-gedən yemək üçün deyil, əbədi həyat verən, daim qalan yemək üçün işlər görün, onu sizə Bəşər Oğlu verəcək. Çünki Ata Allah Ona Öz möhürünü vurub”. Onlar İsadən soruşdular: “Allahın istədiyi işləri görmək üçün biz nə edək?” İsa onlara cavab verdi: “Allahın istədiyi iş budur: Onun göndərdiyi Şəxsə iman edin”. Onlar İsayə dedilər: “Sən nə əlamət göstərərsən ki, görüb Sənə inanaq? Nə iş görəcəksən? Ata-babalarımız çöldə man-

na yedi; bu barədə yazılıb: “Onlara yemək üçün göydən çörək verdi”». Onda İsa onlara dedi: “Doğrusunu, doğrusunu sizə deyirəm: sizə göydən çörək verən Musa deyildi, göydən həqiqi çörəyi sizə verən Atamdır. Çünki Allahın çörəyi budur ki, göydən enir və dünyaya həyat verir”. Ona dedilər: “Ağa, Sən daim bizə bu çörəyi ver”. İsa onlara dedi: “Həyat çörəyi Mənəm. Mənim yanıma gələn heç vaxt acmaz, Mənə iman edən heç vaxt susamaz. Lakin sizə dedim ki, Məni görürsünüz, amma iman etmirsiniz. Atanın Mənə verdiyi şəxslərin hamısı yanıma gələcək və yanıma gələnə heç vaxt kənara atmaram. Çünki Öz iradəmi deyil, Məni Göndərən iradəsini yerinə yetirmək üçün göydən enmişəm. Məni Göndərən iradəsi budur ki, Mənə verdiyi şəxslərin heç birini həlak olmağa qoymayım, lakin son gündə onları dirildim. Çünki Atanın iradəsi budur ki, Oğulu görüb Ona iman edən hər şəxs əbədi həyata malik olsun və Mən onu son gündə dirildim”». ⁸⁸

Bu, Allahın əbədi qonaqpərvərliyini göstərir! Qırğızıstanda Dunqanda və qırğız ailələrində gördüyüm qonaqpərvərlik mehriban və səxavətli olmasına baxmayaraq, müvəqqəti idi. Mən yenə də öz səfərimə davam etməli oldum. Hərçənd ki, hər birimiz üçün səfər olan həyatın sonunda Allah ilə görüşümüz olacaq. Sonra nə baş verəcək?

Allahın gələcəkdə bəzi adamlar üçün hazırladığı ziyafət barəsində Yəsaya peyğəmbər yazır:

«Bu dağda Ordular Rəbbi bütün xalqlar üçün zəngin yeməklərdən, gözəl şərablardan ibarət ziyafət düzəldəcək, orada ən ləziz yeməklər, ən dadlı şərblər olacaq». ⁸⁹

Həmçinin İsa Məsih dedi:

«Sizə deyirəm ki, şərqdən və qərbdən bir çoxu gələcək və Səmavi Padşahlıqda İbrahimplə, İshaqla və Yaqubla bir süfrəyə oturacaq». ⁹⁰

İsa Məsih nə üçün çoxlarının «şərqdən və qərbdən» gələcəyini söylədi? İbrahim peyğəmbərin nəslindən olmayan bir nəfər İsa Məsihin Yəhudi xalqı arasında gördüyündən də böyük inamı göstərəndə O, bu sözləri dedi. Buna görə də Allaha səmimi inanan və Allahın iradəsini yerinə yetirmək istəyən hər kəs Allahın əbədi qonaqpərvərliyini görməyə dəvət oluna bilər.

İsa Məsih bizi Onu qonaq kimi qəbul etməyə çağırır:

«Bax qapının önündə durub onu döyürəm; kim səsimi eşidib qapını açsa, onun yanına gələcəyəm və Mən onunla, o da Mənimlə birgə şam edəcəyik». ⁹¹

Əgər biz indi İsa Məsihi həyatımıza dəvət etsək, Onda olan qonaqpərvərliyin bizimkindən daha səxavətli olduğunu aşkar edəcəyik. İsa Məsihi öz həyatına dəvət edənlər Onun bütün əbədiyyət üçün hazırladığı bayram ziyafətində iştirak etməyə dəvət olunurlar.

Fəsil 5

Qırğızıstan: Sünnət

Mən Bişkek regionunda qırğız dostlarımgildə qalanda onlar məni onlarla birgə İssikkulun sahilində yerləşən Çolpon Atayadakı qohumlarına baş çəkməyə dəvət etdilər. Gecə gölə baxanda onu əhatə edən qarlı dağları görürdüm; onlar üzükdə olduğu kimi, gölün dərin sapfirinin ətrafında düzölmüş almazlara bənzəyirdi. Yuxarıda isə sonsuz sayda başqa qiymətli daşlar aydın dağ havasında parlayırdı, səma təmtəraqlı ulduzlar ilə bəzədilmişdi və bu cür gözəlliyi həyatımda hələ görməmişdim. Allahın İbrahim peyğəmbərə səmadakı ulduzların sayından da çox övladı olacağı barədə vədi yadıma düşdü. «Rəbb onu bayıra çıxarıb dedi: “Göyə bax, oradakı ulduzları saya bilərsənsə, say”. Yenə dedi: “Nəslin o qədər olacaq”». ⁹²

Növbəti gün Bermet mənə dedi: “Bu axşam bizimlə ziyafətə getmək istəyərdinizmi? Dostlarımızdan biri oğlunun sünnət toyu mərasimini qeyd edir».

Ziyafət zalına çatandan sonra məni ev sahibi və onun oğlu ilə tanış etdilər. Gənc qırğız oğlan bayram üçün ən yaxşı paltarlarla bəzədilmişdi, amma o gülümsəmirdi. Hələ də ağır hiss etdiyi açıq-aydın görünürdü. İki yüzdən çox adam onun sünnət toyunu qeyd etmək üçün bayram etməyə yığılmışdı. Adamlar yeyib-içirdilər, bəziləri oynayırdı. Ev sahibi qonaqlara gəldiklərinə görə təşəkkürünü bildirdi. Bir neçə qonaq oğlana və ailəyə xoş arzularla qısa nitq söylədi. Lakin hamı sünnətin adını çəkməkdən boyun qaçırdı və heç kim onun faktiki mənası barədə danışmadı.

Masanın arxasında yanımda oturan bir kişiyyə tərəf döndüm və ondan mərasimin əsl mənası və onun nə səbəblə qeyd olunması barədə soruşdum. O izah etdi ki, bu köhnə ənənədir, amma onun mənasını bilmirdi. Mən başqalarından soruşmağa başladım. Üç növ cavab verildi:

Bəziləri «bu onun qırğız olmasının əlamətidir» dedi.

Başqaları «bu, oğlanı müsəlman edir» dedi.

Başqaları isə «bu sadəcə qədim ənənədir; bunu nə üçün etdiyimizi bilmirik» dedilər.⁹³

Mən təəccübləndim, çünki soruşduğum adamların heç biri ənənənin haradan gəldiyini bilmirdi.

Birdən mən tamadanın mikrofona dediyini eşitdim: «Çindən səyahət edən bir dostumuz buradadır, ona bir neçə söz deməyə imkan vermək istəyirik». Mən öz yerimdən itaətkarlıqla qalxdım və qarşıya çıxdım, nə deyəcəyim barədə düşünürdüm.⁹⁴

«Sağ olun. Burada olmağıma çox şadam və ailəyə səmimi təbriklərimi söyləmək istəyirəm» qısa pauza etdim, sonra nə deyəcəyimi fikirləşərək tamadaya üz tutdum və dedim: «Məncə, burada bir çox adam sünnət ənənəsinin haradan gəldiyini bilmir. Bu barədə danışmağımı istəyərmişiniz?»

«Əlbəttə, başlayın» deyərək tamada məni dəvət etdi.

«Sünnət adəti təxminən 4 000 il əvvəl yaşamış İbrahim peyğəmbərdən, hal-hazırda “İraq” adlanan yerdən gəlir».⁹⁵

«Davam edin, bizə hər şeyi danışın» deyərək tamada dəvət etdi. Beləliklə, mən onlara hekayəni danışmağa başladım.

«Allah İbrahim peyğəmbərə dedi: “Göyə bax, oradakı ulduzları saya bilərsənsə, say”. Yenə dedi: “Nəslin o qədər olacaq”».⁹⁶

İbrahim peyğəmbər bir müddət hal-hazırda Türkiyənin şərqində olan Haran şəhərində yaşadı.⁹⁷ Lakin yetmiş beş yaşında, o daha uzaqlara, hal-hazırda “İsrail” adlanan torpağa köçdü. Orada Allah İbrahim peyğəmbərə göründü və dedi: «“Göyə bax, oradakı ulduzları saya bilərsənsə, say”. Yenə dedi: “Nəslin o qədər olacaq”».⁹⁸

Bu vəziyyət haqqında fikirləşin! Allah bunu övladı olmayan yetmiş beş yaşlı adama söyləyir. Belə bir kişiyyə Allah dedi: – «Səndən böyük bir millət törədəcəyəm» və «bu torpağı sənə nəslinə verəcəyəm» İbrahim böyük inama malik olan adam kimi tanınır, amma əlbəttə, o yəqin ki, fikirləşirdi: Allah bu vədləri necə yerinə yetirəcək, axı İbrahim və arvadı Sara – hər ikisi yaşlı idi və çox güman ki, daha övladı olmayacaqdı.

Bir müddətdən sonra İbrahim Allaha məhz bu sualı verdi. O, Allaha dedi:

«Ey Xudavənd Rəbb, mənə nə verəcəksən? Mənim övladım yoxdur, evimin sahibi bu Dəməşqli Eliezer olacaq». İbrahim sözünə davam etdi: «Sən mənə övlad vermədiyən üçün evimin nökrəri mənim varisim olacaq». Ona Rəbbin bu sözü nazil oldu: «O sənin varisin olmayacaq, öz belindən gələn övladın sənin varisin olacaq». Rəbb onu bayıra çıxarıb dedi: «Göyə bax, oradakı ulduzları saya bilərsənsə, say». Yenə dedi: «Nəslin o qədər olacaq».⁹⁹

Allah İbrahim peyğəmbərin Ona etibar etməsini istəyirdi. Tövrata görə, məhz bu vəziyyətdə «İbrahim Allaha iman etdi və bu ona salehlik sayıldı».¹⁰⁰ Hətta çətin vəziyyətdə Allaha inanmaq istəyən etibar növü Allaha məqbuldur.

Belə vəziyyətdə hamımız şübhə edə bilərik. Çox vaxt biz arzu olunan nəticəni öz insani yollarımızla əldə etməyə çalışırıq. Biz öz üsullarımıza bəraət qazandırırıq, «Allah Öz məqsədlərinə nail olmaq üçün onlardan istifadə edə bilər» deyirik.

İbrahim peyğəmbər də belə düşünürdü. Allahın ona övlad verəcəyi vədin vaxtından on il keçmişdi, lakin İbrahim və onun həyat yoldaşı Sara hələ də sonsuz idilər. Həmin vaxt İbrahimin arvadının ağına onu ata etmək ideyası gəldi. Tövratda yazılıb:

“İbrahim Rəbbə iman etdi və Rəbb bunu ona salehlik saydı”.¹⁰¹

“İbrahimin arvadı Sarayın uşağı olmurdu. Onun Həcər adında Misirli bir qarabaşı var idi. Saray İbrama dedi: «Bax Rəbb mənim bətnimi bağladı ki, uşağım olmasın. Qarabaşımla yaxınlıq et, qoy o mənim üçün övlad doğsun». İbrahim Sarayın sözünə qulaq asdı. İbrahimin arvadı Saray qarabaşı Misirli Həcəri götürüb əri İbrama arvad olmaq üçün verdi; bu əhvalat İbrahim Kənan torpağında on il yaşadıqdan sonra baş verdi. İbrahim Həcərlə yaxınlıq etdi və Həcər hamilə oldu. Həcər hamilə olduğunu görəndə xanımına həqarətlə baxmağa başladı”.¹⁰²

Allah onun arvadı olmayan qadından İbrahimə övlad vəd etməmişdi. Bu, inamla hərəkət deyildi. Bu gün çoxumuz kimi, İbrahim və onun həyat yoldaşı Allahın verdiyi vədə inanmaqdan əvvəl, öz insan yolları ilə məsələni həll etməyə çalışdılar. Öz insani arzularımıza və düşüncəmizə görə hərəkət etməyimiz Allahın bizə demək istədiyini eşitməyimizdə bizə mane olur. Müqəddəs Kitablardan oxuduğumuza görə, İbrahim peyğəmbər İsmailin doğulmasından sonra növbəti on üç il ərzində Allahdan heç bir vəhy almadı.

İbrahim peyğəmbərin doxsan doqquz yaşı olanda Allah yenidən onunla danışdı və dedi ki, təxminən iyirmi beş il əvvəl verilən vəd yerinə yetiriləcək, amma bu, İsmail vasitəsilə olmayacaq. Allahın planına görə, İbrahimin həyat yoldaşı Saray hamilə olmalıdır və Allahın vəd etdiyi övladı dünyaya gətirməlidir.

Allah dedi:

«Həcər İbrama bir oğul doğdu və İbram Həcərdən olan oğlunun adını İsmail qoydu».¹⁰³

«İbram doxsan doqquz yaşında olanda Rəbb ona görünərək dedi: «Külli-İxtiyar Allah Mənəm. Mənim yolumla get və kamil ol. Əhdimi Özümlə sənin aranda qoyacağam və nəslini lap çoxaldacağam».¹⁰⁴

O vaxt nə İbrahim, nə də İsmail sünnət olunmamışdı. Əslində, Allah bu vaxta qədər sünnət barədə hələ bir söz deməmişdi. İndi isə Allah İbrahim peyğəmbərə onun öz cəhdi ilə övlad dünyaya gətirmək məqsədi ilə qulluqçusundan istifadə etdiyi və ya daha dəqiq desək, səhv istifadə etdiyi bədəninin hissəsinin üst dərnisini kəsməli olduğunu dedi. Xatırlayın ki, İshaq doğulanda İbrahimin yüz, arvadı Saranın isə doxsan yaşı var idi. Allah onlara göstərmək istəyirdi ki, uşağın dünyaya gəlməsi onların nəsil vermə qabiliyyətindən deyil, Allahdın hədiyyə idi. Arvadı Saradan doğulan övlad yalnız Allahın lütfü ilə ona verilmişdi; bu, Allahın etibarlı olduğunu və Öz vədlərini yerinə yetirdiyini göstərirdi. Lakin İbrahim peyğəmbər əvvəllər düzgün olmayan məqsədlə düzgün olmayan insanla istifadə etdiyi öz bədəninin hissəsində «əməliyyat» keçirməli oldu. Onun həyatının bu sahəsi itaətkarlıq və inam ilə tam Allaha verildi.

Bu həmçinin Allahın bizimlə davrandığı tərzin çox vacib prinsipini nümayiş etdirir. Ən əsas və ən vacib olan bizim öz insani səylərimiz deyil, Allahın lütfüdür. Biz doğulduğumuz yeri və ya ölüm saatımızı seçə bilmirik. Bu dünyaya əliboş gəlirik və o biri dünyaya əliboş köçürük. Çox vaxt biz fikirləşirik ki, əllərimiz ilə əldə etdiklərimiz bizim zəhmətimizin nəticəsidir, amma bizdə olan müxtəlif istedadlar və imkanlar, eləcə də, onları inkişaf etdirərək faydalı bacarığa çevirmək imkanları, həmçinin həyatda bu bacarıqları işlətmək üçün sağlamlığımız Allahın lütfüdür. Növbəti həyata keçəndə Allahın lütfü bu eyni prinsipi yenə də tətbiq edir. Allahın Müqəddəs Kitabında yazılır: «Çünki iman vasitəsilə, lütfə xilas oldunuz. Bu, sizin nailiyyətiniz deyil, Allahın hədiyyəsidir. Əməllərlə deyil ki, heç kim öyünə bilməsin».¹⁰⁵

Sünnət yalnız İbrahim peyğəmbərin deyil, həmçinin bizim öz həyatı-

mızda da bu eyni prinsipi bizə xatırlatmır. Biz də Allahın mərhəmətinə və xeyirxahlığına layiq deyilik, amma həyatda olan ən vacib şeylər Allahın xeyirxah hədiyyələridir, bu da insanın şəxsi söyləri və manipulyasiyalarının nəticəsi deyil.

Allah İbrahim peyğəmbərə dedi:

«Sən və səndən sonrakı övladların nəsillər boyu əhdimə əməl edin. Mənim səninlə və səndən sonrakı nəslinlə bağladığım, sizin əməl edəcəyiniz əhdin əlaməti budur: qoy aranızda olan bütün kişilər sünnət olunsun. Sünnət ətinizi kəsin; bu Mənimlə sizin aranızda olan əhdin əlaməti olacaq. Evinizdə doğulmuş yaxud nəslinizdən olmayıb bir yadellidən satın alınmış kişi cinsindən olan hər övlad səkkizinci gün sünnət olunsun; bu, nəsildən-nəslə davam etsin. Evinizdə doğulmuş yaxud satın alınmış hər övlad mütləq sünnət olunmalıdır. Beləcə Mənim əhdimin əlaməti əbədi olaraq bədəninizdə olacaq. Sünnət əti kəsilməmiş kişi cinsindən olan hər kəs xalqın arasından qovulacaq, çünki əhdimi pozmuş olacaq». Allah yenə İbrahimə dedi: «Arvadın Saraya isə artıq Saray demə. Bundan sonra onun adı Sara olacaq. Ona xeyir-dua verəcəyəm, ondan sənə bir oğul verəcəyəm. Saraya xeyir-dua verəcəyəm: o, millətlərin anası olacaq və xalqların padşahları ondan doğulacaq».¹⁰⁶

İbrahimin buna cavabı nə idi? Biz oxuyuruq ki, o güldü və özü-özünə dedi:

“İbrahim üzüstə düşdü və gülüb ürəyində dedi: «Yüz yaşlı adamın oğlu ola bilərmə? Doxsan yaşında olan Sara doğacaqmı?»»¹⁰⁷

Allah İbrahimin xahişinə nə cavab verdi? O dedi: «Allah isə dedi: “Xeyr, arvadın Sara sənə bir oğul doğacaq və adını İshaq qoyacaqsan. Onunla və ondan sonrakı nəslilə il əhdimi əbədi olaraq davam etdirəcəyəm. İsmail barədə dediyin sözləri də eşitdim. Ona xeyir-dua verəcəyəm, onu bəhərli edəcəyəm, nəslini lap çoxaldacağam. O, on iki başçının atası olacaq. Ondan böyük bir millət törədəcəyəm. Əhdimi isə gələn il bu vaxt Saranın sənə doğacağı İshaqla saxlayacağam»”.¹⁰⁸

“İbrahim oğlu İsmaili, evində doğulan bütün növələri, satın aldığı hər kəsi – öz evində kişi cinsindən olan bütün adamları götürüb həmin gün Allahın ona dediyi kimi sünnət etdi. Sünnət əti kəsilən vaxt İbrahim doxsan doqquz yaşında idi. Oğlu İsmail isə sünnət əti kəsilən vaxt on üç yaşında idi. İbrahim oğlu İsmaillə birgə həmin gün sünnət olundu. Onunla birgə evdəki bütün kişilər – evində doğulan və yadellilərdən satın alınmış hər kəs sünnət olundu”.¹⁰⁹

Bu, sünnət ənənəsinin mənşəsidir. Bu, İbrahim peyğəmbərə bir əlamət kimi verilmişdi, çünki sünnət İbrahimin övladlarının və onların nəsil­lərinin Allahın adamları olduğunu və Allaha həsr olunduqlarını göstərir. Sünnət Allah ilə İbrahim peyğəmbər arasında bağlanan xüsusi əhdin əlaməti idi.

Həm on üç yaşlı İsmail, həm də növbəti il Saradan doğulan İshaq sünnət olundu. İsmail vasitəsilə ənənə ərəblərə, İshaq vasitəsilə isə yəhudilərə keçdi. Məhz İbrahim peyğəmbərin nəslı olduqlarına görə həm ərəblər, həm də yəhudilər sünnət olunurlar. Bir çox əsrdən sonra ərəblər özləri ilə bu adəti Qafqaza və Orta Asiyaya gətirdilər, türk dilli və digər qeyri-ərəb xalqların bu ənənəni təqdim etdilər.

Məhz buna görə həm yəhudilər, həm də müsəlmanlar sünnət olunurlar. Beləliklə, deyə bilmərik ki, sünnət oğlanı müsəlman edir; əslində Quran­da kişilərin sünnəti heç xatırladılmır və ənənənin heç bir izahı verilmir.

Həmçinin demək olmaz ki, sünnət oğlanı əsl qırğız (və ya özbək, Qaraqalpaq, talış, lak, avar, çeçen və ya digər millət) edir. Hətta milliyyətin kişilərinin çoxu sünnət olunubsa, sünnət insana milliyyəti və ya etnik mənsubiyyəti vermir.

Onda sünnətin bu gün bizim üçün mənası nədir? Adamlar nə üçün sünnət edirlər?

Yeremya peyğəmbər iki min yarım il əvvəl, İsa Məsihdən isə təxminən 600 il əvvəl sünnət haqqında danışdı. O, Yaxın Şər­qin müxtəlif hissələrində yaşayan və sünnət edən bir çox müxtəlif etnik qrupları xatırladırdı. Yeremya peyğəmbər dedi: «...Rəbb bəyan edir: “Gün gələcək ki, yalnız bədəni sünnət olanları cəzalandıracağam. Misiri, Yəhudanı, Edomu, Ammon övladlarını, Moavı, çöldə yaşayıb kəkillərini qırxa­nların hamısını cəzalandıracağam, çünki bütün bu millətlər sünnətsizdir, bütün İsrail nəslinin də ürəyi sünnətsizdir”».¹¹⁰

Peyğəmbər dedi ki, əgər insanın ürəyində sünnət yoxdursa, fiziki ayın mənasız olur.

Bəs Yeremya peyğəmbər “insanın ürəyindəki sünnət”in vacibliyi barədə danışanda nə demək istəyirdi? Bizim də həyatımızda Allahın müəyyən etdiyi yolla deyil, öz yolumuzla işləri yerinə yetirməyə cəhd etdiyimiz sahələr ola bilər. Əgər belədirsə, həyatımızın bu sahələrini Allaha təqdim etməliyik. Sünnətdə bədənin ön hissəsi kimi, həyatımızın Allaha tam həsr olunmamış hər bir sahəsi kəsilməli və kənara atılmalıdır. Allah bizim hə-

yatımızda bu «əməliyyatı» edə bilər. Yalnız Allah günahkar təbiətimizin gücünü kökündən kəsərək ürəklərimizi «sünnət edə» bilər.¹¹¹

Yazılıb ki, İbrahim peyğəmbər «...insan əli ilə deyil, Onun təmin etdiyi sünnətlə cismani təbiətdən ayrılaraq sünnət olun...»du.¹¹²

Buna görə də həmçinin yazılıb:

«Sünnətlilik də, sünnətsizlik də əhəmiyyət kəsb etmir, əhəmiyyət kəsb edən isə Allahın əmrlərini yerinə yetirməkdir».¹¹³

«Çünki əhəmiyyət kəsb edən sünnətlilik yaxud sünnətsizlik deyil, yeni yaradılışdır».¹¹⁴

Biz necə «yeni məxluq» oluruq? Allahın İbrahim peyğəmbərə və onun arvadı Saraya verdiyi övlad İshaq Allahın işi olduğu kimi, bu da Allahın işidir. Kişi və ya qadın olmağımızdan asılı olmayaraq, ruhumuzdan günahı götürən Allahın əməliyyatına təslim olsaq «yeni məxluq» ola bilərik. Siz də Allahdan ürəyinizi sünnət etməyi xahiş edə bilərsiniz. Əgər siz bunu etmək istəyirsinizsə, növbəti duanı öz ana dilinizdə Allaha deyə bilərsiniz:

«Müqəddəs Allah, mən Sənə qulaq asmaq və Sənin yolunla hərəkət etmək istəyirəm. Sənə qulaq asmadığıma görə və öz bildiyim kimi hərəkət etdiyimə görə məni bağışla. Bütün həyatımı Sənə həsr edirəm. Xahiş edirəm, mənim ruhumdan bütün çirkli, eqoist və ya Sənə layiq olmayan şeylərin hamısını kəsib ayır. Mən ürəyimin «sünnət» olunmasını istəyirəm, bunu yalnız Sən edə bilərsən. Xahiş edirəm, məni yeni məxluq et. Xahiş edirəm, Öz Müqəddəs Ruhunu göndər və məni yeni, daxildən təmiz insan et. Amin».

Fəsil 6

Tacikistan: Qorxu, yoxsa məhəbbət?

«Siz təkbaşına bu regionlara səyahət etməyə qorxmursunuz?» – deyə Xujanda tərəf avtomobilini sürən Camşed soruşdu. Biz yanacaq doldurma məntəqəsində onun balonunu qazla doldurmaq üçün dayanmışdıq – benzin yerinə qazın istifadə olunmasını ilk dəfə görürdüm. Otuzdan çox yaşı olan Camşed həkim idi, lakin onun saçı artıq seyrəlməyə başlamışdı. Onun qısa qara saqqalı başındakı saçın azlığını müəyyən dərəcədə tarazlayırdı. O, məni yolun kənarından götürmək üçün dayanmışdı və biz artıq uzun müddət ərzində müxtəlif mövzularda bəzi söhbətlər etmişdik.

«Bəli, təhlükələrin olduğunu bilirəm; bəzən mən təhlükəli hadisə baş verdikdə nə edəcəyim barədə düşünürəm» deyə mən cavab verdim «amma mən qorxmuram, çünki Allahın mənim qeydimə qaldığını bilirəm. Hər şey mütləq asan və ya hamar olmayacaq, amma Allahın mələklərinin məni qoruyacağına inanıram».

“Bəs qorumasalar, onda necə?»

«Bəzən Allah bizə əzabdan keçməyə imkan verir» deyə mən cavab verdim, «çox vaxt bu, bizi təmizləyən, bizi Allahın istəyinə daha uyğun edən bir prosesdir. Axırda hamımız öləcəyik və hamımız əbədilik üçün hazır olmalıyıq. Əgər Allah mənə uzun ömür verərsə, mən bilməliyəm ki, Onun mənim üçün bu yer üzündə Öz məqsədləri var».

«Məncə, siz zəvvarlıq edirsiniz və Allahın sizin qeydinizə qalacağına etibar edirsiniz!»

«Bəzən zəvvarlıq edəndə onlarla da dəhşətli şeylər baş verir».

«Bəli, onlar yolda qala bilərlər, bu gün siz yolda qaldığımız kimi!»

«Düz deyirsiniz! Siz olmasaydınız, mən «Tacikistan dənizi» adlandırdığımız göldən qayıda bilməzdim! Eləcə də, hamımız həyat səfərində bizə yolu göstərə bilən və ehtiyac vaxtlarında bizə kömək edə bilən kimsəyə

ehtiyac duyuruq”.

«Amma siz tək idiniz, yəni dediyinizi etmirdiniz!»

«Bəli, kənardan bu belə görünür. Amma əslində mən iman edirəm ki, hər vaxt mənimlə olan bir yol yoldaşım var; O hətta mənə kömək etmək üçün sizi də göndərdi!»

«Nə demək istəyirsiniz?»

«Mən demək istəyirəm ki, əgər həyat yolunda yanımızda bir kəs olsa, daha asan olar; İsa Məsih Onu sevənlərlə olacağına söz vermişdi. O, Öz davamçılarına demişdi: «sizə əmr etdiyim hər şeyə riayət etməyi onlara öyrədin. Budur, Mən dövrün sonuna qədər hər gün sizinləyəm».¹¹⁵

«İsa Məsih sizinlə necə ola bilər? İndi O, Allah ilə Səmadadır!»

«O da düzdür. Lakin ölümündən və ölümlər arasından diriləndən əvvəl Öz yoldaşlarına demişdi: «Bununla belə, Mən sizə həqiqəti söyləyirəm: Mənim getməyim sizin xeyrinizədir. Çünki getməsəm, Vəsətətçi yanınıza gəlməz, amma getsəm, Onu sizə göndərəcəyəm».¹¹⁶ Bu, mənimlə həyat yolunda olan Məsləhətçidir”.

«Adını çəkdiyiniz bu Məsləhətçi kimdir?»

«İsa Məsih bu Məsləhətçini belə təsvir etdi:

“Mən də Atadan xahiş edəcəyəm və O sizə başqa bir Vəsətətçi göndərəcək ki, daim sizinlə olsun. O, həqiqət Ruhudur. Onu dünya qəbul edə bilməz, çünki Onu nə görür, nə də tanıyır. Sizsə Onu tanıyırsınız, çünki sizinlə qalır və daxilinizdə olacaq. Sizi yetim qoymaram, yanınıza gələcəyəm”.¹¹⁷

«Əgər İsa Məsih «Mən yanınıza gələcəyəm» dedisə, nə üçün O həm də yanınıza gələn Məsləhətçi «Müqəddəs Ruh»un olduğunu deyir?»

Həmçinin Müqəddəs Ruh Müqəddəs Kitabda «İsanın Ruhu» kimi təsvir edilir.¹¹⁸ Məhz buna görə O, bizi Allahın istədiyinə daha çox oxşar etmək üçün bizim həyatımızı dəyişmək istəyir. Həyat səfərində azmamağımız üçün Müqəddəs Ruh Allahın təlimlərini bizim yadımıza salır. İsa Məsih dedi: “...Vəsətətçi – Atanın Mənim adımla göndərəcəyi Müqəddəs Ruh hər şeyi sizə öyrədəcək və söylədiyim bütün sözləri yadınıza salaçaq”.¹¹⁹

“Amma bu gün O, sizə yolda ilişib qalmağa imkan verdi, elə deyilmi?”

«Bəli, siz gələne qədər! Köməyinizə və məni buraya gətirdiyinizə görə çox sağ olun!»

«Biz taciklər deyirik ki, qonağı Allah göndərir. Beləliklə, mən güman edirəm ki, Allah sizi yolda ləngitdi ki, siz bizim evimizə qonaq gələ bilərsiniz! Sizi ailəmlə tanış etmək istəyirəm».

O, avtomobilini böyük dəmir darvazalarının qarşısında saxladı. Tikintilər mərkəzi həyətin ətrafında yerləşirdi. Ayaqqabılarımızı çıxarıb içəri keçdik. Qızgın günəşdən sonra mən sərin kölgəli yerdə olmağa şad idim. Həmçinin Qırğızıstandan səyahət edəndən sonra bir az istirahət etmək imkanına sevindim. Bişkekdən Düşənbəyə dağların üzərindən uçduğuma baxmayaraq, Xujand aşırımın yolu ilə səfər yorucu idi. (Bəli, keçmişdə eşşək və ya at kimi mövcud olan nəqliyyatdan istifadə etdikləri kimi, bu gün də zəvvarlar təyyarələrdən istifadə edə bilər!)

“Bu mənim həyat yoldaşım Zərinədir” deyərək Camşed elan etdi. Zərinə başqa otağa keçməzdən əvvəl mən onu hörmətlə salamladım.

“Bəs bu kimdir?” deyərək mən döşəmənin ortasında taxta beşiyi görüb soruşdum.

“O qız üç ay əvvəl doğuldu”.

“Onun adı nədir?”

“Münirə”.

Camşed öz yatan qızına qürurla baxdı. Orta Asiyada bir çox adamın pis gözdən qorxdığını bildiyimə görə mən körpənin necə gözəl olduğu və ya istənilən başqa sözlə körpəni tərifləməkdən çəkindim.

Mənim fikirlərimi sanki oxuyaraq, Camşed qeyd etdi: “Bax! Müqəddəs Ruhun sizinlə olduğunuzu dediyiniz kimi körpəmizin də ruhani yoldaşı var!”

Onun göstərdiyi istiqamətdə baxdım və körpənin geyiminə möhkəm bağlanmış bir gözmuncuğu gördüm.

“Bu, körpəmizi ona hücum etməyə cəhd edə bilən cinlərdən və pis ruhlardan qoruyur” deyərək Camşed izah etdi.

“Siz pis gözdən qorxursunuz?” deyərək mən soruşdum.

«Hər kəs pis gözdən qorxur. Amma bu yoxdursa, mənə, hər halda gözmuncuğunu üzərinə taxmaq daha təhlükəsizdir, lazım gəlsə o kömək edər!»

“Siz nə üçün fikirləşirsiniz ki, gözmuncuğu kömək edə bilər?” deyərək mən soruşdum, “Siz bilirsiniz Quran pis göz haqqında nə deyir?”

“Quran?” Camşed fikirləşmək üçün bir anlıq dayandı, sonra boynuna

aldı, “bağışlayın, mən bilmirəm o pis göz haqqında nə deyir. Nə deyir ki?”

“Heç nə!” deyə mən cavab verdim, “əgər siz Quranı oxusanız, orada pis göz və ya ondan qorunmaq üçün heç bir tilsim haqqında bir söz tapa bilməzsınız”.

“Doğrudan? Axı, pis göz haqqında Quranda deyilməlidir, əks təqdirdə, nə üçün hamı pis gözdən qorxur və ondan qorunmaq üçün övladlarına gözmuncuğu taxırlar?”

“Çünkü qorxduğunuz şey əslində məşhur xalq inamıdır, yəqin ki, İslamdan əvvəl yaranıb. Bu, İslamın rəsmi təlimi deyil”.

Camşed bir anlığa fikrə getdi, sonra şərh etdi: “Mən əvvəllər heç vaxt bu barədə fikirləşməmişdim, amma çox güman ki, siz düz deyirsiniz, çünki pis gözü kənarlaşdırmaq üçün üzərlik toxumlarını yanan ağac kömürünə tökürük, tüstü burulğanları isə uşağın başının ətrafına yayılır. Mən bu vaxt deyilən duanı eşitmişəm, əslində o, Allaha deyil, “Naqşbəndi” adlı ölü padşahdır. Bu padşah müsəlman olmayıb, İslamdan əvvəl yaşamış Zərdüşt davamçısı olub! Biz tacik dilində belə deyirik:

*‘Aspand balla band
Ba haq şah-e-naqşband
Çeşm-e-aaiş çeşm-e-xayş
Çeşm-e-adam-e bad andayş
Besuzad dar atəş-e-taiz’.*¹²⁰

“Rus dilində mənası nədir?” deyə mən soruşdum.

“Mən bunu çalışıb belə tərcümə edə bilərəm”:

“Bu üzərlikdir, o, pis gözü kənar edir.

Padşah Naqşbəndinin xeyir-duası

Hər kəsin gözü, qohumların gözü,

Dostların gözü, düşmənlərin gözü,

Hər kəsin pis gözü bu alışan odda yanmalıdır”.¹²¹

“Siz pis gözdən qorxanda” deyə mən qeyd etdim, “əslində siz bir növ lənətdən qorxursunuz, siz fikirləşirsiniz ki, paxıl adam uşağa lənət göndərə bilər. Lənətin gücü haradan gəlir? Bu Allahdandır, yoxsa pis ruhlarıdan?”

“İblisdən və ya cinlər kimi pis ruhlardan”.

“Bəli, düzdür, amma bu həmçinin bir qədər də qorxduğunuza görə də ola bilər”.

“Nə demək istəyirsiniz?”

“Siz yaxşı atasınız. Mən əminəm ki, həyat yoldaşınız Zərinə sizin körpənizə çox vicdanla qayğı göstərən yaxşı anadır, yaxşı ananın öz körpəsinə etdiyini edir: ona yemək verir, onun paltarlarını dəyişir, onunla oynayır, onu qucaqlayır. Sizin hər ikiniz onun güclü və sağlam böyüməsini istəyirsiniz. Qəlbinizin dərinliyində siz onun düzgün, xeyirxah və sadıq insan olmağını arzulayırsınız, adamların onun əməllərinə deyil, şəxsiyyətinə hörmət edə biləcəyini istəyirsiniz”.

“Siz düz deyirsiniz. Biz qızımız üçün bunu istəyirik”.

“Bəs əgər onunla pis şey – bu gün məni yolda tapdığınız vaxt düşdüyüm bir vəziyyət kimi bir şey baş verərsə, necə? Mən çətin vəziyyətdə və köməksiz idim. Siz özünüz məndən soruşdunuz, zəvvarlıqda ikən Allah mənim qayğıma necə qalır!”

“Bunun körpə qızım Münirəyə və onun tilsiminə nə aidiyyəti var?”

“Siz atasınız və qızınıza qayğı göstərirsiniz, amma siz həmçinin bilirsiniz ki, o böyüyür və həyatda çətinliklər və ehtiyac görəcək. Sizcə, Allah bizim barəmizdə eyni narahatlıq hissi keçirirmi? Münirəni sevdiyini kimi, O da bizi sevir, amma həyatda çətinliklər görməsə, yetkin olmayacaq. Allah da bizim böyüməyimizi istəyir”.

“Amma ailələrimizin qayğısına qalmaq, onlar üçün əlimizdən gələni etmək və onları qorumaq düzgündür”.

“Bəli, ailələrimizin qayğısına qalmaq düzgündür, amma bəzən övladlarımıza görə keçirdiyimiz narahatlıq hissi və ya başqa şeylərə görə keçirdiyimiz qorxu hissi Allahı tanımaqda çox mane ola bilər”.

“Bu necə ola bilər? Bizim qorxu hisslərimiz Allahı tanımağımıza necə mane ola bilər?”

“Böyük Əyyub peyğəmbər barədə eşitmisiniz?”

“Mən onun adını eşitmişəm, amma onun haqqında heç nə bilmirəm”.

“Hətta bu böyük peyğəmbərin qorxduğu iş onun öz başına gəldi. O dedi”:

“Çəkdiyim şeylər üzərimə tökülür, qorxduğum şeylər başıma gəlir”.¹²²

“Əyyub peyğəmbər nədən qorxurdu?” deyər Camşed soruşdu.

“O, övladlarına görə qorxurdu. Müqəddəs Kitabda oxuyuruq ki, bir sıra fəlakət baş verməmişdən əvvəl Əyyub peyğəmbər övladlarının qeydinə

qalırdı: «Oğlanları növbə ilə evlərində ziyafət qurar və üç bacılarını da çağırardılar ki, birgə yeyib-içsinlər. Ziyafət müddəti bitəndən sonra Əyyub övladlarını çağırırdı təqdis edər və erkən qalxıb bütün övladlarının sayına görə yandırma qurbanı təqdim edər. Əyyub «bəlkə övladların günaha bataraq ürəklərində Allaha lənət ediblər» deyər düşündüyündən həmişə belə edər».¹²³

“Amma siz dediniz ki, bəzi fəlakətlər baş verdi. Demək istəyirsiniz, Allah böyük Əyyub peyğəmbərə ən çox qorxdığı şeydən əzab çəkməyə imkan verdi?”

“Müqəddəs Kitabda oxuyuruq ki, əslində peyğəmbərə hücum edən və bu fəlakətlərə səbəb olan İblis idi. İblis həyatımızın ən zəif sahələrində bizə hücum etməyə cəhd edir. Siz nə üçün fikirləşirsiniz ki, Əyyub peyğəmbərə hücum edən İblis idi?”

“Siz dediniz ki, bu onun ən zəif tərəfi idi. Amma siz həm də dediniz ki, qorxdığı şey baş verməsin deyər o, qurbanlar gətirirdi. Mən güman edirəm ki, qurban qızımızın üzərinə taxdığımız tilsimdən böyükdür. Amma siz deyirsiniz ki, peyğəmbərin gətirdiyi qurbanlar bu fəlakətləri dayandıra bilmədi?”

“Elədir”.

“Nə üçün?” deyər Camşed şübhə ilə soruşdu, “Allah fəlakətləri nə üçün dayandırmadı?”

“Heç elə şey ola bilər ki, böyük Əyyub peyğəmbər ailəsinin qeydinə qaldığından Allahın məhəbbət təbiətini unutsun? Əyyub həm fəlakətdən, həm də Allahdan qorxurdu, amma ola bilsin, onun qorxusu Allahı daha dərindən tanımaqdan ona mane oldu. Amma əslində Müqəddəs Kitabda yazılan Əyyubun hekayəsində sonralar Əyyub peyğəmbər Allaha deyir”: «Bilirəm, Sən hər şeyə qadirsən, Sənin istəyinin qarşısı alınmaz. Soruşdun: “Məsləhəti savadsızcasına ört-basdır edən bu kimdir?” Doğrudan da, bilmədiyim şeylərdən, əlim çatmadığı heyrətamiz işlərdən danışdım. Dedin: “İndi qulaq as, Mən danışacağam, sual verəcəyəm, Mənə cavab ver”. Qulaqlarıma soruşğun çatmışdı, indisə Səni gözlərimlə görürəm. Ona görə özümdən zəhləm gedir, torpağın, külün içində tövbə edirəm».¹²⁴

“Beləliklə, siz deyirsiniz ki, həyatda ən vacib şey Allahı tanımaqdır?”

“Elədir ki, var! Əyyub peyğəmbər öz qulaqları ilə Allah haqqında eşitmişdi, amma bu «başda olan bilik» idi və o, Allahın vəhyini şəxsən almamışdı. Allah Əyyub peyğəmbərə Özünü daha tam göstərəndə, peyğəmbər

baş a düşdü ki, o, Allahı səhv təsəvvür edirdi”.

“Yəni biz tilsimlərə etibar etdiyimiz kimi, o da gətirdiyi qurbanlara etibar edirdi?”

“Əyyub Allahdan qorxurdu və öz övladlarına görə qorxurdu, buna görə də düzgün dini hərəkətlər edirdi, amma buna səbəb qorxu idi. Lakin əzab çəkəndən sonra Allahı tanımağın daha vacib olduğunu baş a düşdü”.

“Beləliklə, siz demək istəyirsiniz ki, Əyyub peyğəmbər kimi biz də çox dindar ola bilərik və hələ də Allahın təbiətini az baş a düşə bilərik? Böyük peyğəmbər belə ola bilər?”

“Etdiyimiz dini hərəkətlərimizdə əsas niyyətimiz nə nədir? Qorxu? Qorxudan da böyük bir şey var. Əgər biz Allahı daha yaxından tanıyırsaq, bizim arzularımız dəyişir, çünki Allahın yaxşı valideyn kimi bizi böyük məhəbbətlə sevdiyini baş a düşürük».

“Mən yaxşı valideyn olmağa çalışıram, amma mən həm də qorxuram”.

“Bəs siz övladınızın böyüyəndə sizdən qorxmasını istəyirsiniz?”

“Xeyr; mənə sevməsini, mənə etibar etməsini istəyirəm”.

“Allah da bizim münasibətlərimizdə eyni şeyi istəyir! İsa Məsih sevən Allaha etibar etmək haqqında danışdı və Allahı Öz övladlarında yaxşı hədiyyələri bol-bol verən yaxşı ataya bənzətdi. İsa Məsih dedi”:

«Buna görə sizə deyirəm: “Nə yeyəcəyik?” və ya “Nə içəcəyik?” deyən canınız üçün, “Nə geyinəcəyik?” deyən bədəniniz üçün qayğı çəkməyin. Can yeməkdən, bədən isə geyinməkdən daha vacib deyilmi? Göydə uçan quşlara baxın: onlar nə əkir, nə biçir, nə də anbarlarda saxlayır. Amma Səməvi Atanız onları yedizdirir. Siz onlardan daha qiymətli deyilsinizmi? Hansı biriniz qayğı çəkməklə ömrünü bir anlıq belə, uzada bilər? Nəyə görə geyim üçün qayğı çəkirsiniz? Görün çöl zanaqları necə böyüyür: onlar nə zəhmət çəkir, nə də ip əyirir. Lakin sizə bunu deyirəm ki, bütün cah-calal içində olan Süleyman belə, bunlardan biri kimi geyinməmişdi. Ey imanı az olanlar, bu gün olub sabah ocağa atılan çöl otunu Allah belə geyindirirsə, sizi geyindirəcəyi daha da yəqin deyilmi? Beləliklə, “Nə yeyəcəyik?”, “Nə içəcəyik?” və ya “Nə geyəcəyik?” deyən qayğı çəkməyin. Çünki bütperəstlər bütün bu şeyləri axtarırlar. Doğrudan da, Səməvi Atanız bütün bunlara ehtiyacınız olduğunu bilir. Ona görə də siz əvvəlcə Allahın Padşahlığını və Onun salehliyini axtarın. Onda bunların hamısı sizə əlavə olaraq veriləcək. Beləliklə, sabahın qayğısını çəkməyin. Çünki sabahkı gün özü üçün qayğı çəkəcək. Hər günün öz yamanlığı ki-

fayətdir!»¹²⁵

“Siz deyirsiniz ki, Allah bizi sevir. Bu o deməkdir ki... bu o deməkdir ki, əgər Allah hər yerdədirsə və hər şeyi bilirsə, onda biz heç nədən qorxmamalıyıq!”

“Düzdür! Əgər Allah Özü bizim qeydimizə qalacaqsa, biz dini ayinlərə, hətta Əyyub peyğəmbərin gətirdiyi qurban kimi dini ayinlərə güvənməməliyik. Beləliklə, Allah Özü uşağın yanında olanda və onu şəxsən Özü qoruyanda, bizə daha nə tilsim, nə də Allahı əvəz edən başqa bir şey lazım deyil. Əslində tilsim Allahı narazı sala bilər, çünki bu, bizim əsl Allaha deyil, tilsimə olan etibarımızı göstərir”.

“Biz bunu edəndə, ola bilər ki, Allah qorxduğumuz şeyi bizə göndərərək bizə əzab verir ki, biz düzgün şeyə etibar etmədiyimizi anlayaq? Əgər belədirsə, onda mənim tilsimim kömək deyil, təhlükədir!”

“Ən əsası şəxsiyyət olmayan simvola deyil, Allahın varlığına, Onun Şəxsiyyətinə etibar etməkdir”.

“Bu, yolda danışdığımız yoldaşınız – Məsləhətçiniz, Allahın Müqəddəs Ruhudurmu? Siz dediniz ki, o hər vaxt sizinlədir”.

“Mən dedim ki, İsa Məsih sona kimi bizimlə olmağa söz verib. Lakin biz Allahın xoşuna gəlməyən şeyləri etməklə Allahın Müqəddəs Ruhunu kədərləndirə bilərik”.

“Övlad valideynlərini kədərləndirdiyi kimi, amma hətta əgər onlar nəlayiq hərəkətlər etsələr belə, biz yenə də övladlarımızı sevirik”.

“Biz Allahın övladlarına bənzəyirik. Lakin övlad öz valideynlərinə hörmət etməyi öyrənməlidir. Valideynin öz övladını sevməsinə baxmayaraq, münasibətdə qorxu da olmalıdır”.

Kiçik övlad nəyin düzgün, nəyin səhv olduğunu anlayarkən müəyyən mərhələlərdən keçir və bu mərhələlərdə övlad valideynin narazılığından və cəza verməsindən qorxmalıdır. Qorxu hissi vasitəsi ilə övlad düzgün hərəkət etməyi və səhv hərəkətdən uzaqlaşmağı öyrənir. Allahla münasibətlərimizdə də belə olur. Zəburda Davud peyğəmbər yazır:

“Rəbb qorxusu hikmətin başlanğıcıdır, buna əməl edənlərin sağlam düşüncəsi vardır. Ona əbədi olaraq həmdlər olsun!”¹²⁶

Davud peyğəmbərin oğlu Süleyman peyğəmbər də yazır:

“Rəbb qorxusu biliyin başlanğıcıdır, amma səfehlər hikmət və tərbiyəyə xor baxar”.¹²⁷

Başqa yerdə Süleyman peyğəmbər həmçinin yazır:

«Rəbb qorxusu biliyin başlanğıcıdır, amma səfehələr hikmət və tərbiyəyə xor baxar».¹²⁸

Buna görə də bizdə düzgün qorxu olmalıdır. Allaha olan müqəddəs ehtiram valideynin narazılığından qorxan və buna görə də səhv hərəkət etmək istəməyən uşağın keçirdiyi hissə bənzəyir. Bu düzgün qorxu növüdür».

“Qorxu, yoxsa məhəbbət! Beləliklə sağlam qorxu da olmalıdır, amma tarazlıq üçün Allahın məhəbbətini də düzgün başa düşmək lazımdır. Siz bunu demək istəyirsiniz?”

“Bəli. Allah bəşəriyyəti yaradanda bilirsiniz nə baş verdi?”

“Mən bilirəm ki, Allah birinci adamı – Adəmi yaratdı, amma sonra nə baş verdiyi yadımda deyil”.

“Allah Adəm və Həvvanı Cənnət Bağına yerləşdirdi, bir ağacdan başqa, bağdakı bütün ağacların meyvələrindən yeməyə onlara icazə verdi. Qadağan edilən bu meyvə «xeyirlə şəri bilmə ağacı»ndan idi. O meyvədən yeməmişdən əvvəl Adəmlə Həvva yalnız yaxşı olmağın nə olduğunu bildirdilər. Lakin bir gün gəldi və onlar Allahın göstərişinə itaətsizliyi seçdilər. Qadağan olunmuş meyvəni yeyəndən sonra onlar yaxşı hərəkət etməkdən başqa, səhv hərəkət etməyin də nə olduğunu bildilər. Səhv etdiklərini bilən övladlar valideynlərindən gizləndiyi kimi, Adəmlə Həvva da Allahdan gizlənməyə cəhd etdilər. Onlar Allah ilə yaxın, şəxsi dostluqdan zövq alırdılar, çünki Allahın onlara qoyduğu sərhədlərə hörmət edirdilər. Onlarda olan Allahdan qorxu hissi düzgün qorxu növü idi; bu, müdrikliyin başlanğıcıdır. Lakin onlar günah edəndə və Allaha tabe olmayanda səhv etdiklərini bildilər və buna görə də Allahın cəzasından qorxdular”.

“Bəs onlar nə üçün günah etdilər? Axı onlar Allah ilə düzgün münasibətə malik olmaq istəyirdilər!”

“Adəmlə Həvva İblis tərəfindən aldadıldılar. Lakin Allah onları yenə də sevirdi”.

“İblis Adəmlə Həvvanı aldatdı, İblis Əyyub peyğəmbərə hücum etmək istədi! Əgər İblis həmişə bizə hücum etmək, yaxud cinləri bizə qarşı göndərmək istəyirsə, onda əlbəttə, biz pis gözdən müdafiə olunmalıyıq! Məhz buna görə də mənim tilsimim var!”

“Amma siz Adəmlə Həvvanın hekayəsinin sonunu eşitməlisiniz! Xoş Xəbər də var! Hətta onları cəzalandıranda Allah söz verdi ki, bir gün İbli-

sin gücünə qalib gələn Xilaskarı göndərəcək. Cənnət Bağında Allah İblisə dedi”:

“Mən səninlə qadın arasına, sənin balanla onun övladı arasına düşmənçilik salıram. Bu övlad sənin başından vuracaq, sən də onu dabanından sancacaqsan”.¹²⁹

Bu peyğəmbərlik İblisin gücünü fəth etmiş İsa Məsihdə yerinə yetirildi. İblis İsa Məsihə hücum etdi və günahkar insanlar vasitəsilə Onu çarxmağa çəkərək öldürmək istədi. Lakin İsa Məsih günahsız idi və Öz ölümü vasitəsilə Özünün deyil, bizim layiq olduğumuz cəzanı Öz üzərinə götürdü. Sonra Allah İsa Məsihi ölümlər arasından diriltdi, şöhrət və şərəf tacını Onun başına qoydu. Beləliklə, İsa Məsih İblisin başını əzdi. İsa Məsihə mənsub olduqda biz də İblisin üzərində bu qələbədə iştirak edə bilərik. Buna görə də, İsa Məsihə mənsub olduqda qaranlığın gücündən qorxmamalıyıq. Pis gözdən qorxmağa ehtiyac yoxdur. Tilsimlər və həmayillər faydasızdır, çünki yalnız Allahın gücü cinlərin və pis ruhların üzərində səlahiyyətə malikdir. İsa Məsih qaranlığın gücünü məğlub etmişdir, biz qaranlığın gücünün qaçmasını istəyəndə İsa Məsihin adını çağırmalıyıq. İsa Məsih söz verdi ki, Ona mənsub olan adamlar Onun adı ilə cinləri qovacaqlar.¹³⁰ Bu səlahiyyət İsa Məsihi həqiqətən tanıyan və Onun ardınca gedən, Onun Müqəddəs Ruhu ilə dolu olan adamlara verilir”.

“İsa Məsihin pis ruhları qovmağa gücü var!” deyə Camşed ucadan nida etdi, “O, pis gözün lənətini də poza bilər? Əgər mümkündürsə, mən özüm və övladlarım üçün belə gücü istəyirəm!”

“İsa Məsihə mənsub olduqda Allahın məhəbbətindən bizi heç nə ayıra bilməz. Müjdədə yazılır:

“Çünki əminəm ki, nə ölüm, nə həyat, nə mələklər, nə başçılar, nə indiki, nə də gələcək şeylər, nə qüvvələr, nə ucalıq, nə dərinlik, nə də başqa bir məxluq bizi Rəbbimiz Məsih İsa da olan Allah məhəbbətindən ayırmağa qadir olmayacaq”.¹³¹

Həmçinin Müjdə deyir: «Allah məhəbbətdir. Kim məhəbbətdə qalarsa, Allahda qalar, Allah da onda qalar. Məhəbbət bizdə ona görə kamil oldu ki, qiyamət günündə cəsərimiz olsun. Çünki Məsih necədirsə, biz də bu dünyada eləyik. Məhəbbətdə qorxu yoxdur, əksinə, kamil məhəbbət qorxunu qovar. Çünki qorxu cəzaya aiddir, qorxan insan məhəbbətdə kamil deyil». ¹³²

“Bilirəm ki, mən çox vaxt qorxu hissi keçirirəm” deyə Camşed etiraf

etdi, “amma əgər Allahın mükəmməl məhəbbəti qorxunu yox edirsə, mən bunu istəyirəm! Əgər Allahın mükəmməl məhəbbəti qorxunu sıxışdırıb çıxarırsa, onda mənim qorxularım məni sevən Allaha əslində etibar etmədiyimi göstərir. Əyyub peyğəmbərə bənzədiyimi hesab edirəm: şəxsən mən Allahı tanımaq əvəzinə öz dini hərəkətlərimə etibar edirəm. Mən Allahın sevən təbiətinə etibar etməkdənsə, həmayillər kimi dini simvollara etibar edirəm”.

“Simvollara səhv etibarınızdan dönmək və Allahın Özünə etibar etmək istəyirsiniz? Əgər bunu etmək istəyirsinizsə, yalnız bunu Allaha deyın və Ondan sizi dəyişməsinə, sizə düzgün arzular verməsinə xahiş edin”.

“Camşed qəfildən diz çökdü və əvvəllər heç vaxt etmədiyi tərzdə Allahla danışmağa başladı. Onun ürəyindən başqa adamın ona öyrətmədiyi sözlər gəldi, bu, onun daxilindən gələn sözlər idi. O deyirdi: «Rəbb Allah, mən etiraf edirəm ki, məndəki niyyət məhəbbət yox, qorxu hissi olub. Qorxu hisslərimə görə mən dini hərəkətlər və xeyirxah işlər görürdüm, niyyətim düzgün olmayıb. Niyyətimin qorxu deyil, məhəbbət olmasını istəyirəm. Xahiş edirəm, mənim səhv niyyətlərimi götür və onlara görə məni bağışla. Xahiş edirəm, mənə Öz məhəbbətini göstər, Səni daha yaxşı tanımaq istəyirəm. Xahiş edirəm, mənə Öz sevən ürəyini, adamlara olan məhəbbətini, valideynin öz övladına olan məhəbbətinə bənzəyən məhəbbətini mənə göstər. Bilirəm ki, Sən məni sevirsən və mənim qeydimə qalırsan; qorxunu yox edən Ata məhəbbətini tanımaq istəyirəm. Səni səmimi və həqiqətən tanımaqda mənə kömək et”.

Fəsil 7

Tacikistan: Həyatı itki ilə yaşamaq

“Siz mənə Əyyub peyğəmbərin bəlaları barədə danışdınız, amma mən güman edirəm ki, onlar bizim ailəmiz qədər əziyyət çəkməyiblər” deyərək Camşed qeyd etdi. Mən hələ də onun evində idim və müzakirəni davam etmək ona maraqlı idi.

“Ailəniz necə əziyyət çəkib ki?” mən soruşdum.

«Kiçik qardaşım vətəndaş müharibəsində öldürüldü. Onda günah yox idi: dostları ilə gedəndə bomba partladı və o öldü. Sonra üç il bundan əvvəl mən iki yeniyetmə oğlum ilə Pamirə getmişdim. Qəfildən, yuxarıdan dəhşətli gurultu eşitdik – yer sürüşməsi idi. Mən qışqırdım: «Qaçın!» Amma onların hər ikisi düşən qayalar ilə başlarından zədə almışdılar. Mən onlara əlimdən gələni etdim, amma onlar artıq ölmüşdü».

Camşed həlak olan oğullarını yada salanda hönkür-hönkür ağladı. Ona deməyə bir söz tapa bilmədim, sadəcə əlimi onun çiyinə qoydum. Bu sözlər mənə də çox təsir etdi, mən də ağlamaq istəyirdim.

Bir neçə dəqiqə keçdi. Sonra qəfildən Camşed gözlərini qaldırdı və dedi: “Nə üçün Allah bunların baş verməsinə imkan verdi? O bizi nəyə görə cəzalandırırdı?”

“Həqiqətən, mən bütün cavabları bilmirəm” mən cavab verdim, “bəzən ola bilər ki, Allah belə hadisələrin baş verməsinə imkan verir, amma çox vaxt bu, öldürmək, dağıtmaq və həmçinin oğurlamaq üçün gələn İblisin işi olur.¹³³ Sizin başınıza bu fəlakətlərin nə səbəblə gəldiyini mən bilmirəm”.

Camşed sakit-sakit ağlayırdı: “Bir vaxt mən buna görə Allaha qarşı qəzəb hiss edirdim”. Sonra o, daha uca səsle dedi: “Amma indi mən anlayıram ki, biz Allahın fikrini başa düşə bilmərik və bəlkə də bu, İblisin işidir”.

“Siz haqlısınız” dedim, “çünki görünməyən padşahlıqlarda baş verən-

lərə dair bilmədiyimiz çox şeylər var. Biz bu dünyada çox az şey görürük, gizli şeylər isə çoxdur”.

Mən bir anlıq dayandım, çünki bu sözlərin nə qədər müvafiq olduğuna əmin deyildim. Camşədə əzab barədə intellektual müzakirə deyil, təsəlli lazım idi. Birdən qarşımızdakı bütün divarı örtən qobelen və ya xalçaya fikir verdim.

Camşəd başını qaldırıb mənə baxdı. O sanki özünü ələ aldı.

“Bir fincan çay istəyirsiniz?” deyə mən təklif etdim.

“İndi yox” deyə o cavab verdi. Sonra o, əvvəlki söhbətə qayıtdı və soruşdu: “Bəs Əyyub peyğəmbərlə nə baş verdi?”

“O da sizin kimi övladlarını itirdi” deyə mən cavab verdim, “Siz indi onun haqqında eşitmək istəyirsiniz? Əgər istəyirsinizsə, mən başqa vaxt sizə bu barədə danışa bilərəm”.

“Məndən narahat olmayın! Oğullarımı yada salanda çox vaxt ağlayıram. Amma mənə deyin, Əyyub peyğəmbər öz itkisini necə qəbul etdi? Bəlkə bu mənim də dərdimə kömək edə bilər”.

“Yaxşı, indi ki, siz eşitmək istəyirsiniz, onda danışacağam”.

“Bəli, danışın”.

“Yadınızdadırsa, dünən mən dedim ki, onun qorxduğu hadisə onun başına gəldi. Hətta peyğəmbərlər qorxa bilər və səhvlər edə bilər. Siz bilirsiniz nə üçün o böyük peyğəmbər idi?”

“Xeyr. Həyatında böyük möcüzələr etdiyinə görə? Bəlkə Allah Musa peyğəmbər və ya İsa Məsih vasitəsilə etdiyi möcüzələrdən o da göstərmişdi?”

“Xeyr, bildiyimizə görə, Əyyub peyğəmbər elə möcüzələr göstərməyib. Bunun səbəbi daha sadədir, biz hamımız onu müəyyən qədər özümüzsə aid edə bilərik. Əyyub peyğəmbər dəhşətli hadisələrin onun həyatında nə üçün baş verdiyini başa düşməsə də, əzaba və itkiyə dözdüyünə görə böyük peyğəmbər hesab olunur”.

“Doğrudan? O, itki və ya əzabın öhdəsindən necə gəlirdi?”

“İcazə olar sizə Müqəddəs Kitab onun haqqında dediklərini oxuyum?”

“Lütfən, buyurun”.

Mən oxumağa başladım: “Uz ölkəsində Əyyub adlı bir şəxs var idi. O, kamil, əməlisaleh, Allahdan qorxan və özünü şərdən uzaq saxlayan bir adam idi. Onun yeddi oğlu, üç qızı var idi. O, yeddi min baş qoyuna, üç

min baş dəvəyə, beş yüz cüt öküzə, beş yüz baş eşşəyə və çoxlu nöqərlərə sahib olub şərqdə yaşayanlar arasında ən varlı adam sayılırdı”.¹³⁴

“O harada yaşayırdı?” deyə Camşed sözümlü kəsdi, “Siz Özbəkistan dediniz?”

“Xeyr, Özbəkistan demədim. Amma eşitmişəm ki, bəzi adamlar onun Orta Asiyada yaşadığını zənn edir! Bu haradasa Yaxın Şərqdə idi, bəlkə də müasir İordaniya ölkəsi tərəfdə. Biz bunu başqa peyğəmbərin istinadlarından deyə bilərik”.¹³⁵

“Yaxşı, mən sadəcə bilmək istədim. Lakin onu zəngin Mərkəzi Asiyalı kimi təsəvvür etdim! Xahiş edirəm, davam edin”.

Mən oxumağa davam etdim: «Bir gün ilahi varlıqlar Rəbbin hüzuruna qalxmaq üçün gələndə Şeytan da onlara qoşulub gəldi. Rəbb Şeytana dedi: “Haradan gəlirsən?” Şeytan cavabında “dünyanı gəzib-dolaşmaqdan” dedi. Rəbb ona dedi: “Qulum Əyyuba yaxşı-yaxşı nəzər sala bildinmi? Axı yer üzərində onun kimisi yoxdur. O, kamil, əməlisaleh, Allahdan qorxan və özünü şərdən uzaq saxlayan bir adamdır”. Şeytan Rəbbə belə cavab verdi: “Əyyub Allahdan boş yerəmi qorxur? Camına, evinə, var-dövlətinə siper olub onu qoruyan Sən deyilsənmi? Əlinin bütün əməyinə bərəkət vermişən, sürüləri bütün ölkəni bürüyüb. İndi bir əl uzadıb onun var-yoxunu əlindən al, o, gözünün qabağında mütləq Sənə lənət edəcək”. Rəbb Şeytana dedi: “Yaxşı, sahib olduğu hər şeyi sənə təslim edirəm, amma canına toxunma”. Beləliklə, Şeytan Rəbbin hüzurundan getdi».¹³⁶

“Bəs İblis Əyyuba nə etdi?” Camşed soruşdu.

“İblis peyğəmbərin ailəsinə və mülkünə bir sıra fəlakət göndərdi. Bir günün içində o bütün övladlarını və bütün mal-qarasını itirdi”.

“Bütün övladlarını? Neçə uşağı var idi?”

“Yeddi oğlu və üç qızı”.

“On övlad birdən öldü! Nə dəhşətdir! Bu necə baş verdi?”

Bir nəfər Əyyub peyğəmbərin yanına gəlib dedi:

«O hələ sözünü qurtarmamış başqa bir nöqərlə gəlib belə dedi: “Oğullarınla qızların böyük qardaşlarının evində yemək yeyib şərab içərkən qəflətən çöldə güclü tufan qopdu və evin dörd tərəfini bürüdü. Ev uçub bu cavanların üstünə töküldü, hamısı öldü. Təkcə mən sağ qalmışam ki, sənə xəbər gətirim”».¹³⁷ Bundan başqa, peyğəmbərə onun mal-qarasının öldüyü və ya düşmən basqınçıları tərəfindən oğurlandığı barədə də xəbər

gəldi. Ona xəbər gətirən xidmətçilərdən başqa, digər xidmətçiləri də öldürüldü». ¹³⁸

“Amma Allah İblisin bu işlərini dayandıra bilərdimi?” Camşed soruşdu.

“Bəli, düz deyirsiniz: Allah o gücə malikdir. Məsələn, İblis İsa Məsihi də belə öldürməyə cəhd etdi: O, qayıqda yatarkən güclü külək göndərmişdi, amma İsa Məsih küləyə və dalğalara sakitləşməyi əmr etdi. ¹³⁹ Lakin Əyyub peyğəmbərin halında Allah İblisə verdiyi sözü geri götürməzdi. Mən yalnız güman edə bilərəm ki, peyğəmbərin övladları cənnətə getdi və sonra Əyyub onlarla yenidən bir yerdə oldu. Bu mənada belə itki müvəqqətidir”.

“Yaxşı, mən başa düşürəm ki, biz bütün səbəbləri bilmirik. Müqəddəs Kitabdan oxumağı davam etdirin. Əyyub peyğəmbər bu dəhşətli fəlakətlərin öhdəsindən necə gəldi?”

Mən davam etdim: «Buna görə Əyyub durub cübbəsini yırtdı, saç-saqqalını kəsdi, yerə sərilib səcdə etdi. O belə dedi: “Bu dünyaya çılpaq gəlmişəm, çılpaq da gedəcəyəm. Verən də Rəbdir, alan da Rəbdir. Rəbbin isminə alqış olsun!” Bütün bu hadisələr baş verərkən Əyyub özünə günah qazanmadı və Allahı təqsirləndirmədi». ¹⁴⁰

“O belə ciddi itkiyə görə çox çətin hala düşmüşdür” deyər Camşed qeyd etdi: “Bir gündə bütün övladlarını və bütün mülkiyyətini itirmək! Bəzi adamların müharibədə, zəlzələ və ya sunami kimi fəlakətlərdə belə itkisi olur”.

“Düz deyirsiniz” mən razılaşdım, “amma Əyyub peyğəmbər bu dəhşətli hadisələrin arxasında dayanan gözə görünməyən güclər haqqında heç nə bilmirdi. Məhz buna görə Əyyub peyğəmbərin təcrübəsi bizim həyatımız üçün əhəmiyyətlidir. Həyatda itkimiz olanda biz də ondan nümunə götürə bilərik. Həmçinin, Əyyub peyğəmbərin əzabları həyatımıza təsir göstərən ətrafdakı daha böyük, görünməyən ruhani münaqişəni də yadımıza salır”.

“Bəs sonra nə baş verdi?”

“Allah adamının işləri daha da pisləşdi. Biz oxuyuruq”:

«Başqa bir gün ilahi varlıqlar Rəbbin hüzuruna qalxmaq üçün gələndə Şeytan da onlara qoşulub Rəbbin hüzuruna qalxmaq üçün gəldi. Rəbb Şeytana dedi: “Haradan gəlirsən?” Şeytan “dünyanı gəzib-dolaşmaqdan” deyər cavab verdi. Rəbb dedi: “Qulum Əyyuba yaxşı-yaxşı nəzər sala bildinmi? Axı yer üzərində onun kimisi yoxdur. O, kamil, əməlisaleh, Allah-

dan qorxan və özünü şərdən uzaq saxlayan bir adamdır. Məni vadar etdin ki, boş yerə onu məhv edim, amma o hələ kamil olaraq qalıb”. Şeytan Rəbbə belə cavab verdi: “Dəri əvəzinə dəri! İnsan canına görə hər şeyini verir. Əlini uzadıb onun ətinə və sümüyünə toxun, o, gözünün qabağında mütləq Sənə lənət edəcək”. Rəbb Şeytana dedi: “Yaxşı, onu sənə təslim edirəm. Yalnız canını alma”. Beləliklə, Şeytan Rəbbin hüzurundan getdi və sonra Əyyubun bədəninə başdan ayağadək ağrılı çibanlar çıxartdı. Əyyub çibanlarını qaşımaq üçün bir saxsı parçası götürdü və kül içində oturdu. Arvadı ona dedi: “Yenə də kamil olaraq qalacaqsan? Lənət et Allaha, öl qurtar!” Əyyub cavab verdi: “Lap nadan arvadlar kimi danışırısan. Nə oldu, Allahdan yaxşılığı qəbul edək, pisliyi qəbul etməyək?” Bütün bu hadisələr baş verərkən Əyyub özünə günah qazandıran bir kəlmə də demədi». ¹⁴¹

“Əyyub peyğəmbər öz əzablarına görə Allahı ittiham etmədi, amma nə üçün belə əzab çəkməsi barədə çox fikirləşirdi. Əgər yalnız maddi dünyaya baxırıqsa, hadisələr ədalətsiz görünür və biz onları başa düşürük”.

“Mən sizin nə demək istədiyinizi başa düşürəm, amma biz yalnız fiziki, maddi hadisələri görə biliriksə, belə şeylər barədə fikirləşmək çətindir”.

“Bu da düzdür. Peyğəmbərin bəzi dostları onunla baş verən hadisələr barədə eşidəndə ona baş çəkməyə gəldilər. Onlar peyğəmbəri görüb bərk qorxdular və bunu necə izah edəcəklərini bilmədilər. Onlar fikirləşdilər ki, Əyyub kimi saleh adam Allahın xeyir-duasının əlaməti olaraq xoşbəxt və varlı həyat yaşamalır”.

“Bu gün də adamların çoxu onun kimi fikirləşir” Camşed şərh etdi, “onlar deyirlər ki, əgər kimsə əziyyət çəkirə, o şəxsin günahına işarə edir, bu insanın öz səhvidir. Məsələn, induistlərlə buddistlər deyirlər ki, əgər insan şikəst və ya kor doğulursa, yaxud kasıb və ya aşağı kasta ailəsində doğulursa, deməli, əvvəlki həyatında günah işlədib. Əgər siz əzab çəkən adamı belə günahlandırırınsınızsa, ona mərhəmət göstərə bilməzsiniz”.

“Məncə bu çox aydındır! Əlbəttə, peyğəmbərin dostları da belə fikirləşirdilər. Bir çox əsrdən sonra İsa Məsihin vaxtında da adamlar fikirləşirdilər ki, xəstəlik insanın günahının nəticəsidir. Amma İsa Məsih tamamilə fərqli münasibət göstərirdi”.

“Necə?”

“Biz İsa Məsih haqqında Müqəddəs Kitabda oxuyuruq:

«İsa yolla gedərkən anadangəlmə kor bir adam gördü. Şagirdləri

Ondan soruşdu: “Rabbi, kim günah etdi ki, bu adam kor doğuldu: özü, yoxsa ata-anası?” İsa cavab verdi: “Nə özü günah etdi, nə də ata-anası. Amma Allahın işləri onun həyatında görünsün deyə belə oldu. Nə qədər ki gündüzdür, Məni Göndərənin işlərini görməliyik. Tezliklə gecə gəlir, o zaman heç kim işləyə bilməz. Dünyada olduğum müddətdə dünyanın nuru Mənəm”. Bu sözləri deyəndən sonra yerə tüpürdü, tüpürəcəklə palçıq düzəltdi və palçığı kor adamın gözlərinə sürtdü. Sonra ona dedi: “Get, Şiloah hovuzunda yuyun”. “Şiloah” “göndərilmiş” deməkdir. O da gedib yuyundu və gözləri açılmış halda qayıtdı». ¹⁴²

“O kor adamı sağaltdı!” deyə Camşed ucadan nida etdi, “Deməli O, əzabı sadəcə qəbul etmir, onu düzəldir!”

“Bəli. Mən hesab edərdim ki, əzaba müvafiq cavab rəhmdir. Əgər mümkündürsə, biz kömək etməliyik. İsa Məsih xəstə və əzab çəkən adamlara rəhm etdiyinə görə onları sağaldırdı. Biz oxuyuruq: «İsa bütün şəhər və kəndləri gəzib-dolaşaraq onların sinaqoqlarında təlim öyrədir, Səməvi Padşahlığın Müjdəsini vəz edir, hər cür xəstəliyə və hər cür naxoşluğa şefa verirdi. Lakin izdihamı görəndə İsanın onlara rəhmi gəlirdi, çünki çobansız qoyunlar kimi taqətsiz və çarəsiz idilər». ¹⁴³

“Bu, Əyyub peyğəmbərin dostlarının münasibətindən fərqlənir. Onlar fikirləşirdilər ki, əzab günahın nəticəsidir”.

“Düzdür. Onlarda şəfqət və əsl rəhm yox idi, buna görə də onlar Əyyub peyğəmbərin günah işlətdiyini güman edib onun əzabına haqq qazandıрмаğa cəhd etdilər. Peyğəmbərin «təsəlli verən» dostları həqiqəti qismən bilirdilər, amma onlar bütün həqiqəti bildiklərini zənn edirdilər. Biz hamımız bilirik ki, bəzi əzablar günahın nəticəsidir. Bu bizim və ya bizə təsir göstərən başqa şəxsin günahı ola bilər. Lakin bu, bütün hekayə deyildir».

“Əyyub peyğəmbərin hekayəsinin sonu necə oldu?» Camşed soruşdu.

«Nəhayət, Allah Özü söhbətə müdaxilə etdi və hamı ilə danışdı. Allah bütün cavabları təmin etmədi, amma bizim məhdud insan fikirlərimizin başa düşə bilmədiyindən də “böyük mənzərənin” olduğunu onlara göstərdi. Əyyub peyğəmbər əvvəllər başa düşmədiyi şeylər haqqında danışdığına Allaha etiraf etdi. ¹⁴⁴ Sonra Allah peyğəmbərin dostlarından birinə bilavasitə müraciət etdi və dedi: «Mən sizə və sizin iki dostunuza qəzəbliyəm, çünki siz xidmətçim Əyyub kimi Mənim haqqımda düzgün olan sözləri danışmadınız». ¹⁴⁵

“Allah Əyyubu Öz xidmətçisi adlandırır. Nə üçün Allah Əyyubu Öz

peyğəmbəri adlandırmır?”

«Allah təsdiq etdi ki, Əyyub Onun haqqında “düzgün” olanı danışdı, amma biz buna görə deyə bilmərik ki, Əyyub “peyğəmbər” idi! Peyğəmbər yalnız Allah haqqında düzgün danışan deyil, həmçinin başqa adamlara vəhydə aldığı Allahın sözlərini çatdıran Allah elçisidir».

“Əyyub da bunu edirdi?”

“Bəli, elədir ki, var! Əyyub Uca Allahın ona açdığı dərin mənalı mənəvi həqiqətləri bilirdi. Əyyub dedi:

“Amma mən bilirəm ki, Satınalanım yaşayır, axırda O, yer üzərində dayanacaq. Dərim yox olandan sonra bədən alıb Allahu görəcəyəm. Mən Ona baxacağam, başqası yox, mən öz gözlərimlə görəcəyəm. Budur, ürəyim həsrətdən üzülür!”¹⁴⁶

Bu, Əyyubun yalnız Allahdan vəhy vasitəsilə aldığı böyük həqiqət idi.

“Bəs axırda Əyyub peyğəmbər kimin barəsində danışdı? Axırda yer üzərində dayanacaq Satınalan kimdir? Camşed soruşdu və “Nə üçün məhz Satınalan?”

“Əyyub peyğəmbər bilirdi ki, onun Xilaskarı var və O, onu azad və xilas edəcək, ya da satın alacaq. Lakin satın almaq geri almaqdır, müəyyən məbləğ ödəməklə mülkiyyəti geri qaytarmaqdır. Sizcə Kim Əyyuba bunu etmək istəyirdi? Sizin fikrinizcə, ödənməli olan qiymət nə idi? Nə üçün Əyyub Satınalanının yer üzərində dayanacağı vaxtı səbirsizliklə gözləyirdi?”

“Məncə siz İsa Məsihdən danışsınız, amma Əyyub peyğəmbər, biz İsanın vaxtından sonra yaşadığımız kimi İsa Məsihin vaxtından çox il əvvəl yaşayıb”.

“Düzdür! Məhz buna görə onun peyğəmbərliyi belə ecazkarlıq: Allah nə edəcəyini əvvəlcədən bilirdi! Biz Əyyubun peyğəmbərliyinin icrasını Müjdədə növbəti sözlərdə ifadə edildiyini görə bilərik:

«Çünki Allahın bütün insanlara xilas gətirən lütfü zübur etdi. Bu lütf bizə allahsızlığı və dünyəvi ehtirasları rədd edib, bu dövrdə ağıllı-kamallı, saleh və möminliyə uyğun bir ömür sürməyi öyrədir. Bu ərəfədə bəxtiyarlıq gətirən ümidimizin gerçəkləşməsinə, ulu Allah və Xilaskarımız İsa Məsihin izzətinin zühurunu gözləyək. O Özünü bizim üçün fəda etdi ki, bizi hər cür qanunsuzluqdan satın alsın, təmizləyib Özünə məxsus və yaxşı işlərə səy göstərən bir xalq yaratsın».¹⁴⁷

“Beləliklə, siz deyirsiniz ki, Əyyub peyğəmbərin sözləri İsa Məsih tərəfindən yerinə yetirildi?”

“Şübhəsiz! Əslində, İsa Məsih Özü barəsində dedi:

«Çünki Allahın bütün insanlara xilas gətirən lütfü zühur etdi. Bu lütf bizə allahsızlığı və dünyəvi ehtirasları rədd edib, bu dövrdə ağıllı-kamallı, saleh və möminliyə uyğun bir ömür sürməyi öyrədir. Bu ərafədə bəxtiyarlıq gətirən ümidimizin gerçəkləşməsini, ulu Allah və Xilaskarımız İsa Məsihin izzətinin zühurunu gözləyək. O Özünü bizim üçün fəda etdi ki, bizi hər cür qanunsuzluqdan satın alsın, təmizləyib Özünə məxsus və yaxşı işlərə səy göstərən bir xalq yaratsın».¹⁴⁸

«Siz “hətta Bəşər Oğlu bir çoxlarını satın almaq üçün, həyatını vermək üçün gəldi” deyəndə nəyi nəzərdə tutursunuz? Bu Bəşər Oğlu kimdir?»

«İsa Məsih Özünü çox vaxt belə adlandırırdı. Onun bu sözlərini eşidənlər Daniel peyğəmbərin görüntüsünü xatırlayır. O, bütün millətləri idarə edən “Bəşər Oğlu”na bənzəyən Şəxsi təsvir edirdi».

“Doğrudan? Mən Daniel peyğəmbər barədə eşitmişəm. Əslində deyirlər ki, Daniel peyğəmbərin qəbri Özbəkistandadır! Görüntüdə o, nə gördü?”

“İstəsəniz bunu sizə oxuyaram”. Mən Müqəddəs Kitabımı götürdüm və Danielin kitabının yeddinci fəslindən oxudum:

“Gecə gələn görüntülərdə gördüm ki, budur, bəşər oğluna bənzər Biri göyün buludları ilə gəlir. O, Əzəldən Var Olana yaxınlaşdı və Onun hüzuruna gətirildi. Ona hakimiyyət, izzət və padşahlıq verildi ki, bütün xalqlara, millətlərə və dillərə mənsub adamlar Ona xidmət etsin. Onun hakimiyyəti sona yetməyən əbədi hakimiyyətdir. Onun padşahlığı əsla yox olmayacaq”.¹⁴⁹

“Demək istəyirsiniz ki, İsa Məsih belə padşah olmağı iddia edirdi?” deyə Camşed təəccüblə soruşdu.

«Bir növ, bəli. Amma O, həmçinin Onun Padşahlığının bu dünyadan olmadığını izah etdi.¹⁵⁰ O, Romalıları qarşı üsyana rəhbərlik etməyə hazırlaşdığını adamların fikirləşməsini istəmirdi. Əslində Yəhudilər Romalıları İsayə ölüm hökmü verməyə məcbur etmək üçün İsanın padşah olmaq iddiasında olduğunu söylədilər. O vaxt Yəhudilər Yunanca “Christos”, yəni “Məsih”, “Məsh olunmuş” adlandırdıqları bir Şəxsi gözləyirdilər. Lakin onlar fikirləşirdilər ki, bu, Romalılardan Yəhudiləri azad edən istilaçı-siyasi hakim olacaq. Onlar başa düşmədilər ki, İsa Məsih onları daha böyük təhlükədən, İblisdən azad etmək üçün gəldi; onlar əslində onun əsiri idilər».

«Amma adamlar onu “İsa Məsih” və ya “İsus Xristos” adlandırırlar. O, Özünü belə adlandırırdımı?»

“Adətən anlaşılmazlıqlardan boyun qaçırmaq üçün O, Özünü belə adlandırmaqdan çəkinirdi, amma bəzən bunu aydın deyirdi. Əslində Onu öldürmək istəyən Yəhudi rəhbərləri idi, çünki O, Allah tərəfindən göndərildiyini iddia edirdi”.

“O nə deyirdi?”

Cavabında mən Müjdədən növbəti hissəni oxudum:

«Amma İsa susmaqda davam etdi. Baş kahin isə Ona dedi: “Səni var olan Allaha and etdirirəm, bizə de, Allahın Oğlu Məsih Sənsənmi?” İsa da ona dedi: “Sənin dediyin kimidir. Hətta sizə deyirəm: bundan sonra Bəşər Oğlunun Qüdrətli Olanın sağında oturduğunu və göyün buludları üzərində gəldiyini görəcəksiniz”. Onda baş kahin əynindəki paltarını cırıb dedi: “O, Allaha küfr etdi! Artıq şahidlərə nə ehtiyacımız var? Elə indi Onun küfr söylədiyini eşitdiniz! Bəs buna nə deyirsiniz?” Onlar cavab verib dedilər: “O, ölüm cəzasına layiqdir”». ¹⁵¹

«Burada baş kahin İsa Məsihdən Onun Allahın Oğlu “Məsih” olub-olmadığını soruşur; İsanın “Bəşər Oğlu” və ya Daniel peyğəmbərin görünüşündəki Şəxsin olub-olmadığı barədə soruşmur. Əlbəttə, özünü Allahın Oğlu adlandıran insanı ittiham etmək düzgündür» deyə Camşed şərh etdi.

«Biz başa düşməliyik ki, Yəhudilər “Allahın Oğlu” ifadəsinə həmçinin siyasi mənə da verirdilər. Bu, gözlənilən padşah, Məsih idi. İsa Məsihdən təxminən min il əvvəl Allah Davud peyğəmbərə demişdi: “Ömrün başa çatıb ataların kimi dünyadan getdiyən zaman yerinə sənin övladını – oğullarından birini çıxaracağam və onun padşahlığını möhkəmləndirəcəyəm. O Mənim üçün ev tikəcək və Mən onun taxtını əbədi möhkəm edəcəyəm. Mən ona Ata, o isə Mənə oğul olacaq. Lütfümü səndən əvvəl olan adamdan geri aldığı kimi ondan geri almayacağam. Onu Öz evimin və padşahlığımın üzərinə əbədi olaraq qoyacağam, onun taxtı əbədi möhkəm qalacaq”». ¹⁵² Camşed, sənəcə, bu peyğəmbərlik kimə aiddir?»

«Görünür, Daniel peyğəmbərin “Onun padşahlığı əsla yox olmayacaq” sözləri “Bəşər Oğlu” barədə etdiyi peyğəmbərlik sözünə aiddir».

«Düzdür! Amma bu hissədə Allah “o isə Mənə oğul olacaq” deyir. “Zəbur” Kitabının ikinci Məzmununda da “Məsh Olunmuş” barədə danışır. Burada Allah Ona yalnız padşah deyil, həmçinin Öz Oğlu kimi müraciət edir. Buna görə də yəhudilər gözlədikləri Məsihi “Allahın Oğlu” adlandır-

mağa başladılar. Onların fikrincə Məsh Olunan Şəxs onları Romalılardan xilas edəcəkdə. Məhz buna görə baş kahin İsa Məsihdən “Allahın Oğlu Məsih Sənsənmi?” soruşdu. Eləcə də, İsa Məsih ilə görüşmüş başqa adam Ona “Rabbi, Sən Allahın Oğlusan, İsrailin Padşahısan!”¹⁵³ dedi.

«Beləliklə, siz demək istəyirsiniz ki, bunların hamısı eyni şəxsin adlarıdır? Bəs eyni insana həm “Bəşər Oğlu”, həm də “Allah Oğlu” demək zidd deyilmi?»

«Bütün mətnə baxmasaq, qərribə görünər. Daniel peyğəmbər “bəşər oğluna bənzər Biri”ni görəndə yerdə, yaxud göydə gördüyünü təsvir edirdi?»

“Təsvirdən açıq-aydın görünür ki, bu, səmada, Allahın yanında idi”.

“Daniel peyğəmbərə də böyük təsir göstərən o idi ki, Səmada belə səlahiyyət və qüvvət əslində insan formasına malik olan şəxsə verildi! Səma görüntüsündə peyğəmbər fikrini insana aid xüsusiyyətlərə cəmləşdirdi”.

“Demək istəyirsiniz ki, burada, yer üzündə İsa Məsihi təsvir edənlər başqa bir şeyə görə təəccübləndilər?”

“Düzdür! Məsələn, İsa Məsih öləndə, Onun ölümü həтта Yəhudi olmayan Roma əsgərinə də təsir etdi və o, İsa Məsihə hörmət etməyə başladı. Sizcə Romalı yüzbaşı nə dedi?”

“Yəqin ki, İsa Məsihin müqəddəs xasiyyəti haqqında nə isə dedi?”

«Düzdür! Roma əsgəri İsa Məsihin öldüyünü görəndə “doğrudan da, bu Adam Allahın Oğlu idi” dedi.¹⁵⁴ Çox ehtimal ki, o, Yəhudilərin istifadə etdiyi Məsih adını deyil, İsa Məsihin xasiyyəti barədə şəhadət edirdi».

Camşed bir an sakit dayandı, sonra dedi: «Rus dilində bir kimsə haqqında əskildici söz deyəndə “it oğlu” ifadəsindən istifadə edirik. Əlbəttə, bu insanın anasının hərfi mənada it olması demək deyil, amma həmin şəxsin xasiyyətini təsvir edir. Bundan fərqli olaraq, əgər siz bir adamın çox hörmətli və müsbət xüsusiyyətini qeyd etmək istəyirsinizsə, ona “Allahın Oğlu” deyəndə onun əməllərində Allahı görə biləcəyinizi qeyd edirsiniz».

«Bilirsiniz, Camşed, İsa Məsih bir dəfə demişdi: «Xeyli müddətdir ki, Mən sizinləyəm, Məni tanımadınmı, Filip? Məni görə, Atanı görmüş olur. Bəs sən niyə “Atanı bizə göstər” deyirsən?»¹⁵⁵ İsa Məsihlə danışanda, Onun həyatını, möcüzələrini və xasiyyətini görəndə adamlar insan formasında olan Allah ilə rastlaşdıqlarını anlayırdılar».

«Bu adlar İsa Məsihin xasiyyəti və təbiətinə işarə edir deyə Camşed düşünürdü “Bəşər Oğlu” və “Allah Oğlu” adları isə “İsrailin Padşahı” və

ya “Məsih” mənasını verir. İsa Məsih nə üçün bunu açıq-aydın demirdi? Nə üçün başqa sözlərdən istifadə edirdi?»

“Siz fikirləşirsiniz ki, O elə aşkar desəydi, adamlar Onu qəbul edərdi? O bunu yalnız dediyi sözlərlə deyil, həmçinin möcüzələri ilə də nümayiş etdirdi. Onun günahsız həyatı Onun Özü haqqında dediyi sözlərdən daha güclü şahadət idi. Biz hamımız bilirik ki, əməllər sözlərdən daha güclü danışır”.

Camşed bir an sakit dayandı, sonra qəfildən özünə gəlib dedi: – «Bilirsiniz, hazırkı Dalay-Lama öləndən sonra Tibetdə nələr baş verəcəyini bir anlıq təsəvvür etdim. Məncə, əgər Tibet sakinləri bir başqa şəxsin yeni Dalay-Lama olmasını istəsələr, onlar onu bu adla çağırmaq istəsələr, çünki Çin hakimiyyət orqanlarının onun kim olduğunu bilməklərini istəməzlər. Amma onlar yeni şəxsin Dalay-Lama olmasına mane olmaq istəsələr, onu bu adla çağırmağı istədilər. Eləcə də, İsrailin Roma işğalı zamanı Yəhudilər də bir kəsi Məsih deyil, başqa adlarla adlandırırdılar».

“Maraqlı müqayisədir, Camşed” qeyd etdim, “mən sizi yaxşı başa düşürəm”.

“Hər halda” Camşed davam etdi, “sonda İsa Məsih əzab çəkdi və öldü. Beləliklə, O nə edə bildi? Onun Padşahlığı haradadır?”

“Onun Padşahlığı coğrafi sərhədlər çərçivəsində deyil. Onu Padşah kimi qəbul edən adamların həyatlarında O padşahdır. Onun qələbəsi adamları həyatlarının sonuna qədər buxovlarda saxlayan qaranlıq hakimiyyəti üzərindədir. Öz ölümü ilə mükəmməl və insanların layiq olmadığı qurban gətirməklə, O bizim günahımızın cəzasını ödədi, hər birimizin layiq olduğu cəzanı Öz üzərinə götürdü. Bunu etməklə O bizi İblisin köləliyindən azad etdi və Səmada yeni, Əbədi Padşahlıq qurdu. Bu, Onun Əbədi Padşahlığıdır”.

“Beləliklə, əzab daha böyük bir şeyə aparan yoldur. Ola bilsin, bu sizin Əyyub peyğəmbər haqqında dediyinizə bənzəyir. Onun dostları isə fikirləşdilər ki, onun əzabı şəxsi günahının nəticəsi idi, amma əslində bu İblis ilə görünməyən ruhani qarşıdurma səbəbindən idi”.

«Siz düz deyirsiniz, Camşed: Mən əvvəllər bu barədə belə fikirləşməmişdim! Bəli, Onun Satınalan kimi gələcəyi barədə peyğəmbərlikdən başqa Əyyub peyğəmbərin həyatının başqa peyğəmbərlik aspekti də var. Əvvəl xatırladığım kimi, bizim hərəkətlərimiz sözlərimizdən daha inanırıcıdır. Əyyub peyğəmbərin halında da belə idi. Çoxsaylı əzablarında

o, mənəvi faktları hər şeydən daha vacib hesab edirdi. Bu cəhətdən onun münasibəti İsa Məsih münasibətinə bənzəyirdi. Müjdədə yazılır:

“Siz məhz bunun üçün çağırıldınız. Çünki Məsih də sizin üçün əzab çəkdi və sizə nümunə oldu ki, siz də Onun izi ilə gedəsiniz. O heç bir günah etmədi, ağzından hiylə sözü çıxmadı. Onu söydülər, O isə cavabında söymürdü, əzab çəkərək heç kimi hədələmirdi, əksinə, ədalətli Hakimə Özünü təslim etdi”.¹⁵⁶

«Siz deyirsiniz ki, İsa Məsih günahsız idi?»

«Bəli. İsa Məsih «heç bir günah etmədi» sözün səbəbi var, çünki yalnız bu halda O Xilaskarımız ola bilər. Ayədə bu sözlər də var: «O, bədəni çarmıxa çəkilərək bizim günahlarımızı Öz üzərinə götürdü ki, biz günaha münasibətdə ölüb salehlik üçün yaşayaq. Onun yaraları ilə siz şəfa tapdınız».¹⁵⁷ Əgər Əyyub peyğəmbər, yaxud İsa Məsih kimi Allahın böyük simalarına layiq olduqları halda həmişə hörmət və ləyaqət göstərilmədisə, bizə nə üçün bunlar göstərilməlidir? Biz Əyyub peyğəmbərin, ya da İsa Məsihin həyatından bu dərsi öyrənməliyik: Allahı tanımaq Allahın xeyir-dualarını almaqdan daha vacibdir».

“Burada da əsas şey Allah haqqında bilmək deyil, Onu şəxsən tanımaqdır”.

“Düz deyirsiniz, Camşed. Çox adam Allahın hədiyyələrini almaq istəyir, amma onlar Verən Allahla şəxsi münasibəti inkişaf etdirməklə maraqlanmırlar. Onların ehtiyacları olanda onlar dua edər və Allahdan onları böhrandan çıxarmağı xahiş edə bilərlər, amma onlar Allahın onlara dediklərinə qulaq asmaq istəmirlər. Onlar öz həyatları üçün Allahın iradəsini bilmək və ya Allahın çağırışlarına əməl etmək istəmirlər”.

“Ah, bəli! Çoxumuz beləyik” Camşed razılaşdı, “biz hədiyyələri istəyirik, amma Verən Allahı tanımaq istəmirik! Amma mən Onu daha yaxşı tanımaq istəyirəm. Allah lütfkardır. O, həyat verəndir, bütün yaxşı şeyləri verən Odur. Çox əzab çəkdiyimə baxmayaraq, mənə Allahla həyatımda mənə verdiyi balaca Münirə kimi bəxşişə görə Ona təşəkkür edə bilərəm! Amma razılaşıram ki, maddi mülkiyyətdən, ailə və ya dostlardan da çox Allahı yaxşı tanımaq daha vacibdir”.

Birdən mən anladım ki, Camşed artıq mənimlə deyil, Allahla danışırdı. O, rus dilindən tacik dilinə keçdi, mən daha onun dediklərini başa düşmürdüm, amma sonra o, Allahla dua etdiyini mənə izah etdi: “Allah, mənə cəsarət ver, həyatımda mənə söylədiklərini yerinə yetirə bilim”.

Fəsil 8

Özbəkistan: Övladları böyütmək

Tacikistandan Özbəkistana sərhədi keçmək qeyri-adi bir təcrübədir. Xujanddan mən sərhədə qədər taksi götürməli oldum. Burada körpünün hər iki tərəfində yerləşən iki dəmir darvaza ölkələri bir-birindən ayırırdı.¹⁵⁸ Avtomobillərə sərhəddən keçmək icazə verilmirdi, beləliklə, mən «heç kimə məxsus olmayan» yerlə Özbəkistana piyada keçməli oldum. O sərhəddən isə mənə Daşkəndə apararı başqa nəqliyyat vasitəsini təşkil etməli oldum.

Yadıma düşdü ki, ilk dəfə Tacikistanla Özbəkistan arasındakı sərhədi keçəndə bundan heç xəbərim olmadı. Bu, 1982-ci il idi, bütün ərazi Sovet İttifaqına məxsus idi. Səmərqənddən qədim Pəncəkənd şəhərinin arxeoloji ərazisinə səyahət etmişdim. Min il əvvəl burada Soqdiyan adamlarının mədəniyyəti çiçəklənirdi. Onların dilləri İran qrupuna aid idi, Səmərqənd isə İpək Yolunda yerləşən ticarət mərkəzlərindən biri idi. Hətta bu gün hind-avropa dil qrupuna aid olan tacik və fars dilləri Səmərqəndin küçələrində danışılır.

Mən Xorəzm regionunda yerləşən Xivaya gedəndə türk dilləri, xüsusilə də özbək dilini daha çox eşidirdim. Bu qədim şəhərin ətrafında gəzərkən mənə arxitektura böyük təəssürat bağışladı, xüsusilə də qalın şəhər divarları və köhnə şəhərin içində əzəmətli hündür qüllə. Lakin binalardan daha vacib buradakı adamlar idi.

Mən Xivanın dar xəlvət küçəsində küçədə oynayan uşaqlara rast gəldim. Onların oyunlarına qoşulmaq niyyətim yox idi, amma bir az dayanıb onları müşahidə etdim, onlar isə qəfildən mənə fikir verdilər və mənim ətrafımda topladılar. Onlardan biri mənim kamerama fikir verdi və hamısının fotosəkilini çəkməyi məndən xahiş etdi. Bu xahişi rədd etmək olmazdı!

Bu vaxt iki böyük adam qarıya çıxdı. Öz övladları ilə danışan naməlum şəxsi – məni görərək evlərinə dəvət etdilər. Əvvəlcə mən dəvət olunduğuma təəccübləndim, amma zənn etdim ki, yerli ailə ilə tanış olmaq üçün yaxşı imkan olacaq.

Oturub çay içməyə başladığıq, uşaqlar isə yenidən küçəyə oynamağa getdilər. Ev sahibləri Cəsur və Nərgizəyə beş uşağımın, iki qız nəvəmin olduğunu artıq demişdim, amma bu informasiyaya onların cavablarını gözləməirdim. Cəsur yenə çay süzən Nərgizəyə baxdı, sonra mənə dedi: “Beş uşağınız var. Onları necə saxlayırsınız? Valideyn olmaq çox çətin-dir”.

“Nə üçün bu haqda soruşursunuz? deyə mən sual verdim, “Sizin nəşə probleminiz var?”

“Biz övladlarımızın böyüyüb yaxşı, düzgün həyat yaşamalarını istəyirik, amma siz onlara həqiqəti söyləməyi, aldatmamağı, başqa adamlara hörmət etməyi, onlara mənsub olmayan şeyləri götürməməyi və s. necə öyrədirsiniz?”

“Övladları böyütmək asan deyil” mən onlarla razılaşdım, “tərbiyə vermək həyatımızda üzləşdiyimiz ən çətin işlərdən biridir. Təəssüf ki, buna asan cavab yoxdur”.

Sonra Qazaxıstanda etdiyim bir söhbət yadıma düşdü və mən davam etdim: «Valideynlərin çoxu övladlarını mükəmməl şəxs edən tez və sadə bir “sehrli söz” bilməyi arzu edir! Amma heç kim belə bir “sehrli sözü” hələ kəşf etməyib!”

“Siz beş uşağınızı necə böyütdünüz?”

“Çox səhv edərək! Amma bizim tərbiyə vermək işini öyrədən Müəllimimiz var”.

“O kimdir?”

«Tərbiyəni icad edən Şəxs! Mən Allahı nəzərdə tuturam: siz fikirləşirsiniz ki, Allah tərbiyə vermək işini belə çətin yaradıb? Allah ilk kişi və qadını yaradanda onlara əmr etdi: “Törəyib çoxalın və yer üzünü bürüyüb ona sahib olun... hökmranlıq edin”.¹⁵⁹ Əgər Allah bizi övlad dünyaya gətirmək imkanı ilə yaradıbsa, ilk adamlara çoxalıb yer üzünü doldurmağı tapşırıbsa, əlbəttə, O bizə övladları saleh böyütmək üçün ən yaxşı yollar haqqında bəzi göstərişlər verməli idi, elə deyilmi?»

“Bir dəfə bu barədə fikirləşmişdim” Cəsur qeyd etdi, “beləliklə, mən Quranda axtarmağa başladım, amma övladlara tərbiyə vermək barədə bir

şey tapa bilmədim! Mən mülkiyyətin varisliyi haqqında bir hissə tapdım; orada deyilir ki, oğlanlar qızlardan iki dəfə artıq miras almalıdır.¹⁶⁰ Başqa hissə də var idi, orada deyilir ki, biz övladlarımızı öldürməməliyik.¹⁶¹ Quranda övladlar haqqında ən müsbət təlim belədir: var-dövlət və övladlar bu dünyadakı həyatın bəzəyidir».¹⁶²

“Bilirsiniz, Süleyman və Davud peyğəmbərlər övladlar haqqında nə yazmışdılar?” mən soruşdum.

“Xeyr, onlar nə deyirdilər?”

“Süleyman peyğəmbər yazmışdı”:

“Övladlar Rəbbin verdiyi paydır, bətnin bəhrəsi Onun mükafatıdır. İnsanın gənc ikən övladları olarsa, bir igidin əlindəki oxlara bənzər. Oxdanı bu cür dolu olan nə bəxtiyardır! Darvazada əleyhdarları ilə çəkişən zaman xəcalətli olmayacaq”.¹⁶³

Davud peyğəmbər isə Zəburda yazmışdı:

“Ata övladlarına rəhm etdiyi kimi Rəbb də Ondən qorxanlara elə rəhm edir”.¹⁶⁴

Davud peyğəmbər bizimlə Allah arasında olan münasibəti bizimlə övladlarımızın arasında olan münasibətlə müqayisə edir. Allah bizimlə Öz övladları kimi davranır».

«Amma siz “Allahın övladları var” deyə bilməzsiniz» Cəsur Xincianqda görüşdüyüm Əli kimi fikirləşirdi.

«Siz bilirsiniz ilk insan olan Adəm haqqında Müqəddəs Kitabda nə yazılır?» deyə mən cavab verdim, “Adəmin nəsil şəcərəsində Adəm “Allahın oğlu” kimi təsvir edilir.¹⁶⁵ Bu ifadə Adəmin bioloji mənada bəşəri valideynləri kimi Allahın oğlu olması mənasını vermir, əlbəttə, bunu heç izah etməyə ehtiyac da yoxdur. Tövratda deyilir ki, Allah Adəmi “torpağın tozundan” yaratdı və ona həyat nəfəsini üfürdü, Adəm də canlı varlıq oldu.¹⁶⁶ Lakin Müqəddəs Kitab deyir ki, valideyn övladına qayğı göstərdiyi kimi Allah da yaratdığı insanlara qayğı göstərir. Bu təəccüblü deyil, çünki biz Allah tərəfindən yaradılmışıq və O, əslində, bizim hamımızın əcdadıdır».

“Amma Adəm peyğəmbər və ilk insan idi, əlbəttə o, Allah ilə xüsusi münasibətə malik idi” Cəsur əlavə etdi.

Mən cavab verdim: «Başqa peyğəmbərlər də, siz və mən daxil olmaqla, Allahı bütün bəşəriyyətin atası kimi təsvir edir. Məsələn, Malaki peyğəmbər deyirdi:

«Hamımızın atası bir deyilmi? Bizi eyni Allah yaratmadımı? Elə isə nə üçün biz atalarımızın bağladığı əhdi pozaraq öz qonşumuza xəyanət edirik?»¹⁶⁷ Anoloji olaraq, Yeşaya peyğəmbər insanlar haqqında danışarkən Allahın sözünə baxmayan övladlara bənzədiklərini söyləyir:

«Ey göylər, eşidin, ey yer üzü, dinləyin! Çünki Rəbb belə söylədi: «Övladlar yetişdirib böyütdüm, amma onlar Mənə qarşı üsyankar oldular».¹⁶⁸ Allah bizimlə sevdiyi övladları kimi davranır, amma bəzən O bizi Ata kimi cəzalandırır».

“Bizi cəzalandırır? Bəli, övladlarımıza cəza lazımdır!” deyə Cəsur razılaşdı, “amma Allah bizi necə cəzalandırır?”

Süleyman peyğəmbər yazmışdı:

«Oğlum, Rəbbin verdiyi tərbiyəyə xor baxma, Onun məzəmmətinə nifrət etmə. Ata sevdiyi oğlunu necə məzəmmət edərsə, Rəbb də sevdiyini elə məzəmmət edər».¹⁶⁹

Bu hissəyə həmçinin Müjdədə istinad edilir, övladları ruhlandırان söz belədir:

«Sizə oğul deyib verilən bu nəsihəti unutdunuz: “Oğlum, Rəbbin verdiyi tərbiyəyə xor baxma, Onun məzəmmətindən ruhdan düşmə. Çünki Rəbb sevdiyini tərbiyələndirər, qəbul etdiyi hər oğulu döyər”. Tərbiyəyə tab gətirin. Allah sizinlə övladları kimi rəftar edir. Elə bir oğul varmı atası onu tərbiyələndirməsin? Hər kəs üçün ümumi olan tərbiyədən məhrum olsanız, deməli, siz oğul yox, qeyri-qanuni övladsınız. Həm də əgər bizi tərbiyələndirən cismani atalarımıza hörmət ediriksə, ruhani Ataya daha çox tabe olaraq yaşamaq deyilikmi? Atalarımız bizi qısa bir müddətə öz dərk etdikləri kimi tərbiyələndirdilər. Amma Allah Onun müqəddəsliyinə ortaqlaşaraq deyə bizi xeyrimiz üçün tərbiyələndirir. Hər tərbiyə isə indiki vaxt sevinc deyil, kədər verən bir şey kimi görünür, amma sonradan bu yolda yetişdirilənlərə salehliyin dinclik səmərəsini hasil edir».¹⁷⁰

Söhbətə diqqətlə qulaq asan Nərgizə sual verdi: “Beləliklə, siz deyirsiniz ki, həyatdakı çətinliklər Allahdan bir növ cəza və ya dərs ola bilər? Məsələn, mən övladlarıma bəzən deyirəm ki, onlar konfet əvəzində müvafiq qida yeməlidirlər? Allahın münasibəti buna bənzəyirmi?”

“Bu yaxşı nümunədir” mən cavab verdim, “başlanğıcda Allah Adəmlə Həvvanı yaradanda onların Özü ilə yaxşı və yaxın dostluqdan zövq almalarını istəyirdi. Hər bir valideyn övladları ilə səmərəli vaxt keçirmək istəyir. Bizi yaradanda Allahın da niyyəti bu idi. Cənnət Bağında Adəm və

Həvvə əvvəlcə Allah ilə çox yaxın münasibətdən zövq aldılar, çünki Allah ilə ünsiyyətdən onları ayıran heç bir günah yox idi. Hər bir valideyn öz övladı ilə məhz belə münasibəti arzulayır”.

“İdeal halda bu belədir, amma bu belə olmur” Nərgizə şərh etdi, “biz Allahı görə bilmirik, övladlarımızla olan münasibətimizi siz necə Allahla münasibətimizlə müqayisə edə bilərsiniz?”

“Əgər siz fiziki cəhətdən övladlarınızın yanındasınızsa və onları görə bilərsinizsə, sizin münasibətiniz elə də yaxın deyil, elə deyilmi? Yaxın münasibət ünsiyyətin keyfiyyətindən asılıdır. Bu səhər mən Çində olan həyat yoldaşım və iki ən gənc övladımızla telefonda söhbət edə bildiyimə görə çox şad idim. Mən fiziki cəhətdən onların yanında deyildim, amma biz birlikdə müxtəlif şeylər haqqında danışa bildik. Ən vacib olan münasibətin keyfiyyətidir”.

“Ola bilsin ki, bu bizim problemimizin bir hissəsidir: övladlar məktəbdən evə gəlir, televizora baxır və ya elektron oyunları oynayır, biz də onlarla çox səthi olan şeylərdən başqa yaxşı heç nə danışa bilmirik”.

“Səfərimdə görüşdüyüm adamların bəzilərini xatırlayıram. Məncə, bizdən çoxumuz Allah ilə də belə davranırıq, sadəcə adi sözlər deyirik, amma real, məzmunlu ünsiyyət olmur”.

Mənim fikirlərimi Nərgizənin növbəti sualı kəsdi: “Siz dediniz ki, Allah bizimlə Öz övladları ilə davrandığı kimi davranır, hətta bizi cəzalandırır. O bunu nə üçün edir? Allah nə üçün bizim həyatımızda çətinliklərin baş verməsinə imkan verir?”

Mən cavab verdim: “Amma yaxşı bir valideyn kimi, siz də öz övladınızın hərəkətlərində sərhəd müəyyən etməlisiniz? Siz uşağa zərər verən şeyləri bilirsiniz. Siz onun isti sobaya toxunmasını və ya avtomobillərin sürətlə getdiyi yola çıxmasını istəmirsiniz. Eləcə də, Allah Adəmlə Həvvəyə məhdudiyət qoymuşdu. Onlar Allahın əmrinə tabe olmayanda nəticələrlə üzləşməyə məcbur oldular. Siz sevən valideynlərsiniz, mən bilirəm ki, övladlarınızı cəzalandırmağı xoşlamırsınız, amma siz həmçinin bilirsiniz ki, uşağınızın yaxşı şeyləri öyrənməsi üçün bəzən onu cəzalandırmalısınız”.

“Bəli, mən belə güman edirəm” Nərgizə razılaşdı.

“Çox vaxt təhsil prosesində etibar tələb olunur” mən davam etdim, “övladlarınız bəlkə də tam başa düşə bilmirlər, avtomobil yolunu keçəndə nə üçün onlar ehtiyatlı olmalıdırlar, lakin siz onlara təhlükəsizlik tədbirləri

barədə deyəndə onlar sizə etibar etməlidirlər. Belə etibar yaratmaq üçün itaətkarlıq zəruridir: övlad sizin dediklərinizə itaət etməyi öyrənməlidir”.

“Övladlar kiçik olanda bu belədir, amma onlar məktəbli və yeniyetmə olanda daha qaydaları tanımaq istəməirlər” Cəsur cavab verdi.

“Düzdür, buna baxmayaraq, bir valideyn kimi, yenicə doğulmuş körpələrimizi sevdikimiz üçün biz onlara həmişə körpə kimi qalmalarını istəməzdik. Biz övladlarımızın bizimlə danışacağı və bizimlə birlikdə işləyəcəyi günü səbirsizliklə gözləyirik. Biz nəticədə məsuliyyətli böyük adamlar olan övladlara malik olmaq istəyirik. Övladlar bu prosesdə düzgün olan və düzgün olmayanı özləri üçün öyrənməlidirlər”.

“Onlar bunu necə öyrənirlər?” Cəsur soruşdu, “onlar məsuliyyətli olmağı, düzgün və səhv şeyləri necə müəyyən edə bilirlər? Bizim hal-hazırda üzləşdiyimiz problem budur”.

«Körpə və balaca övladlar öz valideynlərinə etibar etməlidirlər, amma vaxt getdikcə onlar müəyyən prinsipləri ayırd etməyə başlayırlar. Onlar yeni vəziyyətlərdə həmin prinsipləri tətbiq etməyi öyrənirlər. Allah bizi eyni qayda ilə öyrədir. O, Müqəddəs Kitabda bizə yaxşı qanun və prinsiplər vermişdir. Lakin biz də o prinsipləri yeni vəziyyətlərə tətbiq etməliyik. Məsələn, Musa peyğəmbər və başqaları vasitəsilə Allah demişdi: “Oğurluq etmə”.¹⁷¹ Hal-hazırda biz zəngin-kasıb ölkələrin, işə götürənlərlə işçilər, müştərilərlə şirkətlər arasında olan münasibətlərə bu prinsipi tətbiq etməliyik».

“Bəs prinsiplər qaydalardan necə fərqlənir? Bu təxminən eyni şey deyilmi?”

“Bu, avtomobil sürməyə bənzəyir. Biz avtomobil sürməyi öyrənəndə yol qaydalarını, avtomobili necə idarə etməyi öyrənirik. Lakin sürücülük imtahanını verəndən sonra yol ilə maşın sürəndə həmin prinsipləri yeni və gözlənilməz vəziyyətlərə tətbiq etməliyik. Allah da bizi belə öyrədir. Allah bizə prinsipləri verir ki, biz düzgün yaşaya bilək və bədbəxt hadisələrə uğramayaq. Yol qaydalarına riayət etməyəndə fəlakətlər baş verdiyi kimi Allahın prinsiplərinə də məhəl qoymasaq, fəlakətə uğrayarıq”.

“Bəs bunun övladların tərbiyəsinə nə aidiyyəti var?”

“Övladlara tərbiyə vermək də belədir. Valideynlər övladlarına düzgün və səhv hərəkət qaydalarını öyrədə bilər, amma övladlar özləri gündəlik həyatlarında üzləşdikləri vəziyyətlərdə o qaydaları tətbiq etməlidirlər. Məktəbdə yaxud digər yerlərdə onlar başqa adamların mənfi təsiri altına

düşə bilərlər, buna görə də düzgün və səhv olanı onlar özləri seçməlidirlər. Valideynlər övladlarının üzləşəcəyi vəziyyətin bütün təfəsilatlarını bilibilməzlər, amma onlar öz övladlarına düzgün mənəvi qaydaları öyrədə bilirlər, övladlar da gündəlik həyatda o prinsipləri tətbiq edə bilirlər”.

“Beləliklə, siz deyirsiniz ki, əsas məsələ bəzi əsas prinsipləri öyrətməkdir?”

“Xeyr, yalnız bu deyil. Yadınızdadırsa, söhbətimizin əvvəlində bizə yaxşı valideyn olmağı Öyrədən barədə dedim?”

“Siz dediniz ki, bizə əsl valideynliyi öyrədə bilən bir Şəxsə malik olmaq lazımdır”.

«Düzdür, əsas məsələ sadəcə düzgün sözlər demək və ya düzgün hərəkətlər etmək deyil, əsas məsələ münasibətdir. Daha sonra düzgün qərar qəbul etməyimiz üçün Allah bizə kömək edir. Allah hər insanı vicdan ilə yaratmışdır. Əgər biz vicdanımızın daxili səsinə qulaq asmağı öyrənsək, çox vaxt düzgün və səhv olanı o bizə deyəcək. Müjdə bizə deyir: “Beləcə Qanuna malik olmayan başqa millətlər təbiətlərinə görə Qanuna əməl edəndə Qanuna malik olmadıqları halda onlar özləri üçün qanun olur. Onlar bununla göstərilir ki, Qanunun tələbləri ürəklərində yazılıb. Onların vicdanı buna şahiddir, düşüncələri də onları gah ittiham, gah da müdafiə edir”.¹⁷² Təəssüf ki, bəzən vicdanımız kütləşir. Biz vicdanımızın səsinə qulaq asmayanda və ona qarşı hərəkət edəndə vicdan kütləşir. Həmçinin ətrafımızda (valideynlər və dostlar daxil olmaqla) olanların pis nümunələri də vicdanımızın səsinə boğa bilər. Biz fikirləşirik: «Başqaları bunu edir, deməli, bunu etmək olar». Əgər əvvəlcə biz vicdanın səsinə eşidib narahatlıq hiss ediriksə, vaxt getdikcə artıq vicdanımızın uca səsinə eşitməyəcəyik».

“Demək istəyirsiniz ki, vicdanımızın səsi əslində Allahın səsidir?”

“Çox vaxt mən belə hesab edirəm, amma ondan da böyük bir şey var. Bizim vicdanımızdan başqa (mən fikirləşirəm ki, bu vicdandan da vacibdir) Allah bizə həmişə bizimlə olmaq və düzgün yolu bizə göstərən başqa Məsləhətçini vermişdir. Allah övladları çətin qərarlarla üzləşəndə hələ də məsləhət və istiqamət verməyə hazır olan yaxşı valideynə bənzəyir. Böyük övladlar həmin məsləhət və istiqaməti valideynlərindən soruşmalı və bunu qəbul etməyə hazır olmalıdırlar. Eləcə də, biz Allahın Məsləhətçisini həyatımıza gəlməsini və bizə kömək etməsini xahiş etməliyik”.

“Siz hansı Məsləhətçi barədə danışırırsınız?”

“Allah Öz övladlarında yaxşı xasiyyət tərbiyə etmək istəyən valideynə bənzəyir. Məhz buna görə Müqəddəs Kitab deyir: «Yalnız bununla deyil, çəkdiyimiz əziyyətlərlə də fəxr edirik, çünki bilirik ki, əziyyətdən dözümlü, dözümdən Allaha xoş gəlmə, Allaha xoş gəlmədən ümid yaranır. Ümidimiz də boş çıxır, çünki Allah məhəbbəti bizə verilən Müqəddəs Ruh vasitəsilə ürəklərimizə tökülüb».¹⁷³

“Bu Müqəddəs Ruh kimdir? Dediyniz həmin Məsləhətçidir?”

“Bəli. Allah, Özü Müqəddəs Ruh ilə bizim həyatımıza gəlir. Biz Allahın Müqəddəs Ruhunu qəbul etməliyik və Allahın Ruhuna bizə həqiqət yolunu öyrətməsinə imkan verməliyik. O, bizim kütləşmiş vicdanımızı bərpa edə bilən, bizə yaxşını və pisi öyrədə bilən Həqiqət Ruhudur. Müqəddəs Ruh həyatımıza gəlib bizə yeni ruh verə bilər”.

“Həmm... Əgər mən sizi düzgün başa düşürəmsə, bu bir qədər oğluma dombra-da çalmağı öyrətməyimə bənzəyir. Ona yalnız kitab vermək və ya akkordları tutmaq üçün barmaqlarının yerini göstərmək kifayət deyil. Biz birlikdə çalanda və mən onunla yanaşı olanda o, çox yaxşı öyrənir”.

«Bu yaxşı təsvirdir, Allahın övladı olmaq barədə mən də buna bənzər bir söz demək istəyirdim. Müqəddəs Ruh gələndə, Müjdənin dediği kimi, biz Allahın “qəbul etdiyi” oğullar oluruq.¹⁷⁴ Belə yazılmışdır: «Allahın Ruhunu ilə yönəldilənlərin hamısı Allahın oğullarıdır. Axı siz köləlik ruhunu almadınız ki, yenə də qorxu içində yaşayasınız; övladlıq Ruhunu aldınız. Elə o Ruhun vasitəsilə Allaha “Abba, Ata” deyən nida edirik. Elə Ruh Özünü bizim ruhumuzla birgə şəhadət edir ki, biz Allahın övladlarıyıq. Əgər Onun övladlarıyıqsa, deməli, həm də varisləriyik. Əgər Məsihin izzətinə şərik olmaq üçün Onun çəkdiyi əzablara şərik oluruqsa, Allahın varisləri və Məsihin irs şəriki oluruq».¹⁷⁵ Allah “bunu et, bunu etmə” deyən və Onun istədiyini yerinə yetirmək üçün bizə lazım olan vəsaitləri bizə verməyən valideyn deyil. Həmin güc bizdə yaşayan Allahın Müqəddəs Ruhundan gəlir».

“Beləliklə, biz övladlarımızın düzgün olmasını istədiyimiz kimi, Allah da bizim düzgün olmağımızı istəyir?”

“Düzdür! Bir valideyn kimi biz övladlarımızda düzgün xarakteri və yetkinliyi inkişaf etdirmək istəyirik. Allah da Öz övladları üçün həmin şeyi arzulayır. Fərq ondadır ki, Öz Müqəddəs Ruhunu vasitəsilə Allah bizə düzgün və həqiqi yolla yaşamaq üçün güc verir”.

“Bəs Müqəddəs Ruh həyatımızda hansı dəyişiklikləri yaradır?”

“Bizdə yaşayan Allahın Müqəddəs Ruhu bizə Allahın niyyətində olduğu kimi yaşamağa güc verir ki, təmiz və saf ürəkli olaq. Müjdədə yazılır:

«Mən bunu deyirəm: Müqəddəs Ruha görə həyat sürün, o zaman siz cismani təbiətin ehtirasını əsla icra etməzsiniz. Çünki cismani təbiət Ruha zidd və Ruh cismani təbiətə zidd olanı arzulayır. Onlar bir-birinə qarşı durur ki, siz istədiyinizi etməyəsiz. Amma Müqəddəs Ruhun rəhbərliyi altında olsanız, siz Qanun altında deyilsiniz. Cismani təbiətin əməlləri isə bəllidir. Bunlar cinsi əxlaqsızlıq, murdarlıq, pozğunluq, bütərəstlik, sehrbazlıq, düşmənçilik, münafişə, qısqançlıq, hiddət, özünü göstərmə, nifaq, təfriqələr, paxıllıq, sərxoşluq, eys-ışrət və buna bənzər şeylərdir. Sizə əvvəllər xəbərdarlıq etdiyim kimi indi də xəbərdarlıq edirəm ki, bunları edənlər Allahın Padşahlığını irs almayacaqlar. Müqəddəs Ruhun səmərəsi isə budur: məhəbbət, sevinc, sülh, səbir, xeyirxahlıq, yaxşılıq, sədaqət, həlimlik, nəfsə hakim olmaq. Bu kimi şeylərə qarşı qanun yoxdur. Məsih İsayə məxsus olanlar isə öz həvəs və ehtirasları ilə birlikdə cismani təbiəti çarmıxa çəkdiilər. Madam ki, biz Ruha görə yaşayıyıq, Ruha görə də rəftar edək».¹⁷⁶

“Bəs Müqəddəs Ruh necə bizim Məsləhətçimiz olur?”

“İsa Məsih Məsləhətçi olan Müqəddəs Ruhun bizimlə olacağına söz vermişdi:

“Bununla belə, Mən sizə həqiqəti söyləyirəm: Mənim getməyim sizin xeyrinizədir. Çünki getməsəm, Vəsətətçi yanınıza gəlməz, amma getsəm, Onu sizə göndərəcəyəm. O gələndə günah, salehlik və mühakimə barədə dünyanı ifşa edəcək: günah barədə, çünki Mənə iman etmirlər; salehlik barədə, çünki Atanın yanına gedirəm və daha Məni görməyəcəksiniz; mühakimə barədə, çünki bu dünyanın hökmdarı mühakimə olunub. Hələ sizə söylənəcək çoxlu sözüm var, amma indi bunlar ağılınıza sığmaz. Lakin O – həqiqət Ruhu gələndə sizə hər həqiqətə yol göstərəcək. Çünki heç nəyi Özündən söyləməyəcək, nə eşidirsə, onu söyləyəcək və gələcəyi sizə bildirəcək. O Məni izzətləndirəcək, çünki Mənim olandan götürüb sizə bildirəcək. Atanın hər nəyi varsa, Mənimdir. Buna görə də “Mənim olandan götürüb sizə bildirəcək” söylədim».¹⁷⁷

“Siz demək istəyirsiniz ki, Müqəddəs Ruh bizdə Allahla ünsiyyət yaradır? Onda, əgər Allah müdrikdirsə, Onun Müqəddəs Ruhu vasitəsilə biz də Onun müdriqliyindən istifadə edə bilərik? Yaxşı valideyn olmaq üçün bizə, əlbəttə, müdriklik lazımdır!” Cəsur dedi.

“Bəli. Müqəddəs Ruh bizdə yaşayan və hər vaxt bizimlə olan Məsləhət-

çimizdir. O, heç bir bəşəri valideynin verə bilmədiyini bizə verir. Müdrək valideyn olan Allah bizə göstəriş vermək və bizi Allah ilə yaxın ünsiyyətə aparən Müqəddəs Ruhunu təmin etmişdir. Allah bizi yaratmış və yaxşı valideyn olmağımız üçün bizə istiqamət vermədən bizi tərk etmiş valideyn deyil. Allah vaxtilə peyğəmbərləri öyrətdiyi kimi bizi Öz övladları kimi öyrədir. Həmçinin, Allahın səsini eşidə və Allahın niyyətində olduğu kimi necə yaşamağı bilməyimiz üçün O, Öz Müqəddəs Ruhunu bizə verir. Bu əsl tərbiyənin sirridir”.

Fəsil 9

Türkmənistan: Xalçalar

Qönçənin evindəki qonaq otağında uzun toxucu dəzgahı quraşdırılmışdı. Burada onun anası ənənəvi üslubda xalça toxuyurdu. Onların ailəsi bir neçə nəsildir ki, xalça toxumaqla məşğuldur. Onlar mənə Qönçənin atasının yaratdığı bəzi naxışları qürurla göstərdilər. Onlar satdıqları xalçaların foto-şəkillərini saxlayırdılar. Bunların arasında xalçada şəkli təsvir edilmiş tanınmış siyasətçinin sifariş verdiyi xalça da var idi. Qönçə və onun Universitetdə dərs deyən qızları ilə biz ilk dəfə Almatıda Əl-Farabi Qazax Dövlət Universitetində keçirilən akademik konfransda 1990-cı ildə görüşmüşdük. İndi isə bir çox il keçəndən sonra Türkmənistana səfər etmək imkanım oldu və biz yenə də görüşdük.

Mən xalça toxuyan Qönçənin anasının çalışqanlığına və bacarığına heyran idim.

“Həqiqətən gözəl incəsənət əsəridir” Qönçəyə dedim.

“Bəli, mənim anam bütün ömrü boyu xalça toxuyur”.

“Türkmənistan xalçaları ilə məşhurdur; hər tayfanın özünəməxsus mövzu və nümunələri var. Xalçanın sıra-sıra, yavaş-yavaş böyüdüyünü müşahidə etdikdə belə xalçaların yaradılmasında ifadə edilən dəyərlər barədə fikirləşməyə başladım.

“Əlbəttə, xalça üçün çoxlu ağır iş tələb olunur!” mən qeyd etdim.

“Bəli, belə xalçanı toxumaq üçün çox vaxt lazımdır” Qönçə razılaşdı.

“Xalça siz türkmənlərin çalışqanlığını nümayiş etdirir!” mən söylədim.

«Doğrudan? Mən heç vaxt çalışqan olduğumuzu fikirləşməmişəm!» deyərək Qönçə qeyd etdi, «mən məktəbdə olanda bəzi adamlar Türkmən mədəniyyətinə təkəbbürlə baxaraq bizi “primitiv aborigenlər” adlandırırdılar. Onda mən mədəniyyətimizdə müsbət xüsusiyyətlərin çox olduğunu

hesab etmirdim».

“O adamlar səhv edirlər!” mən nida etdim. “Siz türkmənlərin mədəniyyətində çoxlu xüsusiyyətlər var ki, biz onlara böyük hörmət göstərməli və onlardan öyrənməliyik”.

“Siz bizdən nə öyrənə bilərsiniz?” Qönçə təəccüblə soruşdu.

«Məsələn, nənəniz otağa daxil olanda biz nə etdik? Onu salamlamaq üçün ayağa qalxdıq; bu da hörmət əlamətidir. Tövratda yazılır: “Yaşlıların qarşısında ayağa durun, ağsaqqallara hörmət eləyin. Allahınızdan qorxun. Rəbb Mənəm”.¹⁷⁸ Təəssüf ki, Avropada və başqa yerlərdə yaşayan adamların əksəriyyəti belə adətləri unutmuşdur. Beləliklə, biz sizdən öyrənə bilərik, çünki sizin adətləriniz Allahın standartlarına bizimkindən çox yaxındır».

“Mən heç vaxt fikirləşməzdim ki, avropalılar bizim mədəniyyətimizdən bir şey öyrənə bilər!” Qönçə nida etdi. “Mədəniyyətimizdə müsbət və yaxşı daha hansı xüsusiyyət var?”

Mən xalçanı toxuyan anasına baxdım, sonra dedim:

“Xalça toxuyan ananızın səbrinə baxın. Sizin xalçalarınız zəhmətkeşlik və səbir kimi bəzi ənənəvi dəyərlərinizi ifadə edir”.

“Əlbəttə, sizin adamlarınız da zəhmətkeş və səbirlidir, elə deyilmi?”

“Bəziləri, bəli; bəziləri isə yox. Məncə, hər milliyyətdə bu belədir. Lakin mən fikirləşmirəm ki, Avropada yaşayan adamların bir çoxunun belə gözəl xalçanı düzəltmək üçün lazım olan səbri olar. Xalçanı toxuyan ananızın səbri mənə Süleyman peyğəmbərin təriflədiyi və bizi ona malik olmağa həvəsləndirdiyi gözəl keyfiyyəti əks etdirir”.

“Süleyman peyğəmbər səbir haqqında nə deyir?”

O, çox müdrik sözlər yazmışdı, onlardan bir neçəsi səbir haqqında danışır. Məsələn:

«Gec qəzəblənənin böyük dərrakəsi var, hövsələsizlərdən səfehlik çıxar».¹⁷⁹

«İnsanın ağılı hiddəti ləngidər, başqasının günahını bağışlamaq ona şərəf gətirər».¹⁸⁰

«Səbirlə hökmdarı da inandırmaq olar, şirin dil sümükləri belə, yumşaldar».¹⁸¹

“Görünür, Süleyman peyğəmbərin müdrik sözlərini oxumalıyam!” Qönçə qeyd etdi, “O daha nə yazıb?”

“O həmçinin siz Türkmənlərin öz xalçalarınızla ifadə etdiyiniz başqa dəyərlər haqqında da yazmışdı, məsələn, səylə işləməyin əhəmiyyəti barədə. Bu mövzuda o yazmışdı:

«Tənbəlin əlləri onu yoxsullaşdırar, çalışqanın əli sərvət qazanar. Ağıllı oğul yayda məhsul yığar, biçin vaxtı yatan oğul rüsvay olar».¹⁸²

«Torpağını əkib-becərən doyunca çörək yeyər, qanmaz boş şeylərin ardınca gedər».¹⁸³

«Ey tənbəl, qarışqalara diqqət yetir, onların həyatından ibrət götür. Onların nə başçıları var, nə nəzarətçiləri, nə də hökmdarları. Yayda azuqələrini yığar, biçin vaxtı özlərinə yem toplayarlar. Ey tənbəl, nə qədər yatacaqsan? Nə vaxt yuxudan oyanacaqsan? Bir az da uzanıb yuxuya dalsan, əl-qolunu uzadaraq yatsan, yoxsulluq soyğunçu kimi üstünə gələr, ehtiyac quldur kimi sənə hücum çəkər».¹⁸⁴

“Bəzi türkmənlər Süleyman peyğəmbərdən bir-iki dərs öyrənə bilərdi!” deyər Qönçə qeyd etdi.

“Avropada yaşayan bəziləri və başqa adamlar da həmçinin!” mən əlavə etdim.

“Bilirsiniz, əvvəllər heç vaxt xalçalarımızın yaradılması üçün tələb olunan dəyərlər haqqında fikirləşməmişdim”. Qönçə davam etdi, “Xalçalar daha nəyi əks etdirir?”

“Məncə, siz də bunu təsdiq edə bilərsiniz, xalça düzgünlüyü də nümayiş etdirir, çünki əgər bir səhv olarsa, o aşkar görünəcək və bunu gizlətmək qeyri-mümkündür!”

Qönçə istehza ilə güldü. “Bəli, məncə siz düz deyirsiniz! Məhz buna görə biz gərgin işləyirik, çünki səhv etmək istəmirik! Mən güman edirəm ki, Süleyman peyğəmbər düzgünlük haqqında da yazmışdı, eləmi?”

“Olduqca çox yazıb. Siz onun bəzi müdrik sözlərindən eşitmək istəyirsiniz?”

“Bəli, lütfən”.

“Düz söz əbədi yaşar, yalanın ömrü az olar”.¹⁸⁵

«Doğru şahid canları qurtarar, yalançı şahid hiylə qurar».¹⁸⁶

«Rəbb yalançı dilə ikrah edər, həqiqəti yerinə yetirənlərdən isə razı qalar».¹⁸⁷

«Saleh adamın dili padşahları razı salar, onlar düz danışanı sevər».¹⁸⁸

“Mən yalan dodaqlara nifrət edən Allahla düzgün dodaqlarda məm-

nunluq alan padşahlar arasında paralellik görürəm” Qönçə qeyd etdi.

“Əminəm, siz düz deyirsiniz, əgər padşahlar düz dodaqlardan məmnunluq alırsa, gör padşahların Padşahı olan Allah necə!”

“Xalçalarımız mədəniyyətimizdə olan daha hansı müsbət keyfiyyətləri əks etdirir?”

“Ən çox aşkar göstərdiyini – yaradıcılığı hələ xatırlatmamışıq”.

“Düz deyirsiniz, xalça toxumaq üçün böyük yaradıcılıq tələb olunur. Naxışlar çox diqqətlə işlənmişdir”.

“Sizcə, insanların yaradıcılığı haradan gəlir?”

“Bilmirəm. Ola bilsin ki, bu onların təbiətlərinin bir hissəsidir, daxiləndir”.

«Hamımız müxtəlif yollarla yaradıcı ola bilərik. İnsan yaradıcılığı bizi xəlq edən Allahdan gəlir. İcazə verin Tövratda Allahın bəşəriyyəti necə yaratması barədə danışım. Belə yazılıb: «Sonra Allah dedi: “Öz surətimizə və bənzərimizə görə insanı yaradaq. Qoy o, dənizdəki heyvanlara, göydəki quşlara, yerdəki heyvanlara, bütün yer üzünə və yerdə sürünən canlıların hamısına hökmrənlik etsin»». ¹⁸⁹ İnsan yaradan Allahın surətində xəlq edilib. Məhz buna görə biz yaradıcı ola bilərik. Məhz buna görə biz xalça toxumaq kimi yaradıcılıq işindən ləzzət alırıq».

“Amma bəşəriyyət Allahın surətində ola bilməz! Allah bizdən çox fərqlidir və çox böyükdür! Siz Allaha bənzədiyimizi deyə bilməzsiz!”

«Düz deyirsiniz ki, biz Allahdan tam fərqliyik. Allah tanıdığımız heç bir şey və ya heç bir kəslə müqayisə edilə bilməz, çünki bunların hamısı yaradılan şeylərdir, Allah isə daha böyükdür. Lakin biz bu ayələri Tövratda sonrakı ayələrlə müqayisə etsək, mənasını daha yaxşı başa düşə bilərik. Orada yazılır: «Adəmin nəsil tarixçəsi belədir. Allah insanı yaradanda onu Öz bənzərinə görə yaratdı. Allah onları kişi və qadın olaraq yaratdı, onlara xeyir-dua verdi və yaratdığı gün onları “insan” adlandırdı. Adəmin yüz otuz yaşı olanda özünə bənzər, öz surətində bir oğlu oldu və adını Şet qoydu». ¹⁹⁰

“Başqa sözlə, oğul atasının bəzi keyfiyyətlərini əks etdirdiyi kimi, bəşəriyyət də yaradan Allahın keyfiyyətlərinin bəzilərini əks etdirir. O keyfiyyətlərdən biri də yaradıcılıqdır”.

“Mən bunu əvvəllər heç vaxt fikirləşməmişdim”.

«Tövrat öyrədir ki, Allah Öz məqsədlərini yerinə yetirmək üçün Onun

adamlarına xüsusi yaradıcılıq ənamı verə bilər. Məsələn, Allah Musa peyğəmbərə dedi: «Musa İsrail övladlarına dedi: “Baxın Rəbb Yəhuda qəbiləsindən Xur oğlu Uri oğlu Besaleli adı ilə çağırır Allahın Ruhu ilə hikmət, dərrakə, bilik və hər cür məharətlə doldurmuşdur ki, o, qızılla, gümüşlə, tuncla işləməyi bacarsın, daş-qaş yonsun, ağac oysun, hər cür məharətlə bacarıq göstərə bilsin. Rəbb onun və Dan qəbiləsindən olan Axisamak oğlu Oholiavin ürəklərinə başqalarını öyrətmək bacarığını qoymuş, ürəklərini hikmətlə doldurmuşdur ki, oymaçılıq, naxışçılıq, bə-növşəyi, tünd qırmızı və al rəngli iplikdə və incə kətanda naxış tikməsi, toxuculuq – hər cür sənəti bacara bilsinlər».¹⁹¹

“Beləliklə, əgər Allah bizi yaradıcılıqla yaratdısa, yaradıcılığın məqsədi nədir?” deyər Qönçə soruşdu.

“Allahın bizim üçün arzuladığı işləri yerinə yetirmək üçün!” mən cavab verdim, sonra bunu yazan Müjdənin sözlərini göstərdim:

“Özünü Allaha sınaqdan keçmiş, həqiqət kəlamını doğruluqla işlədən alnıaçıq bir işçi kimi təqdim etməyə çalış”.¹⁹²

Qönçə bir müddət susdu, anasının xalça üzərindəki işinə diqqətlə baxdı. Bir müddətdən sonra o dedi: “Nə üçün müəllimlərimizin heç birindən heç vaxt eşitməmişdim ki, biz yaradıcı ola bilərik, çünki yaradıcılıq Allahı əks etdirir? Bu kişilərə aid olduğu kimi, qadınlara da aiddir?”

«Əlbəttə! Allah Öz surətində bəşəriyyəti yaradanda aşkar bəyan edildi: “onları kişi və qadın olaraq yaratdı”. Allah ananızın və sizin yaradıcılığınızı atanızın yaxud ərinizin yaradıcılığı qədər qiymətləndirir».

“Başqa peyğəmbərlər də Allahın yaradıcılığı barədə danışıb?”

“Sizin adamlarınızın bütün ənənəvi dəyərlərinin mükəmməl nümunəsi İsa Məsihdır. Yaradıcılıq baxımından Ondan üstünü ola bilməz, çünki Onun barəsində yazılıb: «Görünməz Allahın surəti və bütün yaradılış üzərində ilk doğulan Odur. Çünki göylərdə və yerdə olan, görünən və görünməyən hər şey – taxtlar, ağalar, başçılar, hakimlər Onda yarandı. Nə varsa, Onun vasitəsilə və Onun üçün yarandı. Hər şeydən əvvəl var olan Odur və hər şey Onda bərqərar olur».¹⁹³

İsa Məsih haqqında başqa hissə belə bəyan edir: «Başlanğıcda Kəlam var idi. Kəlam Allahla birlikdə idi. Kəlam Allah idi. O, başlanğıcda Allahla birlikdə idi. Hər şey Onun vasitəsilə yarandı və yaranan şeylərdən heç biri Onsuz yaranmadı».¹⁹⁴

«”İsa Məsih Allahın Kəlamı idi?” Qönçə nida etdi, “mən eşitmişəm ki,

dindar müsəlmanlar İsa Məsihi “Allahın Kəlamı” adlandırır. O, yaratma gücünə belə malikdirmi?»

Başlanğıcda Allah sözləri dedi və hər şey yaradıldı. Lakin İsa Məsih Yaradan Allahın surətini o qədər mükəmməl əks etdirir ki, Allah bizi Onun vasitəsilə yaratdı. Müqəddəs Kitabda belə yazılıb: «Çünki biz Allahın yaratdığı əsərlərik, əvvəlcədən hazırladığı yaxşı əməllərinə görə həyat sürmək üçün Məsih İsada yaradıldıq».¹⁹⁵

“Mən İsa Məsihin bu adını əvvəllər heç vaxt başa düşmürdüm. İndi isə mənə aydındır”.

Qönçənin anası toxuma işini dayandıraraq bizim söhbətimizə qulaq asırdı. İndi o sual verdi: “Siz dediniz ki, Allah bizim zəhmətkeş və səbirli olmağımızı istəyir. İsa Məsih nə iş görür?”

Müjdədə yazılıb: «Allah Nazareti İsanı Müqəddəs Ruhla və qüdrətlə məsh etdi. İsa xeyirxahlıq edərək hər yanı gəzib iblisin təzyiqinə məruz qalanların hamısını sağaltdı. Çünki Allah Ona yar idi».¹⁹⁶ O Öz möcüzələri haqqında Öz “işləri” kimi danışdı, amma Onun möcüzələrdən daha böyük edəcəyi işi var idi. Onun ən böyük işi bizim layiq olduğumuz cəzanı Öz üzərinə götürmək ilə bizim xilasımızı tamamlamaq idi.

“Bəli” Qönçə qeyd etdi, “Quran da İsa Məsihin böyük möcüzələr etdiyini deyir. Həmçinin İsa Məsihin ölümləri dirildə bildiyini və ya həyatı olmayanlara həyat verə bildiyini demirmi?”¹⁹⁷

«Allah bəşəriyyəti yaratdı və Adəmə həyat nəfəsini üfürüb verdi ki, o yaşaya bilsin” mən cavab verdim “və siz düz deyirsiniz ki, İsa Məsih ölümləri dirildə bilirdi. Lakin adamlar Ondən “Allahın işlərini etmək üçün biz nə etməliyik?” sualını verəndə İsa Məsih cavab verdi: “Allahın istədiyi iş budur: Onun göndərdiyi Şəxsə iman edin”».¹⁹⁸

“Öz işini yerinə yetirməkdə İsa biz türkmənlər kimi səbirli idimi?” Qönçənin anası soruşdu.

İsa Məsih hətta əzabda belə, böyük səbir nümayiş etdirdi. Əslində, Onu yalan ittiham edənlər Onun nə üçün sakit qaldığını başa düşə bilmirdilər. Çarmıxa çəkilməzdən əvvəl O, döyülməklərə, acı sözlərə, rişxəndlərə, təhqirlərə və s. səbirlə dözdü. Mən fikirləşirəm ki, Onun səbir nümunəsi əslində bir neçə əsr əvvəl Yeşaya peyğəmbərin İsa Məsih haqqında yazdığı Yazının icrasındır: «Ona zülm etdilər, o iztirab çəkdi, amma ağzını açmadı. Kəsilməyə aparılan quzu kimi, qırxımçıların qabağında dilsiz qoyun kimi ağzını açmadı».¹⁹⁹

“Mən eşitmişəm ki, O, çarmıxda dəhşətli ölümə məruz qaldı” Qönçə şərh etdi.

Ayağımızın altındakı xalçaya baxdım və künc tərəfdə təpənin üzərində üç çarmıxı xatırladan naxış gördüm. Bu mənə İsa Məsihin sağında və solunda, iki nəfərin arasında çarmıxda öldürüldüyü mənzərəni xatırlatdı.

“Xalçanızdakı bu mövzuya baxın!” mən dedim, “Bu naxış İsa Məsihin öldürüldüyü təpənin üstündəki üç çarmıxa bənzəyir!» Sonra mən Müjdədən bu sözləri oxudum: «İsa ilə birlikdə iki cinayətkar da edama aparılırdı. Kəllə adlanan yerə gələndə orada Onu və cinayətkarları – birini sağında, birini də solunda çarmıxa çəktilər. Amma İsa deyirdi: “Ata! Onları bağışla, çünki nə etdiklərini bilmirlər”. Onlar püşk ataraq paltarlarını aralarında bölüşdürdülər».²⁰⁰

“Mən heç vaxt mövzunun İsa Məsih ilə əlaqəli olduğunu fikirləşməmişdim” Qönçə qeyd etdi, “amma o buradadır, düz ayaqlarımızın altında!”

«“Əcdadlarımız İsa Məsihi sevirdi” Qönçənin anası qeyd etdi, “və ehtimal var ki, məhz buna görə bu gün bəzi türkmənlər bir-birinə deyirlər: “Allah səninlə yanaşı getsin”».

«Bəli, türkmənlərdə belə ifadə var» Qönçə izah etdi, “amma daha dəqiq desək, mənası belədir: “Allah sənə yar olsun”. Türkmən dilində bu belədir: “Xudai yar bölsün” ya da “Xudai yarın bölsün”. Biz yeni işə başlayan və ya vacib işin dalınca gedən adamlara xoş arzularımızı bildirmək istəyəndə bu ifadədən istifadə edirik».

“Çox gözəl xeyir-duadır” mən cavab verdim, “Allah həmçinin sizinlə də yanaşı getsin”.

Fəsil 10

Türkmənistan: Kalım

Qönçənin dostlarından biri Keiyik adlı həkimdir. Onun xahişi ilə mən onun üçün İngilis dilində mütəxəssis üçün tibbi sorğu kitabı özümlə gətirmişdim. Nəticədə mən yalnız Keiyiklə deyil, həmçinin onun əri, uşağı, eləcə də, valideynləri və kiçik bacıları ilə də tanış oldum. Bir gün mən həkimin valideynləri Qurban və Maralın evinə yeməyə dəvət olundum.

Biz yerdə oturmuşduq, bəzilərimiz döşəkcələrdə, bəzilərimiz isə zəngin və rəngarəng naxışlı qalın xalçada oturduq. Qurban yanımda oturmuşdu. O biri tərəfdən onun böyük qızı Keiyik və onun əri, onların bir yaşlı oğlu anasının qucağında idi. Qurbanın həyat yoldaşı və onun üç qızı otağa girib-çıxırdılar, arada bizimlə yemək yeməyə əyləşir, çox vaxt isə mətbəxə yemək hazırlamaq üçün gedir və sonra yeməyi xalçanın üstünə salınan süfrəyə gətirirdilər.

Söhbətimiz çox mövzuya toxundu, əsasən Türkmənistan və Avropadakı həyat haqqında idi. Qurban Avropanı cənnət kimi təsəvvür edirdi və işsizlik, cinayət problemləri və s. məlumatlar verməyimə baxmayaraq, onu bu xəyaldan ayırmaq çətin idi. Qurban bu problemləri nəzərə almırdı: «Bunların hamısı Türkmənistanda da var, amma mən yenə də fikirləşirəm ki, Avropada həyat daha yaxşıdır».

“Sosial münasibətlərin keyfiyyəti Türkmənistanda olduğu qədər yaxşı deyil”, mən irad tutmaqda davam edirdim, “məsələn, ətrafınızda ailəniz var, qızınız və kürəkəniniz öz övladları ilə tez-tez sizə baş çəkirlər. Avropanın şəhərlərində isə belə ailə yığıncaqları çox vaxt olmur. Mən fikir verirəm ki, burada Aşqabadda və Orta Asiyanın başqa hissələrində, hətta Rusiyada, adamlar zəng edib tez-tez qonşularına və ya qohumlarına baş çəkirlər, ola bilsin ki, mətbəx masasının ətrafında oturub söhbət edirlər. Müqayisədə Frankfurt, London, yaxud Dublində bunlar çox az baş verir.

Burada siz sosial münasibətləri və dostluğu çox dəyərləndirirsiniz. Fikirləşirəm ki, bu çox vacibdir. Müqayisədə Avropada yaşayan adamlar daha çox tənhadır, daha çox ailə dağılır”.

Qurban qərara aldı ki, başqa mövzunu qaldırmağın vaxtı gəldi.

“Onda nə üçün türkmən qadınla evlənmirsiniz?” qəfildən o soruşdu.

Bu sual mənə çaşdırdı, çünki Qurban arvadımın və beş uşağımın olduğunu bilirdi. Mən otağın ətrafına baxdım. Qurbanın gözəl kiçik, ola bilsin ki, 18 yaşlı qızı otağa yemək gətirirdi. Atasının sualını eşidəndə üzü qıpqırmızı qızardı. Gözlərini gizlədib boşqabı tez yerə qoydu və mətbəxə keçdi.

“Mənim artıq həyat yoldaşım var” deyər cavab verdim, amma orada olan hər kəs artıq bunu bilirdi.

“Eybi yoxdur, birini də al!” Qurban cavab verdi “Türkmənistanda siz dörd arvad ala bilərsiniz. Gəl burada yaşa, bizim türkmən qızlarımızdan biri ilə evlən”.

“Mən bunun indi yox, keçmişdə belə olduğunu elə düşünürdüm. Mən eşitmişdim ki, hal-hazırda hökumət rəsmən yalnız bir arvadı tanıyır”.

“Adamlar hökumətin dediyini həmişə etmir! Əslində, ikinci arvadınız varsa, heç kim etiraz etmir”.

“Mən fikirləşirəm ki, həyat yoldaşımın olduqca güclü etirazları olardı!” cavab verdim.

Başqa mövzuya keçmək üçün yol axtararaq əlavə etdim: «Bundan başqa, mən güman edirəm ki, gəlinin ailəsi hələ kalıma bərabər nəyisə gözləyəcək. Mən Özbəkistanda olanda eşitdim ki, Özbək kişi evlənmək üçün istədiyi qızın valideynlərinə 500 dollar və müxtəlif hədiyyələr verməlidir. Başqa ailədə, Özbəkistanın bir başqa yerində kalım bir neçə il əvvəl 100 dollar və başqa hədiyyələr idi. Mən həmçinin Özbəkistanda bir kişidən eşitmişdim ki, iyirmi inəyin dəyərinə bərabər olan kalım və yaxın qohumlara hədiyyələr verməli oldu. Özbəkistanda başqa bir adam hədiyyələr verdi və gələcək arvadının universitet təhsili üçün pul ödəyəcəyi barədə müqavilə imzaladı”.

“Siz mövzu ilə əməlli-başlı maraqlanırsınız ki!” Qurban şərh etdi, “amma hər halda mən müasir atayam, qızlarımdan biri ilə evlənmək istəyən kişidən kalım tələb etməyəcəyəm. Amma mənim kiçik qızım oxumuşdur və çox cazibədardır, əgər mən onun üçün kalım istəsəydim, beş-on min dollar kalım istəyərdim”.

Mən söhbəti özümdən kənarlaşdırmaq istədim.

“Bəs bu gün kalım haqqında nə fikirləşirsiniz?” mən soruşdum, “bəziləri deyirlər ki, bu qədim adətləri saxlamaq vacibdir, başqaları isə onu daha vacib olmayan köhnə ənənə hesab edir, çünki cütün xoşbəxtliyi ondan asılı deyil. Siz nə fikirləşirsiniz?”

Qurban belə asanlıqla fikrindən dönməyə hazır deyildi.

«Mən düşünürəm ki, burada daha dərin məsələ var» o cavab verdi, «çünki ən vacib olan “Mənim ərim kim olacaq?” və ya “Mənim arvadım kim olacaq?” suallarıdır. Hər bir gənc özünə bu sualı verir. Valideynlərin bəziləri də belə sual qarşısında qalırlar: “Oğlum üçün yaxşı həyat yoldaşını necə tapım?”, yaxud “Qızıma kim yaxşı ər olacaq?” Çünki bunlar həyatımızda qəbul etdiyimiz ən vacib qərarlara aiddir. Kalım ikinci dərəcəli məsələdir».

“Siz düz deyirsiniz” mən cavab verdim, “məhz buna görə bizə müdriklik lazımdır. İnsan nikaha tələsməməlidir, çünki bu fəlakətə çevrilə bilər. Ailə qurmaqdan ötrü düzgün şəxsi tanımaq üçün bizə müdriklik lazımdır. Lakin biz müdrikliyi haradan alırıq? Mən əminəm, siz bilirsiniz ki, müdrikliyin mənbəyi Allahdır. Süleyman peyğəmbər yazmışdı: «Çünki hikmət yaqutdan qiymətlidir, insanın könlü istəyən şeylər ona tay deyil».²⁰¹

«Ah, bəs biz müdrikliyi necə alırıq?” Qurban soruşdu, “Biz bu şeylər haqqında praktiki olmalıyıq!”

«Cavab Allahın Müqəddəs Kitabında verilir: «Əgər sizlərdən birinin müdrikliyi çatışmırsa, hər kəsə səxavətlə və məzəmmət etmədən verən Allahdan diləsin və ona veriləcək. Amma qoy heç şübhə etmədən, imanla diləsin. Çünki şübhə edən adam küləyin qaldırdığı və hərəkətə gətirdiyi dəniz dalğasına bənzəyir. Qoy belə adam düşünməsin ki, Rəbdən bir şey alacaq. O qərarсыzdır, heç bir yolunda sabit deyil».²⁰² Allahdan müdrikliyi almaq üçün biz hər şeydən əvvəl Allaha qulaq asmalıyıq və bizə həqiqət yolunu göstərmək üçün Ona imkan verməliyik. Süleyman peyğəmbər həmçinin yazmışdı: «Rəbb qorxusu hikmətin başlanğıcıdır, Müqəddəsi tanımaq idraklı olmaqdır».²⁰³

«Amma müdrik adama həm müdriklik, həm də arvad lazımdır!» deyərək Qurban etiraz etdi.

«Bəli, amma ağıllı adam bilir ki, Allahın ona seçdiyi həyat yoldaşı onun üçün mükəmməl həyat yoldaşdır!»

«Süleyman peyğəmbərdən sitat gətirməyi xoşladığınızı bilirəm. Əslin-

də, mən də onun hikmətli sözlərini oxuyuram və mən də xoşladığım bir sözlə bölüşmək istəyirəm: «Arvad alan uğur qazanar, Rəbbin razılığına alar».²⁰⁴

«Bəli, düzdür, Allah hər şeyi Yaradandır və buna görə də hamının atasıdır. Yaxşı bir ata kimi qızınıza yaxşı ər istəyirsiniz, eləcə də Allah hər birimizə çox uyğun olan həyat yoldaşı istəyir. Məhz buna görə İsa Məsih dedi: «Beləliklə, “Nə yeyəcəyik?”, “Nə içəcəyik?” və ya “Nə geyəcəyik?” deyər qayğı çəkməyin. Çünki bütpərəstlər bütün bu şeyləri axtarırlar. Doğrudan da, Səməvi Atamız bütün bunlara ehtiyacınız olduğunu bilir. Ona görə də siz əvvəlcə Allahın Padşahlığını və Onun salehliyini axtarın. Onda bunların hamısı sizə əlavə olaraq veriləcək».²⁰⁵

«Mən qəbul edirəm ki, yemək-içməyimizi bizə Allah verir, amma O, həyat yoldaşını bizə necə verir?»

«Keçmişdə türkmən valideynlər öz övladlarının nikahlarını təşkil etdikləri kimi, bu gün bizə gündəlik ehtiyac duyduğumuz qida və sığınacaq verən Səməvi Atamız da Öz övladlarının hər biri üçün müvafiq köməkçini də verəcək. Bilirsiniz İbrahim peyğəmbər oğlu İshaq üçün həyat yoldaşını necə tapdı?»

«Xeyr. Mən Süleyman peyğəmbərin hikmətli sözlərini oxumuşam, amma orada İbrahim peyğəmbər haqqında heç nə görmədim».

«Hekayə Süleyman peyğəmbərin hikmətli sözlərində deyil, Tövratdadır. Hekayəni sizə danışmağımı istəyirsiniz?»

«Biz türkmənlər hekayə eşitməyi həmişə xoşlayırıq!»

Mən başladım: «İbrahim peyğəmbər sizdən və məndən çox yaşlı idi. Ahıl yaşlarında Allah peyğəmbərə oğul verdi. Yaxşı valideyn kimi, peyğəmbər oğlunun yaxşı həyat yoldaşı olacağına əmin olmaq istədi. Lakin o, oğlunun bütələrə sitayiş edən qadın ilə evlənməyini istəməirdi, çünki o bilirdi ki, nikahda ər-arvadın eyni inamının olması vacibdir. Beləliklə, o öz xidmətçisinə dedi: «göyün və yerin Allahı Rəbbin adına mənə and iç ki, oğluma aralarında yaşadığım Kənanlıların qızlarından arvad almayaçaqsan, ancaq mənim ölkəmə, qohumlarıma yanına gedib oğlum İshaq üçün arvad alacaqsan».²⁰⁶

Özü ilə on dəvə, çoxlu hədiyyə götürən peyğəmbərin xidmətçisi İbrahim peyğəmbərin qohumlarının yaşadığı şəhərə uzun səfərə getdi. Orada o ona bələdçilik etmək üçün Allaha dua etdi. «Ya Rəbb, ağam İbrahimin Allahı, yalvarıram, bu gün işimi avand elə və ağam İbrahimə xeyirxah-

lıq göstər. Mən bu bulağın yanında dururam; şəhər sakinlərinin qızları su çəkmək üçün buraya gəlirlər. Qoy elə olsun ki, mənim “xahiş edirəm, səhəngini endir, su içim” deyəcəyim və mənə “özün də iç və dəvələrinə də verim” söyləyəcək qız qulun İshaq üçün təyin etdiyin arvad olsun; bundan bilərəm ki, ağama xeyirxahlıq edirsən». O, duasını bitirməmişdi ki, İbrahim qardaşı Naxorun arvadı Milkadan doğulan oğlu Betuelin qızı Rivqa çiyində səhəng gəldi.²⁰⁷

«Nökər onun qabağına qaçıb dedi: «Xahiş edirəm, səhəngindən mənə bir az su ver, içim». Qız dedi: «Ağam, buyur iç». Qız tez səhəngini əli üstünə endirdi və ona su verdi. Ona su verəndən sonra dedi: «Dəvələrin üçün də su çəkim, içib doysunlar». Qız tez səhəngini təknəyə boşaltdı, su çəkmək üçün cəld quyunun yanına qaçdı və nökrin bütün dəvələri üçün su çəkdi».²⁰⁸

«O, duasını bitirməmişdi ki, İbrahim qardaşı Naxorun arvadı Milkadan doğulan oğlu Betuelin qızı Rivqa çiyində səhəng gəldi. Qız görünüş-cə çox gözəl idi və hələ bakirə idi. O, bulağa endi və səhəngini doldurub yuxarı qalxdı».²⁰⁹

Qocalığında İbrahimə İshaq verildiyi kimi, peyğəmbərin qardaşı oğlunun qızı onun ən yaxın qohumunun qızı idi. Allah ona ən müvafiq gəlin seçmişdi!

Lakin biz Allahın iradəsini yerinə yetirməyə hazır olmalıyıq. Rebekka İshaq ilə görüşməmişdi, amma xidmətçi gəlişinin məqsədini izah edəndən sonra o, Allahın verdiyi əlamətlərə riayət etməyə hazır idi.

«Rivqanı çağırıb ona dedilər: «Bu adamla gedirsənmi?» O da «gedirəm» dedi».²¹⁰

Peyğəmbərin xidmətçisi həmçinin “...qızıl-gümüş şeylər və paltarlar çıxarıb Rivqaya verdi. Onun qardaşına və anasına da qiymətli şeylər bağışladı».²¹¹

«Ah, o da biz türkmənlər kimi ailəyə kalım verdi!» Qurban qeyd etdi.

«Bəli! Bu yalnız türkmənlərdə deyil! Bu daha çox Şimali Qafqazda yaşayan tanışlarımız qaraçaylılar cütlüyünün söylədiyi kimidir. Onlar mənə dedilər ki, onlarda heç bir kalım ödənilmir, amma oğlanın valideynləri gəlinə cavahirat və gözəl geyimlər verir».

«Bizim də adətlərimiz Tövratda təsvir edilir! Beləliklə, Allah belə ənənələrə qarşı deyil?»

«Doğrudan da, biz İbrahim peyğəmbərin oğlu üçün həyat yoldaşı tap-

maq istəyəndə gəlinin ailəsinə qiymətli hədiyyələri vermək istədiyi barədə Tövratda oxuyuruq. Lakin peyğəmbərin nəvəsi Yaqub başqa cür hərəkət etdi. Pul və ya maddi hədiyyələr əvəzinə, o, sevdiyi qız ilə evlənmə bilməsi üçün yeddi il ərzində qayınatası üçün işlədi. Sonda o əslində on dörd il işlədi, çünki onun qayınatası Yaqubun onun qızlarının hər ikisi ilə evlənməsinə təkid etdi. Bu özünü, öz vaxtını və enerjisini qurban verməkdir. Pul və ya başqa maddi hədiyyələrin verilməsi ilə ifadə edilən məhəbbətə nisbətən belə qurban ilə insan daha dərin məhəbbəti ifadə edir».

«Mən bunun doğru olduğunu güman edirəm» Qurban razılaşıdı, «Nəhayət, bizim pulumuz da müəyyən mənada bizim üçün işlədiyimiz vaxt və enerjini təmsil edir. Bu gəlini «almaq» deyil, bizim enerji və vaxtımızı verməyimiz deməkdir».

«Allah da bizə Öz məhəbbətini belə göstərir. Allah bizim hər birimizi elə sevir ki, Özünü bizə tam verməyə hazırdır. Allah Öz məhəbbətini Yaqub peyğəmbərdən daha böyük yolla göstərir».

«Ah, amma Allah evlənmir, beləliklə, bu kalımın ödənməsinə bənzəmir!»

«Düzdür, Allah evlənmir, amma bilərsiniz nə? Əslində Allah Səmada çox gözəl bir toy ziyafəti hazırlayır. Bilirsiniz gəlin kimdir?»

«Xeyr! Səmada gəlin kim ola bilər?»

«Biz! Allah bizim hər birimizi sevir, həm kişiləri, həm də qadınları və bizim toy üçün normal hesab etdiyimiz bayram ilə Cənnətdə bizi salamlamaq istəyir. Lakin o toy çox bahalı kalımsız deyil».

«Siz demək istəyirsiniz ki, Allah da kalım ödəyir? İbrahim peyğəmbərin xidmətçisi onun oğlu üçün gəlin tapanda ödədiyi kimi?»

«Bəli!»

«Bəs, Allah kalım üçün nə verir?»

«Allahın kalımı İbrahim peyğəmbərin və ya Yaqub peyğəmbərin kalımından da böyükdür. Allahın kalımı çox bahalıdır, burada çox böyük qurban var. Allah bizi o qədər sevir ki, Ona ən yaxın Olanı, mükəmməl, təmiz və müqəddəs olan Şəxsi qurban verir. Allahın kalımı İsa Məsihin Özüdür!»

«İsa Məsih? Şəxs? Hətta peyğəmbər? Nə demək istəyirsiniz?»

«Belə yazılıb:

“Bildiğiniz kimi, siz ata-babalarımızdan irs olaraq aldığımız puç həyat

tərzindən qızıl ya gümüş kimi fani şeylərlə deyil, qüsursuz və ləkəsiz quzuya bənzəyən Məsihin qiymətli qanı bahasına satın alınmışınız”.²¹²

Allahın verdiyi kalımın səbəbi – bizə olan çox dərin məhəbbətdir. Allah bizi elə sevdi ki, heç vaxt günah işləməmiş Şəxsi, İsa Məsihi qurban vermək istədi ki, sizin və mənim kimi Allah ilə yaşamağa ixtiyarı olmayan adamlar cənnətə gələ bilsinlər”.

İsa Məsih Özü haqqında dedi:

“Heç kəsin məhəbbəti dostları uğrunda canını qurban verən adamın məhəbbətindən üstün ola bilməz. Əgər sizə əmr etdiyim şeylərə əməl etsəniz, siz Mənim dostlarımsınız”.²¹³

“Nə? İsa Məsihin dostu? Allahın dostu? Bu necə mümkündür?»

Müjdə İsa Məsihə Rəbb və Xilaskar kimi inanan adamlar barədə yazır:

“Amma Xilaskarımız Allah xeyirxahlığını və insana olan sevgisini açıq göstərdiyi zaman bizim salehliklə etdiyimiz əməllərlə deyil, Öz mərhəmətinə görə bizi xilas etdi. Bunu bizi yumaqla, yəni Müqəddəs Ruhun bizi yenidən doğuzdurub təzələməsi ilə etdi. Allah Xilaskarımız İsa Məsih vasitəsilə üzərimizə bol-bol Müqəddəs Ruhu tökdü ki, Onun lütfü ilə saleh sayılıb ümidimiz olan əbədi həyatın varisi olaq”.²¹⁴

«Onun mərhəməti ilə?» Qurban hələ də düşünürdü, «Xeyirxah əməllərimizə görə yox? Bəli, Allahın mərhəmətli olduğu barədə eşitmişdim. Allahın kalımı, əlbəttə, mən evlənəndə valideynlərimin və həyat yoldaşımın valideynlərinə verdiyimiz kalımdan daha böyükdür!»

«Həmin kalımı ödəməyiniz həyat yoldaşınızla sizin öz münasibətinizə də müəyyən mənada təsir göstərir. Eyni ilə, siz fikirləşmişiniz ki, Öz kalımında göstərdiyi Allahın məhəbbəti ailələrimizdəki münasibətlərə təsir göstərir?»

Müjdədə həmçinin yazılıb:

«Ey ərlər, Məsih imanlılar cəmiyyətini sevib onun uğrunda Özünü fəda etdiyi kimi siz də arvadlarınızı sevin. Məsih bunu ona görə etdi ki, cəmiyyəti su ilə yuyub kələmlə təmizləyərək təqdis etsin və beləcə onda ləkə, qırıxıq yaxud başqa qüsurlardan izzətli şəkildə, müqəddəs və nöqsansız olaraq Öz hüzuruna çıxarsın. Ərlər də eyni şəkildə arvadlarını öz bədənləri kimi sevməlidirlər. Arvadını sevən özünü sevir. Çünki heç kim heç zaman öz vücuduna nifrət etməz. Əksinə, Məsih cəmiyyətə yanaşdığı kimi onu bəsləyib qayğısına qalar. Axı biz Onun bədən üzvləriyik. «Buna görə də kişi ata-anasını tərkdən arvadına qovuşacaq və ikisi bir bədən ola-

caq». Bu sirr böyükdür, mən bunun Məsihə və cəmiyyətə dəxli olduğunu söyləyirəm. Sizə gəlincə, qoy hər kəs öz arvadını özü kimi sevsin, arvad isə ərinə ehtiram etsin».²¹⁵

«İnsan məhəbbəti, hətta ər-arvad arasında olan məhəbbət Allahın bizə olan mükəmməl məhəbbətinin tutqun ifadəsidir. Allahın məhəbbətini bilən hər şəxs öz nikahını zənginləşdirə bilər; Allahın məhəbbəti ər-arvad arasında olan məhəbbətə çevrilə bilər. Müjdədə yazılıb:

«Ey sevimlilər, bir-birimizi sevak, çünki məhəbbət Allahdandır. Sevən hər kəs də Allahdan doğulub və Allahı tanıyır. Sevməyən kəs Allahı tanımır, çünki Allah məhəbbətdir... Biz Allahın bizə olan məhəbbətini anlayıb buna inandıq. Allah məhəbbətdir. Kim məhəbbətdə qalarsa, Allahda qalar, Allah da onda qalar. Məhəbbət bizdə ona görə kamil oldu ki, qiyamət günündə cəsərimiz olsun. Çünki Məsih necədirsə, biz də bu dünyada eləyik. Məhəbbətdə qorxu yoxdur, əksinə, kamil məhəbbət qorxunu qovur. Çünki qorxu cəzaya aiddir, qorxan insan məhəbbətdə kamil deyil. Biz sevirik, çünki öncə O bizi sevdi».²¹⁶

«Allah məhəbbətdir? Siz məhəbbət dediniz?» Qurban soruşdu, «Allahın məhəbbət olması mənim əvvəllər heç vaxt ağıma gəlməzdi, amma Allahın mərhəmətli olduğunu bilirəm. Əgər Allah məhəbbətdirsə, bu, əlbəttə, Allahın sevdiyi başqa adamlarla davranışımıza təsir göstərəcək».

«Bəli, siz düz deyirsiniz. Bilirdinizmi Allah hər birimiz üçün çox xüsusi köməkçi hazırlamışdır?»

«Siz bizim arvadlarımızı nəzərdə tutursunuz?»

«Yalnız arvadları deyil, həmçinin ərleri də! Lakin Allah hər birimizi nadir yaratdı və Onun bizim üçün planlaşdırdığı həyatı bizimlə yaşamağa nadir həyat yoldaşı da yaratdı. Allah birinci adam olan Adəmi yaradandan sonra dedi: «Rəbb Allah yenə dedi: “İnsanın tək olması yaxşı deyil, Mən ona münasib olan bir köməkçi yaradacağam»».²¹⁷

Allahın Adəmə verdiyi xüsusi köməkçi ilk qadın Həvva idi. Lakin biz Allahın onu sevən və onun iradəsini yerinə yetirmək istəyənlərə vəd etdiyi köməkçini almaq üçün nikaha qədər gözləməməliyik. İsa Məsih Allahı sevən və həyatlarında Allahın hüzzurunu qəbul etmək istəyənlərə köməkçi və Məsləhətçi olaraq Öz Müqəddəs Ruhunu göndərməyi söz verdi. O dedi:

«Lakin Vəsətətçi – Atanın Mənim adımla göndərəcəyi Müqəddəs Ruh hər şeyi sizə öyrədəcək və söylədiyim bütün sözləri yadınıza salacaq. Ara-

nızda sülh qoyub gedirəm, Öz sülhümü sizə verirəm. Mən onu sizə dünyanın verdiyi kimi vermirəm. Qoy ürəyiniz təlaşa düşməsin və qorxmayın». ²¹⁸

“Siz demək istəyirsiniz ki, Allahın Müqəddəs Ruhu həтта ərdən yaxud arvaddan da yaxşı və yaxın yoldaşdır?”

«Müxtəlif mənalarda, bəli, çünki Müqəddəs Ruh vasitəsilə Allah Özü bizim qəlbimizə gəlir. İnsanın arvadı və ya əri olmaya da bilər, lakin daha vacib Allah ilə xüsusi dostluğa malik olmaqdır. Bu dostluq həyatımızda olan Müqəddəs Ruh vasitəsilə gəlir. O ən yaxşı yolla həyatımızı yaşamağa bizə kömək edir. İsa Məsihin Köməkçi və Təsəlliverici kimi göndərdiyi Müqəddəs Ruhu almaq istəyən adamların bu həyatda istənilən insan olan ər və ya arvaddan daha yaxşı köməkçiyə malikdir. Eyni zamanda, Allahın planı – Öz Müqəddəs Ruhunda birləşən müqəddəs adamların yeni ailəsini yaratmaqdır”.

«Müqəddəs adamların yeni ailəsi?» Qurban soruşdu, “Allahın Səmada hazırladığı gözəl toy ziyafəti barədə deyəndə bunu nəzərdə tuturdunuz?”

«Gəlin öz toyu üçün özünü hazırlamalıdır; bizi daha müqəddəs etmək, Səmada Allah ilə əbədi həyata hazırlamaq üçün bizə Öz Müqəddəs Ruhunu verdi. Lakin Allahın yeni ailəsinə mənsub olanları onlar üçün xüsusi hazırlanan toy gözləyir: əslində Allah Özü Səmada toy ziyafətini hazırlayır. Allahın dəvətinə «bəli» deyənlərin hamısı birlikdə gəlin kimidir. Onlar Allahın kalımı olan xüsusi qurbana görə cənnətə daxil ola bilərlər. İsa Məsih Onun əbədi «gəlini» olmaq üçün Öz müqəddəs adamlarını götürəcək; indi biz o «toy» üçün hazırlaşmalıyıq. Yəhya peyğəmbər həmin gün baş verəcək hadisələr barədə yazırdı:

“Mən yeni bir göy və yeni bir yer gördüm. Çünki əvvəlki yerlə əvvəlki göy keçib getmişdi, dəniz də artıq yox idi. Mən müqəddəs şəhərin – yeni Yerusəlimin göydən, Allahın yanından endiyini gördüm. Şəhər öz bəyi üçün bəzədilmiş gəlin kimi hazırlanmışdı. Taxtdan belə deyən uca bir səş eşitdim: «Budur, Allahın məskəni insanların arasındadır. Allah onlarla birgə məskən salacaq; onlar Onun xalqı olacaq, Allah Özü onların Allahı olaraq aralarında yaşayacaq. Allah onların bütün göz yaşlarını siləcək. Artıq ölüm olmayacaq. Yas, nalə və ağır bir daha olmayacaq. Çünki əvvəlki şeylər keçib getdi”. ²¹⁹ ...Yəhya peyğəmbər yazmaqda davam edirdi: «Ruh da, gəlin də deyir: “Gəl!” Qoy eşidən də desin: “Gəl!” Susayan qoy gəlsin, arzu edən həyat suyunu müftə götürsün». ²²⁰

Fəsil 11

Qaraqalpaq: Əcdadlarımıza hörmət

Onlar qəbirin ətrafını və orada bitən otları təmizləyib qurtardılar. Nənə özü ilə gətirdiyi çantanı açanda qaraqalpaq ailəsinin bütün üzvləri qəbirin yanında yerdə oturdu. Çantadan böyük oğluna ötürdüyü bir az “naan” adlandırdıqları çörək var idi. Çörəyi götürüb əli ilə bir balaca tikə qopartdı və sonra onu yanındakı şəxsə ötürdü. Dairə tamamlanıb nənəyə çatana qədər hər kəs çörəyi öz növbəsində götürdü, bir tikə yedi və qalanını növbəti şəxsə verdi. Hər kəs sakitcə çörəkdən yedi və ölənün onlara nə qədər əziz olduğunu xatırladı. Ucadan söyləməsələr də, ürəklərində hansısa bir duanı da etdilər.

Mən Aşqabaddan şimala tərəf səyahət etdim və Özbəkistanın şimal-qərb hissəsinə, qaraqalpaqların yaşadığı yerə çatmışdım. Nukusda mən internet tapdım və orada Bahadur adlı bir qaraqalpaqla tanış oldum. O, ətrafı göstərməyi böyük iltifatla mənə təklif etdi. Qaraqalpaq mədəniyyəti ilə maraqlandığımı biləndə növbəti gün bəzi qohumları ilə birgə dayısının qəbirini ziyarət etməyə mənə dəvət etdi.

Bundan sonra mən dostum Bahadurdan ölmüş qohumları barədə nə hiss etdiyini soruşdum.

«Əlbəttə, mən Allaha dua edirəm, amma hiss edirəm ki, əcdadlarımızın ruhları aruak necəsə bizə daha yaxındır. Məhz buna görə mən daha çox Allaha deyil, aruak-a dua edirəm. Mən hiss edirəm ki, Allah məndən olduqca uzaqdır və mənimlə çox da maraqlanmır, aruak-ın isə daha yaxın olduğunu hiss edirəm».

Onun sözləri mənim Yaponiyada eşitdiyim oxşar ideyaları yadıma saldı. Rəsmi İslam təlimi olmasa da, qaraqalpaqlar və qazaxlar arasında adi münasibətdir.

«Yəqin ki, valideynlərinizi və nənə-babanızı çox sevirdiniz» deyə mən

qeyd etdim.

«Ah, bəli, onlar mənə çox yaxşılıq ediblər. Onlar məni böyütdülər, bacardıqlarını mənim üçün etdilər, bacardıqları qədər mənə verdilər. Təhsilimə görə onlara borcluyam. Onlar varlı deyildilər, beləliklə, onlar mənə heç bir maddi miras qoya bilmədilər, amma sağ olarkən mənə çox yaxşılıq etdilər, mənim toy xərclərimə kömək etdilər. Onlar məni sevirdilər və mənim qeydimə qalırdılar. Mən onlara çox borcluyam».

Mən cavab verdim: «Əlbəttə, onlara bu qədər hörmət etməyiniz və ehtiram göstərməyiniz çox yaxşıdır, sizin öz övladlarınız da sizə belə hörmət edirlər. Peyğəmbərlər də deyirlər ki, valideynlərinə hörmət etmək övladların böyük məsuliyyətidir».

«Mən elə bilirdim bu yalnız bizim Qaraqalpaq mədəniyyətimizdədir, Bahadır cavab verdi. «valideynlərə hörmət edən övladlar haqqında Quranda nə deyildiyini eşitməmişəm».

«Mən Tövrətə yazan böyük Musa peyğəmbərdən danışırım. Allah Musaya on böyük əmr verdi; bu əmrlər çox vacib idi və Yəhudi xalqının bu əmrləri yadda saxlaya bilməsi üçün Allah onları daş lövhələrdə yazdı. Orada yazılan əmrlərdən biri belədir: «Ata-anana hörmət et ki, Allahın Rəbbin sənə verdiyi torpaqda ömrün uzun olsun».²²¹

«Musa peyğəmbər bunu dedi? Beləliklə, əgər mən valideynlərimə hörmət edirəmsə, ömrüm uzun olacaq?»

«Mənə belə ola bilər, amma mənə, bu həmçinin başqa bir şeyi də bildirir. Musa peyğəmbər Yəhudi xalqını Allahın onların əcdadlarına vəd etdiyi torpağa gətirirdi. Lakin Allah dedi ki, əgər onlar bu yeni torpaqda Allahın qanunlarına riayət etməsələr və xüsusilə, əgər onlar başqa allahlara ibadət etsələr məhv olacaqlar və ya öz torpaqlarından qovulacaqlar və artıq orada yaşaya bilməyəcəklər.²²² Beləliklə, fikirləşirəm ki, bu həmçinin bütün etnik qrupun yeni torpaqda nə qədər uzun müddət yaşaya biləcəyindən danışır».

«Amma, əlbəttə, onlar Allahın seçilmiş adamları olmalıydı! Məgər Allah onların əcdadları İbrahim peyğəmbərə onun nəslinin vəd olunmuş torpaqda yaşayacağına söz verməmişdimi?»

«İbram üzüstə düşdü. Allah onunla danışdı dedi: «Mən sənənlə əhd bağlamışam, sən çoxlu millətin atası olacaqsan. Daha sənə İbram deyilməyəcək, bu gündən adın İbrahim olacaq, çünki səni çoxlu millətin atası etdim. Nəslini lap çoxaldacağam, səndən millətlər törədəcəyəm və nəslin-

dən padşahlar çıxacaq. Özümlə sənin və səndən sonrakı nəslinin arasında əbədi əhd qoyuram ki, Mən sənin və səndən sonrakı nəslinin Allahı olacağam. Sənə və səndən sonrakı nəslinə qərib kimi yaşadığın bu torpağı – bütün Kənan torpağını əbədi mülk olaraq verəcəyəm və onların Allahı olacağam».²²³

«Siz düz deyirsiniz. Allah bu vədi verdi və Musa peyğəmbərin vaxtından başlayaraq, orada İbrahimin nəslindən bəziləri yaşamışdı, amma uzun müddətli dövrlər ərzində əksəriyyət başqa yerlərə yayılmışdır. Lakin İbrahimin sadə bioloji nəslə olmaqdan daha böyük şey var».

«Nə demək istəyirsiniz ki?»

«İbrahim nəslinin çoxu fikirləşirdi ki, peyğəmbərdən törənmələri onları xüsusi edir və xeyir-dua alacaqlarına bir növ zəmanət verir. Lakin bioloji nəsiləndən olmaqlarından daha vacib – əcdadları İbrahimlə eyni inam ilə yaşamaqlarıdır. Yəhya peyğəmbər onların bəzilərinə dedi: «Farisəylər və sadukeylərdən çoxunun vəftiz olmaq üçün onun yanına gəldiyini görəndə Yəhya onlara belə dedi: «Ey gürzələr nəslə! Üzərinizə gələn qəzəbdən canınızı qurtarmağı sizin beyninizə kim yeridib? İndi isə tövbəyə layiq bəhrə verin. Ürəyinizdə “atamız İbrahimdir” deyər düşünməyin. Mən sizə deyirəm: Allah bu daşlardan İbrahimə övlad yaratmağa qadirdir. Artıq balta ağacların dibində yatır. Beləliklə, yaxşı bəhrə verməyən hər ağac kəsilir və oda atılır».²²⁴

«Vay-vay! Nə güclü sözlərdir!» deyər Bahadur qeyd etdi.

«İsa Məsih bundan da güclü ifadədən istifadə etdi və dedi ki, onlar iblisin övladlarıdır!»

«Doğrudan! O nə dedi?»

«İsa onlara dedi: “Doğrusunu, doğrusunu sizə deyirəm: günah edən hər kəs günahın köləsidir. Kölə evdə daim qalmaz, oğulsa daim qalar. Buna görə də əgər Oğul sizi azad etsə, həqiqətən də, azad olacaqsınız. İbrahimin nəslindən olduğunuzu bilirəm, ancaq bununla belə, Məni öldürməyə çalışırsınız. Çünki Mənim sözüm sizin ürəyinizdə yer tapmır. Mən Atanın yanında gördüklərimi söyləyirəm, sizsə öz atanızdan eşitdiklərinizi yerinə yetirirsiniz”. Onlar İsanın cavabında “bizim atamız İbrahimdir” dedilər. İsa onlara dedi: “İbrahimin övladları olsaydınız, İbrahimin etdiyi əməlləri edərdiniz. Sizsə indi Məni – Allahdan eşitdiyi həqiqəti sizə söyləyən Adamı öldürməyə çalışırsınız. İbrahim belə etmədi. Siz öz atanızın əməllərini edirsiniz”. Ona dedilər: “Biz zinadan doğulmamışıq, bizim bir Atamız var,

O da Allahdır”. İsa onlara dedi: “Əgər Allah sizin Atanız olsaydı, Məni sevərdiniz, çünki Mən Allahdan çıxıb gəlmişəm və indi buradayam. Mən Özümdən gəlmədim, lakin O Məni göndərdi. Söylədiyimi niyə anlamırsınız? Çünki Mənim sözümü dinləyə bilmirsiniz. Siz atanız iblisdənsiniz və atanızın arzularını yerinə yetirmək istəyirsiniz. O, başlanğıcdan qatil idi və həqiqətə sadıq qalmadı, çünki onda həqiqət yoxdur. Yalan söyləyəndə öz xasiyyətinə görə söyləyir, çünki yalançıdır və yalanın atasıdır”». ²²⁵

«Mən başa düşə bilərəm, nə üçün onlar İbrahim peyğəmbəri öz əcdadları adlandırırlar, bəs nə üçün onlar Allahı öz ataları adlandırmalıdırlar? Əlbəttə, Allahın övladı ola bilməz!»

«Allah hamının Yaradanıdır və beləliklə, biz onun övladları hesab olunuruq. Yeşaya peyğəmbər vasitəsilə danışaraq Allah dedi:

«Ey göylər, eşidin, ey yer üzü, dinləyin! Çünki Rəbb belə söylədi: “Övladlar yetişdirib böyütdüm, amma onlar Mənə qarşı üsyankar oldular. Öküz yiyəsini, eşşək də sahibinin təknəsini tanıyır, lakin İsrail xalqı Məni tanımır, xalqım anlamır”». ²²⁶

Başqa yerdə Yeşaya peyğəmbər Allaha belə müraciət edir:

«Ya Rəbb, göylərdən bax, müqəddəs, izzətli, uca məskənindən bizə nəzər sal! Haradadır Sənin qeyrətin, gücün? Qəlbindəki həsrəti, rəhmi bizdən əsirgədin. Sənsən Atamız. İbrahim bizi tanımasa da, İsrail bizim kim olduğumuzu bilməsə də, Atamız Sənsən, ya Rəbb, əzəldən bəri adın “Bizi Satınalan”dır». ²²⁷

Eyni şəkildə Malaki peyğəmbər də demişdi:

“Hamımızın atası bir deyilmi? Bizi eyni Allah yaratmadımı? Elə isə nə üçün biz atalarımızın bağladığı əhdi pozaraq öz qonşumuza xəyanət edirik?” ²²⁸

«Onda Allah həqiqətən bizim son əcdadımızdır!» Bahadır nida etdi, “Buna görə də siz deyə bilərsiniz ki, birinci insan Adəm müəyyən mənada Allahın oğlu idi? Adəm vasitəsilə biz hamımız müəyyən mənada Allahın nəsləli oluruq?»

«Siz çox ağıllısınız, Bahadır!» mən cavab verdim, “Siz bilirsiniz ki, İsa Məsihin nəsil şəcərəsində ilk insan Adəmin adı çəkilir?»

“Necə?”

«Sizin dediyiniz kimi, Allahın oğlu kimi! Belə yazılıb:

«İsa Öz xidmətinə başlayanda təxminən otuz yaşında idi. İnsanların

zənninə görə, O, bu nəsiləndən idi: Yusif Oğlu Eli oğlu Mattat oğlu Levi oğlu Melki oğlu Yannay oğlu Yusif oğlu Mattitya oğlu Amos oğlu Nahum oğlu Hasli oğlu Naqqay oğlu Mahat oğlu Mattitya oğlu Şimi oğlu Yoseh oğlu Yoda oğlu Yoxanan oğlu Reşa oğlu Zerubbabil oğlu Şealtiel oğlu Neri oğlu Melki oğlu Addi oğlu Kosam oğlu Elmadam oğlu Er oğlu Yeşua oğlu Eliezer oğlu Yorim oğlu Mattat oğlu Levi oğlu Şimeon oğlu Yəhuda oğlu Yusif oğlu Yonam oğlu Elyaqim oğlu Melea oğlu Menna oğlu Mattata oğlu Natan oğlu Davud oğlu Yessey oğlu Oved oğlu Boaz oğlu Salmon oğlu Naxşon oğlu Amminadav oğlu Admin oğlu Arni oğlu Xesron oğlu Peres oğlu Yəhuda oğlu Yaqub oğlu İshaq oğlu İbrahim oğlu Terah oğlu Naxor oğlu Seruq oğlu Reu oğlu Peleq oğlu Ever oğlu Şelah oğlu Qenan oğlu Arpaqşad oğlu Sam oğlu Nuh oğlu Lemek oğlu Metuşelah oğlu Xanok oğlu Yered oğlu Mahalalel oğlu Qenan oğlu Enoş oğlu Şet oğlu Adəm oğlu Allah oğlu».²²⁹

«Maraqlıdır...» Bahadur düşündü, sonra şərh etdi, «dediyinizə görə, Musa peyğəmbər yazmışdı ki, biz ata-anamıza hörmət etməliyik. Onda valideynlərimizin valideynləri olan nənə-babamıza və bütün əcdadlarımıza da hörmət etməliyik? Biz qaraqalpaqlar aruakı yada salanda bunu etmirikmi?»

«Siz düz deyirsiniz, biz ata-anamıza hörmət etməliyik, geniş baxsaq, bütün əcdadlarımıza da hörmət etməliyik. Bəs ən böyük hörmət hansı əcdada göstərməlidir? Ən sonuncu, yoxsa bütün qəbilənin başında duran əcdada?»

«Məncə bütün qəbilənin ilkin əcdadı daha böyükdür».

«Onda qəbilənizin ilkin əcdadı kim olub?»

«Əslində, etiraf etməliyəm ki, mən bilmirəm! Lakin əgər biz ən əvvələ getsək, güman edirəm biz ilk insan Adəmə gəlib çatacağıq. Amma siz mənə indicə dediniz ki, Allah tərəfindən yaradıldığına görə Adəm Allahın oğlu hesab olunur...- Bahadur bir an fikirləşmək üçün dayandı, sonra əlavə etdi, –...məncə, yəni, əslində Allah ən böyük ehtirama layıqdır!»

«Siz düz deyirsiniz, Bahadur!»

«Bəs onda aruak necə olsun? Mən eyni zamanda əcdadlarıma hörmət etməməliyəm?»

«Əcdadlarınıza hörmət göstərmək yaxşıdır, amma onlar Allahın yerində olmamalıdırlar. Adamları Allah yaradıb; Allahın yerinə adamları qoymaq bütprəstlikdir. Yeşaya peyğəmbər dedi: «Sizə bəzi adamlar deyəndə

ki, “pıçıldayıb-mırtıldayan cindarlarla, ruhçağıranlarla danışın”, onlara belə cavab verin: “Xalq öz Allahından məsləhət almamalıdır mı? Heç dirilər barəsində ölürlə danışarlarmı?”²³⁰ Həmçinin Musa peyğəmbər dedi ki, biz ölürlərin ruhu ilə əlaqə yaratmağa cəhd etməməliyik: belə yazılıb: “Cindarlara və ruh çağıranlara tərəf dönməyin, onlarla danışmayın, yoxsa murdarlanarsınız. Allahınız Rəbb Mənəm”.²³¹

«Murdar? Ölürlər ilə məsləhətləşəndə insan murdar və ya natəmiz olur? Siz belə demək istəyirsiniz?»

«Bəli, əgər biz ölürlərin ruqları ilə əlaqə yaratmağa cəhd ediriksə, mənəvi cəhətdən murdar oluruq. Adamlar murdar və ya şər ruqlara belə tutula bilərlər».

«Biz məscidə gedəndə cismani bədənimizi yuyuruq, bəs ruhumuzu necə təmizləmək olar? Amma mən pis ruqların təsiri altında olan adamlar barədə eşitmişəm. Ölürlərlə məsləhətləşdiklərinə görə cinə tutuldular?»

«Başqa səbəb də ola bilər, amma əsasən bu bir günahdan gəlir. Lakin Xoş Xəbər ondan ibarətdir ki, İsa Məsih murdar ruqları qovmaq və Öz Müqəddəs Ruhunu ilə bizi yenidən təmizləmək gücünə malikdir. İsa Məsihə mənsub olan adamlar da İsa Məsihin adı və səlahiyyəti ilə cinlər üzərində səlahiyyətə malikdirlər».²³²

«Ah! Demək İsa Məsih adamları cinlərdən azad edə bilir!»

«Bəli, adamlar əvvəlcə günahlarına görə tövbə etməlidirlər, Allahın Müqəddəs Ruhunu həyatlarına dəvət etməlidirlər, daxilindəki qaranlıqı nur ilə əvəz etməyi xahiş etməlidirlər».²³³

«Ölürlər üçün etdiyimiz elə bir şey var ki, cinlərə qəlbimizə daxil olmağa yol açır?»

«Bu daha çox mədəniyyətdən və müəyyən təcrübələrin mənasından asılıdır. Məsələn, Musa peyğəmbərin vaxtında adamlar ölürlərə görə öz bədənlərini kəsir və ya bədənlərinə şəkil döydürürdülər yaxud ölürlər üçün müəyyən üslubda öz saçlarını qırıxdırırdılar.²³⁴ Musa peyğəmbər belə təcrübələri ittiham etdi, çünki adamlar Allaha görə müqəddəs olmalı idi. Onlar isə səhv yolla ölürlərə ehtiram göstərməklə özlərini murdarlayırdılar».

“Onda mən səhv yox, düzgün yolla əcdadlarıma necə hörmət edə bilərəm? Ölürləri Allaha bərabər hesab edib onlara səcdə qılmasam, onlara dua etməsəm onlara necə hörmət göstərə bilərəm?»

«Ən əhəmiyyətlisi – Allaha mənsub olanı müəyyən etmək və Allaha aid olanı ölürlərə verməməkdir. Bu həmçinin qida təqdimatlarına da aid-

dir.²³⁵ Əsas məsələ ənənənin zahiri formasında deyil, onun mənasındadır. Allah ürəyə baxır».

«Bəli, Allah ürəyə baxır, amma qohumlarım və başqa adamlar mənim əməllərimə baxırlar. Qohumlarıma mənim qəbirə getməyim və orada düzgün ayinləri yerinə yetirməyim vacibdir. Onları məna heç maraqlandırmır».

«Təəssüf ki, bu, bütün dünyada çox yayılmış münasibətdir. Adamlar şəxs öləndən sonra yas və s. mərasimləri düzgün yerinə yetirməyin vacib olduğunu fikirləşirlər. Lakin yaşlı qohum sağ ikən ona hörmət etmək və qayğı göstərmək daha çətinidir».

«Düzdür!»

«Əslində İsa Məsih adi ayinləri etmək ilə öz valideynlərinə hörmət göstərdiklərini zənn edən adamları tənqid edirdi. Hətta bu gün də valideynlərinə əsl qayğı göstərməmək üçün bəhanə kimi dindən istifadə edən adamlar var».

«Doğrudan? Onlar nə edirlər?»

«İsa Məsihin bu haqda nə dediyini sizə oxuya bilərəm?»

«Lütfən!»

Mən Müjdəni götürdüm və İsa Məsihin növbəti sözlərini oxudum: «Sonra İsa onlara dedi: “Öz adət-ənənənizi bərqərar etmək üçün Allahın əmrini kənara atmağı necə də yaxşı bacarırsınız! Çünki Musa belə əmr etdi: “Ata-anana hörmət et” və “Atasını yaxud anasını söyən adam öldürülməlidir”. Sizə deyirsiniz: “Bir adam atasına yaxud anasına ‹məndən umduğun yardım qurban oldu›, yəni ‹Allaha həsr olundu› desə”, onda həmin adama izin vermirsiniz ki, ata-anasına yardım etsin. Bununla da siz nəsil-dən-nəslə ötürdüyünüz adət-ənənənizlə Allahın kəlamını heç edirsiniz. Axı buna bənzər çox işlər görürsünüz».²³⁶

Bahadur bir an bu barədə fikirləşdi, sonra şərh etdi: «Mən güman edirəm ki, dayımın qəbrinə bu gün getdiyimiz kimi, qəbiristanına gedib qohumların qəbirlərində də ayini yerinə yetirirsinizsə, sizin ölü qohumlarınıza hörmət etdiyinizi fikirləşmək daha asandır. Amma ürəklərimizdəki fikirləri və həmin şəxsə həqiqətən hörmət edib-etmədiyimizi yalnız Allah bilir».

Bahadur bir an susdu, sonra əlavə etdi: «Adamların “Allaha həsr etdiyi təqdimat” barədə oxudunuz, o söz nə idi? Bu “qurban” kimi bir şeydir?

«İsa Məsih İbrani dilindəki “korban” sözündən istifadə etdi, onun mənası belədir: Allaha təqdim olunan “hədiyyə” və ya “qurban”. Siz nə üçün

soruşursunuz?»

«Bizdə də həmin söz var! Bütün Orta Asiyada biz qoyun qurban gətirərək Qurban Bayramını qeyd edirik. Hətta bəzi adamların şəxsi adları Qurbandır!»

«Bəli, Türkmənistanda mən “Qurban” adlı bir nəfərlə görüşdüm. Tatarstanda Qurbanqəli adlı bir dostum var».

«Beləliklə, ola bilsin biz də qurbanlarımızın mənası haqqında daha dərin fikirləşməliyik! Necə ki siz deyirsiniz, Allah ürəyə baxır; beləliklə, ayinin forması deyil, mənası vacibdir!»

«Mən sizinlə razıyam!»

Sonra Bahadur qəbirləri ziyarət etmək və ölüləri yada salmaq barədə danışdığımızı xatırladı. O başqa sual vermək istədi: “Beləliklə, əcdadlarımızı xatırlamaqda hansı təcrübə formaları yaxşı hesab olunur?”

“Bahadur, siz mənə dediniz ki, qəbilənin əcdadının kim olduğunu bilmirsiniz. Siz nənə-babanız və ya onların valideynləri haqqında nə bilərsiniz?”

“Mən az bilirəm, çox şey bilmirəm. Mən onların harada yaşadıklarını və nə işlə məşğul olduklarını bilirəm”.

“Bəlkə yaxşı olardı siz ailə şəcərənizi tərtib edəsiniz və ailədə kimlərin olduğunu göstərəsiniz. Mən fikirləşirəm ki, bu sizin övladlarınıza da faydalı olardı. Sonra bir kitabça yazmağa cəhd edin, əcdadlarınızın hər biri haqqında yadınızda qalanları və sizdə olan foto-şəkilləri, hətta qəzet məqalələrini və ya digərlərin onların haqqında yazdıqlarını toplayın. Müqəddəs Kitabda nəsil şəcərəsini yazıb saxlamağın bir çox böyük nümunələri var.²³⁷ Bu, ölülərə hörmət etməyin və onları yadda saxlamağın bir müsbət yoludur”.

“Bu yaxşı ideyadır: mən nəsil şəcərəsini tərtib etmək barədə heç vaxt fikirləşməmişdim” Bahadur dedi.

“Siz onu hətta evinizdə xüsusi, şərəfli yerə qoya bilərsiniz”.

“Əcdadlarımızı daha necə xatırlaya bilərsiniz?”

“Siz bəzən xüsusi tədbirlər təşkil etməklə və ya bayram etməklə onları xatırlaya bilərsiniz, amma eyni zamanda Allahın sizin üçün etdiklərini yadda saxlamalısınız. Allah vacib şeyləri və onları xatırladan əşyaları yadda saxlamağımızı istəyir. Məsələn, göy qurşağının bizə nəyi xatırlatmaq üçün göründüyünü bilərsiniz?»

«Göy qurşağının bizə nəyisə xatırladığını heç vaxt fikirləşməmişəm. Sadəcə onun gözəl olduğunu və təəssüf ki, çox uzun çəkmədiyini fikirləşmişəm».

«Allah Nuh peyğəmbərlə Öz əhdinin əlaməti kimi göy qurşağını təyin etdi. O bizə Allahın vədini xatırladır: Nuh peyğəmbərin vaxtında baş verdiyi su daşqını bir daha təkrar olunmayacaq.²³⁸ Mən güman edirəm ki, göy qurşağının uzun davam etmədiyi faktı su daşqını cəzasının həmişəlik davam etmədiyini xatırladır».

“Mən bunu heç vaxt bilmirdim! İndi mən göy qurşağına bu nöqtəyi-nəzərdən baxacağam!”

“Ola bilsin ki, mən formalar və mənalar haqqında dediyim sözün bu başqa bir nümunəsidir! Göy qurşağının forması dəyişməzdir, amma indi siz onda müxtəlif mənaları görə bilərsiniz!”

“Amma Allahın bizim son əcdadımız olmasına baxmayaraq, mən hələ də öz valideynlərimə və nənə-babama çox minnətdaram, çünki onlar mənim üçün çox şey etdilər».

“Əlbəttə, amma əslində Allaha təşəkkür etmək lazımdır, çünki biz bu dünyaya heç nə gətirmirik və bu dünyadan da heç nə apara bilmirik. Yaşadığımız torpağı, yediyimiz bütün bitkiləri və heyvanları Allah yaratdı, beləliklə, valideynləriniz və nənə-babanız əslində yalnız Allahın onlara həvalə etdiyini qəbul etdilər”.

“Amma onlar mənə böyük olmasa da, bəzi mülkiyyət də miras qoydular”.

“Siz bilirsiniz Allah bizə nəyi miras verir?”

“Xeyr, Allahdan miras ala biləcəyim heç ağıma da gəlməzdi!”

«Müjdədə yazılıb: “Rəbbimiz İsa Məsihin Allahına – Atasına alqış olsun! O Öz böyük mərhəmətinə görə yenidən doğulmamızı təmin etdi. İsa Məsihin ölümlər arasından dirilməsi ilə bizi canlı ümidə, çürüməz, ləkəsiz, solmaz bir irsə qovuşdurdu. Bu irs sizin üçün göylərdə saxlanılır. Siz Allahın qüdrəti ilə axır zamanda aşkar olunmağa hazır olan xilas üçün iman vasitəsilə qorunursunuz”.²³⁹

“Heç vaxt məhv olmayan, korlanmayan və ya solmayan miras nədir ki?”

“Əgər bu miras bizim üçün Səmada saxlanırsa, sizcə bu nə ola bilər?”

“Allah ilə həyat? Səmada Allah ilə yaşamaq? Belə bir şey?”

“Bəli. Bu onun son hissəsidir, amma biz həmçinin indi onun bir hissəsini qəbul edirik”.

“İndi? İndi biz nə ala bilərik?”

«Yenidən Müjdədə oxuyaq: “Həqiqət kəlamını, xilasınızın Müjdəsini eşidib Məsihə iman edən zaman siz də vəd olunmuş Müqəddəs Ruhla Onda möhürləndiniz. Müqəddəs Ruh Allaha məxsus olanların satın alınmasından ötrü irsimiz üçün qoyulan girovdur. Belə ki Allahın izzətini mədh edək”». ²⁴⁰

“Müqəddəs Ruh? O kimdir ki?”

“Allah Müqəddəsdir, Müqəddəs Ruh isə Allahın Ruhudur. Lakin O bizdə yaşamaq üçün gələ bilər və bizdə olanda biz Allahı şəxsən tanıya bilərik”.

Yenə də Müjdədə yazılıb: «Övladlar olduğunuz üçün Allah Öz Oğlunun “Abba, Ata!” deyərək nida edən Ruhunu ürəklərimizə göndərdi. Buna görə də sən artıq kölə deyil, övladsan. Əgər övladsansa, həmçinin Allahın təyin etdiyi varissən». ²⁴¹

“Allahın varisləri? Ah! Amma mən Allahın varisi olmağa layiq olduğumu hiss etmirəm”.

“Artıq dediyim kimi, Allah müqəddəsdir. Biz Onun müqəddəs hüzurunda yaşamağa layiq deyilik, çünki hamımız günaha görə ruhani cəhətdən müəyyən mənada murdar olmuşuq. Pak və müqəddəs yalnız Bir Qanuni Varis var. Lakin varisliyə layiq olan yeganə Şəxs bizimlə mirası bölüşmək üçün bunu könüllü verməyi seçdi».

«Doğrudan? Bu şəxs kimdir? Hansı qanuni varis mənim kimi mirasa layiq olmayanla mirası bölər?”

«O hər şeyin varisidir. Müjdədə yazılıb: “Allah qədim zamanlarda dəfələrlə və müxtəlif yollarla əcdadlarımıza peyğəmbərlər vasitəsilə müraciət etmişdi. Amma bu axır zamanda O bizə Oğul vasitəsilə müraciət etdi; Onu hər şeyin varisi təyin etmişdi və Onun vasitəsilə kainatı yaratmışdı”». ²⁴²

«Siz dediniz ki, Adəm müəyyən mənada Allahın oğlu idi, çünki o, Allah tərəfindən yaradılmışdı; amma mən əminəm ki, Allah Adəm vasitəsilə kainatı yaratmadı. Xeyr, kainat Adəmdən əvvəl yaradılmışdı. Beləliklə, bu başqa bir şəxs olmalıdır. Bəlkə İsa Məsih?»

“Mən dedim də, Bahadır, siz çox ağıllısınız!”

“Amma siz həmçinin dediniz ki, O, Öz varislik hüququndan imtina etdi. Bu necə ola bilər?”

«İsa Məsih yeni iradənin vasitəçisidir ki, bütün çağırılanlar vəd olunmuş əbədi varisliyi ala bilsinlər. İsa Məsih birinci iradə ilə edilən günahlardan insanları azad etmək üçün ölmüşdü. Belə yazılmışdı: “Bir vəsiyyətnamə varsa, vəsiyyəət edənin ölümünü sübut etmək lazımdır. Çünki vəsiyyətnamə yalnız ölümdən sonra qüvvəyə minir. Vəsiyyəət edən sağ olanda vəsiyyətnamənin heç bir qüvvəsi yoxdur”». ²⁴³

«Siz deyirsiniz ki, yalnız Özünün layiq olduğu varisliyi bizim ala bilməyimiz üçün O, öldüyünə görə yol açdı?”

«Bəli. O ölməli deyildi, amma bizə görə ölümə getdi. O, Özü dedi: “Pasxaya hazırlıq günü idi. Altıncı saat radələri idi. Pilat Yəhudilərə “Padşahınız budur!” dedi. Amma onlar “Yox, rədd olsun, rədd olsun! Onu çarmıxa çək!” deyə bağırdılar. Pilat onlardan soruşdu: “Padşahınızımı çarmıxa çəkim?” Başçı kahinlər cavab verdilər: “Qeysərdən başqa padşahımız yoxdur!” Onda Pilat İsanı çarmıxa çəkilmək üçün onlara təslim etdi. Əsgərlər İsanı götürüb apardılar. İsa çarmıxını Özü daşıyaraq ibrani-cə Qolqota, yəni “Kəllə yeri” adlanan yerə çıxdı. Orada Onu və başqa iki nəfəri çarmıxa çəkдилər: biri İsanın sağında, o biri isə solunda idi, İsa da ortada idi». ²⁴⁴

“Bəs, əgər Öz həyatını yenidən götürməyə İsa Məsihin səlahiyyəti var idisə, nə üçün bunu etmədi?”

“Xoş Xəbər də elə budur: O bunu etdi! O, ölümündən üç gün sonra dirildi. Bununla O, ölüm üzərində səlahiyyətə malik olduğunu göstərdi. İsa Məsihə mənsub olan bizlər də buna görə ölümdən qorxmamalıyıq, çünki O, ölümü fəth etmişdir. Məhz buna görə biz Onunla əbədi həyat olan mirası bölə bilərik”.

“Əlbəttə, əbədi həyat mənim bəşəri əcdadlarımla mənə verdiyi mirasdan daha yaxşıdır”.

“Əlbəttə! Artıq dediyim kimi, bizdə bu varisliyə zəmanət verən Müqəddəs Ruh var. Müqəddəs Ruh Səmadakı həyat üçün bizi hazırlayaraq həyatımızda işləyir”.

“Mən də Müqəddəs Ruhunu ala bilərəm?”

“Bəli, siz sadəcə Onu həyatınıza daxil olmağa və sizi dəyişməyə Onu dəvət etməlisiniz”.

“Amma mən hansı sözləri demək lazım olduğunu bilmirəm!”

“Allah bizim ürəklərimizə baxır və demək istədiyimizi başa düşür. Xüsusi ifadəyə ehtiyac yoxdur. Allah həmçinin bütün dilləri başa düşür, beləliklə, siz ürəyinizin dili olan Qaraqalpaq dilində Ona dua edə bilərsiniz. Əgər siz necə dua etməyi bilmirsinizsə, Müqəddəs Kitabda qeyd olunan dualardan istifadə edə bilərsiniz. Bu dualar sizə ideyaları verən nümunələrdir, amma vacib şey səmimilikdə Allah ilə danışmaqdır”.

“Siz mənə nümunə kimi istifadə edə biləcəyim bir dua göstərə bilərsinizmi?”

“Variantlar çoxdur” mən cavab verdim. Müqəddəs Kitabı açdım və növbəti ayələri oxudum. Bu, Allahı sevənlərə vəd olunmuş varislik haqqında xatırladan dua idi: “Belə ki Rəbbə layiq şəkildə həyat sürərək Onu hər cəhətdən razı salasınız və hər cür xeyirli əməldə bəhrə verib Allahı tanımaqda böyüyəsiniz, hər şeyə dözərək səbir edə bilməyiniz üçün Onun izzətli qüvvəsinə güvənərək hər cür qüdrətlə möhkəmlənəsiniz, müqəddəslərin nurda olan irsinə şərik olmanız üçün sizə səlahiyyət verən Ataya sevinclə şükür edəsiniz”.²⁴⁵

“Öz duanızı Müjdədən olan bu duaya əsaslandırma bilərsiniz və Allahın Müqəddəs Ruhunu sizi doldurmağa dəvətə edə bilərsiniz” mən təklif etdim.

Bahadır duanı oxudu, bu barədə fikirləşdi, sonra öz sözləri ilə Allah ilə danışmağa başladı və dedi: «Allah, mən Sənə layiq həyat yaşamaq istəyirəm. Hər xeyirxah iş ilə Sənə məqbul həyat yaşamaq, Səni tanımaqla böyümək və izzətli qüdrətinlə güclənmək istəyirəm. Xahiş edirəm, mənə güc vermək üçün Öz Müqəddəs Ruhunu ver, mənə böyük səbrim və dözümlülüyüm olsun, sevinclə Sənə şükür edə bilim, ey Səməvi Ata. Mən Səni daha yaxşı tanımaq və Nur Padşahlığında möminlərlə birgə mirası almağa layiq olmaq istəyirəm».

Fəsil 12

Kalmık: Hikmətli sözlər

Həştərxan dayanacağında qatara bir nəfər mindi və yanımdakı yeri götürdü. Xəzər dənizinin şimal sahilinin ətrafında mənim qatarla hələ bir neçə saat yolum var idi. Yeni sərnişinin görünüşündən demək olardı ki, o haradansa Monqolustandan və ya Çinin şimalından ola bilərdi və mən düz təxmin etmişdim. Mən onunla söhbət etməyə başladım və milliyyətcə kalmık olduğunu öyrəndim. Onun əcdadları təxminən dörd əsr əvvəl Çində “Xincianq” adlanan yerdən Rusiyanın bu regionuna köçmüşdü. Onlar Çin deyil, Çində “Oiratlar” kimi tanınan Qərbi Monqollar idi, Rusiyada isə onlar “kalmık” adlanırlar.

Mən imkandan istifadə edərək Kalmık xalqı və onların mədəniyyətləri haqqında Baturdan soruşmağa başladım. Bir müddətdən sonra o, onların hikmətli sözlərinin bəziləri haqqında danışmağa başladı. O dedi ki, müəyyən növ hikmətli sözlər mövcuddur, onlar təxminən üç və ya dörd müxtəlif şeylərdən danışır və sonra onları müqayisə edir, müqayisədə zarafat da var. Məsələn: «Üç şey gözəldir:

Dolu ay gözəldir

Çöldə çiçək gözəldir,

Valideynlərin nəsihəti gözəldir! ²⁴⁶

“Başqa biri də budur” Batur davam etdi:

«Dünyada dörd şey çoxdur:

Ox atanların yarışında iştirak etməyən çoxlu sərrast atıcı var,

Gülüş yarışında iştirak etməyən çoxlu gülüşçi var,

Rəqiblər olmayan yerdə çoxlu qəhrəman var,

Dəmirçi olmayan yerdə çoxlu lehimçi var».²⁴⁷

“Bu heyranedicidir!” mən dedim, “belə məsəllər xalqınız arasında çox

qədimdir, yoxsa yaxın zamanlarda yazılıb?”

“Belə məsələlər çoxdur” Batur cavab verdi, “mənim bildiyimə görə onların tarixi qədimdir”.

“İnanıram” mən cavab verdim, “Yaxın Şərqdə təxminən üç min il əvvəl yazılmış oxşar məsələlərin olduğunu bilirdiniz?”

“Xeyr, mən bunu heç vaxt eşitməmişdim. Mən fikirləşirdim ki, belə nadir məsələlər yalnız kalmıklarda var”.

“Sizin söylədiyiniz nümunələr nadirdir, amma janr, üç və ya dörd oxşar şeyi təsvir edən janr Müqəddəs Kitabda yazılan hikmətli sözlərdə çox var”.

“Müqəddəs Kitab? Amma bizim adamlar xristian deyil, buddistdir!”

“Bu hikmətli sözlər İsa Məsihdən uzun müddət əvvəl yazılan yəhudi Müqəddəs Kitablarından gəlir”.

“Onlar necədir? Mənə onların bir neçəsini deyin”.

«Mənim aqlım kəsməyən üç şey var, anlamadığımı dörd şey var: səmada qartalın yolu, qayada ilanın yolu, dənizdə gəminin yolu, kişi ilə gənc qadının yolu».²⁴⁸

Batur güldü. “Xeyr, başa düşürəm deyə bilmərəm!» dedi, “mənə başqasını deyin”.

«Yer üzündə dörd şey var, kiçik olsa da, hikməti çoxdur: Qarışqalar güvəvətli olmayan birlikdir, yemini yayda tədarük edir; Qayadoğşanları da güclü olmayan birlikdir, evlərini qaya içində tikir; çəyirtkələrin şahı yoxdur, lakin hamısı dəstə-dəstə irəliləyir; kərtənkələni əllə tutmaq olur, amma o, padşah saraylarına çıxır».²⁴⁹

«O deyir ki, dörd şey çox müdrikdir. Bizdə də müdriklik haqqında hikmətli sözlərdən biri budur:

“Üç şey sonsuzdur: Ulduzlu səma sonsuzdur, insan müdrikliyi sonsuzdur, insanın sarsaqlığı sonsuzdur”».²⁵⁰

“Siz buna inanırsınız?” mən soruşdum.

“Yaxşı, mən deyə bilmərəm ki, insan müdrikliyi sonsuzdur, amma, əlbəttə, insan sarsaqlığının heç bir həddi-hüdudu yoxdur!”

“Bəli, mən əminəm, siz düz deyirsiniz. Siz bunu deyəndə nəyi nəzərdə tuturduunuz?”

Birdən Batur susdu. O bir müddət pəncərədən baxdı. Mən onun üzünü yaxşı görə bilmirdim, amma mənə elə gəldi ki, az qala ağlayırdı. Nəhayət,

o mənə tərəf baxıb dedi:

“Mənim bildiyim ən böyük sarsaqlıq valideynlərimin Sibirə göndərilməsi idi. Yalnız mənim valideynlərim deyil, adamlarımızın hamısını – minlərlə kişini, qadını və uşağı, mal-qaranı daşıyan yük vaqonlarına heyvan kimi yığdılar və bizim vətənimizdən uzağa göndərildilər. Onlardan çoxu yolda öldü. Bir çox başqaları Sibirdə öldü. Bu, həyatın hədə yerə itirilməsi, lazımsız amansızlıq idi”.

Onunla deyil, valideynləri ilə baş verdiyinə baxmayaraq, hadisələr barədə bildikləri Baturu açıq-aydın narahat edirdi. Mən sual verməyin düzgün olduğunu bilmirdim, amma Batur özü danışmağa başladı, çünki yükdən azad olmağa ehtiyac hiss edirdi.

“Biz satqın deyildik! Bizim heç birimiz! Yalnız bir neçə adam almanlarla əməkdaşlıq etdi və vətənimizi satdı. Bütün xalqın xəyanətdə günahkar olduğunu demək olmaz! Amma almanlar müharibə zamanı qısa müddət ərzində bizim vətənimizi tutanda Stalin bizi onlara kömək etməyimizdə ittiham etdi. Bu sadəcə ədalətli deyildi. Ruslar gəldi və hamımızı, hətta heç nəyə qadir olmayan uşaqları belə, heyvan kimi bir yerə topladı. Mənim valideynlərim sürgünə göndərildi. Onlar heç nə etməmişdilər. Bundan başqa, onlar bizim haqqımızda yalan şayiələr yaydılar. Sibirdə yerli adamlar bizi qəbul etmədilər, çünki onlara deyilmişdi ki, biz adamyeyən olduğumuza görə cəzalandırılmışdıq!”

“Dəhşət!” mən razılaşdım. Qazaxıstanda yaşayan Şamili xatırladım. Onun arvadının valideynləri Stalinin hakimiyyəti dövründə Qafqaz regionundan sürgün edilmişdilər. Yalnız kalmıklara deyil, həmçinin çeçen, inquş, qaraçay, balkar, məshəti türkləri və başqa xalqlar Orta Asiyaya sürgün edilmişdilər. Həmçinin Krım tatarları da Krımdan sürgün edilmişdilər; Rusiyanın Uzaq Şərqində yaşayan koreyalılara və Rusiyanın şimalında yaşayan finlərə də oxşar siyasət tətbiq edilmişdi və həssas sərhəd rayonlarından uzaq olan Orta Asiyaya sürgün edilmişdilər.

“Bu sadəcə dəhşətli deyildi”, Batur davam etdi, «bu, genosid idi! Valideynlərim Sibirə göndərildəndə mən körpə idim, xoşbəxtlikdən sağ qaldım. Anam əsasən aclıqdan öldü. O məni yedirtməyə çalışırdı, amma özü üçün kifayət qədər yemək yox idi. Məhz buna görə onun infeksiyaya müqavimət göstərməyə kifayət qədər gücü olmadı”.

“Bu dəhşətlidir” mən razılaşdım və daha nə deyəcəyimi bilmədim. Baturun yaşı altmışa yaxın idi, amma onun uşaqlıq xatirələrinin ağrısı, şübhəsiz, hələ də onunla idi.

Mən daha nə deyə biləcəyimi bilmirdim. Sadəcə “bu dəhşətlidir” sözü Baturun ürəyindəki ağrını yüngülləşdirməzdi, amma müvafiq bir söz tapa bilmirdim. Axı nə demək olar?

Sakitliyi Batur özü pozdu. Yəhudi hikmətli sözlərini oxuduğum Müqəddəs Kitabı əlinə götürdü və onu səhifələməyə başladı. Nəhayət, o soruşdu:

“Bu kitab nə deyir? Nə üçün Allah belə şeylərin baş verməsinə imkan verir?”

Mən bir an fikirləşdim, sonra cavab verdim: «Bu kitab əcdadlarınız kimi köçəri adamlar haqqındadır. O onların vaxtilə özgə torpaqda köləlikdə olduğu, amma Allahın onları xilas etdiyini təsvir edir. Onlar azad oldular, çünki Allah onları sevirdi, Onunla yaxın və saf münasibətə malik olmalarını istəyirdi. Lakin onlar Allahı unudanda və Onun müdrikliyini rədd edəndə, Allahın standartları ilə deyil, öz standartları ilə yaşamağı seçəndə onlar özgə torpağa sürgün olundular”.

“Sürgün olundular? Kalmıqlar kimi? Onlar öz torpaqlarına heç qayıtmadılar mı?”

“Yalnız yetmiş il sonra. Çoxları qayıtmadı”.

“Sürgündə yetmiş il? Bu, üç nəsildir! Bu, biz kalmıqların sürgündə olduğumuz on üç ildən də artıqdır”.

“Bəli”.

“Biz kalmıqlar Sibirdə olanda mədəniyyətimizi çox itirdik. Sürgündə doğulan gənc nəslin çoxu kalmık dilini bilmirdi və rus dilində danışaraq böyüyürdülər. Sizin barəsində danışdığımız adamlarda da belə olmuşdu?”

“Bu, Yəhudi xalqı idi. Müəyyən dərəcədə ola bilsin ki, onlar İbrani dilinin bir hissəsini unutmuşdular, çünki öz torpaqlarına qayıdanda adamların bəzilərinin ətraflarında yaşayan adamların danışdıqları Arami dilində danışdığını gördülər. Amma ən əsası o idi ki, onlar əvvəllər inandıqları mövhumatların, səhv inancların və təcrübələrin çoxunu tərک etmişdilər.

“Bəli, biz kalmıqlar da sürgündə olarkən Buddist təlimlərinin çoxunu unutduq. Bəs, Yəhudi xalqı öz dinlərini itirdilər? Onlar ateist oldular?”

“Xeyr. Əslində, onlar əcdadlarının təmiz inamını yenidən aşkar etdilər. Onların sürgün olunmalarından min il əvvəl Yəhudi xalqının əcdadları bir Allaha sitayiş edən köçərilər olub. Allah onların əcdadlarına vətənlərini tərک etmək və qərb istiqamətində göstərəcəyi torpağa köçməyə əmr etmişdi”.

“Bizim əcdadlarımız da qərb istiqamətində köçmüşdü! Onlar da köçəri idilər!” Batur nida etdi.

“Sizin əcdadlarınızda olduğu kimi, Yəhudi xalqının da həyatı asan olmadı. Bir dəfə böyük aclıq oldu, onlar yenidən Misirə köçməli oldular, amma nəticədə orada kölə oldular. Lakin Allah onların əcdadlarına verdiyi vədə sadıq idi və çoxlu möcüzələrlə onları köləlikdən xilas etdi və onları vəd etdiyi torpağa gətirdi”.

“Amma siz dediniz ki, sonra onlar oradan sürgün edildilər. Nə üçün?”

“Onlar köləlikdən onları xilas edən və o torpağa gətirən həqiqi vahid Allahı unutmuşdular. Bütün kainatı və hər kəsi Yaradan Allaha pərəstiş etməkdənsə, onlar bir çox başqa ruhlara sitayiş etməyə başladılar. Nəticədə adil və həqiqi Allah onların sürgün edilməsinə izin verdi ki, onlar daha ruhlara sitayiş etməsinlər və öz əcdadlarının ilkin inamına qayıtsınlar. Yəhudi xalqı üçün sürgün dövrü təmizlənmə prosesi idi”.

“Bu maraqlıdır. Bizim əcdadlarımız əvvəllər Tenqerə və ya Tenqriyə – Cənnətin böyük Allahına sitayiş edirdilər. O da ədalət Allahı idi, adamları ədalətlə mühakimə edirdi. O, Kainatı yaradan idi. Bizim Əbədi Səmada olan Tenqer və ya Tenqri Allahımız sizin təsvir etdiyiniz Allaha bənzəyir”.

“Adamlarınız hələ də ona sitayiş edir?”

“Xeyr, olsa da, çox az. Mən ona sitayiş edən bir nəfər tanımıram. Əcdadlarımız həmçinin sonralar Buddist olanda bəzi başqa allahlara da sitayiş edirdilər”.

“Siz necə fikirləşirsiniz, Tenqri bu barədə nə hiss edir?”

“Nə sualdır! Mən heç vaxt bu barədə fikirləşməmişəm! Mən güman edirəm ki, o acıqlı olardı. Tenqri kainatı yaratmış Allahdır və biz onu unutmamalıydıq”.

“Dünyada başqa bir çox xalqlar da başlanğıcda Yaradan hesab etdikləri, böyük Səmada yaşayan, xeyirxah və adil olan Allaha sitayiş edirdilər. Vilhelm Şmitt adlı bir alman professoru bütün dünyada olan belə inanmaları böyük təfsilatla sənədləşdirmişdi.²⁵¹ Lakin çox hallarda adamlar səhv etdiklərinə görə bu xeyirxah və ədalətli Allahı unudur və ya Onunla əlaqələrini itirirdilər, sonra da bir çox başqa allahlara və ya şər ruhlara xidmət etməyə başlayırdılar”.

«Mən bunu bilmirdim! Mənim bildiyim odur ki, Orta Asiyada türk xalqlarının çoxu, hətta İslam gələndən sonra belə, Tenqriyə müraciət etmək üçün “Xodai” sözündən istifadə etməyə başladılar və Allahın bu

adını üstün tutdular. Məncə Türkiyədə də adamlar Allaha “Tanrı” deyə müraciət edirlər».

“Siz Tenqri haqqında daha nə bilirsiniz?”

“Görünür ki, orada ildə bir dəfə böyük mərasim olurdu; adamlar özləri və mal-qaraları üçün ondan xeyir-dua diləməkdən ötrü Səmaya qurban verməyə toplaşırdılar. Çox adam yığışır və şaman, keşiş, ya da başqa bir kəs deyil, xan özü mərasimə rəhbərlik edirdi. Bu təxminən min beş yüz il ərzində bizim eramızın on dördüncü əsrinə qədər hər il davam edirdi”.²⁵²

«Heyranedicidir! Bu mənə iyirminci əsrə qədər davam edən Çinin bir qədim ənənəsini xatırladır: çinlilər adından Səma məbəbində İmperator dua edirdi, çinlilərə və onların məhsullarına Allahın xeyir-duasını diləyirdi. “Səma” üçün istifadə edilən çin sözünün “Tian” olduğunu bilirsiniz (天)? İmperator hər şeyi yaradan “«Tian”a dua edirdi. Ən erkən yazılardan başlayaraq Ali Allaha və hamını Yaradana dualar barədə qeyd edilir; “Göylərdəki Rəbb” çin dilində “Şanq Di” (上帝) adlanır.²⁵³ Lakin sonra bu Allah üçün istifadə edilən başqa ad “Tian” idi. “Tian” adının mənası “Səma”dır, amma bu həm də “Göylərin Rəbbi”nin adıdır.²⁵⁴ “Tenqri” və “Tian” adlarının mənşəcə haradan gəldiyini bilmək istəyirəm».

«Onların səslənməsi oxşardır, elə deyilmi? Həm də onlar sanki eyni mənanı daşıyır. Mənim əcdadlarım “Tenqer” və ya “Tenqri” adlarından yalnız göyə deyil, həm də Göylərin Hökmdarına müraciət etmək üçün istifadə edirdilər. Dediğiniz kimi çinlilər bunun üçün “Tian” sözündən istifadə edirlər».

Qəfildən Baturun üzünün ifadəsi dəyişdi. Onun gözləri təəcübədən geniş açıldı və o ucadan dedi: “Çinlilər həmişə bizim düşmənimiz olub! Biz monqollar onlarla uzun müddət müharibə etmişik. İndi isə siz əslində onlarla eyni Allaha sitayiş etdiyimizi deyirsiniz!”

“Sizin əcdadlarınız kimi, çox vaxt çinlilər də “Şanq Di” və ya “Tia”nı unudur və əvəzində başqa ruhlara sitayiş edirdilər. Bu ərəblərə və yəhudilərə çox bənzəyir: çox vaxt bir-birləri ilə münafişədə olan bu xalqların hər biri əcdadlarını indiki İraqın ərazisindən çıxıb köçəri olmağa və qərb istiqamətində getməyə çağıran Allaha sitayiş etdiklərini iddia edir. Ərəblər həmin köçərini İbrahim peyğəmbər adlandırır və ona olduqca çox hörmət edirlər”.

“Dəhşətdir, onlar eyni Allaha sitayiş etdikləri halda din davası edirlər”.

«Əslində artıq bizim eramızın beşinci əsrində – İslamdan çox-çox əv-

vəl – ərəb dilində danışan xristianlar “Allah” adlandırdıqları Uca Varlığa ibadət edirdilər.²⁵⁵ Hətta bu gün Yaxın Şərqdə yaşayan ərəb xristianları hələ də “Allah”a ibadət edirlər. Məsələ Allah üçün istifadə etdiyimiz ad deyil, bu adın arxasında dayanan mənadır».

“Bu adın arxasında dayanan mənə nədir ki? Nə demək istəyirsiniz ki?”

«Ad müxtəlif adamlara bir çox şeyi bildirə bilər. Batur, sizin dilinizdə adınız “qəhrəman” mənasını daşıyır, amma başqaları bunu başa düşməyə də bilər. Eləcə də, adamlar “Göylərin Allahına” müraciət edəndə “Tenqri” və ya “Tenqer”, “Tian” və ya “Şanq Di”, “Allah” və ya “Tanrı” adlarından istifadə edə bilərlər, amma əhəmiyyətli odur ki, bunlar yalnız adlar və ya təsvirlərdir. Bizim problemimiz ondan ibarətdir ki, biz ada görə mübahisə edirik və başa düşmürük ki, ən vacib olan şey Allahla şəxsi münasibətdir. Ən vacibi – adınızı və ya necə insan olduğunuzu anlamaqdır, sizin xarakterinizə bələd olmaq və dost kimi tanımaqdır».

“Mən istərdim ki, adamlar, hətta sizin kimi adımı düzgün deyə bilməsələr də, mənimlə dost kimi davransınlar!”

“Düzdür! Siz fikirləşirsiniz ki, Allah də belə hesab edir? Əgər siz bu barədə fikirləşirsinizsə, əlbəttə, Allah da bu barədə fikirləşir, çünki Allah istənilən insan adından daha böyükdür. Biz istənilən adı çəkmək üçün dilimizdən və ağızımızdan istifadə etməliyik, amma sizcə, Allah o səslərdən daha böyük deyilmi?”

“Mən əvvəllər bu barədə fikirləşməmişdim”.

“Məncə, böyük peyğəmbər Allahdan Onun adını soruşanda məhz buna görə Allah Öz adını demədi”.

“Doğrudan?”

«Bəli. Ərəblərin “Musa”, yəhudilərin isə “Moşe” adlandırdıqları peyğəmbər kalmık əcdadlarınızın çoxu kimi səhrada qoyun otarırdı. Sonra o, Allahın səsini eşitdi; Allah ona Misirdə kölə edilmiş xalqını azad etməsini tapşırırdı.

Sonra peyğəmbər Allaha dedi: «Fərz edin ki, mən İsraililərin yanına gedib deyirəm: “Məni sizin atalarınızın Allahı göndərib”. Onlar məndən Onun adını soruşacaqlar. Mən onlara nə deyim?»

Allah Musaya dedi: “Mən sənənləyəm. Mənim səni göndərdiyimə əlamət bu olacaq: sən xalqı Misirdən çıxaranda bu dağda Mənə ibadət edəcəksiniz”. Musa Allaha dedi: “İsrail övladlarının yanına gedib “məni sizin yanınıza atalarınızın Allahı göndərib” deyəndə onlar məndən soruşa

bilərlər: “Bəs Onun adı nədir?” Onda mən nə deyim?» Allah Musaya dedi: “Var Olan Mənəm”. Sonra dedi: «İsrail övladlarına belə söylə: “«Mənəm» deyən sizin yanınıza məni göndərdi»». O yenə Musaya dedi: «İsrail övladlarına söylə: “Atalarınızın Allahı, İbrahimin Allahı, İshaqın Allahı və Yaqubun Allahı Rəbb məni sizin yanınıza göndərdi”. Əbədi olaraq adım budur. Nəsildən-nəslə anılan ismim budur».²⁵⁶

«Mən bu adı xoşlayıram – “atalarınızın Allahı” – bunu yadda saxlamaq hər bir addan daha asandır!»

«Bəli, bu, başlanğıcda olan Allahdır. Allah demədi ki, O, indiki nəslin valideynlərinin və ya nənə-babalarının əcdadlarının çox vaxt unuduqları Allahdır. Əvəzində, Allah uzun müddət əvvəl Allahı tanıyan əcdadlara qayıtdı. O onlar üçün həmin Allah idi, çünki O, vaxtdan kənardadır; məhz buna görə İbrani dilində O deyir: «Mən Var Olanam». Bu, Allah üçün çox mənalı addır – həmişə Var Olan, başlanğıcı və ya sonu olmayan, həmişə Var Olmuş və həmişə Var Olacaq. Əslində Yəhudi xalqı bu sözü Allaha aid olan təzim termini hesab etdi və buna görə də Yəhudi Müqəddəs Yazılarını oxuyanda bu termin əvəzində “Rəbb” deyirdilər. İbrani dilində “Mən Var Olanam” adı “Yaxve” kimi oxunur, amma tarixin gedişində bəzi adamlar onu başqa tələffüzlərlə korlayaraq “İyeqova” oxuyurdular».

«Bəli, mən sizinlə razılaşıram: əsas ad və ya onun tələffüzü deyil, Allahın xasiyyətini təsvir etməsidir. Mənim üçün «atalarımın Allahı» demək asandır, çünki mən fikirləşirəm ki, mənim üçün bu daha əhəmiyyətlidir. Bu yalnız Monqol xalqının Allahı deyil, çin və türk xalqları daxil olmaqla, bütün dünyanın Allahıdır».

“Mən müdrək sözlər eşidirəm!”

“Bəli, əslində, mən indi fikirləşirəm ki, insanın sonsuz müdrikliyi haqqında danışan qədim məsələmiz səhvdir. Yalnız Allahın müdrikliyi sonsuzdur!”

“Mən tamamilə razılaşıram”.

Fəsil 13

Qaraçay Çərkəz Respublikası: Ölüləri diriltmək

Şimali Qafqaza gələrək iki qaraçay dostum Osman və Fatiməyə baş çəkməyə getdim. Mən bir neçə il əvvəl onlarla Nalçıkdə keçirilən bir akademik konfransda iştirak edərkən tanış oldum və onlarla yenidən əlaqə saxlamaq istədim. Onlar məni Qaraçay Çərkəz Respublikasında onların kəndindəki evlərində qalmağa dəvət etdilər. Biz bir dəfə birlikdə Dombaiyə və Şimali Qafqazın digər gözəl yerlərinə səyahət etmişdik. Dağ ətinə seyrə çıxanda Osman kiçik bir məsafəyə uzaqlaşaraq otun üstünə dua xalçasını sərdi və namaz qıldı. Onun inamının ona çox vacib olduğu aydın görünürdü.

Növbəti günü ləzzətli səhər yeməyindən sonra biz mətbəx masası arxasında oturmuşduq; birdən evin sahibi Osman oxuduqları barədə danışmağa başladı.

«Mən Quranda çox maraqlı sözlər oxuyuram» o dedi, « bu barədə sizə sual vermək istəyirəm».

«Orada nə yazılıb?» deyə mən soruşdum.

Osman Quranını götürdü və “İmran ailəsi” adlanan üçüncü surədən oxumağa başladı:

«(Ya Peyğəmbər!) Xatırla ki, bir zamanlar mələklər belə demişdilər: “Ya Məryəm, həqiqətən, Allah səni seçmiş, (eyblərdən) təmizləmiş, (cəmi) aləmlərin (bütün dünyanın) qadınlarından üstün tutmuşdur”» [3.42].

“Ya Məryəm, öz Rəbbinə itaət et, səcdəyə qapan və rüku edənlərlə birlikdə rüku et! (Namaz qılanlarla bir yerdə namaz qıl!)” [3.43].

«(Ya Rəsulum!) Bunlar qeyb xəbərlərindəndir ki, vəhy ilə sənə bildi-

ririk. Onlar: “Məryəmi kim öz himayəsinə alacaq?” – deyə qələmlərini (suya) atdıqları və bir-birilə mübahisə etdikləri zaman sən ki onların yanında deyildin» [3.44].

«Mələklər dedilər: “Ya Məryəm! Həqiqətən, Allah Öz tərəfindən bir kəlmə ilə sənə müjdə verir. Onun adı Məryəm oğlu İsa əl-Məsihdür ki, dünyada və axirətdə şanı uca (şərəfli) və (Allaha) yaxın olanlardandır”» [3.45].

“O, (həm) beşikdə ikən, (həm də) yaşa dolduqdan sonra insanlarla danışacaq və salehlərdən (xeyirli iş görənlərdən) olacaqdır” [3.46].

«(Məryəm:) “Ey Rəbbim! Mənə bir insan əli toxunmadığı halda necə uşağım ola bilər?” – dedikdə, (Allah) buyurdu: “(Bəli) elədir, (lakin) Allah istədiyini yaradır. O, bir işin əmələ gəlməsini qərara aldıqda, ona ancaq “Ol!” deyər, o da (dərhal) olar» [3.47].

“(Allah) ona (İsaya) yazmağı, hikməti, Tövrəti və İncili öyrədəcək” [3.48].

«Və onu İsrail övladına (yəhudilərə) peyğəmbər göndərəcək. (İsa onlara deyəcək:) “Mən, həqiqətən, Rəbbinizdən sizə möcüzə gətirmişəm. Sizin üçün palçıqdan quşa bənzər bir surət düzlədim ona üfürərəm, o da Allahın iznilə quş olar. Anadangəlmə korları, cüzam xəstəliyinə tutulanları sağaldar və Allahın iznilə ölümləri dirildərəm. Mən evlərinizdə yediyiniz və yığıb saxladığınız şeyləri də sizə xəbər verərəm. Əgər möminsinizsə, bunda (söylədiklərimdə peyğəmbər olduğuna) bir dəlil vardır”» [3.49].

“Məndən əvvəl göndərilmiş Tövrəti təsdiq edərək (eyni zamanda orada) sizə haram edilmiş bəzi şeyləri (dəvə əti, qarın və bağırsağ piyi yemək, şənbə günü işləmək və s.) halal etmək üçün gəldim və sizə Rəbbiniz tərəfindən (peyğəmbərliyimin doğru olduğunu sübut edən) bir möcüzə gətirdim. İndi Allahdan qorxun və mənə itaət edin!” [3.50].

“Şübhə yoxdur ki, Allah mənim də Rəbbim, sizin də Rəbbinizdir. Elə isə Ona ibadət edin! Budur doğru yol!” [3.51].

«İsa onların (yəhudilərin) küfrünü (inanmadıqlarını) hiss etdikdə: “Allah yolunda kim mənim köməkçim olacaqdır?” - deyə soruşdu. (O zaman) həvarilər dedilər: “Bizik Allahın (Onun dininin) köməkçiləri! Biz Allaha inandırıq. Sən də (Allaha) təslim olduğumuza şahid ol!”» [3.52].

«(Həvarilər dedilər:) “Ey Rəbbimiz, (bizə) nazil etdiyinə (İncilə) iman gətirdik və peyğəmbərinə (İsaya) tabe olduq. Artıq bizləri (haqqa) şahid olanlarla bir yerdə yaz!”» [3.53].

“Onlar (İsaya inanmayanlar) hiyləyə əl atdılar. Allah da onların hiyləsinə (İsanı göyə qaldırıb münafıqlardan birini isə İsa surətində onlara öldürtməklə) əvəz verdi. Allah (bütün) hiyləgərlərdən tədbirlidir (hiyləgərlərə ən yaxşı cəza verəndir) [3.54].

«O vaxt Allah buyurdu: “Ya İsa, həqiqətən, Mən sənin ömrünü tamam edib Öz dərgahıma qaldıraram, səni kafirlərdən pak edərəm (tərtəmiz ayıraram). Sənə iman gətirənləri qiyamət gününə qədər kafirlərə qalib edərəm. Sonra isə Mənim hüzuruma qayıdacaqsınız. O zaman ixtilaf etdiyiniz məsələlər barəsində aranızda Mən hökm verəcəyəm!» [3.55].²⁵⁷

“Çox maraqlı hissədir, Osman” mən qeyd etdim, “Siz nə barədə soruşmaq istəyirsiniz?” Mən İsanın atasız möcüzəvi doğulmasını təsvir edən bu ayələri Osmanın şərh edəcəyini gözləyirdim, lakin onun sualı mənim üçün gözlənilməz oldu.

«Quranda deyilir ki, İsa Məsih korları və cüzamlıları sağaldır, ölüləri dirildə bilir. İsa yer üzündə yaşayarkən bunu edirdi. Mən bilmək istəyirəm, bu gün həmin işləri İsa edirmi?»

«Bəli, edir, lakin etiraf etməliyəm ki, çox vaxt bu baş vermir. Hətta İsa Məsih bu dünyada yaşayarkən, bildiyimizə görə, O yalnız üç ölü adamı dirilti. Görünür Allah Öz gücünün əlaməti olaraq və ya İsa Məsih haqqında Xoş Xəbərin həqiqi olduğunu təsdiq etmək üçün bu möcüzəni edir. Allah şəfa verir, amma çox vaxt şəfa dualarını biz İsa Məsihin adında və səlahiyyətində edəndə Allah cavab verir.²⁵⁸ Çünki İsa Məsih Özü bəyan etmişdi: «İsa On İki şagirdini yanına çağıraraq onlara natəmiz ruhlar üzərində səlahiyyət verdi ki, bunları qovsunlar, hər cür xəstəliyə və hər cür naxoşluğa şəfa versinlər».²⁵⁹ İsa Məsih şagirdlərinə «... hər cür xəstəliyə və hər cür naxoşluğa şəfa ver»mələrini.²⁶⁰ əmr etmişdi. Bəli, İsa bu gün də şəfa vermək səlahiyyətinə malikdir».

«Mən eşitmişəm ki, İsa Məsih bu gündə şəfa verir» Osman cavab verdi, “Bəs ölüləri diriltmək necə? Hal-hazırda ölənlərin İsa Məsih tərəfindən dirilməsinə aid sübutlar var?”

“Bəli, mən bir neçə hal barədə eşitmişəm” mən cavab verdim, “onların bəziləri haqqında sizə deməyimi istəyərdinizmi?”

“Bəli, lütfən, diqqətlə qulaq asıram!” Osman cavab verdi. Fatimə də diqqətlə qulaq asırdı, beləliklə, mən müasir vaxtlarda dirildilən ölülərin bəzi halları haqqında onlara danışmağa başladım.

“Dirilən adamlar ilə görüşməsəm də, Sibirdə yaşayan İsa Məsihin da-

vamçısı olan iki adam üçün dua etdiyini və onların dirildiyini mənə deyən adamı görmüşəm”.

“Bu necə oldu?” Osman soruşdu.

“Hər iki hadisə cənubi Sibirin Altay Respublikasında baş vermişdi. Birinci halda yıxılan və təxminən yarım saat müddətində sıfır dərəcədə yerdə uzanıb qalan bir adam var idi. Adamlar fikirləşirdilər ki, o donub ölüb. Digəri yüksək gərginlikli elektrik məftillərində işləyən və güclü elektroşok alan bir adam idi. O da yerə yıxıldı və hər kəs onun öldüyünü fikirləşdi. Lakin Sibirdə görüşdüyüm adam İsa Məsihin adı ilə Allaha dua etməyə başladı və bu adamlar dirildilər”.

“Onda o xüsusi gücə malikdir, eləmi?”

“Xeyr, onun özündə güc yoxdur. Onda imanın ənamı və müəyyən vəziyyətlərdə Allahın nə etmək istədiyini sezmək bacarığı ola bilər”.

“Bundan başqa hansı nümunələri bilirsiniz?”

«Ölülərin dirilməsinə aid başqa nümunə barədə Cənubi Amerikada Çilidən məlumat verilmişdir. Orada “Andres Montupil” adında Allah adamı bir evə getdi. Orada bir yeniyetmə qız çox ağır xəstə idi. O, evə yaxınlaşanda qızının ölümünə görə ağlayan ananın acı kədər səsini eşitdi. Andres Allaha dua etdi və evə girdi. Qızın anasının əlindən tutub ehtiyatla evdən bayıra çıxartdı. Burada gözəl And dağ zənciri görünürdü. Andres ona dedi: «Mənim Atam bunu etdi. O həmçinin sənin də Atandır; O, sənin ölmüş qızını diriltməyə qadirdir və biz dua edəcəyik». Onlar evə qayıdanda ölü qızın bədəni artıq soyumuşdu və bərkiməyə başlamışdı. Andres Allaha dua etdi və başqaları da onun duasına qoşuldu. Əvvəlcə heç nə baş vermirdi, beləliklə, onlar ikinci dəfə dua etdilər. Onlar üçüncü dəfə dua edəndə Andres dedi: «Allah, Sənin şöhrətin üçün, qoy bu adamlar Sənin mövcud olduğunu, Sənin qüdrətli olduğunu bilsinlər, bu qızı dirilt!» Qəfildən qız öskürdü və tər pəndi. Andres ona yemək verməyi xahiş etdi və onlar qıza bir az yüngül şorba gətirdilər. Ölüm haqqında eşidən və ailəyə təsəlli verməyə gələn qonşular qızı sağ görüb təəccübləndilər».²⁶¹

“Çox gözəl hekayədir” Osman şərh etdi və sonra soruşdu, “İsa Məsih bu dünyada olanda ölüləri belə dirildirdi?”

“Əlbəttə!” mən cavab verdim, “Əslində bu hekayə İsa Məsihin on iki yaşlı qızı dirilməsi barədə hekayəni çox xatırladır. Müjdə bizə deyir ki, Yair adlı bir adam gəldi və onun evinə gəlmək üçün yalvararaq İsanın ayaqlarına düşdü, çünki onun təxminən on iki yaşlı yeganə qızı ölürdü.

Lakin İsa Məsih yolda ikən Yairin evindən kimsə pis xəbərlə gəlirdi. Mən Müqəddəs Yazıları götürdüm və Müjdədən oxudum:

«İsa hələ danışır ki, sinaqoq rəisinin evindən bir nəfər gəlib dedi: “Qızın öldü. Müəllimi daha narahat etmə”. Amma İsa bunu eşidəndə sinaqoq rəisinə dedi: “Qorxma, yalnız iman et! Qızın xilas olacaq”. İsa onun evinə gələndə Peter, Yəhya, Yaqub və qızın ata-anasından başqa heç kimi Özü ilə evə girməyə qoymadı. Hamı qız üçün ağlayıb nalə çəkirdi. Amma İsa dedi: “Ağlamayın, o ölməyib, sadəcə yatıb”. Onlarsa qızın öldüyünü bildiklərinə görə İsayə güldülər. Amma İsa qızın əlindən tutub səslədi: “Qızcığaz, qalx!” Qızın ruhu bədəninə qayıtdı və o dərhal ayağa qalxdı. İsa dedi ki, qıza yemək versinlər».²⁶²

Osman bu gün baş verən möcüzələr haqqında daha çox bilmək istəyirdi. “Siz bizə bir müasir nümunə gətirdiniz” o dedi, “başqa hallar varmı?”

“Var” mən cavab verdim, “ölünün dirilməsi barədə başqa müasir xəbər Cənubi Koreyadan gəldi. “Şamuel” adlı oğlan küçədə satılan yağda qızarmış barama qurdları yedi. O bilmirdi ki, şəhərə barama qurdlarını gətirən fermer həşərat dərmanı üçün istifadə edilən qabdan istifadə etmişdi. Oğlan zəhərdən öldü”.

Şamuelin atası Pol Yonqqı Ço Koreyada tanınmış Allah adamıdır. O, xəbəri eşidərkən evə qayıtdı və meyitin yanında Allaha dua etdi, oğlunun dirilməsini dilədi. Bir neçə saat duada qaldı və sonra Allah ona Şamuelin dirilməsi üçün inam ənamını verdi. Sonra ata oğlanın adını ucadan çağırdı: «Şamuel!» Onun əlləri ilə birlikdə əl çalaraq o qışqırdı: «Şamuel! Nazaretli İsa Məsihin adı ilə, qalx və gəz!»

Oğlan tullanıb ayaq üstə qalxdı, sonra başı fırlandı və qusaraq çarpayıya yıxıldı. Əli ilə işarə edərək atasına dedi: “Ata, İsayə salam de, O buradadır”. Onun atası oğlunun göstərdiyi tərəfə üzünü tutub diz çökdü və mehriban səslə dedi: “Salam, İsa”.

Sonra Şamuel atasına dedi: “Dəhlizlə aşağı düşməyimizi görmürdünüz? ...İsa məni əllərində daşıyırdı. O məni gözəl yerə aparırdı, mən hələ belə parlaq yer görməmişdim, heç vaxt eşitmədiyim gözəl musiqi eşidirdim. Mən melodiyani tanıya bilmədim, amma biz ona daha da yaxınlaşırdıq. Sonra İsa mənə dedi: “Biz qayıtmalıyıq”. “Xeyr” mən dedim. “Bəli, biz qayıtmalıyıq” İsa dedi, “atan sənə getməyə imkan verməyəcək”. O məni yataq otağına qaytardı. Dəhlizlə aşağı düşməyimizi görmürdünüz? Sən məni çağırırdın və ayağa qalxmağı mənə əmr edirdin. Onda İsa məni buraxdı. O buradadır. Ah, O burada deyil. O yəqin ki qayıtdı”.²⁶³

“Çox gözəl hekayədir” Osman dedi, «mənim Quranım deyir ki, İsa Məsih ölüləri dirildir. Mən ölüləri dirildə bilən başqa bir peyğəmbər barədə heç vaxt eşitməmişəm”.

“Ölüləri yalnız Allah dirildə bilər, amma O həm də bizim dualarımıza cavab verir. Allah həm adi adamların, həm də peyğəmbərlərin dualarına cavab verir. Lakin İsa Məsihdən təxminən 850 il əvvəl yaşamış başqa peyğəmbər, İlyas peyğəmbər də ölünü diriltmək üçün Allah tərəfindən istifadə edilmişdi. Əslində Allahın Koreyada Şamueli diriltməsi İlyas peyğəmbərin hekayəsinə çox oxşardı. İlyas peyğəmbər bir ailə ilə yaşayırdı, «Bundan sonra ev sahibi qadının oğlu xəstələndi, xəstəliyi də çox ağır oldu, belə ki onun heç nəfəsi gəlmirdi. Qadın İlyasa dedi: “Mən sənə nə etdim, ey Allah adamı? Günahımı xatırlatmaq və oğlumu öldürmək üçün yanıma gəlmisən?” İlyas ona dedi: “Oğlunu mənə ver”. Uşağı qadının qucağından götürüb özünün qaldığı yuxarı otağa çıxartdı və onu öz yatağının üstünə uzandırdı. O, Rəbbi çağıraraq dedi: “Ey Allahım Rəbb, yanında qaldığım dul qadının oğlunu öldürməklə onun başına bəla gətirirsən?” Sonra uşağın üstünə üç dəfə uzandı və Rəbbi çağıraraq dedi: “Ey Allahım Rəbb, Sənə yalvarıram, qoy bu uşağın canı özünə qayıtsın”. Rəbb İlyasın səsinə eşitdi: uşağın canı özünə qayıtdı və o dirildi. İlyas uşağı götürüb yuxarı otaqdan evə düşürtdü və onu anasına verib dedi: “Bax oğlun sağdır”. Qadın İlyasa dedi: “İndi bildim ki, sən Allah adamısan və sənin ağzında Rəbbin sözü haqdır”.²⁶⁴

«İlyas Allahın böyük peyğəmbəri idi» Osman şərh etdi, «amma bütün bu hekayələr duadan bir az əvvəl ölmüş gənc adamlar barədədir. Şübhə edən adam deyər ki, bu övladlar əslində ölü deyil, ölü görünürdü. Bir neçə gün ərzində ölü olmuş, bədəni artıq çürüməyə başlamış bir adam barəsində hekayə eşitmək daha inandırıcı olardı!»

«Siz düz deyirsiniz, Osman» mən cavab verdim, «amma bir neçə belə hal da olub. Mərkəzi Afrikanın Konqo Demokratik Respublikasından bir xəbər gəldi: Aleksandr adlı bir nəfər toplantıya rəhbərlik edirdi. İcəri gənc qadının meyiti gətirildi. Ölən qızın nişanlısı bu sözlərlə ona meydan oxudu: «Siz deyirsiniz ki, Allah adamları ölülərdən dirildir. Budur, sizə bir sınaq». Qadın artıq dörd gün idi ölmüşdü və kiçik, boğanaq otaqda üfunətdən dözmək olmurdu. Aleksandr başqa imanlıları ətrafına yığışmağa dəvət etdi və onlar birlikdə Allaha dua və şükür etdilər. Təxminən iyirmi dəqiqədən sonra Aleksandr kiminsə onun pencəyindən dartdığını hiss etdi. Gözlərini açdı və gördü ki, meyit yoxdur. Ətrafa baxıb ölü olan

qadının başqaları ilə birgə dua etdiyini gördü. Qadın gözlərini yumub, əllərini qaldırıb Allaha şükür edirdi!».²⁶⁵

«Bəs İsa Məsih bədəni artıq çürüməyə başlayan ölünü diriltmişdimi?» Osman soruşdu.

«Bəli, diriltmişdi. Buna oxşar möcüzə baş vermişdi, bir neçə gün ölü olan adamı İsa Məsih diriltmişdi. Bu Müjdədə yazılıb. Mən bu hissəni ucadan oxudum:

«Lazar adlı bir adam xəstələnmişdi. O, Məryəmlə bacısı Martanın yaşadığı Bet-Anya kəndindən idi. Rəbbin üzərinə ətirli yağ çəkib ayaqlarını saçları ilə silən həmin Məryəm idi. Xəstələnən Lazar onun qardaşı idi. Bu səbəbdən iki bacı “ya Rəbb, sevdiyim adam xəstədir” deyə İsayə xəbər göndərdi... İsa gəlib Lazarın artıq dörd gündən bəri qəbirdə olduğunu bildi. Bet-Anya ilə Yerusəlim arasında on beş stadi məsafə var idi. Bir çox Yəhudi Marta və Məryəmə qardaşlarının ölümünə görə təsəlli verməyə gəlmişdi. Marta İsanın gəldiyini eşidəndə Onu qarşılamağa çıxdı, ancaq Məryəm evdə oturmuşdu. Marta İsayə dedi: “Ya Rəbb, əgər Sən burada olsaydın, qardaşım ölməzdi. Ancaq bilirəm ki, Sən indi də Allahdan nə diləsən, O Sənə verəcək”. İsa ona “qardaşın diriləcək” dedi. Marta Ona dedi: “Bilirəm ki, dirilmə zamanı, son gündə o da diriləcək”. İsa ona dedi: “Dirilmə və həyat Mənəm. Mənə iman edən ölsə də, yaşayar, yaşayıb Mənə iman edən də heç vaxt ölməz. Buna inanırsanmı?” Marta Ona cavab verdi: “Bəli, ya Rəbb, inanıram ki, dünyaya gəlməli olan Allahın Oğlu Məsih Sənsən”. Marta bunu söylədikdən sonra gedib bacısı Məryəmi gizlicə çağırırdı və dedi: “Müəllim buradadır, səni çağırır”. Məryəm bunu eşidən kimi tez qalxıb İsanın yanına getdi. İsa hələ kəndə girməyib Martanın Onu qarşıladığı yerdə qalmışdı. Məryəmlə birgə evdə olan və ona təsəlli verən Yəhudilər qadının tez qalxıb bayıra çıxdığını görəndə elə bildilər ki, ağlamaq üçün qəbirin yanına gedir. Buna görə də onun ardınca getdilər. Məryəm İsanın olduğu yerə gəlib Onu gördü və ayaqlarına düşüb dedi: “Ya Rəbb, əgər Sən burada olsaydın, qardaşım ölməzdi”. İsa onun və yanında gələn Yəhudilərin ağladığını görəndə əhvalı pozuldu və təlaşa düşdü. İsa onlardan “Mərhumu haraya qoymusunuz?” deyə soruşdu. Ona “Ağa, gəl bax” dedilər. İsa ağladı. Onda Yəhudilər “Bax onu necə də sevirmiş!” söylədilər. Lakin onlardan bəzisi dedi: “Korun gözlərini açan bu Şəxs bir şey edə bilməzdi ki, bu adam ölməsin?” O zaman İsa yenə əhvalı pozulmuş halda qəbirin yanına gəldi. Qəbir bir mağara idi və ağzına daş qoyulmuşdu. İsa “daşı götürün” dedi. Mərhumun bacısı Marta

Ona dedi: “Ya Rəbb, artıq iylənib, çünki öldüyü dörd gündür”. İsa dedi: “Axı Mən sənə söyləmədimmi, iman etsən, Allahın izzətini görəcəksən?” Beləcə daşı götürdülər. İsa da başını yuxarı qaldırıb dedi: “Ey Ata, Məni eşitdiyin üçün Sənə şükür edirəm. Bilirəm ki, Məni həmişə eşidirsən. Lakin bunu ətrafımda duran xalq üçün söylədim ki, Məni Sən göndərdiyinə inansınlar”. Bu sözləri söylədikdən sonra “Lazar, bayıra çıx!” deyərək bərkədən qışqırdı. Ölü də bayıra çıxdı. Onun əl-ayağı sarğılarla və üzü dəsmalla bağlanmışdı. İsa onlara “onu açın və buraxın getsin” dedi». ²⁶⁶

«”Ah!” Osmanın təəccübünə ağzı açılı qalmışdı, “üç-dörd gün ölü olan adamın dirilməsi barədə sözü izah etmək faktiki olaraq qeyri-mümkündür”. O, fasilə verdi, sonra davam etdi, “lakin mən güman edirəm ki, şübhə edənlər deyərək bilənlər ki, şəxs əslində ölməmişdi, sadəcə qəbirdə oyanmışdı. Elə bir hal var ki, həkim şəxsin ölü olduğunu təsdiq etsin?»

«“Həkim şəxsin ölü olduğunu təsdiq etməsə də, dünyanın bir çox hissəsində yaşayan adamlar ölümə tanışdırlar və ölümün simptomlarını tanıyırlar” mən cavab verdim, “amma bəzi hallarda həkim həqiqətən təsdiq etmişdir ki, həyatın bütün klinik əlamətləri yox idi və tibbi nöqtəyi-nəzərdən şəxs ölü idi. Belə hal Afrikada xəstəxanada ölmüş “Katşinyi” adlı uşaqla baş verdi. Həkimlər hətta ona ölüm haqqında şəhadətnamə də yazmışdılar. Sonra həmin gün “Mahaş Çavda” adlı bir Allah adamı şəhərin mərkəzi meydanında izdihama vəz edirdi. Allah ona dedi ki, kütlənin arasında səhər oğlu ölən bir nəfər var. Elə həmin vaxt Katşinyinin atası Mulamba meydana gəldi və Allah adamının sözlərini eşitdi. Allah adamı Mulamba ilə dua etdi, oğlanın dirilməsini Allahdan xahiş etdi. Elə həmin dəqiqədə xəstəxana meyitxanasında ölü qəfildən hərəkət etdi; oğlan asqırdı, oturdu və yemək istədi». ²⁶⁷

“Yaxşı, əgər insan həqiqətən ölüdürsə, əlbəttə, tibbi nöqtəyi-nəzərdən şəfanı izah etmək qeyri-mümkündür. Biz deyərək bilmərik ki, ölmüş adam dərmanlardan və ya başqa səbəbdən yaxşılaşdı!” Osman qeyd etdi.

“Siz düz deyirsiniz. Bəşəri sözlərlə bunu yalnız belə izah etmək olar: insan həqiqətən ölü deyildi, amma yalnız ölü kimi görünürdü. Lakin belə münasibət faktlara baxmaqdan imtina edən dəvəquşuya bənzəyir. İstənilən normal perspektivdən, bu hekayələrdə təsvir edilən adamlar ya ölü idi, ya da elə ciddi xəstə idi ki, onlar özləri sağala bilmirdilər. Ayağa qalxanda onların ətrafında olan adamlar Allahın ölünü diriltiyinə inandılar”.

Fatimə diqqətlə qulaq asırdı və indi o sual verdi: “Bəs Allah nə üçün bəzi adamları dirildir, bəzilərini isə diriltmir? Nə üçün belə hallar çox az baş verir?”

“Bu yaxşı sualdır, amma buna cavab vermək o qədər də asan deyil, çünki Allahın nə üçün bəzi adamların bu dünyada dirilməsini, başqalarının isə əbədiyyətə getməsini istədiyini yalnız O Özü bilir. Biz yalnız bunu deyə bilərik ki, duaya cavab olaraq dirildilmiş bu adamların hamısına yer üzündə yaşamağa bir qədər artıq vaxt verilir. Lakin sonra onlar başqa xəstəlikdən, ya da sadəcə qocalıqdan öləcəklər, ya da artıq ölüblər. Biz güman edirik ki, Allah onlara bu həyatda yaşamağa davam etmələrini müəyyən məqsədlə verir”.

“Ölülərdən dirilən adamlar başqa dünyada gördükləri şeylər barədə danışılar?” Osman soruşdu.

«Bəzən danışılar – Koreyada yaşayan Şamuel kimi, o dedi ki, İsa Məsih onu ən gözəl musiqi sədaları altında çox gözəl, parlaq bir yerə aparırdı. Başqa hallarda təfsilatlar xatırladılır. Amma bizim onların qısa müddət ərzində gördükləri təsvirlərindən öyrənə bildiyimiz şeylərdən ən əsası odur ki, ölümümüzdən sonra Allah ilə görüşmək üçün hazır olmağımızdır. Bizi Yaradana biz nə deyəcəyik?»

“Siz düz deyirsiniz!” Osman nida etdi, “və məhz buna görə Qurandan olan bu hissə belə vacibdir. Burada yazılır ki, İsa Məsih Allahın yanına Səmaya qayıtdı. O, Allahdan gəldi və Səmaya qayıtdı, demək, O, yolu tanıyır!”

“Siz çox ağıllı adamsınız, Osman” mən razılaşdım, “əslində İsa Məsih Onu sevən və Onun ardınca gedən adamlar üçün Səmada hazırladığı yer haqqında danışdı. O dedi: «Qoy ürəyiniz təlaşa düşməsin. Allaha iman edin, Mənə də iman edin. Atamın evində çoxlu məskən var. Əgər olmasaydı, sizə deyərdim ki, sizin üçün yer hazırlamağa gedirəm? Gedib sizin üçün yer hazırlayandan sonra yenə gəlib sizi Öz yanıma götürəcəyəm ki, Mənim olduğum yerdə siz də olasınız».²⁶⁸

“Koreyada o oğlanla etdiyi kimi!” Osman qeyd etdi.

«Bəli, amma İsa Məsih həmçinin Öz davamçılarına dedi: “Gedəcəyim yerə aparın yolu tanıyırsınız”».²⁶⁹

“Ola bilsin ki onlar yolu tanıyırdılar, amma biz bilmirik!” Osman şərh etdi.

«Əslində İsa Məsihin davamçılarından biri də buna bənzər bir söz dedi. “Tomas İsayə dedi: Ya Rəbb, hara gedəcəyini bilmirik, yolu necə tanıya bilərik?”²⁷⁰ Siz necə fikirləşirsiniz, İsa Məsih ona necə cavab verdi?»

“Bilmirəm” Osman dedi.

Mən Müjdəni götürdüm və İsa Məsihin cavablarını verən hissəni göstərdim. O oxudu: «İsa ona dedi: “Yol, həqiqət və həyat Mənəm. Mənim vasitəm olmadan heç kim Atanın yanına gələ bilməz”». ²⁷¹

Osman bir an düşündü, sonra dedi: «İsa Məsih olmasa heç kim Allahın yanına gələ bilməz? Başqa heç bir peyğəmbər, hətta bizim öz peyğəmbərimiz belə söz deməmişdi. “Qumsal təpələr” adlanan Surədə peyğəmbərimiz demişdi: «De: “Mən peyğəmbərlərin birincisi deyiləm. (Rəbbimin) mənimlə və sizinlə nə edəcəyini bilmirəm (başqa peyğəmbərlər kimi şəhid olacağımı, ölkəmdən qovulacağımı yaxud küfrə davam etdiyiniz təqdirdə sizə nə cəza veriləcəyini, hansı fəlakətlərə uğrayacağınızı deyə bilmərəm, çünki qeybi ancaq Allah bilir). Mən yalnız mənə vəhy olunana tabe oluram. Mən ancaq (sizi Allahın əzabı ilə) açıq-aşkar qorxudan bir peyğəmbərəm!”» ²⁷²

Fatimə də öz sözünü dedi: “Heç bir peyğəmbər İsa Məsih kimi adamları diriltməyib! Əlbəttə, O, səmalara aparan yolu tanıyır!”

“İsa Məsihin dirilməsi sizin bizə danışdığınız ölümlərin dirilməsinə bənzəyirdimi?” Osman soruşdu.

“Xeyr, ölümlərin dirilməsi haqqında danışdığım bu hekayələr İsa Məsihin öləndən sonra dirilməsindən olduqca fərqlidir. Onun dirilmiş bədəni tamamilə fərqli idi. Bu yeni və fərqli xüsusiyyətlərə malik olan yeni bədən idi. Divarlar artıq ona maneə olmurdu, amma İsa Məsihin yeni bədəni ruha da bənzəməirdi, çünki O, Öz dostları ilə yeyib-içirdi və hətta bir dəfə onlar üçün səhər yeməyi də bişirdi. Bu maddi bədən idi, ona toxunmaq mümkün idi. İsa Məsihin ölümdən dirilməsinə şübhə edən dostlarından birinə İsa mismarlardan qalan yaralarına toxunmağı və yoxlamağı təklif etdi. Fərq ondan ibarətdir ki, bu yeni bədən daha heç vaxt ölməyəcək. Qırx gündən sonra İsa Məsih səmalara yüksəldi, lakin bu dünyanı mühakimə etmək üçün bu dünyaya bir gün qayıdacaq. Lakin birinci dəfə İsa dünyanı xilas etmək üçün gəldi və bizim hər birimizə Ona inanmaq imkanını verdi, çünki yalnız O bizi cəhənnəmdən xilas edə bilər və Səmada əbədi həyat verə bilər”.

Osman Fatiməyə baxdı, sonra dedi: «Mən Qurandakı bu hissəni əvvəlcədən heç vaxt başa düşmürdüm, amma indi mənə daha çox aydın oldu. Mən indi İsa Məsih haqqında daha çox bilməyin vacibliyini anlayıram, çünki Quranda Allah İsa Məsihə deyir ki, “Sənə iman gətirənləri qiyamət gününə qədər kafirlərə qalib edərəm”. Mən dirilmə günü üçün İsa Məsihə inanmaq istəyirəm».

Fəsil 14

Kislovodsk: Qafqazda idman

Bir dəfə səhər vaxtı mən Kislovodsk kurort şəhərinin yanındakı meşəli təpələrə qaçış üçün getdim. Ətrafda adamlar çox az idi. Təpələrə çıxmaq və Allahın yaratdığı gözəllikdən zövq almaq üçün çox gözəl imkan idi. Bəzi təpələr hələ zəif səhər dumanı ilə örtülmüşdü, amma səhərin bu çağında günəşin istisində yox olub gedən xəzinələr var. Məsələn, yolda qurulan gözəl hörümçək toru bir incəsənət əsəridir. Mürəkkəb naxış hörümçəyə belə bacarıqla forma verən Yaradanına işarə edir. Sonra Yaradan Özü səhər şəhini də əlavə etdi ki, günəş işığında parlasın. Bu gözəllik təxminən bir saatdan sonra yox olur, hörümçək toru da yol ilə gedən kimsə tərəfindən dağıdılır.

Yaradan ətrafımızda hər tərəfdə yeni incəsənət əsərlərini yaradır və bu barədə Yaradandan başqa yalnız bir neçə nəfər xəbərdar olur. Allah müxtəliflikdən həzz alır: Onun əsərləri sənətkarın əl işini nümayiş etdirir. Rəssam bir çox oxşar rəsm əsəri yarada bilər, amma hər biri digərlərindən müəyyən mənada fərqlidir. Allah da yaratdığı “biz” əsərlərinin hər birini nadir yaradır. Hər birimizdə – barmaq izlərimizdə, gözlərimizin əlvan təbəqəsində, hətta qulaqlarımızın formasında bu nadirliyi görə bilərik. Hər bir pələngin üzərindəki zolaqları nadirdir. Qar dənəciklərinin hər biri fərqlidir. Ulduzlar müxtəlifdir. Allahın yaratdıqlarının hamısı nadirlikdən zövq alan Rəssamın əlinə işarə edir.

Təpədən aşağı, qaldığım sanatoriyaya tərəf qaçanda məni müşahidə edən bir kişiyə fikir verdim. Mən əvvəlki gün Ramza ilə görüşmüşdüm və onunla axşamı birlikdə keçirmişdim. O, müharibə zamanı Qroznıda evini itirən və indi Çeçenistandan kənardə, başqa bir şəhərdə yaşayan çeçen idi. Mən onunla danışmağı xoşladım, amma bizim söhbətimiz televizorda başlanan gülüşə görə kəsildi.

“Afərin!” qaçışda məni görməyinə təəccüblənən Ramza dedi.

“Buralarda güman edirəm ki, çox az baba qaçışa çıxır, elə deyilmi?” deyə mən cavab verdim. (Mən artıq iki nəvəm olduğunu demişdim).

“Xeyr, biz başqa idman növlərini üstün tuturuq, qocalar isə sadəcə müşahidə edirlər”.

“Hə, Qafqazda yaşayanlar güləşə baxmağı çox xoşlayırlar, eləmi?”

“Cavanlar güləşdə iştirak etməyi xoşlayırlar”.

“Təsəvvür edirəm, Olimpiya oyunlarında yalnız Afınada deyil, həmçinin sonra Pekində də Dağıstan güləşçilərinin yenə qızıl medal alanda nə qədər böyük sevinci var idi”.

“Siz Mavlet Batirovu və Buvaysak Saytievdən danışırsınız? Bilirdinizmi ki, onların hər ikisi Dağıstanın Xasavyurt şəhərində doğulmuşdur?”

“Bilirəm. Nalçikdə də doğulan bir başqa güləşçi də var idi. Onun adı nə idi?”

«Siz “Aslanbek Xuştov” deyirsiniz. O da Pekində qızıl medal aldı».

“Mən eşitdim ki, Dağıstanlı güləşçilər Pekində üç qızıl və bir gümüş medal aldılar. Bütün güləşçilərin milliyyətlərini bilmirəm, amma Qafqazdan gələnlər bir daha güləşdə üstün oldular”.

“Bəli, hətta Özbəkistanı təmsil edən qızıl medal alan Artur Taymazov əslində Vladiqafqazda doğulub!”

“Qırğızıstan, Qazaxıstan və Azərbaycan da bir neçə gümüş və tunc medal aldı, elə deyilmi?”

“Bəli, Tacikistan da. Heç bilirsiniz onlara gümüş medal gətirən güləşçi Yusup Abdusalomov harada doğulub?”

“Xeyr. Amma deyəsən, o da Qafqazdandır!”

“Mahaçqaladandır!”

“Yenə dağıstanlı! Amma güləş yalnız Dağıstanda deyil, bütün Qafqazda məşhurdur, elə deyilmi?”

“Əlbəttə, hətta gürcülər də güləşdə güclüdürlər. Onlar da bir neçə medal, hətta bir neçə qızıl medal aldılar”.

“Olimpiya oyunlarında adamlar hər rəqibin milliyyətinə fikir verirlər, amma əslində onların hamısı əla çıxış etdi. Hamısı öz medallarına layiq idi. Əsas milliyyət deyil, xarakter və intizamdır”.

“Onlara intizam lazımdır, bəs xarakterin buna nə aidiyyəti var?”

“Bunların hamısı intizamın içindədir. Günbəgün onlar onların bacarıqlarını məşq etdirərək uzun saatlar sərf etmişdilər. Onların müvəffəqiyyətləri intizamsız gəlmir. Hər mükafata görə qiymət ödənilib. Bu halda qiymət – intizam və öhdəlik üçün nədən imtina etdikləri ilə ölçülə bilər. Ola bilsin ki, onlar bu qədər gərgin olmayan bir yolla öz vaxtlarını keçirmək istəyərdilər: televizora baxmaq, dostlara baş çəkmək və ya sadəcə yataqda daha çox qalmaq! Lakin onlar yaxşı olan fəaliyyətdən imtina etməyi və ya azaltmağı seçmişdilər ki, daha vacib olan şeydə fikirlərini cəmləşdirə bilsinlər”.

“Mən heç onların imtina etdikləri şeylər barədə fikirləşməmişəm”.

“Həyatda hər şeyin qiyməti var. Əslində, Allah Özü idmançıların həyatında gördüyümüz intizam ilə həyat yaşamağımızı istəyir”.

“Doğrudan? Mən fikirləşirdim ki, Allah idmanı xoşlamır!”

“Siz nə üçün belə fikirləşirsiniz?”

“Çünki Quran idman haqqında çox danışır, dediyi söz də idmanın qiymətini azaldır”.

“Nə deyir ki?” «Məsələn, bir yerdə deyilir: “Dünya həyatı oyun və əyləncədən başqa bir şey deyildir. Axirət yurdu müttəqilər üçün daha xeyirlidir. Məgər dərk etmirsiniz?”²⁷³ Başqa yerdə Quran xatırladır: “O kəslər ki, dinlərini oyun-oyuncaq (əyləncə) etmiş və (fani) dünya həyatı onları aldatmışdı. Onlar bu günə qovuşacaqlarını unudduqları və ayələrimizi (bilə-bilə) inkar etdikləri kimi, Biz də onları bu gün unudarıq!”²⁷⁴ Başqa ayə deyir: “Bu dünya həyatı oyun-oyuncaqdan, əyləncədən başqa bir şey deyildir. Axirət yurdu isə, şübhəsiz ki, əbədi həyatdır. Kaş biləydilər! (Əgər bilsəydilər, axirəti dünyaya dəyişməzdilər)”²⁷⁵

«Amma Quran idmanın günah olduğunu demir! Əksinə, mənəvi həyatın əhəmiyyətini daha çox vurğulayır. Bu cəhətdən Quran və Müjdə eyni sözü deyir. Müjdədə yazılıb: «Bədən məşqinin az faydası olur, möminlik isə hər şey üçün faydalıdır, çünki bunda indi və gələcək üçün həyat vədi var».²⁷⁶

«Onda siz nə üçün dediniz ki, Allah həyatımızı idmançılar kimi yaşamağımızı istəyir?»

«Mən dedim ki, Allah onların, eləcə də idmanın bir çox başqa növündə iştirak edən adamların, əlil idmançılar da daxil olmaqla, həyatlarında gördüyümüz intizam ilə yaşamağımızı istəyir. Bunu deyərkən, mən Müjdənin təriflədiyi idmanın müsbət xüsusiyyətlərinin bəzilərini nəzərdə tutdum.

Məsələn, Müjdə bizə deyir ki, idmançıların öyrədildiyi qayda ilə Allah da bizi öyrədir. Müjdədə qaçış yarışının nümunəsi verilir. Daha sürətli qaçmaq üçün yüngül geyməli olan idmançı kimi biz də mənəvi irəliləyişimizə mane olan həyatımızdakı səhv şeyləri kənarı qoymalıyıq. Müqəddəs Kitabda belə yazılıb: “Buna görə bu qədər böyük şahidlər buludu ilə əhatə olduğumuz üçün biz hər bir yükü və bizi asanlıqla çaşdıran günahı tərki edib qarşımızdakı yarışda dözümlə qaçaq”.²⁷⁷

“Məgər həyat qaçış yarışına bənzəyir?”

«Bəli, ya da başqa idman növünə bənzəyir. Lakin Müjdədəki bu hissə daha sonra çətinlikdə mətanət və səbrin daha böyük nümunəsini göstərən İsa Məsihə işarə edir. Növbəti sözləri oxumaq istəyərdim: “Gözümüzü imanımızın Banisi və Kamilləşdiricisi olan İsayə dikək. O, qarşısına qoyulan sevincə görə rüsvayçılığı heç sayıb çarmıxa çəkilməyə tab gətirdi və Allahın taxtının sağında oturdu. Günahkarlardan Ona qarşı olan bu qədər düşmənçiliyə dözən Şəxs barəsində düşünün ki, yorulub ruhdan düşməyəsiz”.²⁷⁸

“Mən bir dəfə İsa Məsih haqqında film gördüm, İsa Məsihin döyülməkdən və çarmıxa çəkilməkdən nə qədər əziyyət çəkdiyi məni heyrləndirdi. Siz deyə bilərsiniz ki, O, bizim boksçularımızın və ya güləşçilərimizin hər hansından daha çox əziyyət çəkdi: ən azı, onların mübarizələrində qaydalar var və axırda ölümlə üzləşirlər!”

«O doğrudur. Öz həyatlarındakı mürdərliyi və qaranlığı aşkara çıxartmaq üçün bizim təmiz həyatımızı istəməyənlərin anlaşılmazlığına və ya etirazlarına baxmayaraq, İsa Məsihin nümunəsi bizi Allahın istədiyi kimi yaşamağa ruhlandırır. Müjdədə yazılıb:

“Mühakimə bundan ibarətdir ki, dünyaya nur gəldi, amma insanlar qaranlıq nurdan daha çox sevdilər, çünki əməlləri şər idi. Pislik edən hər kəs nura nifrət edər, əməllərinin üzə çıxması üçün nura tərəf gəlməz. Həqiqətə əməl edənsə nura tərəf gələr ki, əməllərini Allah naminə etdiyi bəlli olsun”.²⁷⁹

“Bunun idmana nə aidiyyəti var? Mən sizi başa düşürəm”.

“Yarışda biz sona kimi dözmüş və bunu tamamlamış adamların nümunəsini görməklə finiş xəttinə çatmağa ruhlandırılır. Eləcə də, bir çox səhvlər etmək imkanları olan bu korlanmış dünyada təmiz və düzgün həyat yaşamaq asan deyil. Əgər siz Allahın düzlük və təmizlik standartları ilə yaşamaq istəyirsinizsə, yəqin ki, adamlar sizi səhv başa düşəcəklər.

Əgər siz başqa adamların korlanmış standartlarını qəbul etməkdən imtina edirsinizsə, onlar sizə qarşı çıxma bilərlər, çünki sizin düzgün və ədalətli həyatınız onların aldadıcı və ləyaqətsiz həyatlarını aşkara çıxarır. Olimpiya oyunlarında qızıl medalı udmaq istəyən idmançılarımız yalnız intizam və təlim almırlar, onlar həmçinin etiraza üstün gəlməlidirlər. Bizim də mənəvi rəqibimiz var, bu İblis və onun xidmətçiləri olan cinlərdir. Qaranlıq hakimiyyətinə qarşı bu ruhani mübarizədə bizə də intizam və düzgün təlim lazımdır”.

“Bu harada bitir? İblisə qarşı mübarizə apardığımıza görə medal alırıqmı?”

«Müəyyən mənada bəli, alırıq. Müasir Olimpiya oyunlarında qaliblər medal alırlar, amma qədim Yunanıstanda keçirilən ilk Olimpiya oyunlarında qaliblərə zeytun budaqlarından düzəldilmiş çələng verilirdi.²⁸⁰ Romalılar qələbəni simvolik formada əks etdirmək üçün dəfnə çələnglərindən istifadə edirdilər. Bundan sonra padşahlar başlarına tac qoymağa başladılar.²⁸¹ Müjdə bir neçə yerdə belə çələng və ya taclar barədə danışır və deyir ki, İsa Məsihin sadıq davamçılarna Allah mükafatlar verəcək. Yazılıb, məsələn: “Sınağa dözən adam nə bəxtiyardı! Çünki sınaqdan keçəndən sonra Rəbbin Onu sevənlərə vəd etdiyi həyat tacını alacaq”.²⁸² Məhz buna görə İsa Məsihin sadıq davamçıları həyatlarının sonuna yaxın yaza bildilər: “Mən yaxşı mübarizə aparmışam, yolumu sona çatdırdım, imanı saxladım. İndi salehlik tacı mənim üçün hazır durur. Ədalətli Hakim olan Rəbb qiyamət günü onu mənə – yalnız mənə deyil, Onun zühdünə can atanların hamısına verəcək”.²⁸³

“Demək istəyirsiniz ki, ən çox çalışanlar qızıl və ya gümüş medalların ruhani ekvivalentini alacaq? Məncə, bizlərdən çoxunun şansı yoxdur”.

«Əslində olan Olimpiyada zamanı verilən «qızıl medal»ın ekvivalenti bu tac və ya dəfnə çələngləri çətinliyə və ya maneələrə baxmayaraq, sadıq olanlara verilir. İdmançılar kimi bu gün biz də mükafatı almaq üçün maneələrə qalib gəlməyə hazır olmalıyıq. Olimpiya oyunlarından fərqli olaraq, qalib gələn deyil, yarışı tamamlayan hər kəs mükafat alır. Allah təslim olmayanları mükafatlandırır. İsa Məsih indi Türkiyə ərazisi sayılan yerdə yaşayan imanlılara demişdi: “Çəkəcəyiniz əzabdan heç qorxma. Bax İblis aranızdan bəzisini zindana atacaq ki, sınaqdan keçəsiniz. Siz on gün əziyyət çəkəcəksiniz. Ölüm bahasına olsa da, sadıq qal, Mən sənə həyat tacını verəcəyəm”.²⁸⁴

«Ölüm bahasına? Bu çətinidir!»

“Ölüm əbədi həyata aparan qapıdır! Əbədilikdən baxsaq görəcəyik ki, bizim hər birimiz dünyada yaşayarkən getdiyimiz yol haqqında qərar qəbul etməlidir. Biz Allahın istədiyi kimi həyat yarışında iştirak etməyə hazırıqmı? Biz çətinliyə dözməyə və Allahın sona kimi dözən adamlara verməyi vəd etdiyi əbədi mükafatı almağa hazırıqmı?”

“Bəli, dözüm vacibdir, amma Cənnətə nail olmaq üçün bircə dözüm kifayətdirmi?”

“Xeyr. İdmançı mükafatı yalnız qaydalara itaət etməklə alır. İdmançılar bacarıqlarını artırmaq üçün bəzi dərmanlar qəbul etsələr, onlar idman yarışlarından məhrum edilə bilərlər. Hətta onlar yarışda udsalar belə, yalan işlətdikləri halda mükafatı itirirlər. Eləcə də, biz Allahın hamının faydası üçün yaratdığı həyat qaydalarına riayət etməliyik. Bu qaydalar Allahın Müqəddəs Yazılarında izah edilir”.

“Amma Allahın Yazılarında yazılan bütün qaydalara uyğun yaşamaq çox çətinidir! Bunu et, onu etmə! Bu faktiki olaraq qeyri-mümkündür!”

“Məhz buna görə bizə ruhani məşqçi gərəkdir! İdmançılar kitabda yazılan qaydalara riayət etməklə medal almırlar! Yanlarında olan və onlara kömək edən məşqçi lazımdır. Məşqçi idmançını həvəsləndirib yaxşı vərdişlərini inkişaf etdirir, səhvlərini düzəldir. Eləcə də, Allah Onun istədiyi yolla yaşamağa bizə kömək edən Öz Müqəddəs Ruhunu göndərir ki, biz qaydalara uyğun qaçan və mükafat alaraq idman yarışlarından məhrum edilməyən idmançılara bənzəyək”.

“Mən həyatımızı daha yaxşı yaşamağa bizə Allahın kömək etməsi barədə əvvəllər heç vaxt eşitməmişdim”.

«İsa Məsihdən bir neçə əsr əvvəl Yeremya peyğəmbər Allahdan növbəti sözləri çatdırdı:

«”O günlərdən sonra İsrail xalqı ilə bağlayacağım Əhd belədir: qanunumu onların daxilinə qoyub ürəklərinə yazacağam. Mən onların Allahı, onlar da Mənim xalqım olacaq” Rəbb belə bəyan edir. “Bundan sonra bir kəs öz qonşusunu yaxud qardaşını “Rəbbi tanıyın” deyib öyrətməyəcək. Ona görə ki böyükdən kiçiyə qədər hamı Məni tanıyacaq. Çünki təqsirlərini bağışlayacağam, günahlarını daha yada salmayacağam” Rəbb belə bəyan edir».²⁸⁵

«Siz doğrudan deyirsiniz?» Ramza qeyd etdi, «Bu ecazkar vəddir! Siz deyirsiniz ki, Allah adamların günahlarını bağışlayacağına və hətta onları unudacağına söz verir!»

«Belə yazılıb! Siz elə bu dəqiqə dua edə bilərsiniz və Allahdan sizi təmizləməsinə, qəbahətlərinizi bağışlamasına və günahlarınızı daha heç vaxt yada salmamasına xahiş edə bilərsiniz. Amma bundan daha çox vəd var. Allah bizim ürəklərimizdə və fikirlərimizdə Öz qanununu qoymağı və yazmağı söz verir. O bunu necə edir? İsa Məsih bunu izah etdi. İsa Məsih bizimlə yaşamaq üçün və bizə Allahın yollarını öyrətmək üçün Öz Müqəddəs Ruhunu göndərməyi söz verdi. O dedi:

“Lakin Vəsətətçi – Atanın Mənim adımla göndərəcəyi Müqəddəs Ruh hər şeyi sizə öyrədəcək və söylədiyim bütün sözləri yadınıza salacaq”.²⁸⁶

“İsa Məsih bizə ruhani həyatımız üçün məşqçi kimi Müqəddəs Ruhunu göndərməyi söz verdi. Hər birimiz bu suala cavab verməliyik: biz ruhani məşqçimiz və ya müəllimimiz olmaq üçün Allahın Müqəddəs Ruhunu dəvət etmək istəyirikmi? Əgər istəyiriksə, biz elə indi Allah ilə danışa bilərik və Onu bizə kömək etməyə dəvət edə bilərik”.

“Mən əslində Ona nə demək lazım olduğunu bilmirəm. Mən yalnız əzbərlədiyim duaların sözlərini bilirəm. Nə etmək və ya nə demək lazım olduğunu siz mənə deyə bilərsiniz?”

«Əgər istəyirsinizsə, belə bir duanı deyə bilərsiniz: “Müqəddəs Allah, Sən bizi intizamlı, saleh həyat yaşamağa çağırırsan, amma mən intizamlı Olimpiya idmançısına bənzəmirəm. Mən günah etmişəm və sizin qaydalarınıza müvafiq həyat yaşamamışam. Xahiş edirəm, məni bağışla. Xahiş edirəm, məndə yaşamaq və mənə müqəddəsliyi, həqiqəti və məhəbbəti öyrədən Öz Müqəddəs Ruhunu göndər. Çətin olsa və hətta əgər başqaları məni səhv başa düşsə belə, mən Sənin standartların və Sənin həqiqətinlə yaşamaq istəyirəm. Xahiş edirəm, mənim həyatımı dəyiş, mən özümün deyil, Sənin yolunla yaşamaq istəyirəm”».

Fəsil 15

Dağıstan: Mələklər

Kabardin Balkar Respublikasında Nalçikdə mən cənuba, Qafqaz dağlarının ürəyinə səfər etmək üçün avtobusa mindim. Marşrut gözəl idi, getdikcə daha da yüksəkliklərə qalxırdı. Nəhayət, biz bir avtodayanacaqda dayandıq, burada istəyənlər dağ kanatı ilə qaldırıla bilərdi. Mən haqqı ödədim və birinci mərhələyə qalxdım; buradan əhatə edilən dağlıq mənzərənin yaxşı görünüşü artıq var idi. Əllə toxunmuş yun cemper satan qadın yaxınlaşdı. Onlar, əlbəttə, əla və isti idi, bu yüksəklikdə elə bunlara ehtiyac duyulurdu. Mən ona dedim ki, fikirləşərim və yenidən aşağı qayıdanda bəlkə onlara baxaram.

Daha yüksək ucalığa qalxan ikinci kanat qaldırıcısı var idi. Avtobus sürücüsü yüksəklik xəstəliyindən ehtiyat etməyi və ikinci səviyyəyə getməməyi belə yüksəkliklərə öyrəşməyən sərnəşinlərdən xahiş etdi. Mən bu çox gözəl mənzərəni görmək imkanını qaçıрмаğa hazırlaşmadığımı hiss etdim! Mən nisbətən yüksək ərazidə yaşamağa öyrəşmişdim, beləliklə davam etməyi qərara aldım.

Zirvədən Qafqazın ən yüksək nöqtəsi olan Elbrus Dağına qədər mənzərə açılırdı. Bu, əzəmətli dağ zirvələrinin tacında əsas cəvahir yığımı idi.

Buludlar ətrafda dövr edirdi, çox vaxt bir müddət görməyə mane olurdu, lakin bu əzəmətli zirvəni müşahidə etmək imkanına görə şad idim. Çox vaxt ruhani padşahlıqla da təcrübəmiz buna bənzəyir. Biz ruhani faktların ışıltısını tuturuq, amma sonra gündəlik həyatın «buludları» onu yenidən əhatə edir. Lakin həmin gördüyümüz anlar, maneə törədən buludların arxasında gördüklərimiz yüksək qiymətləndirdiyimiz xatirələr olaraq qalır və hətta bütün həyata baxışlarımızı dəyişə bilər.

Bir dəfə belə görmə anını İrina adlı tanışım yaşadı. Milliyyətə başqırdır (Ruslar isə onu başqırlərə aid edirlər), din baxımından isə o özünü ate-

ist hesab edirdi.

Bir gün, İrina mənə zəng etdi və dedi ki, artıq Allahın mövcudluğuna inanır, çünki bir dəfə o mələk görmüşdü. O xəstə ikən mələk onun üzərində havada dayanırdı. İrina hiss etdi ki, mələk onu qoruyur və onu sakitləşdirirdi. Əvvəlcə o öz təcrübəsi haqqında dostlarına deməyə qorxurdu, çünki onlar ona gülərdilər və ya çaşdığını fikirləşərdilər. Buna görə o mənə zəng etməyi qərara aldı, çünki o, onu başa düşən və sözlərini ciddi qəbul edən bir adamla danışmaq istəyirdi.

İrina bu təcrübədən sonra Allahın mövcudluğunu güman etməyə başladı, amma daha nəyə inanmağın lazım olduğunu bilmirdi. Onun öz sözləri ilə desək, o bilmirdi «Buddist və ya Baptist» olsun! Lakin onun təcrübəsi ona Müqəddəs Kitabları oxumaq arzusunu verdi, açıq fikir ilə bu suallar haqqında fikirləşməyə onu məcbur etdi. Nəticədə o, Allah ilə şəxsi münasibət tapdı və ruhunda bağışlandığını və təmiz olduğunu hiss etdi.

İrina gördüyü məxluqun mələk olduğunu bildi, çünki o, qanadlı varlıqlar olan mələklərin klassik şəkillərinə uyğun gəlirdi. Mələklərin müxtəlif növləri var və görünür ki, onlar xarici görünüşlərində fərqlənirlər. Yeşaya peyğəmbər altı qanadlı mələkləri görmüşdü və gördüklərini belə təsvir edirdi:

«Padşah Uzziya ölən il mən Xudavəndi gördüm. O, uca və əzəmətli taxtda oturmuş və geyimlərinin ətəyi məbədin döşəməsini örtmüşdü. Onun ətrafında serafplar dayanmışdı. Hər birinin altı qanadı var idi. Qanadının ikisi ilə üzlərini, ikisi ilə ayaqlarını örtmüş, ikisi ilə uçurdular. Biri o birini səsləyib deyirdi: “Ordular Rəbbi müqəddəsdir, müqəddəsdir, müqəddəsdir! Bütün yer üzünü Onun əzəməti ilə doludur”. Serafların səsinə qapı çərçivələri ilə kandarları sarsıldı, məbəd tüstü ilə doldu. Mən dedim: “Vay halıma, həlak oldum! Çünki ağzı murdar bir adamam, həm də murdar ağızlı adamlar arasında yaşayıram. Buna baxmayaraq, qarşımda Padşahı – Ordular Rəbbini gözlərimlə gördüm”».²⁸⁷

Açıq-aydın görünür ki, burada təsvir edilən mələklər Allaha yaxın olan və o vaxt ibadət edən mələklər idi. Maraqlıdır ki, qanadlarının ikisi ilə “üzlərini örtüdlər”. Bu hissə haqqında fikirləşmiş bir Qırğız qadın mənə şərh etdi ki, bu Mərkəzi Asiya ənənəsinə oxşardır, dua edəndən sonra adamlar əllərini üzlərinə qoyurlar. Ola bilsin bu adət eyni mənşədən gəlir.

Lakin bütün mələklər bizə bu formada görünmür. Mən Dağıstana səyahət edəndə xarici görünüşü adi insan kimi, qanadsız olan mələyin nümunəsi barədə mənə danışdılar. Orada mən Nurəddin adlı Lak milliyyə-

tindən bir adam ilə görüşdüm; o mənə çətin günündə ona gözlənilmədən kömək edən və sonra möcüzəvi yolla yox olmuş naməlum bir qərib haqqında demişdi. Onun hekayəsi belədir:

«Bir gecə oğlum Saidin ağır yıxıldı və belini qırdı deyərək Nurəddin danışdı. – «O ayağa qalmağa cəhd etdi, amma qalxa bilmədi... Onun ayaqları iflic olmuşdu. O vaxt onun altı və ya yeddi yaşı var idi.

«O xəstəxanada yatırdı, həyat yoldaşım onunla idi... Mən işsiz idim, bəzən təsadüfi işim olurdu, həyat yoldaşım isə bərbər idi, beləliklə, bizim çox gəlirimiz yox idi. Xəstəxananın haqqını ödəmək üçün mənzilimizi satmalı olduq. Bir tanışım dedi ki, toplantı yerində Saidin üçün dua edəcək. Mən Cümə axşamı axşam oraya getdim. Orada təxminən qırx-əlli adam var idi və tanışım məni pastora təqdim etdi. Mən öz problemim haqqında ona danışanda o dedi: “Hər şeyi yaradan İsa Məsihə inanırsınızmı?» Mən fikirləşdim ki, o kobuddur və nə üçün bu sualı verdiyini soruşdum. Sonra mən müsəlmanların yanına getdim və onlardan Saidinə kömək etmələrini xahiş etdim, amma o da kömək etmədi.

«Məsciddən sonra mən kilsəyə qayıtdım. Pastor dedi ki, o İsa Məsihin adı ilə dua edəcək. Mən nə baş verəcəyini bilmirdim, heç nə başa düşmürdüm. Dua edərkən üzərimə əllərini qoymalarını istəmirdim, amma mən səbirlə dözdüm, çünki o kömək verirdi. Onlar dua edərkən, bir qadın oğlumda deyil, mənim üzərimdə lənət gördü. Əgər Allahdan işarə varsa, bu barədə dua etmək lazımdır. Onlar dedilər ki, onlar həm mənim, həm də oğlum üçün dua edəcəklər. Pastor həmçinin mənə dedi: «Siz özünüzdə Allahdan istəməlisiniz». Mən cavab verdim: «Mən sizin dualarınızı bilmirəm; bildiyim yalnız Ərəb dilində əzbərlədiyim bəzi dualardır». O cavab verdi: «O Allahdır, ona xüsusi sözlər lazım deyil; Ona ürəyinizdəki səmimiyyət və düzgünlük lazımdır». Sonra evdə tək olanda mən Uca Allaha dua etdim. Mən bilmirdim necə dua edirəm. Sadəcə diz çöküb ürəyimdə olanlar barədə dua etməyə başladım, ümitsizlik içində çağırırdım: «Allah, İsa Məsihin adından yalvarıram, oğlumun əlil olmasını istəmirəm. Əgər eşidirsənsə, İsa Məsihin adı ilə yalvarıram, oğlum xilas et!»

«Xəstənin sağalmasına ümid olanda xəstəxana işçiləri şokolad, şampan və ya pul hədiyyələrini qəbul edirdi, amma bizim hədiyyələrimizi onlar qəbul etmirdilər. Bu göstərirdi ki, onlar fikirləşdilər, onun üçün heç bir ümid yox idi. Onlar Saidin üçün heç nə edə bilmirdilər. O vaxt mən emosional cəhətdən tükənmişdim və hiss edirdim ki, qüvvəm də sona çatır.

«Sonra cərrah dedi ki, əməliyyatla hematomanı təmizləməyə cəhd edə

bilərlər. Lakin biz uzun zaman gözləməli idik. Əməliyyatı tezləşdirməyin yeganə yolu – üstün müalicə almaq ərizəsinə Səhiyyə Nazirliyinin və başqa yüksək məmurların imzalarını toplamaqdır. Mənə zəruri əməliyyatın təfsilatları ilə bir kağız verdilər, xəstəxanada oturub ona baxırdım, qəfildən mənə Birinci Dünya Müharibəsi vaxtında olan dəblə geyinmiş bir qoca yaxınlaşdı. Qəfildən o əlimdəki kağızı götürdü və onunla çıxıb getdi, mən heç reaksiya verə bilmədim. Mən nə etmək lazım olduğunu bilmirdim. Mən bu şəxsin haraya getdiyini bilmirdim, beləliklə, fikirləşdim, onu burada gözləmək daha yaxşı olar. Pilləkənin yanında koridorda idim. Bir az vaxt keçəndən sonra həmin adam yanıma gəldi və kağızı əlimə qoydu. Sonra koridor ilə çıxıb getdi. Mən kağıza baxdım və Səhiyyə Nazirinin və digər baş həkimlərin imzalarını gördüm! Mən yanımdakı adama tərəf döndüm və dedim: «Bu kağızı götürən kişi bunu etdi!» Lakin mən koridora baxdım, orada heç kim yox idi! Həmin koridorun sonunda üç qapı var idi, amma biz onları yoxlayanda gördük ki, hamısı bağlı idi!

«Sonra, mən xəstəxanada adamlara kağızı göstərəndə, onlar dedilər ki, görünür, mənim çox yüksək əlaqələrim var və ya hökumətdə yaxın qohumum var, amma bu belə deyildi! Heç bir qohum mənə kömək etməmişdi, amma mən sonra İsa Məsihin davamçılarının toplantısına qayıtdım və onların duaları üçün təşəkkür etdim. Onlar mənə və oğluma görə yenə dua etdilər.

«Həkimlərin Saidini əməliyyat etmək istədiyini gündən bir gün əvvəl onun palatasının qapıları bağlı idi, amma o, bir nəfərin onun yanına gəldiyini gördü. Həmin adamın paltarlarından parlaq işıq saçırdı. Saidin o adamın üzünü görə bilmədi – o qədər parlaq idi ki. O kişiyyə baxanda, Saidin heç bir ağrı hiss etmədi. Ziyarətçi ona dedi: “Narahat olma, Özüm sənə şəfa verəcəyəm». Sonra ziyarətçi getdi. Növbəti gün ona əməliyyat etməyə hazırlaşdırdılar, amma o dedi: “Mənə dəyməyin, mən sağalmışam!» Qəfildən onun ayaqları hərəkət etdi və yaxınlaşdı. Həkim əməliyyatı təxirə saldı, çünki belə vəziyyətdə əməliyyatı edə bilməzdi.

«Təxirə salınan əməliyyat üçün təyin olunan gündə oğlumun onurğa sütunundakı şiş yox oldu. Sonra xəstəxanada oğlumun onurğa sütununun rentgen şəklini çəkdilər və heç bir sınığı tapa bilmədilər! Həmin gün onlar səkkiz şəkil çəkdilər – adətən buna yol verilmir, ən çox altı dəfə rentgenə getmək olar. Arvadım onlara çox hirsələndi və nə üçün bu qədər rentgen etdiklərini soruşdu. Onlar cavab verdilər ki, onlar sınığı tapmaq istəyirdilər, amma tapa bilmədilər: heç bir sınıq yox idi!

«Toplantıdakı adamlara bunu dedim. Çoxları sevindi. Oğlum bəzi məşq və idman ləvazimatı almağı məndən xahiş etdi. Bu mənim üçün bahalı idi, amma mən razılaşdım və onları özüm aldım. Saidin çox şad idi. Ay yarım sonra, mən arvadıma və oğluma yemək aparmağa getmişdim, xəstəxana işçilərinin birindən arvadımı çağırmağı xahiş etdim. O gəldi, amma tək deyildi. Əvvəlcə mən fikirləşdim ki, o kiminsə uşağına baxır: öz oğlumu tanımadım! Arvadım gülümsəyirdi və sakit səsle dedi: «Görürsən, o gəzir!»

Ondan sonra, oğlum daha yaxşı gəzməyə və ayaqlarını daha yaxşı qaldırmağa başladı. Əvvəlcə onun əzələləri zəif idi, amma indi o əla qaçır və tullanır. Həkimlər dedi ki, onun hər iki ayağı indi normaldır».

Nurəddin hekayəsini qurtarandan sonra mən kağızı götürən və imzaları toplayan adam haqqında soruşdum: “Siz fikirləşirsiniz o mələk idi?”

O cavab verdi: “Bəli, mən elə fikirləşirəm».

Bu halda mələk ağ libaslı və qanadları olan varlığın stereotipinə uyğunlaşmırdı. Lakin Müqəddəs Kitabdan aydındır ki, Allah bəzən adi insanlar kimi görünən mələkləri göndərir. Məsələn, Tövratda İbrahim peyğəmbərin insanlara bənzəyən, amma sonra mələklər olduğu aşkar olunan ziyarətçiləri qonaq qəbul etdiyi barədə hekayəsi var. Mələklərdən ikisi sonra İbrahim peyğəmbərin qardaşı oğlu Lutu və onun ailəsini məhv ediləcək Sodom şəhərindən xilas etməyə getdi.²⁸⁸ Lut və Sodumlular bu ziyarətçiləri adi adamlar hesab edirdi, amma faktiki olaraq onlar Luta kömək etmək üçün Allahdan fəvqəltəbii güc və səlahiyyət alan mələklər idi.²⁸⁹

Müjdə elan edir: “Bütün mələklər xilas ırs olaraq alacaq şəxslərə xidmət etmək üçün göndərilən xidmətçi ruhlar deyilmimi?”²⁹⁰ Mələklər Allahın xidmətçiləridir; onlar bir çox müxtəlif yolla xidmət edirlər, amma adətən onlar adi insanlar üçün görünməzdirlər. Lakin vaxtaşırı Allah ətrafımızda izzətli mələklərin olmasını görmək üçün gözlərimizi açmağa bilər. Bəzən Allah xüsusi yolla bizə kömək etmək üçün insanlara bənzəyən mələkləri göndərir.

Lakin insanlara bənzəyən mələklər seçim edə bilirlər. Onlar robot deyilirlər. Allahın böyük məhəbbəti belədir ki, O, həm insanlara, həm də mələklərə Ona sitayiş etmək və xidmət etmək seçimini etməyə imkan verir. Bəzi mələklər Allaha qarşı üsyan etməyi seçdi və onlar səmədan endirildilər. Onların rəhbəri İblisdir, onun mələk köməkçiləri müxtəlif dillərdə iblislər, cinlər, pis ruhlar və ya murdar ruhlar kimi tanınır. Müjdədə yazılıb:

“Göydə döyüş oldu. Mikayıl və onun mələkləri əjdaha ilə döyüşdü. Əjdaha və onun mələkləri də onlarla döyüşdü, amma gücləri çatmadı. Göydə artıq onlara yer qalmadı. O böyük əjdaha – iblis və Şeytan deyilən, bütün dünyanı aldadan qədim ilan yer üzünə atıldı, mələkləri də onunla birgə atıldı”.²⁹¹

Görünməyən, ruhani reallıqda xeyir və şər hakimiyyətlərinin arasında gedən konflikt var. Eyni mübarizə görünən dünyamızda da əks etdirilir. Biz də seçə bilirik. Biz Allahın hakimiyyətinə özümüzü tabe etmək istəyirik və ya Allahın yollarına qarşı üsyan edəcəyik? Başqa sözlə, biz Allaha qarşı İblisin üsyanında iştirak etməyi seçəcəyik və ya Allah və Onun müqəddəs mələklərinin sıralarında olacağıq? Seçim bizimkidir.

İblis və ya murdar ruhlar bizə müxtəlif yollarla təsir göstərə bilirlər, hətta ruhi və ya fiziki xəstəliyə səbəb ola bilirlər. İblis səmada Allah ilə ünsiyyətdən zövq almaq əvəzinə cəhənnəmdə ona xidmət etməyimizi istəyir. Məhz buna görə İblis Allah ilə həqiqi münasibəti tanımadan və günahlarımızın bağışlanmasını almadan bu dünyanı tərk etməyimizi istəyir.

Lakin Allah bizi iblisə qarşı müdafiəsiz bizi qoymadı. Kim bu dünyada adamlardan murdar ruhları qovmağa və ya iblisin göndərdiyi xəstəlikləri sağaltmağa səlahiyyətə malikdir? Kim ölü adamları dirildə bilər? Yalnız İsa Məsih bu səlahiyyətə malikdir. İsa Məsih Ona iman edənlərə bu səlahiyyəti verir. İsa Məsihin adı ilə cinlər adamlardan qovula bilər. İsa Məsih burada bizə Səməvi Padşahlığı vermək üçün gəlir.

İsa Məsih şər əməlləri dağıtmaq üçün gəldi.²⁹² Nurəddinin bəhs etdiyi oğlunun şəfası haqqında hekayə barədə düşünün. Sizcə, Nurəddinin oğluna baş çəkməyə gedən parlaq işıq saçan libaslı varlıq kim idi? O da mələk idi? Açması Saidinə ziyarətçinin dediyi sözlərdədir: «Özüm sənə şəfa verəcəyəm». Allah mələkləri adamlara təsəlli və sülhü gətirmək üçün göndərə bilər, şəfa verən isə mələklər deyil, yalnız Allahdır. Allah deyir: «Əgər siz Allahınızın Rəbbin səsini qulaq asıb Onun gözündə doğru olsanız, Onun əmrlərini dinləyib bütün qanunlarına riayət etsəniz, Misirlilərə verdiyim xəstəliklərin heç birini sizə verməyəcəyəm. Çünki sizə şəfa verən Rəbb Mənəm».²⁹³ Buna görə də Saidinə baş çəkən bu ziyarətçi mələkdən daha böyük Şəxs idi. Saidinin ziyarətçisi barədə təsviri sözləri Müjdədən növbəti hissəni bizə xatırladır:

“Altı gündən sonra İsa Özü ilə yalnız Peter, Yaqub və qardaşı Yəhyanı götürüb hündür bir dağa çıxdı. Onların qarşısında görünüşü dəyişdi. Üzü günəş kimi parladı və libası işıq kimi ağ oldu. O an Musa və İlyas onlara

göründü. Onlar İsa ilə söhbət edirdi”.²⁹⁴

Adətən İsa Məsih adi adama bənzəyirdi, amma bu hadisədə Onun davamçılarına Onun əsl təbiətini görmək imkanı verildi. O, Özündən bir çox əsr əvvəl yaşamış iki böyük peyğəmbər, Musa və İlyas ilə danışırdı. Lakin onların paltarları İsa Məsihin paltarları kimi nur saçmırdı.

İsa Məsih mələk deyil, mələkdən daha böyükdür. Belə yazılmışdır: “Oğul Allahın izzətinin əksi və mahiyyətinin tam surətidir. O hər şeyi qüdrətli kəlamı ilə saxlayır. O, günahlardan təmizlənməni təmin edəndən sonra ucalarda möhtəşəm Allahın sağında oturdu. Mələklərdən nə qədər üstün adı irs olaraq aldısı, o qədər onlardan üstün oldu”.²⁹⁵

İsa Məsih indi Səmadadır, Allahın sağ tərəfində əyləşib. Amma bir müddət O, insan oldu və adamların arasında yaşadı. Bu vaxt ərzində Onun səlahiyyəti çatırdı və istəsəydi minlərlə mələyi köməyə çağıra bilərdi.²⁹⁶ Lakin O bu səlahiyyətdən istifadə etməməyi seçdi! Nə üçün? Bir çox səbəb var, amma ən birinci səbəb odur ki, O bizim xeyrimizi düşünürdü, çünki bizə görə O, iblisin padşahlığına getməyi seçdi!²⁹⁷ Cəhənnəm günahsız İsa Məsihi saxlaya bilmədi.

Müjdə bunu belə izah edir: “Bu səbəbdən bu övladlar tərkibcə qan və ətdən yarandıqlarına görə İsa Özü də onların insan təbiətinə şərik oldu ki, ölüm üzərində hakimiyyət sahibi olanı, yəni iblisi Öz ölümü vasitəsilə təsirsiz hala gətirsin və ölüm qorxusuna görə ömürləri boyu əsarətdə olanların hamısını azad etsin. Şübhəsiz, O, mələklərə deyil, İbrahim nəslinə yardım edər”.²⁹⁸

Allah İsa Məsihi ölüldən dirilti və O, “...Çəkdiyi ölüm əzabına görə Onun başına izzət və əzəmət tacı qoyuldu”.²⁹⁹

İsa Məsih bizi həyatımızda iblisin fəaliyyətinin nəticələrindən azad etmək üçün gəldi; indi biz Allahın istədiyi kimi yaşaya bilərik.

Əgər biz Allahın tərəfində olmaq və İblisin təsiri altında yaşamaqdan dönmək istəyiriksə, növbəti duanı edə bilərik:

“Müqəddəs Allah, sən hər şeyə Qadirsən, Kainatın və mələklərin Yaradanısan. Məni bağışla, çünki mən pis və murdar ruhların yalanlarına qulaq asmışam. Yalvarıram, İblisin yalanlarından məni azad et ki, mən Sənin səsinə eşidə bilim. Mən Sənə xidmət etmək və Sənin müqəddəs mələklərinin tərəfində olmaq istəyirəm. Rəbb İsa Məsihə görə Sənə minnətdaram, çünki Öz ölümü ilə qaranlıq qüvvələrinə qalib gəldi və dirilməklə ölümə qalib gəldi. Şükür Sənə ki, İsa Məsihin səlahiyyəti ilə mən iblisin köləliyindən

və ölüm qorxusundan azad ola bilərəm. Xahiş edirəm, həyatımdakı bütün səhvlərə görə məni bağışla və Öz qüvvətinlə məni azad et. Həyatımı Sənin üçün və Sənin izzətin üçün yaşamaq istəyirəm”.

Fəsil 16

Azərbaycan: Ağ libaslı peyğəmbər

Mahaçqaladan cənub istiqamətində səyahət edərək Qafqazın cənubi qapısı sayılan Dərbənddən keçdim. Qədim zamanlardan Dərbənd dəniz ilə dağların arasında dar torpaq zolağını mühafizə edirdi. Zəvvarlığımın sonu yaxınlaşırdı və son təyin yerinə çatmağa tələsirdim. Lakin əslində zəvvarlığın mənası son təyin yeri deyil, səfərin özüdür. Adamlar yerlərdən daha vacibdir. Məhz buna görə mən sahilboyu düzənliklə gedən əsas marşrutdan kənarlaşıb Kislovodskda görüşdüyüm Tabasarana baş çəkmək qərarına gəldim. O məni imkanım olanda ona baş çəkməyə dəvət etmişdi. O dağlardakı kənddə yaşayırdı, amma Dərbəndə gəldiyimi biləndə gəlib mənimlə görüşdü və öz avtomobilində məni kəndinə apardı.

Son əlli kilometrə qədər yol döşənməmiş, çala-çuxurlu idi. Bir dəfə biz dayandıq və qoyun sürüsünün keçməsinə gözləməli olduq. Onlar yolu bağlamışdılar, amma itaətkarlıqla çobanlarının ardınca gedirdilər.

Qoyunların keçməsinə gözləyərkən dostum Tabasaran mənə tərəf üzünü tutub dedi: «Bu, hər dəfə mənə “Zəbur” Kitabındakı Davud peyğəmbərin gözəl “Rəbb mənim çobanımdır” Məzmununu xatırladır».

Mənə bir söz deməyə imkan vermədi, Məzmunu əzbər danışmağa başladı:

«Rəbb mənim çobanımdır, möhtac olmaram. O məni yaşıl çəmənlərdə dincəldir, sakit axan sular kənarında gəzdirir. Məni yenə də canlandırır, ismi şərəfinə salehlik yolları ilə aparır. Ölüm kölgəsinin dərəsində gəzsəm belə, şərdən qorxmaram, çünki Sən mənimləsən, Sənin əsan, Sənin dəyəyəyin mənə təsəlli verir. Düşmənlərimin qarşısında mənim üçün süfrə açırısan, başıma ətirli yağ çəkirsən, ağzınadək camımı doldursan. Bəli, bütün həyatım boyu yaxşılıq, məhəbbət məni izləyir. Bütün ömrüm boyu Rəbbin evində yaşayacağam!»³⁰⁰

Dostum Tabasaranın Müqəddəs Yazıları sevdiyini bilirdim, amma mən onun kimi ayələri dəqiq yadımda saxlaya bilmirəm. Mən Müjdəni açdım və İsa Məsihin Özü haqqında dediyi bəzi sözləri oxudum: “Yaxşı çoban Mənəm, yaxşı çoban qoyunlar uğrunda canını qurban verir. Qoyunların çobanı olmayan muzdur isə canavarın gəldiyini görəndə onları atıb qaçar, çünki qoyunların sahibi deyil. Canavar da onları qapıb pərən-pərən salar. Muzdur qaçar, çünki muzdurdur, qoyunlar üçün qayğı çəkməz. Yaxşı çoban Mənəm. Necə ki Ata Məni tanıyır və Mən Atanı tanıyıram, eləcə də özümünküləri tanıyıram, özümünkülər də Məni tanıyır. Mən quzular uğrunda canımı qurban verirəm”.³⁰¹

Dostum Tabasaran ilə yol gedirdim. Zəvvarlıq xüsusi bir müqəddəs yerə səfər deyil, Allah ilə yol getməkdir. Amma mənim dostum hər vaxt mənimlə deyil; Allah isə həmişə bizimlədir. Allah ilə bizim yol getməyimiz hər il çobanla birlikdə yaylaqdan qışlağa köçən qoyunların yol getməsinə bənzəyir. Onların səfəri həyatda bir dəfə baş verən xüsusi səfər deyil, həyatın müntəzəm hissəsidir. Hər gün Allah ilə yol getmək üçün imkandır. Sözün bu mənasında, hər gün zəvvarlıq ola bilər.

Nəhayət, sahilboyu yola qayıtmaq və Azərbaycana tərəf getməyin vaxtı gəldi. Dostumla vidalaşanda o məndən “Xəritən varmı?” soruşdu. Mən onu arxayın etdim ki, xəritəm özümlədir.

«Bəli, mən elə də fikirləşdim, sən həmçinin özünlə ruhani xəritəni də gəzdirirsən!» deyə o qeyd etdi. Müqəddəs Yazılara olan onun məhəbbəti aydın görünürdü. Mənəvi və ya ruhani cəhətdən azmamaq üçün o, həyat səfərində Allahın Müqəddəs Kitabını göstəriş kitabçası və ya xəritə kimi istifadə edirdi. Mən onun bu cəhətinə hörmət edirdim. Aydın idi ki, Allahın Müqəddəs Kitabını oxumaqla o, həyatın nədən ibarət olduğunu və Allahın yolları ilə necə getməyi başa düşürdü.

Mən ondan və onun ailəsindən ayrılanda qəm hiss etdim. Səfərimin son hissəsində tək olacağımı bilirdim. Amma mən tamamilə tək deyildim, Tacikistanda Camşədə barəsində danışdığım bələdçi mənimlə idi.

Amma Allah mənim üçün başqa yol yoldaşları – avtobusda görüşdüyüm adamları hazırladı. Vasif adlı bir azərbaycanlı mənə öz evinə gecələməyə dəvət etdi. Bu, Azərbaycanın şimalında yerləşən ərəzi idi, yerli adamların çoxu Ləzgi milliyyətinə aiddir, amma Vasif özü Azərbaycanlıdır.

Biz Vasifin evinə çatanda onun arvadı dəzgah arxasında oturub ənənəvi xalça toxuyurdu. Mən fikir verdim ki, mövzu bir xətdə düzülən üç çarxı idi.

Vasif məni öz arvadına zəvvar kimi təqdim etdi.

«Əgər siz zəvvarlıqdasınızsa, haraya gedirsiniz?» deyə o soruşdu.

«Mən İbrahim peyğəmbər kimi zəvvarlıqdayam» cavab verdim.

«O haraya gedirdi?» deyə o soruşdu.

«Əvvəlcə o, indiki İraqın ərazisində yerləşən bir şəhərdə yaşayırdı, amma Allah peyğəmbəri başqa torpağa köçməyə çağırırdı. Burada İbrahim peyğəmbərin daimi yaşayış yeri yox idi, o, köçəri kimi çadırlarda yaşayırdı. Mən çadırda yaşamıram, çünki siz çox iltifatla mənə evinizdə qonaqpərvərlik göstərdiniz. Amma İbrahim peyğəmbər ürəyində özünü zəvvar kimi hiss edirdi. Bu dünyada o, köçəri olmağa hazırlaşdı, çünki ona yaşamağa Allahın səmada daha yaxşı yer hazırladığını bilirdi. Müqəddəs Kitabda yazılıb:

“İbrahim çağırılanda iman vasitəsilə itaətli olub irs alacağı torpağa getdi. O hara getdiyini bilməyərək yola çıxdı. İman vasitəsilə vəd edilmiş ölkədə bir qərib kimi məskunlaşdı. O eyni vədin həmvarisləri olan İshaq və Yaqubla birlikdə çadırlarda yaşadı. Çünki İbrahim memarı və banisi Allah olan bünövrəli şəhəri gözləyirdi”.³⁰²

Vasif bu sözlə maraqlandı və soruşdu: “Allahın hazırladığı bu şəhər haradadır?”

«Peyğəmbər zəvvarlığının bu həyatda qurtarmadığını bilirdi» mən izah etdim «zəvvarlığın son təyinat nöqtəsi səma – Allahın şəhəridir. Bu, bizim hamımız üçün zəvvarlığın əsl yeridir. Allah hər birimizi bu dünyada zəvvar olmağa çağırır, amma qəlbin həqiqi zəvvarlığı başqa ölkəyə fiziki səfər etməkdən daha çətinidir. Bizim zəvvarlığımız ağılın intizamını və ruhumuzun dözümlülüyünü tələb edir. Allah bizə əmr edir: “Dünyəvi şeyləri deyil, ucalardakı şeyləri düşünün”.³⁰³ Allah istəyir ki, müqəddəs şəhərə gedən yolda zəvvarın bu dünyanın şeylərinə olan münasibəti bizdə olsun. Məhv olan və solan bu dünyanın müvəqqəti şeylərinə başımız tam qatılmamalıdır. Bu dünyada biz zəvvarlara bənzəməliyik və Allahın bizi çağırdığı şəhərin əbədi reallıqlarına gözlərimizi dikməliyik. Zəvvarlığın əsl mənası budur».

«Belə zəvvar bizim evimizə çox xoş gəlib!» Vasif dedi.

«Bu evdə sülh olsun» deyə mən cavab verdim.

Vasif və onun arvadı çox qonaqpərvər və əliaçıq adamlar idi. Mən həmişə fikir verdim ki, Vasif çox dindar idi və gündüz namaz qılmağa çalışırdı, lakin boynuna aldı ki, bəzən namaz vaxtını keçirir.

«Siz dua edəndə Allah sizinlə danışdırmı?» mən soruşdum.

Vasif sualı eşidib təəccübləndi.

«Xeyr, mənim kimi adamlar O nə üçün danışmalıdır?» o cavab verdi, «mən peyğəmbər deyiləm!»

Mən sakitcə xalçada oynayan Vasifin kiçik oğluna baxdım.

«Oğlun Sadiq gəlib sizinlə danışanda xoşlayırsınız?» mən soruşdum.

«Əlbəttə! Mən onunla ona vacib olan şeylər haqqında söhbət etməyi sevirəm. O mənə suallar verir, mən də ona hər şeyi izah edirəm. Bu gözəldir».

«Sizcə, Allah bizim Onunla münasibətimiz haqqında eyni fikirləşmirmi?» mən soruşdum, «Allah insanları ünsiyyət üçün yaratdı. Başlanğıcda Adəm və Həvvanın Allah ilə yaxın dostluq münasibətləri var idi, onlar birlikdə bağda gəzəndə danışdılar, amma təəssüf ki, onların günahları səbəbindən bu itirildi. Lakin Allah hər birimizin Onunla yalnız danışaraq deyil, həmçinin Onu dinləyərək vaxt keçirməyimizi istəyir».

«Mən bu barədə əvvəllər heç vaxt fikirləşməmişdim» Vasif etiraf etdi, «Biz Allahı necə eşidə bilərik? O uca səslə danışır?»

«Allah bir çox müxtəlif yolla bizimlə danışa bilər. Ən vacib isə Müqəddəs Yazı vasitəsidir. Əgər biz Tövrat, Zəbur və Müjdə daxil olmaqla, Allahın Müqəddəs Yazılarının hamısını oxusaq, ürəklərimizlə danışan Allahın səsinə tanıya bilərik. Mən Müqəddəs Kitabı oxumağa başlayanda həmişə Allahdan mənimlə danışmağı xahiş edirəm. Cədvəl ilə hər gün Müqəddəs Kitabın bir hissəsini oxumaq yaxşıdır, hətta bir fəsil və ya bir səhifə olsa belə».

«Əlbəttə, Allah peyğəmbərlər vasitəsilə danışmışdır və mən razılaşırım ki, Onun dediklərini oxumaq çox vacibdir. Amma siz mənimlə danışan Allah haqqında soruşanda mən fikirləşdim ki, siz daha şəxsi bir şey haqqında sual verirdiniz».

«Bəli, mən həmçinin Allahın bizimlə daha bilavasitə danışa bildiyi yolları nəzərdə tutdum. Necə fikirləşirsiniz, Allah daha hansı yolla bizimlə danışa bilər?»

«Mən dəqiq bilmirəm. Amma bəzən həyatımda bəzi hadisələr baş verir və mən əminəm ki, bunlar Allah tərəfindən təşkil edilmişdir və adi təsadüf ola bilməz».

«Amma Allah həmçinin başqa yollarla da danışır».

«Məsələn?»

«Sizdə elə xüsusi vaxtlar olub ki, Allah sizə xüsusilə yaxın olub?»

«Bəli, bəzən mən çöldə, təbiətdə olanda, xüsusilə, dağlarda olanda mən gecə ulduzlara baxıram və Allahın böyüklüyünü hiss edirəm, mən sadəcə dayanıb Ona sitayiş edirəm».

«Bu çox gözəldir. Əlbəttə, Allah təbiət vasitəsilə danışır. Onun yaratdıqları hər şey Yaradanın mövcudluğuna işarə edir. Allah başqa bir yolla sizinlə danışımı?»

«Hımm... Nə isə var, amma izah etmək çətindir».

«Cəhd etmək istəyirsinizmi?»

«Əvvəllər bunun haqqında heç kimə, hətta arvadıma da, danışmamışam, çünki mən bunun dəqiq mənasını başa düşmürəm. Lakin mən hər dəfə eyni yuxu görürəm: qədim geyimli peyğəmbərdir, onun paltarları ağ işıq saçır. O məni yanına çağırır, sanki onun ardınca getməyimi istəyir».

«Bu çox maraqlıdır. Əlbəttə, Allah sizinlə yuxu vasitəsilə danışır».

«Bu peyğəmbər çox xeyirxah və mehriban görünür, amma mən bu peyğəmbərin kim olduğunu bilmirəm».

«Ola bilsin ki, Müqəddəs Yazılar bizə kömək edə bildi. Mən bir adama görünən böyük peyğəmbərin təsvirini oxuya bilərəmmi?»

«Lütfən, buyurun».

Mən Müqəddəs Kitabı açdım və oxumağa başladım:

“Onda çevrildim ki, mənimlə danışanın kim olduğunu görüm. Çevrildikdə yeddi qızıl çıraqdan gördüm. Çıraqların arasında uzun cübbə geymiş, sinəsinə qızıl qurşaq bağlamış bəşər oğluna bənzər Biri var idi”.³⁰⁴

«Bəli!» deyə Vasif sözümü kəsdi, “Yuxuda gördüyüm peyğəmbərin qızıl kəməri var idi! Bu peyğəmbər kimdir?»

«İcazə verin bir az da oxuyum» mən cavab verdim, «görək başqa təfəsilatlar da sizin gördüyünüzlə eyni gəlirmi? “Onun başı, saçı yun və qar kimi ağ, gözləri isə odlu alov kimi idi; ayaqları kürədə xalis olan pardaqlanmış tunc kimi idi, səsi də gur suların sədasına bənzəyirdi. O, sağ əlində yeddi ulduz tutmuşdu, ağzından iki ağızlı iti bir qılncı çıxırdı; Onun üzü tam qüvvəsi ilə parlayan günəşə bənzəyirdi”.³⁰⁵ Bu təsvir barədə nə fikirləşirsiniz?»

«Bəziləri çox yaxşı uyğun gəlir, xüsusilə parlaq ağ paltarlar haqqında olan hissə, amma onun ağzında qılncı təsvir edən hissə uyğun gəlmir».

«Mən fikirləşirəm ki, bu hissə simvolik mənə daşıyır və Allahın Kəlamına işarə edir. Müqəddəs Kitabın başqa yerində yazılır: “Allahın kəlamı canlı və təsirlidir, hər ikiəgzizli qılıncdan da itidir, canla ruhu, oynaqlarla iliyi bir-birindən ayıraraq keçir, ürəyin fikir və niyyətlərini ayırd edir. Allahdan gizli heç nə yoxdur. Lakin Onun gözləri qarşısında hər şey çılpaq və açıq-aşkardır. Biz Ona hesabat verəcəyik”.³⁰⁶

«Allahın Kəlamı simvolik qılınc kimi təsvir olunanda mənə mənə aydın olur, amma siz sonra onun gözləri haqqında oxuduqlarınız “Onun gözləri qarşısında hər şey çılpaq və açıq-aşkardır. Biz Ona hesabat verəcəyik” sözlər yuxumda gördüyüm peyğəmbərin gözlərinə çox oxşayır. Mən onun gözlərini təsvir edə bilmirəm, amma mənə elə gəlirdi ki, elə bil o mənim ürəyimin düz içini görə bilirdi».

“O sizin ürəyinizin düz içini görəndə siz nə hiss edirdiniz?”

«Qəribədir, amma daxilimdəki bütün çirkab və qaranlığa baxmayaraq, onun məni sevdiyini və qəbul etdiyini hiss etdim. Sanki peyğəmbər məni başa düşür və məni sevirdi».

«Ola bilsin elə bu sizə o peyğəmbərin kim olduğunu göstərəcək».

«Eşitdiyimə görə, həqiqətən sevən və adamları qəbul edən Şəxs İsa Məsihdir».

“Siz daha nə bilirsiniz? İsa Məsih barədə belə yazılır: “Bir adam haqqında kiminsə Ona şəhadət etməsinə ehtiyacı yox idi, çünki insanın ürəyindən keçənləri bilirdi”.³⁰⁷ Mənim sizə Müjdədən oxuduğum təsvir səmalara qayıdan İsa Məsih barədə idi».

«Mən sizə yenə nə isə deyəcəyəm» Vasif dedi «Yuxuda mən səs eşitmirdim, amma ürəyimdə hiss edirdim ki, sözlər elə bil mənə çatdırılırdı. Sanki peyğəmbər mənə deyirdi: «Mən yolam. Ardımca gəl».

«Vasif, bu, sizi Onun ardınca getməyə çağıran dəqiq İsa Məsihdir. İsa Məsihin dediyi bir neçə başqa sözü də sizə oxumağa icazə verin. İsa dedi: “Yol, həqiqət və həyat Mənəm. Mənim vasitəm olmadan heç kim Atanın yanına gələ bilməz”.³⁰⁸

«Əgər İsa Məsih yuxu vasitəsilə mənimlə danışarsa, mən Onun dediyindən başqa nə edə bilərəm? O, mənim haqqımda hər şeyi bilən, amma hələ də məni sevən və qəbul edən peyğəmbərdir. Əgər O məni yanına çağırırsa və O Yoldursa, əlbəttə mən Onun ardınca getməliyəm».

Fəsil 17

Allahın Dağı

Vasifin evinin qabağında həyətdə qabaq qapının qarşısında ağaca bağlanan qoyun var idi. Vasif izah etdi ki, onlar böyük ziyafət üçün hazırlıqda bu qoyunu almışdılar; onlar qoyunu qurban kəsəndən sonra ətini qonşulara və ya kasıb adamlara verəcəklər.

«Bəli, bu ziyafət Qurban Bayramı adlanmırmı?» mən soruşdum.

«Bəli. Azərbaycan və başqa dillərdə biz ona “Qurban bayramı” deyirik, Tatarlar isə “Korban bayramı” deyirlər. Məncə, Ərəb dilində o, İd Bayramı və ya Eid-ül-Adha adlanır”.

«Bayramın mənası barədə mənə bir az danışa bilərsinizmi?»

«Mən yalnız onu bilirəm ki, İbrahim peyğəmbər öz oğlunu qurban gətirməyə hazırlaşdı. Lakin ən son dəqiqədə Allah peyğəmbər ilə danışdı və oğlunu öldürməməyi ona dedi, çünki Allah ona bir əvəz verdi. Peyğəmbər axtardı və kolda dolaşan qoçu gördü; sonra onu qurban gətirdi. Məhz buna görə biz indi qoyun qurban vermək ilə bu hadisəni yada salırıq».

«Görünür, siz müqəddəs kitablarla yaxşı tanışsınız. Sizcə, bu hadisə nə üçün belə vacibdir ki, hətta indi, min illər sonra, bunu hələ də milyonlarla adamlar qeyd edirlər?»

«Mən güman edirəm ki, bu belədir, çünki Allah, bəzi bütperəst xalqların etdiyi kimi insan qurbanını istəmir».

«Ola bilsin, siz çox düz deyirsiniz, amma mən fikirləşirəm ki, burada daha dərin məna var».

«Nədir ki?»

«Vacib fakt odur ki, Allah əvəz qurbanı göndərdi. Bunun mənası odur ki, peyğəmbərin oğlu ölməməli idi. Bu həqiqət hər birimiz üçün əhəmiyyətlidir, çünki bizim hər birimiz İbrahim peyğəmbərin oğluna bənzəyirik».

«Biz necə peyğəmbərin oğluna bənzəyə bilərik?»

«Heç vaxt günah işlətməmiş bir adam tanıyırsınızmı?»

«Xeyr, bizim hamımız müəyyən mənada günahkarlarıq».

«Düzdür! Amma günah ölümə gətirir. İlk insan Adəm günah edəndə, o, ölümə məhkum olduğunu və bir gün öləcəyini bildirdi. Müqəddəs Kitabda yazılmışdır: “Çünkü günahın əvəzi ölümdür, Allahın ənamı isə Rəbbimiz Məsih İsada olan əbədi həyatdır”.³⁰⁹ Bu yalnız fiziki ölümü deyil, həmçinin cəhənnəmdə Allahdan əbədi ayrılığı nəzərdə tutur. Məhz buna görə bizim hamımızı ölüm gözləyir, İbrahim peyğəmbərin oğlu kimi hamımız ölməli idik, amma sonra Allah, Özü əvəz göndərdi.

«Bəs bizim günahımız üçün əvəz kim və nə ola bilər? Bu qoyun mənim günahımı götürə bilərmi?»

«Əgər bu qoyun günahınızı götürə bildisəydi, nə üçün hər il yenidən qurban gətirirsiniz?»

«Çünkü mən ilbəil günah işləməyi davam edirəm!»

«Hamımız günah edirik! Məhz buna görə heyvan həmişəlik kifayət olan mükəmməl qurban ola bilməz. Heyvan insanın günahını tamamilə götürə bilmir. Heç bir adamın yerinə başqa qeyri-mükəmməl insan da qurban ola bilməz, çünki hər birimizin şəxsi günahı var. Çirkli su çirki yuya bilməz: təmiz suya ehtiyac duyulur!»

«Onda biz haradan təmiz və pak qurban tapa bilərik?»

«Yalnız günahsız olan günahkara görə təmiz qurban ola bilər».

«Heç belə qurban ola bilər? Günahsız kim ola bilər? Hətta əgər kimsə günahsız olsa belə, başqaları üçün qurban olmaq istəyərmimi?»

«Yalnız bir adam tam günahsız olub – İsa Məsih. İsa Məsih həmin o mükəmməl qurbandır ki, yalnız O tam günahsız olub. Biz hamımız həmişəlik təsiri olan qurbana ehtiyac duyuruq! Mənim indi oxuduğum Müqəddəs Kitabdan hissə deyir ki, günahın əvəzi ölümdür, amma sonra ümid barədə xəbəri çatdırır. O davam edir: “Çünkü günahın əvəzi ölümdür, Allahın ənamı isə Rəbbimiz Məsih İsada olan əbədi həyatdır”.³¹⁰

«Eləmi? Demək istəyirsiniz ki, O, qoyun kimi qurban oldu, çünki yalnız günahsız olan qəlbi mənim kimi çirkli olan kimsənin günahını götürə bilər?»

«Düzdür. Amma biz günahımızı götürməyi ondan xahiş etməliyik. İbrahim peyğəmbərin qarşısında seçim var idi: davam edərək öz oğlunu

öldürmək və ya Allahın təmin etdiyi qurbanı qəbul etmək. Yəni, o öz oğlunun əl-ayağını açdı və onun əvəzində qoyunu götürdü. Biz də seçim qarşısındaıyq: öz yolumuzla işləri görmək və ya Allahın İsa Məsih vasitəsilə təklif etdiyi təmənnasız əbədi həyat hədiyyəsini qəbul etmək”.

«Təmənnasız hədiyyə? Bu mənim yaxşı və ya pis əməllərimdən asılı deyil?»

«Bu Allahın İbrahim peyğəmbərə verdiyi qoyun kimi təmənnasızdır”.

«Bu çox gözəl xəbərlərdir! Mən belə təmənnasız hədiyyəni qəbul etmək istəyərdim».

«Siz yalnız Allahdan xahiş etməlisiniz. Allahın günahlarınızı bağışlamağını istəyin və əvəzində Allahın İsa Məsihdə təmin etdiyi mükəmməl qurbanı qəbul etmək istədiyinizi deyin».

Növbəti gün səhər yeməyi vaxtı Vasif mənə başqa sualı verdi.

«Dünən biz Allahın təmin etdiyi qurban haqqında danışdıq. Bu harada idi? Mən eşitmışdim ki, bu harada isə dağda olmuşdur, amma mənə həmçinin demişdilər ki, bu Yerusəlimdə olmuşdur. Kim düz deyir?»

«Tövrət yazır ki, bu “Moria torpağında”³¹¹ yerləşən bir dağda idi. Biz bu dağın harada olduğunu bilirik, çünki sonra Süleyman peyğəmbər Allahın məbədini “Moria dağında” tikdirdi.³¹² Siz bilirsiniz Süleyman peyğəmbər Allaha məbədi harada tikdirdi?»

«Mən fikirləşirdim ki, bu Yerusəlimdə idi» Vasif cavab verdi.

«Düzdür! İbrahim peyğəmbərin oğlunu qurban gətirmək istədiyi, amma Allahın əvəz göndərdiyi yer Yerusəlim regionunda idi. Bu, Allahın əvəz qurbanı təmin etdiyi həmin yerdə idi. Allah İbrahimin oğlunun əvəzinə qoyun göndərdiyi yerdə bizim üçün qurban olan İsa Məsihin öldürülməsinə izin verdi.

«Həmin yerdə! Onda, əvəzində qoyun qurban gətirildiyinə görə peyğəmbərin oğlu azad gedə bildiyi kimi, biz də İsa Məsihin ölümünə görə xilas ola bilərik!»

«Düzdür! Məhz buna görə, Yəhya peyğəmbər İsa Məsihi görəndə dedi: “Ertəsi gün Yəhya İsanın ona tərəf gəldiyini görüb dedi: «Dünyanın günahını aradan götürən Allah Quzusu budur!”³¹³

Vasif bir müddət bu sözləri götür-qoy etdi və sonra dərin bir söz dedi.

«Bu göstərir ki, Yerusəlimdəki Moria dağı xilasın dağıdır. Mənə elə gəlirdi ki, Allahın Musa peyğəmbərə əmrlərini verdiyi qanun dağı barədə

çox vaxt fikirləşirik, amma əlbəttə biz xilas dağı barədə daha çox fikirləşməliyik. Biz ilbəlil qoçları qurban veririk, amma etdiyimizin mənasını bilmirik».

«İsa Məsihin vaxtında da belə olub! Yəhudilər Allaha sitayiş etmək üçün bir, Samariyalılar isə digər dağı «müvafiq» hesab edirdilər. Samariyalı qadın İsa Məsihə sual verdi: “Bizim ata-babalarımız bu dağda ibadət edirdi, amma siz deyirsiniz ki, ibadət etmək üçün lazımı yer Yerusəlimdədir”.³¹⁴ Siz necə fikirləşirsiniz, İsa Məsih bu suala necə cavab verdi?»

«Mən bilmirəm. Əgər bu Yaxın Şərqdə idisə, bu davaya gətirib çıxara bilərdi, mən belə təxmin edirəm!»

«İsa Məsih göürdü ki, vacib olan bizim harada və nə etdiyimiz deyil, bizim ürəklərimizin münasibətidir. Allah ürəyə baxır. İsa Məsih cavab verdi: “Ey qadın, Mənə inan, artıq o zaman yetişir ki, Ataya nə bu dağda, nə də Yerusəlimdə ibadət edəcəksiniz”.³¹⁵ İsa Məsih üçün ibadət yeri əhəmiyyətli məsələ deyildi».

“Beləliklə, əhəmiyyətli nədir?» Vasif soruşdu.

«İsa Məsih davam edib daha vacib həqiqəti göstərdi. O dedi: “Amma o zaman gəlir və artıq gəlib ki, həqiqi ibadət edənlər Ataya ruhda və həqiqətdə ibadət etsin. Ata da Özünə belə ibadət edənlər axtarır. Allah ruhdur və Ona ibadət edənlər ruhda və həqiqətdə ibadət etməlidir”.³¹⁶

Vasif bu sözləri götür-qoy etdi, sonra dedi: «Onda siz demək istəyirsiniz ki, Allahın əsl ehtiramı ibadət yeri kimi fiziki məsələlərə aid qaydalara aid məsələ deyil? Siz demək istəyirsiniz ki, əsas məsələ ürəyin vəziyyəti-dir, insanın ürəyinin Allahın yollarına tam həsr edilməsidir? Başqa sözlə, bu bir sıra qayda deyil, əlaqələndir?»

Bütün gün məşğul olduqdan sonra, axşam biz ailəməzlə birgə yığıldıq və yenidən Vasif sual verməyə başladı.

«Əgər İsraildəki Moria Dağı xilas dağıdırsa, nə üçün Allah Musa peyğəmbərə Öz əmrlərini Sina dağında verdi?»

Mən sobaya yaxın oyuncaq ilə oynayan kiçik Sadiqə baxdım.

«Siz neçə dəfə Sadiqə sobaya toxunmamağı və ya onunla oynamamağı demisiniz?» – mən soruşdum.

«Dəfələrlə!» deyə Vasif cavab verdi «Adətən o uzaq dayanır, amma çox yaxın getdiyi vaxtlar da olub».

«Ola bilsin ki, sualınıza cavab da elə budur» mən cavab verdim «Siz

Sadiqi sevdiyiniz kimi, Allah da bizi sevir. Amma məhz buna görə siz Sadiqə yaxşı qaydalar verirsiniz ki, özünə zərər vurmasın. Sina dağında Allah Musa peyğəmbərə Öz xüsusi qanunlarını verdi – onlardan ən məşhuru On Əmrdir. Bunlar bizə Allaha ehtiram göstərməyi və başqa adamlara, onların ailə həyatlarına və mülkiyyətlərinə necə hörmətlə yanaşmağı öyrədir. Sina dağında Allah Musa peyğəmbərə bir çox başqa qanunlar da verdi. Lakin İsa Məsihə bu əmrlərin ən böyüyünün hansı hesab olunduğu barədə sual verəndə O, bütün qanunun mahiyyətini qısa sözlə söylədi. İsa cavab verdi ki, ən vacib əmr budur: «Əmrlərin ən əsası budur: “Dinlə, ey İsrail! Allahımız Rəbb yeganə Rəbdir. Allahın Rəbbi bütün qəlbinlə, bütün varlığınla, bütün düşüncənlə və bütün gücünlə sev”. İkincisi də budur: “Qonşunu özün kimi sev”. Bunlardan böyük əmr yoxdur».³¹⁷

«Beləliklə, yenə də bu səhər dediyim kimi» Vasif şərh etdi, “əsas Allah ilə münasibətdir”.

«Siz düz deyirsiniz, Vasif» mən cavab verdim, «Bu, valideyn-övlad və ya həтта ər-arvad arasında olan ailə münasibətlərinə bənzəyir. Məhz buna görə Müqəddəs Kitab Allah ilə bizim münasibətimiz haqqında danışanda, nişanlıni gözləyən bəzənmiş gəлиндən danışır. Allah sanki İsa Məsihdə kalım ödəmişdir və indi Allah onunla əbədilik olmaq üçün gəlini hazırlayır. Allahın planının son məqsədi – birlikdir. O birlik – “Mən müqəddəs şəhərin – yeni Yerusəlimin göydən, Allahın yanından endiyini gördüm. Şəhər öz bəyi üçün bəzədilmiş gəlin kimi hazırlanmışdı”.³¹⁸

«Onda İbrahim peyğəmbərin qurbanını gətirdiyi və bizim günahlarımız üçün İsa Məsihin öldüyü dağ son deyil, başlanğıcdır?»

«Mən güman edirəm ki, bunu belə demək olar. Bəli, xilasın son yeri səmavi şəhərdir, Allahı tanıyan və Allah tərəfindən tanınan adamların birliyidir”.

«Sizin zəvvarlıqda getdiyiniz yer də odur?»

«Bəli, amma bizim hamımız əbədi şəhərə zəvvarlığa getməyə çağırılıırıq».

«Siz müqəddəs dağa getdiyinizi mənə dediniz? Mən fikirləşdim ki, siz Qafqazda olan dağı nəzərdə tutdurdunuz».

«Əslində, haradasa burada müqəddəs dağ var, amma mən onun hansı dağ olduğunu bilmirəm».

«Nə demək istəyirsiniz ki?»

«Haradasa dünyanın bu hissəsində Böyük Daşqından sonra Nuh

peyğəmbəri və onun ailəsini daşıyan böyük gəmi dağa endi».

«Mən fikirləşirdim ki, o, Türkiyənin şərq sərhədində olan Ararat Dağı idi».

«Çox adam belə fikirləşir və ola bilsin, bu belədir. Lakin Tövrat deyir ki, peyğəmbərin böyük gəmisini «Ararat dağlarına» («Yeddinci ayın on yeddinci günü gəmi Ararat dağlarında dayandı») ³¹⁹ gəldi.

«Siz tək halda «dağ» deyil, çox sayda «dağlar» dediniz? Mən Ararat Dağının harada olduğunu bilirəm, bəs «Ararat dağları» haradadır?»

«Ola bilsin, bizdən çox da uzaqda deyil!» – mən Müqəddəs Kitabımı açdım və e.ə. yeddinci əsrdə Aşşur padşahı Sanxerivin ölümü haqqında bəhs edən tarixi hadisələr kitabından oxudum: onu Adrammelek və Şareser adlı iki oğlu öldürdü və «Ararat torpağına qaçdı» («O öz allahı Nisrokun məbədində səcdə edərkən oğulları Adrammelek və Şareser onu qılıncla öldürdülər və Urartu ölkəsinə qaçdılar. Sanxerivin yerinə oğlu Esar-Xaddon padşah oldu»). ³²⁰ Sonra mən Vasifə izah etdim: «Yəhudilərin adlandırdıqları «Ararat» sadəcə dağın adı deyil, siyasi termindir. Aşşur yazılarında bu, Urartu ölkəsi adlandırılır. Yeremya peyğəmbər də Babil şəhərini dağıtmağa kifayət qədər güclü olan Ararat padşahlığı barədə bəhs edir. «Yer üzündə bayraq qaldırın! Millətlər arasında şeypur çalın! Millətləri Babilə qarşı döyüşə hazırlayın! Urartu, Minni və Aşkenaz padşahlıqlarını ona qarşı toplayın. Ona qarşı bir sərkerdə təyin edin, üstünə çəyirtkə sürüsü qədər atlar göndərin». ³²¹

«Mən Urartu barədə eşitmişəm» Vasif qeyd etdi, «Qafqazın bu hissəsində idi, amma mən fikirləşdim ki, bu, daha çox Ermənistanın ərazisində, hal-hazırda Ararat Dağının olduğu yerdə olub».

«Problem ondadır ki» deyə mən davam etdim, «Böyük Daşqın Yeremya peyğəmbərin vaxtından xeyli əvvəl olub və Urartunun sərhədləri ola bilsin Nuh peyğəmbərin vaxtında «Ararat dağları» adlandırılan yer olmayıb. Bu, e.ə. doqquzuncu əsrdə olub: qədim padşahlıq Urartu Qafqaza qədər şimal istiqamətində genişləniib, amma Nuh peyğəmbər ondan xeyli əvvəl yaşayıb. Tövratda Nuhun Gəmisinin gəldiyi yerin adı dəqiq qeyd edilmir, çünki qədim İbrani (həmçinin Ərəb) dilində saitlərdən istifadə edilmirdi, yalnız samitlərdən istifadə edilirdi. Tövratda həmin yerin adı İbrani dilində belə qeyd olunur «rrt» – bu həm «Ararat», həm də «Urartu» ola bilər. Böyük daşqın barədə bəhs edən Şumer epopeyası olan Gilgameşin epopeyasında da allahların məskəninə işarə edərək «rrt» samitlərdən istifadə olunur. ³²² Biz tam əminliklə Gəminin hal-hazırda Ararat Dağı ad-

landırılan yerə endiyini deyə bilmərik, amma bu haradasa dünyanın bu hissəsində olmalıdır».

«Amma Ararat Dağı burada ən böyük və əzəmətli dağdır, hər halda o dağın olması ehtimal olunmalıdır!» Vasif cavab verdi, «Hər halda», o davam etdi, «Türkiyə ilə Ermənistan arasında Azərbaycanın Naxçıvan adlanan ərazisi var. Yerın adı ilkin yaşayış yerinin və ya Nuh peyğəmbərin və onun ailəsinin Gəmidən çıxıb məskən saldıqları səfalı yerin adından gəlir».³²³

«Əgər bu düzdürsə, onda peyğəmbərin yaşadığı yer indiki Azərbaycanın ərazisidir!»

«Mən bu barədə əvvəllər heç vaxt fikirləşməmişdim!» Vasif cavab verdi, «Mən həmişə fikirləşirdim ki, o Ermənistanda yaşayırdı!»

«Əslində, o Gürcüstana da köçsəydi, mən təəccüblənməzdim!» əlavə etdim.

«Siz nə üçün belə deyirsiniz?»

«Çox vaxt biz Nuh peyğəmbəri böyük qəhrəman kimi təsəvvür edirik, amma Tövrət Allahın böyük adamları barədə həqiqi olanı yazır və həmçinin onların haqqında çox da yaxşı olmayan şeyləri xatırladır. Neçə nəfər bilir ki, Nuh peyğəmbər şərəb düzəldir və hətta sərxoş olurdu!» «Nuh torpağı becərməyə başladı və bir üzüm bağı saldı. O, şərəb içib sərxoş oldu və öz çadırında çılpaq uzandı».³²⁴

«Beləliklə, siz fikirləşirsiniz ki, Gürcüstanda ilk üzüm əkən o olub?»

«Ola bilsin. Burada Gürcüstan şərəb istehsalatında məşhur regiondur. Bir çox dildə «şərəb» üçün istifadə olunan sözlər Latın vinum və ya Yunan oinos sözlərinə əsaslanır. Gürcüstanda mənə dedilər ki, bəzi alimlərə görə, Romalılar və Yunanlar öz «şərəb» sözlərini Gürcü gvino sözündən götürdülər. Bundan başqa, «arxeoloji dəlillər ehtimal yaradır ki, üzümün fermentləşməsi yolu ilə şərəbin ən erkən istehsalatı İsraildə, Gürcüstanda və İran ərazisində olub».³²⁵

«Əgər Nuh peyğəmbər həmçinin Gürcüstanda da yaşayıbsa, ola bilsin, onun gəmisini bu gün Ararat adlandırdığımız dağın üzərinə deyil, Şimali Qafqaz dağlarına gəlib?»

«Bəlkə də bu bir fərziyyədir. Hal-hazırda bunu yəqin etmək qeyri-mümkündür. Lakin vacib şey dağın yeri deyil, onun mənəvi əhəmiyyətidir. Bu, səhər danışdığımız kimidir».

«Beləliklə, Nuh peyğəmbərin gəmisinin endiyi dağın mənəvi əhəmiyyəti»

yəti nədən ibarətdir?”

«Bu, yeni başlanğıc idi. Köhnə Dünya böyük daşqın ilə məhv edilmişdi, amma Allah yenidən başlamaq üçün kifayət qədər adamı və heyvanı xilas etdi».

«Mən əvvəllər belə fikirləşmirdim: Nuh peyğəmbərin dağı yeni başlanğıc dağıdır. Beləliklə, Ərəb yarımadasında qanunun dağı var – Musanın Sina dağı.³²⁶ Daha şimala, İsraildə, əslində Yerusəlimdə, xilas dağı var – İbrahimin və həmçinin İsa Məsihin dağı. Daha sonra şimalda, burada, Qafqaz regionunda, Nuh peyğəmbərin yeni başlanğıc dağı var!»

«Mən də əvvəllər bu barədə fikirləşməmişdim!» qeyd etdim.

Vasif yeni fikrin gedişi ilə həyəcanlandı. O davam etdi:

«Müasir dünyamızda çoxları qanun dağında fikrimizi cəmləşdirməli olduğumuzu deyir. Başqaları deyir ki, biz xilas dağında fikrimizi cəmləşdirməliyik. Ola bilsin, bizim hamımızın bir-birimizlə və Allah ilə yeni münasibətlər yaratmağımızın vaxtıdır. Ruhani həyatımızda biz hamımız məcazi olaraq başlanğıc dağına zəvvarlıq etməliyik».

«Mən fikirləşirəm ki, siz düz deyirsiniz, Vasif» mən razılaşdım, «Hamımız həyatda hər şeyə yenidən başlamağa ehtiyac duyuruq. Amma problem ondadır ki, biz özümüzü daxildən dəyişə bilmirik. Yalnız xaricdən, Allahdan olan güc bizə yeni başlanğıc verə bilər».

Vasif bir anlıq bunun haqqında fikirləşdi. Onu yeni başlanğıc dağının ideyası həyəcanlandırdı, amma göründü ki, o, təcrübədə yenidən başlamağın necə olmasını bilmək istəyirdi. Nəhayət, o soruşdu: «Allah bizə yeni başlanğıcı necə verə bilər? Allah bizi daxildən necə dəyişə bilər? Bunun üçün nə lazımdır?»

Cavabında mən İsa Məsihin sözlərini oxudum: «İsa ona cavab verdi: “Doğrusunu, doğrusunu sənə deyirəm: bir kəs yenidən doğulmasa, Allahın Padşahlığını görə bilməz”».³²⁷

«İnsan yuxarıdan necə doğula bilər?» Vasif soruşdu.

«İsa Məsihin söhbət etdiyi dini rəhbər də İsa Məsihin bu sözlərini başa düşmədi! O İsa Məsihdən yaşlı adamın necə doğula biləcəyini soruşdu. “Yaşa dolmuş bir adam necə yenidən doğula bilər? O, ikinci dəfə anasının bətninə girib doğula bilərmi?”³²⁸ Cavabında, İsa Məsih dedi: “Doğrusunu, doğrusunu sənə deyirəm: bir kəs sudan və Ruhdan doğulmasa, Allahın Padşahlığına daxil ola bilməz. Bəşərdən doğulan bəşərdir, Ruhdan doğulan ruhdur”».³²⁹

“Siz İsa Məsihin xüsusilə seçilən bakirə qızdan doğulduğunu təsvir edən Quran ayələri barədə danışırırsınız?”³³⁰ Vasif soruşdu “və ya bizim hamımızın Allah ilə yeni münasibətimizdən danışırırsınız? Biz necə Ruhdan, yuxarıdan doğula bilərik?”

«Bu bizim hamımıza və ya almaq istəyənlərin hamısına aid olan bir şeydir. Doğrudur ki, İsa Məsih xüsusi və nadir yolla fiziki cəhətdən doğuldu. Bunu İsa Məsihin bakirə anası Məryəmə xəbər verən mələk bunun necə baş verəcəyini izah etdi. O dedi: «Mələk cavabında ona dedi: “Müqəddəs Ruh sənə üzərinə enəcək, Haqq-Taalanın qüdrəti üstünə kölgə salacaq. Buna görə də doğulacaq müqəddəs Övlad Allahın Oğlu adlanacaq”».³³¹ Beləliklə, İsa Məsih Allah ilə xüsusi münasibətə malik idi. Lakin İsa Məsih həmçinin dedi ki, bizim hər birimiz Allahın hökmranlığına daxil olmaq üçün ruhumuzda yuxarıdan doğulmalıyıq. Ruhdan ruh doğulur».

«Kimdir ki, bu Ruh?» Vasif soruşdu.

«O, Allahın Müqəddəs Ruhudur. O, kainatın ilkin yaradılmasında fəal idi. “Yer quruluşuz və boş idi. Dərin sular üzərində qaranlıq var idi. Allahın Ruhunu suların üzərində dolaşırıdı”.³³² Əgər biz indi həyatımızda Allahın Müqəddəs Ruhunu qəbul etsək, biz yeni, yuxarıdan doğulmuş məxluq ola bilərik. O bizə Allah ilə münasibətimizə yeni keyfiyyət əlavə edir. Yazılıb ki, İsa Məsihi qəbul edəndə biz həmçinin Allahın Müqəddəs Ruhunu da alırıq. Müqəddəs Ruh bizdə yaşayır və bizə Allah ilə valideyn-övlad, xüsusi münasibət yaradır. Müqəddəs Kitabda yazılır ki, İsa Məsihi qəbul edənlərin hamısına, Onun adına iman edən adamlara “...Allahın övladları olmaq ixtiyarını verdi. Onlar nə qandan, nə bəşər arzusundan, nə də kişi istəyindən deyil, yalnız Allahdan doğuldu”.³³³

«Mən Allahın övladı olmaq istəyirəm» Vasif cavab verdi, «mən bu Müqəddəs Ruhunu almaq istəyirəm».

«O halda, siz öz sözlərinizlə Allah ilə danışmalısınız və Ondan ruhunuza yeni etməyi xahiş etməlisiniz. Siz belə bir dua edə bilərsiniz:

“Müqəddəs Allah, ruhani həyatımı yenidən başlamaq istəyirəm. Mən anlayıram ki, öz bildiyim kimi həyatımı yaşamağa çalışmışam və çox şeyi səhv etmişəm. Xahiş edirəm, hər şeyi Öz nəzarətinin altına götür və məni Öz övladın et. Sənə dediklərimi eşitmək istəyirəm, həyatımı özüm istədiyim kimi deyil, Sənə istədiyim kimi yaşamaq istəyirəm. Mənim bütün günahlarımı bağışla. İsa Məsihin mənim üçün pak, müqəddəs qurban kimi öldüyünə görə Sənə şükür edirəm. İbrahim peyğəmbər Sənə göndərdiyin qoyunu qəbul etdiyi kimi, mən də günahıma görə qurban verdiyin əvəz

Qurbanını qəbul edirəm. Mən, indi yeni başlanğıc yerindəyəm. Əvvəllər mən qanun dağına əsasən yaşamağa çalışırdım, amma indi mən həmçinin xilas dağında verdiklərini də qəbul etmək istəyirəm. Xahiş edirəm məni daxildən təmiz etmək və mənə həyatımda yeni başlanğıc vermək üçün Öz Müqəddəs Ruhunu göndər”.

Qeydlər

- 1 İncil, Mat. 1:21.
- 2 Bax: <http://www.china.org.cn/english/kuaixun/74860.htm>;
http://en.wikipedia.org/wiki/Mogao_Caves; http://www.chinamuseums.com/dunhuang_mogao.htm; http://en.wikipedia.org/wiki/Buddhas_of_Bamyan; <http://weekly.ahram.org.eg/2001/565/11wa1.htm> (oxunma tarixi 4 aprel 2009).
- 3 Əfqanıstanda Buddizmin Tarixi; <http://www.4ui.com/eart/144eart1.htm>;
həmçinin baxın: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/83184/Buddhism/68669/Central-Asia-and-China> (oxunma tarixi 4 aprel 2009)
- 4 *İncil*: Həv.2:9. Bu fəsildə təsvir olunan hadisələr yəhudilərin Şavuot (Həftələr) bayramı zamanı baş verir. Bu bayram, Pasxa bayramından yeddi həftə sonra keçirilir. Pasxa bayramından əvvəl İsa Məsih qətlə yetirildi və həmin bayramdan dərhal sonra ölüldən dirildi.
Parfiya xəritəsini böyük miqyasda görmək üçün baxın: http://www.parthia.com/map_extent.htm (oxunma tarixi: 16 Sep. 2009). İncildəki bu dəlildən başqa, ‘qədim rəvayətlər bəhs edir ki, Tomas və Andrey Həvariləri Fars İmperiyasında yaşayan müxtəlif qədim xalqlara vəz ediblər; bunların arasında Orta Asiya xalqları – Baktrianlar, Skiflər və Soqdiyanlar olub’ (Mark Dickens ‘Nestorian Christianity In Central Asia’ http://www.oxuscom.com/Nestorian_Christianity_in_CA.pdf (19 Sep. 2009, p.1).
- 5 Fəridə Məmmədova *Qafqaz Albaniyasında Xristianlıq* <http://www.visions.az/history.150> (22 aprel 2011)
- 6 Rəşid Əzizov “Табасаранцы: кто они?” [Tabassaranlıqlar: Onlar kimdir?] (Kazan: Zaman nəşriyyatı, 2002), səh. 10.
- 7 Zurab Konançev Udilər bu gün http://azer.com/aiweb/categories/magazine/ai113_folder/113_articles/113_udins_konanchev.html (oxunma tarixi: 22 aprel 2011)
- 8 East of the Euphrates: Early Christianity in Asia by T.V. Philip, **Chapter 8 Christianity In Other Places In Asia** <http://www.religion-online.org/showchapter.asp?title=1553&C=1365> (oxunma tarixi: 16 Sep. 2009); http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Nestorian_Christianity (oxunma tarixi: 19 Sep. 2009); <http://www.touchstonemag.com/archives/article.php?id=20-03-030-f> (oxunma tarixi: 19 Sep. 2009); Mark Dickens ‘Nestorian Christianity In Central Asia’ (http://www.oxuscom.com/Nestorian_Christianity_in_CA.pdf, səh. 1-6 (19 sentyabr 2009)

- 9 Манарбек Байеке История Христианства в Центральной Азии и в Казахстане [Manarbek Baieke Mərkəzi Asiya və Qazaxstanda Xristianlığın tarixi] (Almatı, 2009), səh. 131.
- 10 Mark Dickens 'Nestorian Christianity In Central Asia' http://www.oxuscom.com/Nestorian_Christianity_in_CA.pdf, səh. 5 (**oxunma tarixi:** 19 Sep. 2009)
- 11 <http://en.wikipedia.org/wiki/Sogdiana>; http://east-asian-history.suite101.com/article.cfm/the_sogdians (*oxunma tarixi:* 19 Sep. 2009)
- 12 Mark Dickens 'Nestorian Christianity In Central Asia' http://www.oxuscom.com/Nestorian_Christianity_in_CA.pdf, səh. 5 (**oxunma tarixi:** 19 Sep. 2009)
- 13 Hugh səh. Kemp Steppe by Step (London: Monarch Books, 2000), səh. 47-118; Mark Dickens 'Nestorian Christianity In Central Asia' http://www.oxuscom.com/Nestorian_Christianity_in_CA.pdf, səh. 8-10 (**oxunma tarixi:** 19 Sep. 2009)
- 14 Christianity among the Mongols http://en.wikipedia.org/wiki/Christianity_among_the_Mongols (*oxunma tarixi:* 9 Sep. 2009)
- 15 (Mark Dickens Nestorian Christianity In Central Asia http://www.oxuscom.com/Nestorian_Christianity_in_CA.pdf, səh. 12-14 (oxunma tarixi: 22 aprel 2011)
- 16 Манарбек Байеке История Христианства в Центральной Азии и в Казахстане [Manarbek Baieke Orta Asia və Qazaxstanda Xristianlığın tarixi] (Almatı, 2009), səh. 300-304; Mark Dickens Nestorian Christianity In Central Asia http://www.oxuscom.com/Nestorian_Christianity_in_CA.pdf – mətnə aid şərhlər və əlavələr, p.11 (oxunma tarixi: 22 aprel 2011); <http://www.oxuscom.com/graves.htm> (oxunma tarixi: 4 sentyabr 2009); http://www.archive.org/stream/MN41565ucmf_1/MN41565ucmf_1_djvu.txt (oxunma tarixi: 4 sentyabr 2009)
- 17 Вах. бу қəbur даşının şəкili – Christianity among the Mongols http://en.wikipedia.org/wiki/Christianity_among_the_Mongols. (oxunma tarixi: 9 Sep. 2009)
- 18 Nümunələr Manarbek Baieke-nin kitabında nümayiş etdirilir: История Христианства в Центральной Азии и в Казахстане [Orta Asiya və Qazaxstanda xristianlığın tarixi] (Almatı, 2009), səh. 134, 173, 178 və 291.
- 19 Манарбек Байеке История Христианства в Центральной Азии и в Казахстане [Manarbek Baieke Orta Asiya və Qazaxstanda xristianlığın tarixi] (Almatı, 2009); Fəridə Məmmədova Christianity in Caucasian

- Albania (<http://www.visions.az/history,150> (oxunma tarixi: 22 aprel 2011); Рашид Азизов Традиционная духовная культура Табасарана XIX-XX вв. [Rəşid Əzizov Tabassaranlıların ənənəvi ruhani mədəniyyəti] (Mahaçkala, 2007)
- 20 http://www.crc-internet.org/CCR/2009/77-Saint-Thomas_China.php (oxunma tarixi: 6 Jun. 2011)
- 21 http://www.christianityinchina.org/Common/Admin/showNews_auto.jsp?Nid=304; Christian Designs Found in Tomb Stones of Eastern Han Dynasty http://www.chinaartnetworks.com/news/show_news.php?id=1369 (oxunma tarixi: 20 aprel 2011)
- 22 Nestorian Christianity in the Tang Dynasty <http://www.orthodox.cn/localchurch/jingjiao/nest1.htm>; <http://ricci.rt.usfca.edu/hist3.html> (both oxunma tarixi: 20 aprel 2011)
- 23 O vaxt şəhər Çanqan adlanırdı və Tanq sülaləsinin paytaxtı idi. Nestor lövhələri ekspozisiya «Salların meşəsi» Muzeyinin 2 N-li otağı da nümayiş etdirilir (西安碑林博物館 – Xi'an Beilin Bowuguan) Xi'an dilində (西安). http://www.absoluteastronomy.com/topics/Nestorian_Steles#encyclopedia. Əlavə məlumat üçün bax. <http://www.aina.org/articles/dasotns.pdf>; <http://www.cf.ac.uk/clarc/projects/chinesenestorian/index.html>; <http://www.statemaster.com/encyclopedia/Nestorianism-in-China>; <http://www.usfca.edu/ricci/christianity/index.htm>; http://wapedia.mobi/en/Nestorian_Steles; http://www.reference.com/browse/wiki/Nestorian_Steles; http://www.statemaster.com/encyclopedia/Nestorian_Steles; http://en.wikipedia.org/wiki/Nestorian_Steles (oxunma tarixi: 19 sentyabr 2009)
- 24 <http://www.crystalinks.com/chinacaves.html>; <http://en.wikipedia.org/wiki/Dunhuang> (oxunma tarixi: 20 aprel 2011)
- 25 Patrick Johnstone The Church is bigger than you think (Fearn, Scotland: Christian Focus Publications, 1998), səh. 73. Kenni Josef və onun eyni adlı oğlu hesab edirlər ki, həmin dövrdə xristianlıq Yaponiyaya da gəlib çıxmışdı: dəlillər Yapon dilində yazılmış kitablarında təqdim olunur 十字架の国 – 日本 [Jujika no kuni – Nihon] (Tokyo: Tokuma Shoten, 2000).
- 26 Philip Jenkins The Lost History of Christianity: The Thousand-Year Golden Age of the Church in the Middle East, Africa, and Asia – and How It Died (Harper One nəşriyyatı, 2008); 'Christianity's Lost History: Recovering a Forgotten Chapter' <http://www.aina.org/ata/20090429174105.htm>; T.V. Philip East Of The Euphrates: Early Christianity In Asia <http://www.religion-online.org/showchapter>.

[asp?title=1553&C=1368](#) (oxunma tarixi: 4 sentyabr 2009)

- 27 Рашид Азизов Традиционная духовная культура Табасарана XIX-XX вв. [Rəşid Əzizov XIX və XX əsrlərdə Tabassaranların ənənəvi ruhani mədəniyyəti] (Махаçкала, 2007), səh. 120
- 28 ibid., səh. 123 [Müqəddəs Kitabın Rus Sinodal tərcüməsində – (Халах); Rəşid Əzizova görə, yerin Tabassaran adı belədir: ‘Халаç’.]
- 29 <http://www.bethelcog.org/church/the-origin-of-our-western-heritage/the-captivity-and-deportation-of-israel>; http://en.wikipedia.org/wiki/Assyrian_captivity_of_Israel; <http://www.ucgstp.org/lit/booklets/usbpp/ch3nkingdom.html>; <http://www.ucg.org/booklets/US/northernkingdom.asp> (oxunma tarixi: 10 sentyabr 2009)
- 30 Ehtimala görə, Dağıstanda yaşayan Tabassaran xalqı yəhudilərdən törənilər: Rəşid Əzizov, səh. 6-7 ‘The Tabassarans: Who are they?’ (Kazan: Zaman nəşriyyatı, 2002). бах. Рашид Азизов Табасаранцы: кто они? (Казань: Издательство «Заман», 2002), istinad: Г.-Э. Авкарди Ассари Дагестан (Махачкала, 1929, səh. 13) və həmçinin müəllifin bu əsəri: Очерк Кайтаго-Табасаранского округа (Кавказ, 1867, №. 7).
- 31 http://en.wikipedia.org/wiki/Khazars#Khazar_religion; <http://www.khazaria.com/khazar-history.html>; <http://www.doingzionism.org.il/resources/view.asp?id=140>; Paul Meerts Assessing Khazaria (I.I.A.S. Xəbər məktubu, nömrə 34, iyul 2004) http://www.ias.nl/nl/34/IIAS_NL34_15.pdf (oxunma tarixi: 22 sentyabr 2009)
- 32 http://en.wikipedia.org/wiki/Khazars#Khazar_religion; <http://www.khazaria.com/khazar-history.html>; Paul Meerts Assessing Khazaria (I.I.A.S. Xəbər məktubu, nömrə 34, iyul 2004) http://www.ias.nl/nl/34/IIAS_NL34_15.pdf (oxunma tarixi: 23 sentyabr 2009)
- 33 Tövrat: Çix.3:6
- 34 <http://en.wikipedia.org/wiki/Nasreddin>; <http://www.allaboutturkey.com/nasreddin.htm> (oxunma tarixi: 5 sentyabr 2009)
- 35 <http://en.wikipedia.org/wiki/Nasreddin> (oxunma tarixi: 5 sentyabr 2009), istinad: Idris Shah The Sufis (London: W. H. Allen, 1964).
- 36 İncil: Luka 18:38.
- 37 İncil: Luka 18:41.
- 38 Tövrat: Qanun.8:3.
- 39 İncil: Mat.4:4; Luka 4:4
- 40 Quran, Surə 10 (Yunus): 94. cited from M.H. Şakir’s searchable translation of the Quran at <http://etext.virginia.edu/toc/modeng/public/>

[HolKora.html](#) (oxunma tarixi: 17 Jan. 2009). [Əli bu ayənin mövcudluğu barədə bildirdi, lakin ona dəqiq istinad edə bilmirdi. Buna görə də, ayənin tam mətni burada verilir. Eləcə də, Tövrat, Zəbur və İncil ayələri tam göstərilir.]

41 İncil: 2 Kor.3:2.

42 非常好, 非常好

43 İncil: 2 Kor.9:7.

44 İncil: Mark 12:41-44.

45 Taicang yi su (太仓一粟)

46 İncil: Yaq.1:27

47 Tövrat: Yar.22:11-12

48 İncil: Yəh.1:29.

49 İncil: 1Peter 2:22; 1Yəh. 3:5.

50 İncil: Yəh. 8:46.

51 Quranda (3:45) İsa Məsih kalimatullah (Allah Kəlamı) adlandırılır. İncil ayələrinin nömrələri aşağıda verilir.

52 İncil: Yəh.1:1-4

53 İncil: Yəh.1:14

54 İncil: Yəh.1:10-13

55 İncil: Rom.8:31-32.

56 Elza-Bair Guchinova The Kalmyks (London and New York: Routledge, 2006), səh. 214-215

57 Hazara xalqına aid, bax. məsələn: http://en.wikipedia.org/wiki/Hazara_people; <http://www.hazara.net>; <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/257908/Hazara>. Yunnan viyalətində yaşayan monqollar barədə məlumat: <http://english.cnyntour.com/printpage.asp?ArticleID=3810>; http://en.wikipedia.org/wiki/Yunnan_Mongols; <http://www.paulnoll.com/China/Minorities/min-Mongolian.html>; http://www.hamagmongol.narod.ru/splinters/myunnan_e.htm (oxunma tarixi: 26 Jan. 2010)

58 Vaiz 1:11

59 İncil: Yəh.5:5-6

60 İncil: Mat.6:16-18.

61 İncil: Luka 4:2.

62 İncil: Mat.4:4

63 Yeş.58:3-7

- 64 İncil: Mat.22:37-40
- 65 İncil: Luka 15:11-32
- 66 Tövrat: Yar. 6:5-6
- 67 İncil: Fil.2:3-8
- 68 İncil: Yəh.4:14
- 69 İncil: Yəh.7:37b-39a
- 70 Tövrat: Yar.41
- 71 İncil: Mat.27:19
- 72 İncil: Mat.6:9-13.
- 73 İncil: Luka 17:26-30
- 74 Yoel 2:30-32a.
- 75 Yoel 2:28-29.
- 76 İncil: Həv.2
- 77 İncil: 1 Tim. 2:5-6.
- 78 http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Nestorian_Christianity;
<http://www.statemaster.com/encyclopedia/Nestorian-Stele>; http://www.absoluteastronomy.com/topics/Assyrian_Church_of_the_East_in_China;
<http://www.touchstonemag.com/archives/article.php?id=20-03-030-f>
(oxunma tarixi: 28 noyabr 2009)
- 79 Tanq sülaləsi dövründə Çində müsəlmanlar olub və onlar əsasən Quanzhou, Hanqzhou və ya Çanq'an kimi böyük şəhərlərdə yaşayan ərəb və fars tacirləri olub. (http://en.wikipedia.org/wiki/Islam_in_China, oxunma tarixi: 28 noyabr 2009).
- 80 <http://en.wikipedia.org/wiki/Shangdi> (oxunma tarixi: 1 iyul 2008); Chan Kei Thong Faith of Our Fathers: God in Ancient China (Shanghai, China: China Publishing Group Orient Publishing Center, 2006), səh. 79-106
- 81 İncil: Mat.20:1-16
- 82 İncil: Rom.12:13
- 83 İncil: 1 Pet.4:9
- 84 İncil: İbr.13:2
- 85 Tövrat: Yar.18:1-14.
- 86 Tövrat: Çıx.16:4-5, 13-18, 21-31, 35.
- 87 İncil: Yəh.6:1-13.
- 88 İncil: Yəh.6:26-40.

- 89 Yeş.25:6.
- 90 İncil: Mat.8:11.
- 91 İncil: Vəhy 3:20.
- 92 Tövrat: Yar.15:5
- 93 Bir dəfə Dağıstanda olanda bir Kumık milliyyətli kişi başqa izah verərək bunun səbəbini söylədi.
- 94 Həmin tədbirdə nitqim daha qısa idi, lakin eyni əsas bəndlərdən ibarət idi. Bəzi bəndlər barədə mən burada daha geniş və təfsilatlarla yazmışam.
- 95 Tövrat: Yar.11:31 ‘Hal-hazırda bir çoxları tərəfindən qəbul edilmiş nəzəriyyəyə görə, Ur müasir Muqheir-dir (və ya Muğayyar, “yüksəklik”) şimali Babilə, Urumma və ya Urima, sonrakı əlyazmalarda isə Uru adlanır.’ (<http://bibleatlas.org/ur.htm>). Müasir İraqda yerini burada görmək olar: http://www.traveljournals.net/explore/iraq/map/m4398374/ur_of_the_chaldees.html.
- Qədim Ur şəhərinin yerinə aid digər ehtimallar da var. Bəzi müəlliflər hesab edirlər ki, o harada isə ‘mərkəzi-cənubi Türkiyədə, Suriya sərhəddinə’ yaxındır. (<http://members.bib-arch.org/search.asp?PubID=BSBA&Volume=3&Issue=2&ArticleID=5&UserID=0&>) və ya Ararat dağlarının ərazisinin digər yerlərində (<http://home.clara.net/arlev/genabraham.htm>), ola bilsin, müasir Türkiyə və Ermənistanın sərhəddində. Bu müəlliflərin eyni fikri yoxdur, lakin İraqın şimalında yerləşdiyinə əmindirlər. Ehtimal var ki, peyğəmbər indiki Qafqaz və ya Orta Asiyada yaşayıb. (oxunma tarixi: 30 noyabr 2009)
- 96 Tövrat: Yar.11:31 Hal-hazırda ən çox qəbul edilən nəzəriyyəyə görə, Ur şəhəri Cənubi Babilə yerləşən Mügeyir və ya Mügayyar “yüksəklik” adlı yer ilə əlaqəlidir; sonralar əlyazmalarda onun adı Urumma və ya Urima, ən sonda isə Uru oldu. (<http://bibleatlas.org/ur.html>). Bu yer indi müasir İraqın ərazisində yerləşir və http://traveljournals.net/explore/iraq/map/m4398374/ur_of_the_chaldees.html.
- Lakin qədim Ur şəhərinin yeri barədə başqa fərziyyələr də var. Bəzi müəlliflərə görə, bu yer Türkiyənin cənubi mərkəzində, Suriya ilə sərhədə yaxındır (<http://members.bib-arch.org/search.asp?PubID=BSBA&Volume=3&Issue=2&ArticleID=5&UserID=0&>) və ya Ararat dağlarında yerləşən bir regionda (<http://home.clara.net/arlev/genabraham.htm>), çox güman ki, Türkiyə ilə Ermənistanın arasındadır. İraqın şimalında da yerləşdiyini ehtimal edən müəlliflər də var. Ola da bilsin, peyğəmbər Qafqaz regionunda və ya Orta Asiyada yaşamışdır. (bu ünvanlarda olan məlumata 30 noyabr 2009-cu il tarixində baxılıb).

- 97 Tövrət: Yar.12:1-3
- 98 Tövrət: Yar.11:31. Haran Türkiyənin cənubi-şərqdəki müasir Urfa şəhərinin yaxınında yerləşib. Məsələn, baxın: http://www.bible-history.com/maps/patrarch_wanderings.html; <http://www.traveljournals.net/explore/turkey/map/m1075308/haran.html>; <http://www.greek-language.com/bible/palmer/04geohist.html> (30 Nov. 2009).
- 99 Tövrət: Yar.12:4-7.
- 100 Tövrət: Rom.15:2-5.
- 101 Tövrət: Yar.15:6.
- 102 Tövrət: Yar.16:1-4.
- 103 Tövrət: Yar.16:15.
- 104 Tövrət: Yar.17:1b-2.
- 105 Tövrət: Yar.17:4-8. İncil, Ef. 2:8-9
- 106 Tövrət: Yar.17:9-16.
- 107 Tövrət: Yar.17:17.
- 108 Tövrət: Yar.17:19-21.
- 109 Tövrət: Yar.17:23-27.
- 110 Yer.9:25-26.
- 111 Bax. İncil: Kol.2:11
- 112 Bax. İncil: Rom. 4:11-12
- 113 Bax. İncil: 1Kor 7:19
- 114 Bax. İncil: Qal. 6:15
- 115 İncil: Mat.28:20.
- 116 İncil: Yəh.16:7.
- 117 İncil: Yəh.14:16-18.
- 118 İncil: Həv.İş. 16:7.
- 119 İncil: Yəh.14:26.
- 120 <http://members.tripod.com/~khorasan/Miscellaneous/aspand.html> növbəti saytdan götürülüb: <http://www.luckymojo.com/aspand.html>, 15 iyul 2008. (Mən bu sayta daxil ola bilmədim.). Dua bu saytda verilir: http://tajikam.com/index.php?option=com_content&task=view&id=56&Itemid=37 (21 Dec. 2011). Bu mənbələrə görə, ad ‘aspand’-dir, Tacik dilində isə “испанд”-dir. Latin dilində ad – Peganum harmala, ingilis dilində – harmal: əlavə məlumat üçün bax. <http://en.wikipedia.org/wiki/Harmal> (21 Dec. 2011).

- 121 <http://www.luckymojo.com/aspand.html> (15 iyul 2008); <http://herb-magic.com/aspand.html> (21 Dec. 2011)
- 122 Əyyub 3:25.
- 123 Əyyub 1:4-5.
- 124 Əyyub 42:1-6.
- 125 İncil: Mat.6:25-34.
- 126 Zəbur: Zəbur 111:10.
- 127 Zəbur: Zəbur 111:10.
- 128 Sül.1:7.
- 129 Tövrət: Yar.3:15.
- 130 İncil: Mat.10:8; Mark 16:17; Həv.16:18; Fil.2:9-10 və s.
- 131 İncil: Rom.8:38-39.
- 132 İncil: 1Yəh. 4:16b-18.
- 133 Bax. İncil: Yəh.10:10.
- 134 Əyyub 1:1-3.
- 135 Mərs. 4:21 və Yer. 25:20; adları həmçinin müqayisə edin Yar.10:23, 22:21 və 36:28 həmçinin 1 Par.1:17.
- 136 Əyyub 1:6-12.
- 137 Əyyub 1:18-19.
- 138 Əyyub 1:18-19.
- 139 Əyyub 1:18-19.
- 140 Əyyub 1:20-22.
- 141 Əyyub 2:1-10.
- 142 İncil: Yəh.9:1-7.
- 143 İncil: Mat.9:35-36.
- 144 Əyyub 42:3
- 145 Əyyub 42:7b.
- 146 Əyyub 19:25-27.
- 147 İncil: Titə 2:11-14.
- 148 İncil: Titə 2:11-14.
- 149 Daniel 7:13-14.
- 150 Daniel 7:13-14.
- 151 İncil: Mat.26:63-66. (Həmçinin Luka 22:67-71-ə bax).

- 152 1 Par.17:11-14.
- 153 İncil: Yəh.1:49.
- 154 İncil: Mark 15:39. Həmçinin müqayisə edin: Mat.27:54, İsa Məsihin öldüyü vaxt baş verən zəlzələ barədə yazır. Bu, Allah tərəfindən verilən bir işarədir, çünki İsa Məsih həqiqətən xüsusi təbiətə malik olub.
- 155 İncil: Yəh.14:9.
- 156 İncil: 1 Peter 2:21-23.
- 157 İncil: 1 Peter 2:24.
- 158 Sərhəd keçidi burada əvvəllər olub. İndi keçid başqa yerdədir.
- 159 Tövrat: Yar.1:28.
- 160 “Allah enjoins you concerning your children: The male shall have the equal of the portion of two females; then if they are more than two females, they shall have two-thirds of what the deceased has left, and if there is one, she shall have the half; and as for his parents, each of them shall have the sixth of what he has left if he has a child, but if he has no child and (only) his two parents inherit him, then his mother shall have the third; but if he has brothers, then his mother shall have the sixth after (the payment of) a bequest he may have bequeathed or a debt; your parents and your children, you know not which of them is the nearer to you in usefulness; this is an ordinance from Allah: Surely Allah is Knowing, Wise.” (Quran 4.11)
- 161 “Allah övladlarınız haqqında sizə tövsiyə buyurur ki, oğula iki qız hissəsi qədər pay düşür. Əgər (ölən şəxsin) qızlarının sayı ikidən artıqdırsa, mirasın üçdə iki hissəsi onlara çatır. Əgər təkə bir nəfər qızdırsa, mirasın yarısı onundur. Övladı olduğu təqdirdə vəfat edənin ata və anasının hər birinə mirasın altıda bir hissəsi verilir. Əgər onun övladı olmayıb, varisi yalnız ata və anadan ibarətdirsə, (malın) üçdə bir hissəsi anaya aiddir. (Qalan hissə tamamilə ataya çatır). Əgər ölmüş şəxsin qardaşları və bacıları varsa, ananın hissəsi altıda birdir. (Yerdə qalan hissəsi yenə atanın payına düşür). Bu bölgü ölən şəxsin vəsiyyəti yerinə yetirildikdən və ya borcu ödənildikdən sonra aparılır. Valideynlərinizdən və övladlarınızdan hansı birinin (xeyir və) mənfəət cəhətdən sizə daha yaxın olduğunu bilmədiyiniz üçün bu (bölgü) Allah tərəfindən müəyyən edilmişdir. Həqiqətən, Allah (hər şeyi) biləndir, hikmət sahibidir!” (Quran 4.11)
- 162 “(Bəzi adamların fəxr etdiyi) mal-dövlət, oğul-uşaq (oğullar) bu dünyanın bər-bəzəyidir. Əbədi qalan yaxşı əməllər isə Rəbbinin yanında həm savab, həm də (Allahın mərhəmətinə) ümid etibarilə daha xeyirlidir! Wealth və children are an adornment of the life of this world; və the ever-abiding, the

good works, are better with your Lord in reward və better in expectation.
(Quran 18.46)

163 Zəbur: Zəbur 127:3-5.

164 Zəbur: Zəbur 103:13.

165 İncil: Luka 3:38.

166 Tövrat: Yar.2:7.

167 Mal.2:10.

168 Yeş.1:2.

169 Sül. 3:11-12.

170 İncil: İbr.12:5-11.

171 Tövrat: Çıx.20:15; İncil: Ef.4:28

172 İncil: Rom.2:14-15.

173 İncil: Rom.5:3-5.

174 İncil: Rom.8:15

175 İncil: Rom.8:14-17.

176 İncil: Qal.5:16-25.

177 İncil: Yəh.16:7-15.

178 Tövrat: Lev.19:32.

179 Sül.14:29.

180 Sül.19:11.

181 Sül.25:15.

182 Sül.10:4-5.

183 Sül.12:11.

184 Sül. 6:6-11.

185 Sül.12:19.

186 Sül. 14:25.

187 Sül. 12:22.

188 Sül. 16:13.

189 Tövrat: Yar.1:26.

190 Tövrat: Yar.5:1-3.

191 Tövrat: Çıx.35:30-35.

192 İncil: 2 Tim.2:15.

193 İncil: Kol.1:15-17.

- 194 İncil: Yəh. 1:1-3.
195 İncil: Ef.2:10.
196 İncil: Həv.10:38.
197 Bax. Quran, Surə 3 (İmranın ailəsi): 49
198 İncil: Yəh.6:29.
199 Yeş.53:7.
200 İncil: Luka 23:32-34.
201 Sül.8:11.
202 İncil: Yaq.1:5-8.
203 Sül.9:10.
204 Sül.18:22.
205 İncil: Mat.6:31-33.
206 Tövrat: Yar.24:3-4.
207 Tövrat: Yar.24:12-15.
208 Tövrat: Yar.24:17-20.
209 Tövrat: Yar. 24:15-16.
210 Tövrat: Yar.24:58.
211 Tövrat: Yar. 24:53.
212 İncil: 1 Peter 1:18-19.
213 İncil: Yəh.15:13-14.
214 İncil: Titə 3:4-6.
215 İncil: Ef. 5:25-33.
216 İncil: 1Yəh. 4:7-8, 16-19.
217 Tövrat: Yar.2:18.
218 İncil: Yəh.14:26-27.
219 İncil: Vəhy 21:1-4,
220 İncil: Vəhy 22:17.
221 Tövrat: Çıx.20:12,
222 Tövrat: Qanun. 8:19-20, 28:58-68
223 Tövrat: Yar.17:3-8
224 İncil: Mat.3:7-10.
225 İncil: Yəh.8:34-44.
226 Yeş.1:2-3.

- 227 Yeş.63:15-16.
- 228 Mal. 2:10.
- 229 İncil: Luka 3:23-38.
- 230 Yeş.8:19
- 231 Tövrət: Lev.19:31. Buna bənzər təlim həmçinin: Qanun.18:10-13: “edf”.
- 232 İncil: Mat.10:8; Mark 16:17; Luka 10:17-20
- 233 İncil: Luka 11:24-26
- 234 Tövrət: Lev.19:28; Qanun. 14:1-2
- 235 Tövrət: Qanun.26:13-14
- 236 İncil: Mark 7:9-13.
- 237 Bax. məsələn, Neh. 7:5-65-də əhəmiyyətli ailə qeydləri var. Lakin Mükəddəs Kitabda bir çox belə nümunələr var: 1 Par. 1-9.
- 238 Tövrət: Yar.9:12-17
- 239 İncil: 1 Peter 1:3-5.
- 240 İncil: Ef.1:13-14.
- 241 İncil: Qal.4:6-7.
- 242 İncil: İbr.1:1-2.
- 243 İncil: İbr.9:16-17.
- 244 İncil: Yəh.10:14-18.
- 245 İncil: Kol.1:10-12.
- 246 Elza-Bair Guchinova *The Kalmyks* (London and New York: Routledge, 2006), səh. 183
- 247 *ibid.*
- 248 Sül.30:18-19.
- 249 Sül.30:24-28.
- 250 Elza-Bair Guchinova, *op. cit.* , səh.183
- 251 O, alman dilində yazırdı, buna görə də dünyanın digər tərəflərində onun yazdıqları məşhur deyil. Əsas ideyalarının ingilis dilinə tərcüməsi: Wilhelm Schmidt *The Origin and Growth of Religion: Facts and Theories*, tərcüməçi H. J. Rose (Methuen, London, 1931) və Wilhelm Schmidt *Primitive Revelation*, tərcüməçi Joseph Abierl (St. Louis: R. Herder Publishers, 1939) – kitabın əvvəlki adı: *Der Ursprung der Gottesidee* [Allah anlayışının mənşəsi], dərc olunma tarixi 1934.
- 252 Rafael Bezertinov *Old-Turkic Deities* [From His Book *Tengrianism* –

Religion Of Türks və Mongols (Naberezhnye Chelny, Tatarstan, Russian Federation, 2000), Chapter III Deities, səh. 71-95, ingilis dilinə tərcümə: http://aton.ttu.edu/OLD_TURK_DEITIES.asp (oxunma tarixi: 21 noyabr 2008)

- 253 <http://wapedia.mobi/en/Shangdi>; http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Shangdi#Meaning_.26_Use_of_Name; <http://en.wikipedia.org/wiki/Tian> (oxunma tarixi: 21 noyabr 2008); Chan Kei Thong Faith of Our Fathers: God in Ancient China (Shanghai, China: China Publishing Group Orient Publishing Center, 2006), səh. 79-106
- 254 <http://wapedia.mobi/en/Shangdi>; http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Shangdi#Meaning_.26_Use_of_Name; <http://en.wikipedia.org/wiki/Tian> (oxunma tarixi: 21 noyabr 2008); Chan Kei Thong Faith of Our Fathers: God in Ancient China (Shanghai, China: China Publishing Group Orient Publishing Center, 2006), səh. 79-106
- 255 Rick Brown Who was 'Allah' before Islam? (1) (<http://www.themicahmandate.org/2009/03/who-was-%E2%80%99allah%E2%80%99-before-islam-1/>) (15 fevral 2010)
- 256 Tövrət: Çıx.3:13-15.
- 257 3.42-3.55, M.H. Şakirin Quranın tərcüməsi <http://www.hti.umich.edu/k/Quran> (oxunma tarixi: 15 Jan. 2008).
- 258 İncil: Mat.28:18,
- 259 İncil: Mat.10:1.
- 260 İncil: Mat.10:1.
- 261 İstinad edən David Pytches Come, Holy Spirit: Learning to Minister in Power (London: Hodder və Stoughton, 1985), səh. 238-9
- 262 İncil: Luka 8:49-55.
- 263 İstinad edən David Pytches Come, Holy Spirit: Learning to Minister in Power (London: Hodder və Stoughton, 1985), səh. 236-7
- 264 1Pad.17:17-24.
- 265 İstinad edən David Pytches Come, Holy Spirit: Learning to Minister in Power (London: Hodder and Stoughton, 1985), səh. 235
- 266 İncil: Yəh.11:1-3, 17-44.
- 267 İstinad edən Jack Deere Surprised by the Power of the Spirit: Discovering How God Speaks and Heals Today (Zondervan Publishers, 1996), səh. 205-206 – istinad: Mahesh Chadva Only Love can make a Miracle (Tunbridge Wells, England: Monarch Books, 1991).

- 268 İncil: Yəh.14:1-3.
- 269 İncil: Yəh.14:4.
- 270 İncil: Yəh.14:5.
- 271 İncil: Yəh.14:6.
- 272 46.9 M.H. Şakirin Quran tərcüməsindən <http://www.hti.umich.edu/k/Quran> (15 Jan. 2008).
- 273 6.32 – M. H. Şakir <http://www.hti.umich.edu/k/Qur'an> (4 sentyabr 2006).
- 274 7.51 – M. H. Şakir.
- 275 29.64 – M. H. Şakir op. cit.
- 276 İncil: 1Tim.4:8.
- 277 İncil: İbr.12:1.
- 278 İncil: İbr.12:2-3.
- 279 İncil: Yəh.3:19-21.
- 280 <http://www.liza-kliko.com/laurel-wreath/olympic.htm> (4 sentyabr 2006).
- 281 <http://www.liza-kliko.com/laurel-wreath/romanempire.htm> (oxunma tarixi 4 sentyabr 2006).
- 282 İncil: Yaq.1:12.
- 283 İncil: 2Tim.4:7b-8.
- 284 İncil: Vəhy 2:10.
- 285 Yer.31:33-34.
- 286 İncil: Yəh.14:26.
- 287 Yeş.6:1-5.
- 288 Quranda İbrahim peyğəmbərin nəvəsinin adı Lutdur (həmçinin Surə 15, ayələr 59-61) İbrani Tövrat kitabında isə o Lot adlandırılır.
- 289 Tövrat: Yar.18:16-22; Yar.19:1-29. Tövrat Yar.19:1-də qeyd edir: Lotu xilas etməyə göndərilən adi insanlara bənzəyən mələklər idi.
- 290 İncil: İbr.1:14.
- 291 İncil: Vəhy 12:7-9.
- 292 İncil: 1Yəh.3:8
- 293 Tövrat: Çıx.15:26.
- 294 İncil: Mat.17:1-3.
- 295 İncil: İbr.1:3b-4.
- 296 İncil: Mat.26:53

- 297 İncil: 1 Peter 3:18-22
- 298 İncil: İbr.2:14-16.
- 299 İncil: İbr.2:9.
- 300 Zəbur: Zəbur 23:1-6.
- 301 İncil: Yəh.10:11-15.
- 302 İncil: İbr.11:8-10.
- 303 İncil: Kol.3:2.
- 304 İncil: Vəhy 1:12-13.
- 305 İncil: Vəhy 1:14-16.
- 306 İncil: İbr.4:12-13.
- 307 İncil: Yəh.2:25.
- 308 İncil: Yəh.14:6.
- 309 İncil: Rom.6:23.
- 310 İncil: Rom.6:23.
- 311 Tövrat: Yar.22:2.
- 312 2 Par.3:1.
- 313 İncil: Yəh.1:29.
- 314 İncil: Yəh.4:20.
- 315 İncil: Yəh.4:21.
- 316 İncil: Yəh.4:23-24.
- 317 İncil: Mark 12:29-31.
- 318 İncil: Vəhy 21:2.
- 319 Tövrat: Yar.8:4.
- 320 2Pad.19:37.
- 321 Yer.51:27
- 322 Bu eposun ən qədim nüsxəsi qədim Babil dövrünə aiddir (1800 – 1600 e.ə.) – siyasi Urartu dövlətindən bir neçə yüz il əvvəl. bax. Maureen Gallery Kovacs The Epic of Gilgamesh (Stanford University Press, 1989), Introduction səh. xxii.
- 323 Adların etimologiyasının daha asan müzakirəsi üçün bax. <http://en.wikipedia.org/wiki/Nakhchivan>. Azərbaycan mənbələri deyir ki, onun mənası ‘Nuhun müstəmləkəsi’-dir (<http://www.azerb.com/az-nakhchivan.html>) (oxunma tarixi: 4 aprel 2009).
- 324 Tövrat: Yar.9:20-21

- 325 <http://www.reference.com/enc?q=wine&search=search> (15 Jan. 2009)
- 326 Roma İmperiyası dövründə bu dağ Arabia Petraea və ya Arabia vilayətində yerləşirdi. Bu ərazi Sinai yarımadasını, indiki Səudi Ərəbistanının şimali-qərbi hissəsini, həmçinin müasir İordaniya və Syriyanı birləşdirirdi. (http://en.wikipedia.org/wiki/Arabia_Petraea (oxunma tarixi 15 Jan. 2009). Bu yer həmçinin 'Arabia' adlanır, buna görə Roma dövründə yazılmış İncil Sinai dağının 'Arabia'-da olduğunu qeyd edir (İncil: Qal. 4:25).
- 327 İncil: Yəh.3:3.
- 328 İncil: Yəh.3:4
- 329 İncil: Yəh. 3:5-6.
- 330 Quran, Surə 3 (İmran ailəsi): 43-47
- 331 İncil: Luka 1:35.
- 332 Tövrat: Yar.1:2
- 333 İncil: Yəh.1:12-13.